

A MAGYAR
FORRADALOM TÖRTÉNETE

1848- és 49-ben.

SZILÁGYI SÁNDORTÓL.

Handwritten notes and a stamp:
Könyvtár
Függetlenség
1848-49

PEST, 1850.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

DB 935
59

T a r t a l o m.

1848.

Első fejezet.

Kossuth követté választatik. Pozsonyi országgyűlés. Felirat márcz. 3-kán. Országos ülés márcz. 14- és 15-én, bécsi küldöttség. Márcz. 15-dike Pesten, egy nyomda lefoglaltatik, a tizenkét pont, Petőfi nemzeti dala, rendfentartási bizottmány, Táncsics kiszabadittatik, a forradalom meginneplése. Az első ministerium engedményezése. István nádor helytartó. Batthyány rendelete a rendfentartás ügyében, országgyűlési nyilatkozat a teendők iránt. Első magyar ministerium. A pénz- és hadügyi tárczák megadása kétséges, rendelete a pesti választmánynak. A minis-teri s urbéri törvény feletti viták. Horvát mozgalmak, rác depu-tatio. Erdélyi mozgalmak. Az országgyűlés bezárása 7

Második fejezet.

Kossuth élete, születésétől 1847-ig. A ministerium Pestre érkezik, a biztossági választmány eloszlása. Statusadósság ügye. A nádor megérkezik, zsidó craval, bécsi duputatio. Erdélyi ügyek . . . 34

Harmadik fejezet.

A Márczius és Pálffy Albert, Ottinger a nemzetőri tanács elnöke, horvát mozgalmak, Gay szónoklata s követsége, kikindai véreng-zés. 100,000 fegyver megrendeltetik, átirat a bécsi kormány rendelkezései ügyében. Macskazene Léderernél s annak követ-kezményei, vegyes t. szék. Erdélyi deputatio az unio ügyében, a Horvátok mozgalma s Hrabowszki mint királyi biztos. Honvé-dek első felállása, ebéd a kolosvári küldöttségnek, Wesselényi indítványa, petitio ez ügyben. Frankfurti követség 43

Negyedik fejezet.

Május 6-ki leiratok a horvát mozgalmak ügyében, horvát osztály. Bécsi mozgalom, külügyminister átirata a király lejövetele ügyében, proclamação a ministeriumtól a néphez. Önkéntes adakozások, első magyar bankjegyek, kamarautalványok, Szemere átirata Hrabowszkyhoz. Horvát ministerium alkotása. Rajasich és a hospodár Zágrábban, a bán a királyi udvarba hivatik, a jun. 5-diki horvát ülés betiltása. Károly-laktanyai craval, kir. intézkedés a katonaság iránt. A bán hivatalától elmozdittatik. Erdélyi mozgalmak. Unio. Alvidéki fegyveres összeütközések, Joannovics, Kiss Ernő, karloviczi összeütközés

lap.

53

Ötödik fejezet.

A parlament és felsőház megnyitása, a nádor trónbeszéde, ez utóbbi elnökei. János főhg sikeretlen próbája a magyar és horvát egyenetlenséget lecsillapítani, horvát mozgalmak. Haulik Zágrábba érkezése, dictatorság kikiáltása, Kukulyevich szónoklata, a bán levelé Innsbruckból, a bán megérkezése. Ellenzék a ministeriumban, jul. 11-diki ülés, 200,000 katona s 60,000,000 költség megszavaztatik. Erdélyi mozgalmak, Janku, a biztrai tábor, oláhok és fegyverzés, az erd. udvari canc. felosztatása, b. Vay királyi biztos

74

Hatodik fejezet.

Mindkét részről érélyes készületek. Julius 11-diki verseczi, julius 13-ki sz.-tamási, jul. 17-ki ófutaki, jul. 18-diki földvári csaták. Jul. 20-ki parlamenti ülés az Olaszhon ellen adandó segély végett. Kossuth szónoklata, a ministeri politica, a válaszfelirat bevégzése jul. 25-én, pro et contra vitatások, az azt Innsbruckba vitt bizottmány. Alvidéki hadjáratok a római sánczok ellen. Parlamenti viták a katonaság ügyében. Alvidéki csaták a rácok ellen

95

Hetedik fejezet.

Tarasi ütközet. Verseczi csata. Fehértemplom megtámadása. Moldva elégetése. Blomberg, Nugent és Mayerhoffer találkozás. A perlaszi tábor bevétele, sept. 4-iki parlament. Beöthy kormánybiztos. Bécsi deputatio. Oláh és szász mozgalmak Erdélyben, oláh comité, b. Vay intézkedései, a bán visszatétele, a ministerek lemondása. Kossuth és Szemere. Batthyány, hadi készületek s határozatok, a bán beütése; uj ministerium. Sept. 11—17-diki határozatok

121

Nyolczadik fejezet.

- Kossuth szózata a lefolyt eseményekről, lemondott szász képviselők, a bán találkozása a nádorral, gr. Szécheny lettinése a politikai térről, a képviselőház küldöttei Bécsben, a bán egy csapata Székesfehérvárt. Pulszki tudósítása Bécsből. Sz.-Tamás szerencsés ostroma sept. 21-én. A bán elfogott levelei . . . 148

lap.

Kilenczedik fejezet.

- Sánczolat a Gellérthegyen, Kossuth körutja a népfölkelés ügyében. Hurbán, Stur és Hodzsa Miavánál, honvédelmi bizottmány, a nádor leköszönése, Lamberg kat. parancsnok, b. Vay miniszterelnök, ülés sept. 27-én estve, a ház határozatai. Lamberg meggyilkoltatása s a ház nyilatkozata. Sept. 29-diki csata Fehérvár alatt, készületek a nép és ház részéről . . . , 161

Tizedik fejezet.

- Fligelli elfogatása. A pákozdi csata s a képviselő háznak eziránti határozata. A bának Bécs felé menése. Roth és Philippovics lefegyvereztetése Perczel által. Récsei kineveztetése miniszterelnökké s a háznak eziránti határozata 168

Tizenegyedik fejezet.

- Az oct. 6-ki bécsi forradalom, a honvédelmi bizottmány rendszerezése, Kossuth elnöke, többi tagjai, képviselő vadászcsapat, a honvédelmi bizottmány rendelete a várparancsnokokhoz a tricolor kitüzése iránt. Récsey lemondása, határozat (oct. 10-én) a nádor ügyében s (oct. 11-én) Roth és Philippovics tárgyában, továbbá (oct. 14-kén) a Lajtha átlépése (17-kén) át nem lépése ügyében, a várak ügye, Komárom, Arad, Temesvár, szerb mozgalmak, az ország 9 felőli megtámadtatása, Kottorónál diadal, Windischgrätz herczeg tábornagy, erdélyi mozgalmak, agyagfalvi gyűlés 181

Tizenkettedik fejezet.

- Aradi események. Arad bombáztatása oct. 22-én és 23-án. Eszéket megszállja Batthyány K., Simunits Czáránál beüt. Kossuth a pahrendorfi táborban, Móga és Görgei. Parlamentirozás hg. Windischgrätzzel, Ivánka elfogatása, a schwechati ütközet . . . 199

VI

Tizenharmadik fejezet.

Temerin és Járek közti csata, kath. főpapok fölirata, Legedics és Simunich, Kossuth jelentése a felvidéki dolgokról, Bem szándékolt megöletése, Perczel, Damjanich és Batthyány K. diadalaik, a lagerdorfi csata, Windischgrätz emlékirata, Görgei válasza, Görgei forradalom előtti élete, az erdélyi dolgok Kolosvár elestéig	lap. 210
---	-------------

Tizennegyedik fejezet.

Perczelnek letenyei, Görgeinek pozsonyi tudósításai. Karassai s földvári diadalok, a dec. 4-iki parlament, a dec. 7-iki parlament, Ferencz József trónra lépte	234
--	-----

Tizenötödik fejezet.

A hadsereg esküje. Batthyány L. újra képviselővé választatik, Schlick beütése, Mészáros ellene küldetik, a feldunai hadsereg szózata, Hurbán megveretik, Damjanics beveszi Alibunárt, kormányi intézkedések	249
---	-----

Tizenhatodik fejezet.

Windischgrätz operatívája kezdete. Csaták dec. 15—19-ig. Mosonnyi csata. Perczel förendeltetik. Damjanics diadala az alvidéken. Görgei visszavonulása. Levelezés Görgei, Kossuth, Perczel és Csányi közt. A cs. sergek mozdulata. Moori csata. Parlamenti ülés dec. 31-én	260
---	-----

1849.

Első fejezet.

Menekvés Budapestről. A kormány távozása. Csányi, Hajnik, Görgei, Perczel, Mack Pesten. Windischgrätz s az országgyűlés küldöttjei. Windischgrätz bevonulása Pestre. Görgei Váczon. Batthyány elfogatik. Szala-Egerszeg eleste. Szikszói és bárczai csaták. Götz Zsolnán. Suplikác. Kiss Ernő Krepajig vonul. A parlament megnyitása Debreczenben jan. 9-kén. Kossuth beszéde. Bem Erdélyben. Áron Gábor	275
--	-----

Második fejezet.

Pest ostromállapotba tétele, a fegyverek beszedése iránti rendelet, Havas J. kir. biztos. A magyar kormány első működései Deb-	
--	--

reczenben, bankgyár, fegyverkészítés. Pártok Debreczenben, Nyáry, Hunfalvi, Kazinczy, Kovács, a jan. 18-iki országgyűlés, határozat a letartóztatott küldöttek ügyében. Hadjárat jan. végeig 287

Harmadik fejezet.

Klapka Tarczalnál győz. Perczel szolnoki diadala. A követi lajstrom átvizsgálása. Enyed szomoru sorsa. Csatarajzok a branyicskói győzelemig. Aradi, szegedi csaták. Miskolcz visszafoglalása. Eszék capitulál. Simunich és Ordódy. Guyon. A febr. 10-iki ülés. Viták a Közlöny felett. Nyáry és Kossuth feleletei. Pest állapota jan. és februárban 300

Negyedik fejezet.

A lapok Debreczenben. Esti lapok. Átvonulás a Stureczen. Korotnoki csata. Branyicskói csata. Csányi és Bem. Piskii csata. Leiningen Czibakházánál. Klapka Kompoltnál. A kápolnai ütközet. Bem hadjárata 315

Ötödik fejezet.

Machinációk az Esti lapok ellen. Szolnok bevétele Damjanich által. Kossuth jelentése. Szeben és Brassó bevétele. A márczius 19-ki ülés a Zichy-perben 328

Hatodik fejezet.

Perczel hadjárata. Madarászpárt bukása. Jelentés a Zichyféle ingóságok ügyében. Görgei hadjárata. Csaták: Hatvan-, Tápió-Bicske-, Isaszegnél, a magyar sergek előnyomulása. Apr. 14-ike Debreczenben, függetlenség. Welden főparancsnok. Asboth a Rákoson. Pest odahagyása. Nagy-Sarlói ütközet. Komárom felszabadítása az ostromzár alól 348

Hetedik fejezet.

Irányi budapesti kormánybiztos. Buda ostroma és bevétele, levelezés Hentzi és Görgei közt. Perczel alvidéki hadjárata. Uzdini csata. Bem a Bánátban, orsovai deputatio. A Szemere ministerium kinevezése s beigtatása. Orosz interventio s eziránti rendeletek. Hétszemélyes és kir. táblák. A felső hadsereg vezényletét a király veszi át. Proclamatíója 369

Nyolczadik fejezet.

lap.

Csorna, Zsigrád és peredi csaták. Arad capitulál. Hadi tervelések, követség Görgeihez, Miskolcz eleste, szaladás Pestről, győri és komáromi csaták, Görgei a hadi törvényszék elébe hivatik, magyar sereg állása. A magyar hadseregek huzódása. Váczi csata Sasz és Görgei közt. Ez utóbbi huzódása Losonczig. Guyon diadala Verbász- és Hegyesnél. A kormány működési kezdete Szegeden. Az orosz hadsereg beütése Erdélybe. Brassó s Besztercevidék eleste. Bem napiparancsa. Korponai Tiszafürednél. Vetter visszafoglalja a Bácskaságot. Erdélyi hadjárat. Bem visszavonulása Taczig. Móczok elleni csaták. Vasvári eleste 386

Kilenczedik fejezet.

A parlament megnyitása Szegeden. Szemere beszéde az ország állásáról. Hunfalvi interpellatioja. Kossuth levele Görgeihez. Görgei Miskolczon. Zsolnai csata. Geszthelyi csata. Görgei vonulása Nyiregyházáig. Visoczki s Perczel levonulása Szegedig. Szász-Régen eleste. Bem diadalai Székelyföldön. Bem hadjárata Moldvában. A segesvári csata jul. 31-kén. Szegedi viszonyok. Kossuth találkozása Bemmel. Perczel fenyegetései a kormány irányában, a haditanács határozata ennek letétele iránt. Aulich rendelete s annak napi parancsa. Kossuth utazása Madarasig, találkozási Görgeivel. A conferenzia Görgeit fővezérré teszi. Jul. 28-diki ülés, a nemzetiségi egyenjogúság kimondása. Szemere beszéde. A zsidók emancipatioja. A szegedi lőpor-raktár a légbe röpül. Szemere Görgeihez utazik. Szeged elfoglalása 397

Tizedik fejezet.

Klapka kiütése Komáromból. Görgei Nyiregyházán. Görgei állása Nagy-Sándorhoz. Debreczeni csata s annak következményei. Bem hadjárata. Szeben bevétele s elvesztése. Károlyfehérvár felszabadítása. Bem Dévára vonul 409

Utolsó fejezet.

A kormány Aradon. Uj-Szegedi, szőregi csaták. A kormány Uj-Aradon és Lugoson. Bem Lugosra érkezik. Temesvár ostroma. Kis-Beckereki csata. A magyar sereg állása ezután. Görgei feladja a berettyóvonalt, alkudozása az oroszokkal, propagandája, Nagy-Sándor csatát vesz Uj-Aradnál. A magyar hadseregek állása. Kossuth lelépett a kormányról. Görgei dictator. Görgei fegyverlerakása. Arad capitulál. Az erdélyi sereg fegyverletétele. Vécsy Boros-Jenónél. Lugos odahagyása. Elvonulás Lugosról. Kmety hőstette. Kimenekülések. Munkács, Pétervárad, Komárom capitulálnak 415

Franks hon a magyar forradalmakra századok óta csodálatos hatást gyakorol.

Midőn Rákóczy „inclitae gentis hungariae vulnera“-it enyhíteni kuruczokat gyűjtött zászlója alá, a francia kormány aranyat küldte számára.

Elkezdődék a jacobins-ek mozgalma. Elkezdék ezek művetek, melly a Bastille falával századok rendszerét volt megdöntendő. S Martinovics és a magyar jacobins-ek ezek nyomdokin indulának; mit azok akartak Frankhont illetőleg, azt akarták ezek édes hazájokban kivinni, orvosolni a sérelmeket, úgy hogy ki azok útjában áll, elsodortassék, mint ott.

S midőn 1830-ban a juliusi felkelők Louis Philippet trónra segíték, az ottani mozgalom árnyrajzát Magyarország akkori történetének lapjain föltaláljuk.

E mozgalmak egyike sem törhetett ki. Tétettek rendszabályok, korán történtek intézkedések, mik a hamv alatt lappangó tüzet, mielőtt lángban kitörhete, elfojtották.

De az oltás egyszer sem volt gyökeres, egyszer sem intézkedének akkép, hogy az alkalmazott ellenszer percznyi hatásunál biztosítóbb legyen.

S ime a harmadszor megszólamlott francia kakas felkölté Európát a Kárpátokig, mellyek szikláiban hangja megtört. Mozgalmat idézett elő mindenütt s mozgalma leghosszabban tartó, legnagyobb-szerű volt Magyarhonban.

S hihető, hogy ha ő nem adja meg az első impulsust, a kitörés elhalasztódik, mint példája volt a legfőbb ok, megteremtő azt, bár az előzményekben is találunk eleget, mint találunk Frankhonban XVI. Lajos előtt.

Mi Frankhonban a XVI-ik előtti Lajosok kora, az volt édes hazánkban a XIX-ik század első felének kormánya, önkénytelenül minden arra intézteté, hogy a felingerült kedélyek nagyszerű forradalomban törjenek ki. Még Voltaire irományai meg a contract social sem maradtak el. Szécheny és Kossuth irományaiban találjuk fel azokat.

E hasábok szűk köre nem engedi meg futó croquisnál egyebet mutatni be olvasóinknak.

József császár halálával intézvényei is sirba szálltak. Megsem-

misité önmaga azokat, megsemmisité utóda a haladás zászlóját sok tekintetben lobogtató II. Lipót, ki elég ügyes politikával az előzményekért fölingerült kedélyek lecsendesítésére vette azt kezébe. S valóban a garantiáért porosz kormányhoz fordult 1790-ki országgyűlés a Leopold nádor beigtatásakor mondott beszédbel tett ígéretek által lecsendesült. A rendek kaptak az alkalmon, ez ígéretek törvénybe iktaták, s utóbb utódaik basisul rendesen felhasználták. (Lásd az 1790-iki, 2, 3, 10 és 12-ik t. cikkeket). Ez országgyűlés a hon történetében új epocha első lépcsője.

A reform-, azon időtájban ugynevezett francia pártnak akkor volt legnagyobb hatalma. Azután a ministerium mindent elkövetett, gyöngíteni az őt terhelő befolyást. Már az 1796-diki I. Ferencz által összehívott országgyűlés mutatá azt világosan, mikor az a sérelmek orvoslása helyett a francziák ellen segélyt kért. József nádorra ez ülésben választatott.

Gyakran panaszkodának a kormány ellen a megyei gyűlések s általánossá vált panaszuk lecsendesítésére, miközben a democratia eszméji mint sugár, melly magának mindenüvé utat talál, terjedének, 1802-ben új országgyűlés hivatott össze, mellyben a béke megköttetését jelenté. Továbbá Semsey Endre kir. személynök maga szabta a gyűlés elébe a végrehajtandó kötelességeket egy szabadelvű beszéddel, melly arra látszék mutatni, hogy a kormány külkörülményeitől kényszerítve, a reformpárt hajlama után tör. Pedig a regia propositiók egészen másképen valának szerkesztve! Adó neveltetett, katonák szaporítottak, s az ígélet nem váltatott be. Ezek történtek az 1805-diki országgyűlésen, mik a már ingerelt kedélyeket még jobban ingerlék.

S mégis, midőn Napoleon beütésének hire terjengett, az országgyűlés az udvar kívánatait teljesité, azonkívül jövedelme 6-át is felajánlván. De az insurgensi kapitányságtól elmozdított b. Vay visszatétele az országgyűlés hatalmát mutatá.

Eljött az 1809-dik év, beütött Napoleon, kiosztá proclamatióit, mellyekben függetlenségének kivivására szólítja a magyart.

Austria sorsa e perczben tagadhatlanul Magyarhontól függött. S a nemzet, melly sérelmei nem orvoslása miatt ingerült állapotban volt, elvetette azt.

Két év mulva a kormány (1811) a papirospénz értékét egyötödére szállítá, s még annak is az országgyűléstől kért biztosítékot. Ez s több kívánatokkal azonban a rendek erélyessége, kik ellenálltak, mint egy ember, daczolt, mi mindig a reformpárt erejét nevelte.

1811. után helyreállván a rend, a kormány is kevesebbet gondolt Magyarhonnal, mignem 1820-ban viszont kiűtöttek Olaszthonban a zavarok, mellyeknek lecsendesítésére a kormány Magyarhontól indirect módon segélyt erőszakolván, az egész ország nyílt zendülésben

tört ki, melly miatt a megyék autonómiája felfüggesztetvén, cs. biztosok küldettek szét mindenfelé, elintézni a közigazgatást.

De a biztosok elejébe mindenütt töméntelen akadályok gördítetének. Mint egy ember az egész ország ellenállt, mignem 1825-ben országgyűlés hirdetteték.

Gondolni lehet, hogy a vihar ennek első napjaiban leend a legnagyobb. A királyi tárgyalások előterjesztése előtt fenhangon tolmáclá haragját, kimondá, hogy a bűnt a megbánás, mellyel menteteté magát a kormány, nem törli el, s az árulók fejére halált kért. Eredmény lön, hogy az országjogait biztosító törvények hozattak. Jogaikat 1830-ban, mikor kiűtött forradalom a közéletre nyilvános hatást gyakorolt, azzal szaporiták, hogy a magyar ezredekhöz csak magyar tisztet neveztetnek ki.

Az 1832-diki hongyülés alsóházában a reformpárt hatalma megnőtt, ugyanis indirect uton próbálta a kormány saját embereit választatni követekké, s a nemesség direct uton a magáéit, a reformereket választá. A lengyel mozgalomnak nem kis hatása volt rá.

A megyék Varsónak segítségül több mint százezer embert ajánlának, minek teljesülését a czár az északi szláv vidékeken támasztott cholerazendülés által gátolta meg. Ugyane tárgy az 1832-dik és 35-diki országgyűléseken nem kevés vitatkozás tárgya volt, Orosz-hon ellen nyílt háborut kívánván, mellyet azonban a kormány hallgatással mellőze.

Az 1832-diki hongyülés már megkezdte a népterheinek enyhítését, melly a későbbi országgyűléseknek folytonos tendentiája volt. A kezdeményező Szécheny volt. De a conservatív párt, melly 1825-től e napig a nemesség egyakaratu ellenállásában nem létezék, ekkor fejlődék ki, a bécsi kamarához támaszkodva a reformereknek ellenálláskörül. Az országgyűlés 3 évig tartott, eredménye 9 törvény kicsikarása volt.

S a mint a reformpárt terjede, a mint nyiltabban folyamodék a kormány a repressaliákhoz, azon arányban terjedének az országban a forradalmi eszmék, kiknek követői mindezeknél többet vártak. Nevelte az ország elégtelenségét Lovassy s néhány ifjunak elfogatása és elíteltetése.

Kossuth is köztük vala. A viták lythographizálásával foglalkozék, ezáltal terjesztvén pártja eszméit s ezáltal szerezvén magának népszerűséget.

Következő országgyűléseken a kormány és conservatív párt arra törtek, hogy a reformerek haladási működéseit gátolják, s hogy a kicsikart jogokat csökkentésék, változtatásokat tehetvén azokon.

Nem sikerült, valamint a kívánt ujonczok is az elfogottaknak adandó amnestia föltétele alatt szavaztattak meg. Nem látta a kormány czélszerűnek tovább is ujjat huzni a naponkiut hatalmasuló szabadelvűekkel, megadta az amnestiát, de azon politikához folya-

modék, hogy a reformereket nyíltan pártolá, titkon pedig adminisztrátorai és párthivei által a szabadelvűek követekké választatását gátlá.

1843-ban az országgyűlésen mindemellett több volt a szabadelvűek száma. Aug. 29-én meghatározzák a szabad földbirhatás jogát. E nap a mohácsi vész 318-dik évnapja volt. Ráczélozva kimondá az öreg Palóczy, hogy a rendek azóta egy nap sem mozdíták annyira elő a hon javát, mint az nap.

1844. oct. 28-kán Szécheny diszöltözetben jelent meg az országgyűlésen. Felhozá Bluchert, ki a lipcsei ütközet napján fölékitetvé magát s csatát nyert. Pártjának ő is nevezetes csatát vivott ki, a nemesség adófizetésének megkezdését. Sokan az önkéntes adófizetők sorába iratták magokat.

Jogokat víva ki a nép számára, igyekezének azt saját ügyöknek megnyerni. Méltán várhatóan sokat e colossustól, ha hozzájuk csatlakozik.

Ezenben a sajtó agitatói is fejlődének. Kossuth Pesti Hirlapja s más füzetek sokat tettek arra, hogy a reformerek hatalma, ereje nőjön. Az említett lapnak köszönhető Kossuth, hogy mint pártvezér elül lobogtathatá a haladás zászlóját, daczára hogy Széchenyi befolyását csonkitni igyekvék.

Az ezután alapított védegylet, pesti iparegylet, ellenzéki kör, nem valának egyéb, mint hévmérői a reformerek hatalmának. Ezek tünteték ki legfőké azoknak roppant erejét.

E korszak figyelmes szemlélője át fogja látni, hogy annak egész 67 évi folyama alatt kormány- és reformpárt mikép álltak egymással szemben.

Ez igénytelen soroknak nem vala más célja, mint kimutatni, mint diadalmaskodék ez amannak repressáliáin, s minden kivivott diadal által mikép növekedett hatalma.

Az utolsó időben Vezuv alá temetett tűz vala. Igen kis földingás kívántaték hozzá hogy kitörjön, elsodrólág mint az, s kétszeres erővel mint összenyomott mézga.

Amannak rendszere magában hordozá a bukás magvait. Émezét nap nap után érlelé, mint nyár a fák gyümölcsét. S midőn ez megért, lehervadott a másik.

Azonban valljuk meg : autonomie és 800-ados kiváltságok igen alkalmasak valának ennek céljait előmozdítani.

De térjünk a dologra.

1848.

Első fejezet.

Kossuth követté választatik. Pozsonyi országgyűlés. Felirat márcz. 3-án. — Országos ülés márcz. 14. és 15-én, bécsi küldöttség. — Márcz. 15-dike Pesten, egy nyomda lefoglaltatik, a tizenkét pont, Petőfi nemzeti dala, rendfentartási bizottmány, Táncsics kiszabadittatik, a forradalom meginneplése. — Az első ministerium engedményezése, István nádor helytartó, Batthyány rendelete a rendfentartás ügyében, országgyűlési nyilatkozat a teendők iránt. — Első magyar ministerium. — A pénz- és hadügyi tárczák megadása kétséges, rendelete a pesti választmánynak. — A ministeri s urbéri törvény feletti viták. — Horvát mozgalmak, rácز deputatio. — Erdélyi mozgalmak. — Az országgyűlés bezárása.

I.

1847, oct. 17-én zajos csapattal teltek meg Pest utczái. Rákóczy zene kíséretében roppant tömeg vonult el azokon a megyeház felé.

Elül, büszkén száguldó ménen, köznemesi öltönyben egy férfi ment, gyönyörű antik arczczal, simított hosszú szakállal. A mint leemelte fővegét s lobogtatá a rákötött veres szalagot, e verset szavalva :

Egy halálom egy életem :

Kossuth Lajos a követem !

a kopasz fej bár kit is tiszteletre gerjeszte. Gr. Batthyány Lajos volt ez, a magyar forradalom Liancourt-ja.

Kormány és párthivei önkénytelenül remegve a vihartól, mindent elkövetének meggátolni azt, mi a főnebbi két sorban elmondva van. Mert már akkor az igénytelen nemes család sarja a reformerek vezére volt.

Mind hasztalan. Kit helyette követnek néztek ki, a küzdelem lehetlensége miatt ő maga is visszalépett.

1847. nov. 7-én Pozsonyban összegyűltek a követek. A legtöbbnek szabadelvű utasítása volt, s a legtöbbet az eszme lelkesité, hogy az 1790-ben megkezdett küzdelmet folytassák.

Már kezdetén az országgyűlésnek lehete látni, hogy ez az eddig lefolytaknál zajosabb leend. A reform- és conservativ párt gyűléseket

tartának, a parlamenti hadra mindenik megkészíté terveit, mint a sejtelem emberei nagy dolgok előestéjén

Az országgyűlést az uralkodó személyesen nyitá meg, s a törvények értelmében tudatá teendőit a rendekkel, kiknek első tettük volt az az időben nagy népszerűséggel bíró István főherceget nádorrá kikiáltani.

Első nevezetesebb viták a válaszfelirat felett voltak. A conservatív párt csak köszönetet akart szavazni, a reformerek sérelmeket is akartak felhozni. Az alsó házban az utóbbi ment keresztül, a főrendeknél megbukott.

Ki nem ismeri a római szónoknak Catilina ellen mondott *quosque tandem-ját*? mikint az, keseredett és mennydörgő hangon kelet ki Kossuth is a felsőház stabilismusa ellen. A felirat egyszerűen elvették.

De az ügy legyözve még sem volt. Sikerült Kossuthnak az adminisztrátorok ügyét szőnyegre hozni. Ezek, a kormány által saját embereiből helyettesített megyei főhivatalnokok, megyéjükre igen nagy befolyást gyakoroltak. S e befolyást csak a legitimitás terére visszatérés csökkentheté. Ellenök mondott philippikájánál csak az volt hatalmasb, melyben a *partium* visszacsatlását sürgeté. Ez igen nagyszerű diadal vala. Az összes conservatív párt egyhanguan beleegyezni kényteték.

Ben a teremben, a termen kívül, mint az egész magyar hazában, a kedélyek fölizgatva voltak. Volt az ország nyugalmaiban valami, melly az ég bitorához hasonlított a vihar előestéjén.

24 órai rövid folyam alatt a bourbonok tronusát megégeté a párisi nép. A forradalom mint a villám, melly a lég minden régióját átkuszálta, mignem egy fa lombjait fölgyujtja.

Márcz. 3-kán Balog Kornél indítványt tön, hogy kéressék meg az uralkodó a bank állásáról tudatni az országgyűlést. Ki hitte volna, hogy a gyuananyagot e szikra borítandja lángba?

Kossuth a percz hatalmát, a kedélyek állapotát felhasználta s a következő felirati indítványt tevé :

Fölséges stb. A legujabb időben kifejlett események mulasztatlan kötelességül tesszik : figyelmünket azokra fordítani, miket fölséged iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván.

Historiánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete : hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, sőt leginkább fentartására kelle minden gondjainkat forditanunk.

Ennek oka : hogy fölséged birodalmi kormánya nem levén alkotmányos irányu, ugy kormányunk önállásával mint alkotmányos életünkkel öszhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátrál-

tatta, most úgy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik és a birodalmi kormány az alkotmányossággal öszhangzásba nem hozatik, fölséged trónját és a pragmática sanctiónál fogva kedvelt kapcsokkal hozzánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt áraszthat.

Fölséged minket reformokra hívott össze; mi régi ohajtásunkat látjuk ezáltal teljesedve, és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közösteherviselés alapján a nép közterheiben, mellyekkel az a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztotni fogunk, s az ország új szükségeinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az urbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel összekötve eszközöljük, s ezáltal a nép és nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbitése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politicalai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük, s a népnek is politicalai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földmivelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselési irányban igényel fejlődést, — szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek. — Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlajosok különböző osztályai érdekegységének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig úgy fölséged királyi széke, mint hazánk bátortaléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavételét és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk, mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy úgy fölséged királyi székének diszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerű köteleességeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fen, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk segédkezett.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak azáltal nyerhetnek életet és valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbízva, melly a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása — s ezért collegialis kormányrendszerünknek magyar felelős ministeriummá átalakítását minden reformjaink alapfeltételének s lényeges biztosítékának tekintjük.

Ekként fogtuk fel hivatásunkat.

Ezeket fölségeddel egyetértve az országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott komoly szándokunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugallja a hűség és ragaszkodás ösztöne, mellyel felséged uralkodó háza iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan eseményviharok meg ne ingassák, s a békének és elégedésnek illy biztosításával szerezhethjük csak meg az erők azon lelkesült összhangzását és gyarapodását, mellyre felséged uralkodóháza minden viszonyok közt nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde felséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek esz- közlésére béke kell, és kellenek zavartalan, nyugodt viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, mellyek a *pragmatica sanctio*- nál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak, s mellyeknek súlyát a legujabb külső események előre láthatlan fejle- ményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk felséged atyai szivét a bomladozás ama jeleinek részletes felelegetésével szomorítani; nem a pénzviszonyok tekinte- tében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondani: hogy mi valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg va- gyunk győződve, hogy felséged az elkövetkezhető balesemények legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát s mind- ezek által fölséges trónjának s az uralkodóháznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségei által multhatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendi.

Azonban felséges úr! az események isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés ótalmában, de érezzük a kötelességet: gondos- kodni, hogy felséged hí Magyarországot a bizonytalan jövőendő készü- letlenül ne lepje meg. E gondoskodás hałaszhatlan kellékeihez szá- mitjuk mi a fenemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását, és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányzéki tárgyalások collegiális rendszerszülte hosszadalmassága, a felséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának megfelelő sikert veszélyesen keeletetheti.

És azért a királyi szék iránti tántoríthatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk felségednek: méltóztassék a fenforgó rendkívüli körülmények tekintetbevételével, legkegyelmesb királyi akaratának teljhatalmu organumai, egyszersmind a fenálló törvények szerint

hazánk legfőbb kormányzékének, a magyar királyi helytartótanácsnak tagjai gyanánt a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban olly egyéneket az országgyűlésre utasítani, kik mint a végrehajtott hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára felséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt alkotmányos organumok — és kiknek, mint ilyeneknek, személyes felelősségük alá leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek s felséged királyi szándoka iránt az országrendeit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről, különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a fenforgó fontos kérdések megoldását olly sikerrel előmozdítsák : miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb felséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztethessenek, s általuk a jelen körülmények bármí váratlan fordulatának esetére is biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető azon szellemi erő és anyagi tehetség, mellyben felséged tántoríthatlan hűségünk mellett, a bizonytalan jövőndő minden eseményei között, királyiszékének legrendíthetlenebb támaszát fogja feltalálhatni.

Kik egyébiránt stb.

Mindkét ház általános lelkesedéssel sajátjává tevé az indítványt.

II.

Ezután a kedélyek meglehetősen nyugodtan maradtak Pozsonyban márcz. 14-ig, mikor az azelőtti napi bécsi események hire, a tudomás Metternich bukásáról oda felhatott. A lelkesedés általános vala. Csak egy párt vala, lehele ottan — a reformereké. Gyűlés és nép ebbe olvadtak össze.

Kossuth indítványára határozattá lön : hogy a fenidézett felírás tárgyalását sürgecsék s adják meg a sajtószabadságot. Estve pedig a naphósének Kossuthnak fáklyás zenét csinált az ifjuság, melly alkalommal ez Batthyányt mint leendő minísterelnököt bemutatá.

Az országos ülés, miután a felírás tárgyalásakor maga sem remélt annyit mint most, a közös teherviselés elvének elfogadása után, annak némelly pontjai iránt következő értelmezést tön :

„Határozata a KK. és RR-nek azon felírási javaslat némelly kifejezéseinek értelmezése iránt, mellyet az országgyűlési teendőkre nézve a mélt. főrendekhez átküldöttek.

„A KK. és RR. kijelentik : hogy azon felírási javaslatukban, mellyet az országgyűlési teendők iránt a mélt. főRR-hez átküldöttek, a szellemi kifejlődés ápolása szükségének megemlítése által a népnevelést, vallási jogok viszonzosságát, az eskütszékek létesítését és a sajtószabadságot, ugyazinte a nemzeti erőnek egyesítés szempontjából az Erdélyyeli egyesülést is, nevezet szerint értetni kívánják,

továbbá, hogy ott, hol a képviseleti rendszernek alkotmányos iránybani fejlődését, határozott kívánataik sorába helyezik, ezen általános kifejezés alatt nevezet szerint az országgyűlésnek Pesten évenként leendő tartása szükségét is czélozták kifejezni; miután évenkénti országgyűlések tartása a kormány felelősségével válhatlan kapcsolatban áll.

Az orsz. küldöttség márcz. 15-kén Bécsbe ment tagjainak névsora:

A főRR. táblája részéről : báró Vay Miklós koronaőr, Lonovics József csanádi püspök, Rajacsics József karloviczi érsek, hg Eszterházy Pál örökös sopronyi főispán, báró Perényi Zsigmond ugoecsi főispán, gr. Károlyi György békesi főispán, Tihanyi Ferencz temesi gróf, ifj. Majláth György baranyai főispán, gr. Batthyány Lajos, gr. Cziráky János, gr. Szapáry Antal, gr. Teleky László, báró Venkheim Béla.

A tek. KK. és RR. táblája részéről : Zarka János királyi személynök, Ghyczy Kálmán nádori ítélőmester, Bernáth Zsigmond Ungh, Szemere Bertalan Borsod, gr. Andrássy Manó Torna, Szentiványi Károly Gömör, gr. Andrássy Gyula Zemplén, Schnée László Heves, Gábiel István Abauj, Radics Miklós Heves, Darvas Pál Gömör, Bükk Zsigmond Borsod, Bónis Sámuel Szabolcs, Bohus János Arad, Papszász Lajos Bihar, Biró Imre Arad, Babarczy Antal Csongrád, Rónay János Csanád, Mánn József Máramaros, Kállay Menyhért Szabolcs, Tomcsányi József Békés, Asztalos Pál Máramaros, Desewffy Jób Nógrád, Tarnóczy Kázmér Nyitra, Kossuth Lajos Pest, Szentkirályi Mórícz Pest, báró Révay Simon Turóc, Olgyay Titus Pozsony, Rüttkay István Zólyom, Justh József Turóc, Kubicza Pál Trencsin, Rakovszky Mórícz Liptó, Pázmándy Dénes Komárom, gr. Széchenyi István Moson, Madarász László Somogy, Vidoss József Vass, Hunkár Antal Veszprém, Csúzy Pál Zala, Somsich Pál Baranya, Horváth László Fehér, Szabó Miklós Vass, Gaál Eduárd Tolna, Tolnay Károly Zala megyék követei, Jozipovich Antal turmezei gróf, Fogthúti János Hajdu kerület követe, Máriássy Gábor egri, gr. Forgách Ágoston pozsonyi, Daróczy Zsigmond pécsi, Mericzay Antal váci káptalanok követei, Házmán Ferencz Buda, Haader Pál Székesfehérvár, Hergesell Ferencz Győr, Martini Fridrik Sopron, Pitroff János Nagy-Szombat, Renyey Ferdinánd Szeged, Komlóssy Lajos Debreczen, Tóth Lőrincz Breznóbánya, Stanaczky András Szatmár-Németi, Károlyi István Pest városok követei.

III.

A bécsi és pozeonyi mozgalmak kiütése előtt volt már Pesten zavar. A fiatalság reformlakomát akart tartani. Az ellenzék márcz. 12-diki gyűlésében Irinyi József általános határozattal tizenkét pont-

nak országgyűlés elébe terjesztésére feliratot készített, melyben ki-
mondák, hogy kivivásáért mindent készek áldozni.

A bécsi események hírére azonban a fiatalság, mely az alkot-
mányosság korlátain belül maradni késznek nyilatkozik, nem akarva
tovább is „a formák életölő korlátai közt maradni, — márcz. 15-én
— a 12 pontot, a lelánczolt Tytan, a sajtó fölszabadítása által életbe
léptetni határozza.

Landerer és Heckenast nyomdája elébe ment.

E jelenet kicsinyben képe volt az egész forradalomnak. Mint
tengerbe siető folyam, vagy mint Alpról lehangzó hógomoly per-
czenként nőtt, mignem megsemmisült, mint azt a tenger elnyeli,
vagy ezt felolvasztja a nap.

Ottan egy sajtót lefoglalt s következő két nyomtatványt készít-
teté el :

Mit kíván a magyar nemzet ?

Legyen béke, szabadság és egyetértés!

- 1) Kívánjuk a sajtó szabadságát, censura eltörlését.
- 2) Felelős ministeriumot Budapesten.
- 3) Évenkinti országgyűlést Pesten.
- 4) Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
- 5) Nemzeti őrsereg.
- 6) Közös teherviselés.
- 7) Urbéri viszonyok megszüntetése.
- 8) Esküdtszék, képviselő, egyenlőség alapján.
- 9) Nemzeti bank.
- 10) A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar kato-
náinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
- 11) A political statusfogyók szabadon bocsáttassanak.
- 12) Unio (Erdélylyel).

Végül: Egyenlőség, szabadság, testvériség!

Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor következő
lelkes költeménye :

Nemzeti dal.

Talpra magyar, hi a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
 Kárhozottak ősapáink,
 Kik szabadon éltek haltak,
 Szolgaföldön nem nyughatnak.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,
 Ki most ha kell, halni nem mer,
 Kinek drágább rongyélete,
 Mint a haza becsülete.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Fényesebb a láncznál a kard,
 Jobban ékesíti az a kart,
 És mi mégis lánczot hordtunk!
 Ide veled régi kardunk!
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

A magyar név megint szép lesz,
 Méltó régi nagy híréhez,
 Mit rákentek a századok,
 Lemossuk a gyalázatot.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Hol sirjaink domborúlnak,
 Unokáink leborulnak,
 És áldó imádság mellett
 Mondják el szent neveinket.
 A magyarok istenére
 Esküszünk,
 Esküszünk, hogy rabok tovább
 Nem leszünk.

Petőfi Sándor.

A mozgalmat az nap délutánján a fiatalság folytatá. Első tette volt a 12 pontnak a muzeumban letétele. A városházhoz ment onnan, hol a rendfentartása végett egy 14 tagból álló bizottmány kinevezésével foglalkozának. A 14 tag névsora: Rottenbiller Lipót, Kacs-kovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Klauzál Gábor, Thót Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Vas-váry Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egressy Samu.

Elhatározzák a király- és nádornál az országgyűlés Pestre áttételét szorgalmazni, a katonai parancsnokságnál pedig eszközölni, hogy a rend fentartásába a katonaság ne vegyüljön. Elhatározzák a „Nép-könyveért“ és „Józan eszeért“ elfogott Táncsics, — azelőtt Stáncsics Mihált börtönéből kiszabadítani. Ennek eszközésére a helytartótanács-hoz bizottmányt küldtek, melly gr. Almássy Mór és gr. Török Bálint tagjai által azt eszközé is. Hasztalan próba volna leírni az öröm mámo-rát. Táncsics fiákerének lovai kifogattak s az ifjúság huzta azt Pestre. Ha csak sejtj is további működését ez, bizonyval az innepélyt elhagyta volna.

Estve a nemzeti színházban Bank bánt adták. Betologott a tö-tömeg s a színházi rendet akademiára változtatá.

Másnap Budapest meginneplé szerencsés kezdetű forradalmát, a békés átalakulást, mint nevezék, első láncszemét egy ötnegyedéves véres küzdelemnek.

A két város — köztük a budai királyi lak — fényesen kivilá-gittaték. Háromszinű zászlót lobogtatott majd minden ablak, s majd minden ablakból hófehér kezek nemzeti szalagrózsákat, vagy virágo-kat hánytak alá. S mint az utcák szine fényben uszott, s mint vissza-tükrözé az ősz Duna e fényt, olly rózsaszin vala az emberek kedélye s olly rózsaszinben tükrözé vissza a kedélyt az utcákon hangzó ujongás, örömjaj.

A bizottmánynak első institutiói közé tartozék a nemzetőrséget organizálni, azt fegyverrel s ismertetőjelekkel, hogy önmaga levén a rend öre, a rend annál biztosabban fentartassék.

Továbbá az utcák nevei közül többen megváltoztattattak. A hatvani „szabadsajtó utca“ a városháztér „márcz. 15-dike tere“ sat. nevet nyeték. A pilvax (kávéház) is ekkor keresztelteté el „for-radalmi csarnoknak.“

IV.

A pozsonyi országgyűlési küldöttség csakugyan fölment Bécsbe, eszközölni ottan, hogy említettük felirási javaslat életbe léptetessék. István főherczeg vezette őket, vele volt Kossuth is, kinek szekere elől kifogták a lovakat, tiszteletöröket rendeltek sat.

S ha szólt e férfi hozzájok, ki ezelőtt egyik büszkeségének hitte, hogy nem látta Bécsét, szavait kimondhatlan lelkesedéssel fogadták.

Éltöket, karokat ajánlák fel a bécsi ifjak, ha kell, a magyar ügyért s magyar testvérekért.

A kabinetben azonban a magyar ministerium ügye nem a legjobb lábon állt. Sokkal fontosabb volt e lépés, mellynek alapját kik kivívni akarák, 1790-ik év törvényeiben keresék, hogysem annak meggátlására mindent el ne próbáltak volna.

De hasztalan.

Bécs utczáin már folyt vér, már volt példa rá, hogy a legmagasb személyek közül egy sértelmekkel illetették. S ha viszont ennek nem akarák magokat kitenni, mert ez mint a nyilvános ingerültség mutatá, csakugyan bekövetkezett volna, mindenre hajolni kénytetének.

Igy lón, hogy István nádor, ki ez ügy megnyeréséért a családi konferenciában is mindent elkövetett, a diadalt ministerelnök Batthyányval következő sorokkal tudathatá :

„Kedves gróf Batthyány! Ezennel tudósítom önt, hogy ő fölsége meg levén győződve, miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkívánják, hogy azon felelős magyar ministerium, mellynek alakításában ő fölsége mai napon kelt k. k. leirata által megegyezett, haladéktalanul összeszerkeztessék és activitásba lépjen, engem felhatalmazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében független magyar ministerium elnökévé kinevezvén, ön ministertársait belátása szerint akként és olly számban tegye legfelsőbb k. megerősítés végett javaslatba, a mint azt a ministerium feladatához a minister társai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek itéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok méltóságodnak legszivesebb jóakarója. István m. k. nádor.“

Ez engedményezést a nádoron kívül gr. Szécheny, Kossuth, hg Eszterházy, gr. Batthyány L., és Cziráky J. közremunkálásának tulajdoníthatni.

Ugyanez alkalommal István nádor Magyarország teljhatalmu kormányzójává nevezteték ki.

V.

Gondolhatni, mennyi lelkesedéssel, az öröm milly kitöréseivel fogadta az egész ország a 12 pontokat. Egy kurta hó sem folyt le s már is minden helység sajátjává tevé azokat.

Mínthogy azonban itt-ott a rendzavarásra próbák történtek s a 800-ados iga alól felszabadult nép az új nyereségek idvességét sehogy sem tudá élvezni, s épen azért könnyen csábítható volt, gr. Batthyány következő rendelettel igyekvék a rendet helyreállítani.

„Tisztelt törvényhatósági elnök ur! Az események rendkívüli gyorsasága miatt még talán szét sem küldhetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádor főhercegi kinevező iratra

hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnököt és így önt is, uram, ő felsége nevében s a polgári hűség kötelességeire hivatalosan felhívni és megbizni, hogy a közbéke és nyugalom fentartására minden tekintélyöket, hatásukat, alárendelteiket erélyesen felhasználni s az erőszakos és ingerlő eljárásokon kívül minden segédmódokat igénybe venni, — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fenálló viszonyok netalán tapodóira nézve pedig a törvények rendeletét szigoruan alkalmazni siessenek; nehogy ministerium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kikapongások, vagy időelőtti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassék. És míg egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a státuszpolgárok irányában igénybe veendik, hazafiúilag törekedjenek másfelől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerető királyi felség s nádor főherczeg, mint szinte a törvényesség organumai iránt is, gerjeszteni és öregbiteni, szóval: polgári és hivatalos erélylyel eszközölni azt, hogy a hon magához méltólag s boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit. És mind ennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és reménylem, minthogy valamint én a kormányzat eredményeiről felelősséget vállaltam, ugy a törvényhatóságok elnökeit felelősökké teszem mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, mellyek az általában nem várt hanyagságból vagy egykedvüségből származnának. Pozsony, márcz. 17-én 1848. Hazafiui üdvözléssel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnak kötelezettje

Gr. Batthyány Lajos s. k.
nemzeti ministerelnök.“

A pozsonyi országgyűlés pedig egy követtséget nevezett ki, melly Pestre lemenve, a fővárossal a nyereményeket s az önmaga által maga elébe szabott teendőket tudassa.

E küldöttség márcz. 20-án a rendfentartási bizottmány ülésében megjelent. Gr. Keglevich mondta el lejöttük czélját s a kk. és rr. nyilatkozatát Szentiványi K. olvasta fel. A teendőket illető része itt következik :

„Egy szabad alkotmányos országban ugy a törvényhozó mint a végrehajtó hatalomnak szoros összhangzásban kell lennie. Mindkettőt csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik a nemzet többsége akaratának kifolyásai. Hazánkban már a törvényhozói hatalom sem gyakoroltatott mindig az összes nemzet érdekében. Országgyűlésünk csak a nemzet egy részének képviselője. A végrehajtó hatalom pedig a nemzetten kívül álló idegen elemekre lévén bizva, a megalkotott korszerű törvényeknek jótékony hatását a végrehajtásban többnyire meghiusítja.

Ezeknél fogva a karok és rendek a teendők elsőjének tartják,

melly minden más alkotmányos törekvéseinknek szilárd alapját képezi, a végrehajtó hatalomnak akkénti alakítását, hogy ez az összes nemzet többsége akaratóból legyen kénytelen meríteni minden erejét. Ugy vannak a kk. és rr. meggyőződve, hogy minden idegen hatalomtól független felelős magyar ministerium az, melly békés átalakulásunknak s az összes nép boldogságának lehetőségét foglalja magában és midőn az ekkép alakítandó ministerium elnökévé gróf Batthyány Lajos neveztetett ki, azon ministerium alakításával megbízott, melly által a nádor, mint a király távollétében törvényes teljhatalmu helytartója, az országot a haza szívéből Budapestről kormányozandja.

A képviseleti tábla egyrésztől alkotmányos szabadságunk kifejlését most már a ministerium hatáskörének és felelősségének törvény által leendő minélelőbbi meghatározása által garantirozva lenni látja, míg másrésztől a törvényhozói hatalomnak, az országgyűlésnek — olly összeszerkesztését tartja szükségesnek, melly képviseleti alapra fektetve, az összes magyar nemzet többsége akarátának erőteljes, méltó organuma legyen. Mellyért is jelen országgyűlés nem tartja hivatva lenni magát arra, hogy mindazon törvények részletes kidolgozásába és megállapításába ereszkedjék, mellyek a nemzet boldogságának felvirágzására általában szükségesek.

Sőt ugy van meggyőződve, hogy törvény által meghatározván az alapokat, mellyen a képviseleti rendszer szerint néhány hónap alatt Pesten tartandó országgyűlés alakittassék, mindazon törvények alkotását, mellyek az ország belbékéjének és a nemzeti szabadságnak biztosítása végett rögtöni intézkedést nem kívánnak, az ezen Pesten tartandó nemzeti gyűlésre halaszsa.

Ennek folytában halaszthatatlannak tartja még ez országgyűlésen :

1) Az új kormányzasi rendszernek, a felelős ministeriumnak törvény általi körülírását és megállapítását.

2) A Pesten rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviseleti alapra fektetett szerkesztési módját.

3) A közös teherviselésnek minden közterhekre nézve az ország minden lakosaira egyenlően leendő kiterjesztését és életbeléptetését.

4) Az urbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közállományi kárpótlás mellett megszüntetését.

5) Az ország belbékéjének és szabadságának fentartása végett a nemzetőrségnek azonnali felállítását.

6) A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdtszéki institúcióval biztosítását.

Az országos kk. és rr. kijelentik, hogy mindezen tárgyaknak főbb elemikben törvény által még ez országgyűlésen néhány rövid nap alatt okvetlen leendő elintézése után a jelen körülményekben törvényhozói köteleességeköt befejezettnek lenni gondolják, és meg

vannak győződve, hogy addig is, míg a közelebbi országgyűlés Pesten, mint az összes nemzet többsége akaratának képviselői alapszékére fektetett kifolyása, e hazai boldogsága felvirágzására célzó részletes törvényeket alkotand, fenséges nádorunknak, mint teljes hatalommal ellátott helytartónak, gróf Batthyány Lajosnak mint miniszterelnöknek s az általa választandó és ő felsége által megerősítendő miniszter-társainak személyeikbe fektetett bizalom e hazai minden egyes polgárait lelkesíteni fogja; a tulajdon szentségének sérthetetlen megőrzése mellett, a közbéke és rend fentartására.“

VI.

Az országgyűlés ezenben ernyedetlen szorgalommal folytató működéseit. Napjában többször ült össze s egymásra hozá a törvényeket. Gondolni lehet, hogy kevés vitákra adának e törvények alkalmát, oly módon és akképp levén azok szerkesztve, mint azt a reformpárt várta.

E törvények kifolyásai valának ugyan a korszellemnek, de sok, a nemzetiséget illetőleg, palladeti institutiókat egy tollvonással semmivé tön. Eddig választó csak magyar nemes lehet, ezentúl idegen ajku népek is befolytak. S megsemmisült mindenek felett a megyei autonomia, mellynek nem kis befolyása volt a puszták oázaként egyedül álló maroknyi népét keletnek megvédeni. Hogy e törvények a centralisatio létesítésére voltak fektetve, bizonyos. Ebben hívék az elveszett palladinsek helyett az újat feltalálni s abban, hogy Batthyány miniszterei névsorába egy idegen ajkút betenni feledett.

A márcz. 23-diki ülésben olvasta fel azok névsorát, kiket mint leendő minisztereket megerősítés végett előterjeszte.

Ezek:

Elnök gróf Batthyány Lajos. Sarja egy dúsz, elterjedt oligarcha családnak, mellynek tagjai 300 év óta datálják oppositionalis szellemöket. Magyar vala mindenek fölött, bár ajkai töredezzve beszélték a magyar nyelvet. Kossuthnak barátja vala, eszközül akarta annak tehetségeit fölhasználni. De túlszárnyaltaték általa s ő lön az eszköz. Eddig a mágnes táblának volt tagja, sok kérdésben vezére. Ősz, kopasz ember volt, hosszú tisztas szakállal, gyönyörű görög arccsal.

Belügy: Szemeré Bertalan. Kisdud ember, kedves de untalan mosolygó vonásokkal. Rendesen Borsodmegye küldte az országgyűlésre. Beszédei szív és ész kifolyásai. Mennydörögni soha sem hallottam őt, de igen szív és észhez szólani, mellynek hurjait csudálatosan tudta pengetni. Szónoklatában annyi a logikai rend, hogy e tekintetben az első sorából nem hagyhatni ki.

Ausztriávali viszonyok: hg Eszterházy Pál. Azelőtt az angol udvarnál ausztriai követképp működék.

Pénzügy : Kossuth Lajos. Alább jellemzendem.

Hadügy : Mészáros Lázár. Alább róla is.

Közlekedés : gr. Széchenyi István. Elő, ki a reformot a tettek mezejére vitte át. A tiszaszabályozási társulat, a gőzhajók, a lófuttatás a Rákos terén, magyar t. társaság nyílt emlékei, s ha illyent valaha akarna neki a nemzet emelni :

..... morzsa fővénykét

Tégyen rá kinek élt : szirtmagas oszlopa lesz.

Mint író Hiteltől — Keletnépeig számtalan iratokkal, mint szónok a felső s utolszor az alsóházban tartott beszédeivel nevezetes emeltyűje volt a pártnak, kezdetben a reformer-, utóbb a közéletben lévőkének, mellyhez tartozék.

Cultus és nevelés : b. Eötvös József. Mint író szépirodalmi művek közrebocsátása által szerze magának tekintélyt. Három regényt írt : A Karthausi mély érzelmiség, a Falujegyzője a népelet és megyei viszonyok helyes festései, Magyarország 1514-ben — historiai tévedései mellett is — ügyes jellemzés és szerkezet által tünteté ki magát. Kedélyes szelid ember, sok jó akarattal, de annál kevesebb ministeri tehetséggel.

Földmivelés és ipar : Klauzál Gábor. Talpig becsületes jámbor magyar ember, ki Csongrádmegyét nem egy országgyűlésen képviselte. Rendesen az országgyűlés megrikatójának nevezték, mint ki legjobban a szivhez szólt.

Igazságügy : Déák Ferencz. Legvelősebb, legérettebb capacitás. A többi országgyűléseken Zalamegye követe volt. Ez utolsóban azonban, a forintos párt megbuktatván az adó kérdését, nem vett részt márcz. 20-ig. Mentora, irányadója s gyakran mérséklője volt az országgyűlésnek. Bajos is volna megítélni, mi volt több beszédeiben : velóság, vagy elragadó szépség ?

Végig nézve e névsoron, a legheterogenebb anyagokat összevegyítve látjuk. Oligarchák, democraták együtt ülnek egymás mellett, hogy egy újjászületendő ország első alapköveit tegyék le. S köztük és fölöttük egy férfi, kinek követendő elveiben nem osztakozának s ki mégis elmondható, ha épen úgy kelle, de vos sine vos.

Mindannyian régi bajnokai valának az oppositiónak. Centralisatióért küzdöttek, s most a centralisatio elérve, sanctionálva s csak a kivitel gondjai terhelék vállalkat.

Rájok nézve megváltozott a küzdelem tere.

Kik eddig oppositio valának, most remélheték, hogy nem sokára magok váltandnak farkasszemet az oppositíóval.

VII.

De e névsorozat még ekkor csak projectum volt, s híre terjengett, hogy nem is fog megerősített, legalább a pénz- és hadügyi

tárczák el leendnek véve. E miatt általános volt az ingerültség, mert ugymondák, a kormány felelőssége ezek nélkül nevetség. Voltak, kik benne a biralom kapcsainak megtágulását látták.

Az ingerültség akkorára nőtt, hogy a pesti rendfentartási bizottság, mellynek körében, a márcz. 25-én leérkezett Szemere is részt vett, jeléül annak, hogy sem saját, sem a népek reményeit kárhoztatni kedve nincs, következő placatot bocsáta ki márcz. 27-én :

„Europa nagyobb része küzdött s kivivta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit. Magyarország is fellelkesült e szent ügyben. A pesti 12 pont által s részint az országgyűlés által is ledöntettek azon korlátok, mellyek az ország fiait különszakasztották. Az urbéri viszonyok megszüntetve, a közös teherviselés meghatározva, a népképviselő és nemzetőrség elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve : szabad a föld, szabad az ember, ki e földet lakja, szabad a szellem; nincs többé nemes és nemnemes, polgár és nem-polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztozók annak minden jogaiban és minden terheiben. A szabadság és jogegyenlőség a vész pillanataiban egygyé olvadt nemzet közvéleménye s az országgyűlés által egyértelműleg kimondva s elfogadva van. Ezeknek biztosításául nem volt egyéb hátra, mint hogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős ministerium által kezeltessenek. Ez meg is igértetett.

Ő fölsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakítására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaink előtt annak hitelt szerezni, hogy a mit ő felsége V-dik Ferdinand saját neve aláírásával megerősített, az szent és visszavonhatatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei a nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztosítéka, s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyezve van.

A régi országnymorgató rendszer barátai arra kívánják birni felséges királyunkat, hogy a had- és a pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és véret, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegyve s így királyi szent szavát álmagyarzatok által meghiusítsa.

Mi ezen cél ellen, melly kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A *pragmatica sanctio*, mellyben a nemzetnek s az országgló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalu kötés; eddig csak egyik része volt életben, melly az országgló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljesebbé lépjen, a nemzet jogai is biztosítottassanak.

A nemzet vérét áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kívánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyíltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségei, mert a dynastia érdekével játszanak.

Igy érzünk, így nyilatkozunk mi, s hasonló érzelemre számolunk az egész országban.

Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány! "

VIII.

Lássuk a pozsonyi dolgokat.

Kik megbízva valának törvények alkotásával — legfőképp Szemere míg Pozsonyban volt — egymásután terjeszték azokat az országgyűlés elébe, s az határozva fölöttük, küldte sanctionálás végett.

Kettő volt nagyobb : az urbériség eltörlése és ministerium alkotása.

Fölküldettek azok is rendesen. Azonban a nádornak néhány napi küzdelem kívántatott rá, míg azokra választ tudott eszközölni s az is olyan vala, hogy a már kifejlődésnek indult erőt izgatott állapotba hozni igen is alkalmas volt.

Márcz. 29-én összeültek a rendek, izgatott kedéllyel, mintha a bekövetkezendő vihar iránt sejtelveik lettek volna.

S valóban a két rendbeli leirat felolvasását a harag zaja nem egyszer szakasztotta félbe. A ministeri t. javaslat széles körében az első által tetemesen csonkították, a másodikban pedig figyelmeztetve voltak az urbériség ollyszerü megszüntetéséből eredhető károokra.

Felolvasás után gr. Batthyány Lajos miniszterelnök az előbbeni kir. válaszra vonatkozólag így nyilatkozott : „E kir. válasz az én meggyőződéseim szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz (hangok : igaz! igaz!). Azért minden további indokolás nélkül arra kérem ő felségét, hogy hatályos közbenjárása által a k. kir. válasznak olly módni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék ő felségének azon szava : hogy Magyarországnak független felelős magyar ministeriumot adni kíván. Mert ha az nem történik : én mind magam, mind társaim nevében kinyilatkozatom, hogy a felelős ministerséget elvállalni így képesek nem vagyunk s arra magunkat jogosítva nem érezzük.“

A fenséges nádor erre így válaszolt : „A mostani komoly és nagyszerü pillanatban Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban méltóságatok hazafiúságához azon forró ohajtásomat intézem, hogy most azon fontos hivatalról, mellyre általam s az összes nemzet bizo-

dalma által felhiva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy mindazon észrevételeket, mellyeket a felelős ministerek nekem e tárgyban átadni fognak, ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átvinni is fogom (éljenzés); és ettől, ha kell, állásunkat is függővé teszem! “ (Tartós éljenzés.)

Gr. Batthyány L. „E nyilatkozat következtében mi is állásunkat ahhoz kötjük, hogy herczegséged tisztében szerencsésen fog-e eljárni vagy sem.“

Ez elegyes ülésben történt, honnan rendi terembe mentek át, magokkal vive a harag kitörését. Indokait e haragnak Kossuthnak következő szavaiban találjuk leleplezve:

Kérdeztetvén: felolvastassék-e újra a bécsi leirat? „Azt gondolom, uraim, hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk, s a két felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületes magyar határozott véleményyt képezzen magának a dologról. Röviden akarok szólni s azon higgadtsággal, mellyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történjék bár, de a Bécsben játszott intriguek nem fognak czélt érni Magyarországon. Megmondom véleményemet mindkét leiratra. Az elsőt tekintve, úgy veszem, hogy az urbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van; a mennyiben mégis a földművelés fenakadása, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt újabb tárgyalás alá akarják vétetni a kérdést, kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok, s határozatilag újra is kimondatni kívánom, hogy a rr., most már királyi beleegyezéssel is az urbéri tartozásokat visszahozhatlanul megszüntették; legfelebb a néphez lehetne szót intézni egy manifestumban, mellyben a közjólét szempontjából arra kéressék, de ne parancsoltassék, hogy ne hagyja a földeket műveletlenül, és ezt a népnek saját jó érzésére, hazafiságára bízni. A második leiratot a mi illeti, az országgyűlés hallotta a ministerek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsátkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny s könnyelmű játéküzés a trónnal, a hazával. És kik üzik e játékot? az egészen átlengő szellem nem más, mint, hogy a gyűlöletes burocracia ezentul is maradjon meg Bécsben, s a magyar független ministerium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helyt. tanács. És ezen emberek nem gondolnak az austriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrel, melly illy eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczen, midőn a király kimondá, hogy „felelős magyar ministerium lesz,“ előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni, nem kimélve azon nymbust, azon pietást, mellynek a királyi név körül lengeni kell, hacsak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránykozom; s látva, hogy e perczen is, midőn az adott királyi

szó szerint ő felségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős minister gróf Batthyány Lajos, még folyvást Lajos főherczeg, kinek semmi befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga nincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, s meg gr. Hardigok, Windischgrätzek s isten tudja, még kinek befolyásától függnék dolgaink; a legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állnak a dolgok, mikép a megbukott cancellár, és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt, és b. Jósika erdélyi cancellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar minister helyett. Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik, akkor vessenek számot magokkal, kik e dolognak okozói voltak, s én Apponyit, Jósikát, Wirknert, hazaárulással vádolva, proscibáltatni kívánom.“

Estve viszont ülés volt, mellyben a már viszont elkészült határozatok felolvastattak. Az elsőre ez volt határozat:

„A kk. és rr. ő felségének koronás királyunknak azon királyi szavát, minélfogva egy felelős független magyar ministerium alakításában megegyezett, szentnek és sérthetlennék tekintvén, mindazt, mi ezen királyi szót bármi részben meghiusíthatná, a nemzet és trón irányában, ugyanazon burocracia maradványai által, melly az austriai ház uralkodása alatt egyesült népek jövődjét koczkára tette, vakmerően üzött játéknál egyébnek nem tekinthetik; vakmerőnek a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi adott szó szentsége kétségbe nem hozathatik a nélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván ő főherczegségének a nádornak szilárd, elhatározott kijelentésében; miszerint ő felségénél eszközölni ígérte, hogy a felelős ministerium iránti törvény akként hagyassék helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtására szükséges, és a kérdésnek ekkénti megoldásához tulajdon állását kötötte hozzá: bizván továbbá, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendének olly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát sem hivatását el nem ismerik. A nádor kir. helytartó által önként nemes lélekkel ajánlott közbenjárásnak sikerét a lehető legrövidebb idő alatt elvárják, azon elszánt indulattal, mellyet a haza felett lebgő terhes pillanatok igényelnek.“

Az urbériség megszüntetésére küldött választ pedig ugy tekintvén, mint a melly által a t. javaslat helybenhagyatik, további vitatkozást nemcsak szükségesnek nem látnak, de felfüggesztésébe sem egyeznek bele.

E perczben a keblekben egy hit élt : vagy szép uton , vagy erőszakkal , de mindenesetre kivivandják e törvény szentesítését.

Pestre ez események hire márcz. 29-én este ért el. Rögtön népgyűlés tartaték a muzeum terén. Az ingerültség nagyohb volt mondhatni még mint Pozsonyban is. Hogy erőszak nem tört ki, egyedül a dolgok élén állók szilárdságának s biztatásainak köszönhetni.

Térjünk Pozsonyba vissza.

A nádor Bécsbe utazott , s eljárásának eredményeül uralkodó nagybátyjának következő hozzáintézett kéziratát mutatá be :

„Kedves öcsém, fenséges főherczeg nádor ur ! A független felelős ministerium alakítása iránt készült s az országos kk. és rr. által f. hó 23-kán kelt felírásukkal királyi jóváhagyásom alá bocsátott törvénycikkre nézve, folyó hó 28-án kelt legfelsőbb válaszom folytán, királyi jóváhagyásomat atyai szándokom újabb bizonyságaul az országosan egybegyűlt kk. és rr.-nek azon határozott kijelentéssel kivágom tudtukra adadni : mikint a felterjesztett törvénycikk 1. §-sa érintett válaszom értelmében e szavakkal : „szent és sérthetetlen“ végeztessék ; a 2. §. pedig így fejeztessék be : „s ez esetben a mostani nádor cs. kir. főherczeg Istvánnak személye hasonlóképen sérthetetlen ;“ a 3. §-ust illetőleg, az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az illető magyar minister ellenjegyzései melletti kinevezését átruházhatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom, s azt, valamint az ország zászlósainak kinevezését, a kegyelmezés jogának gyakorlását, a nemességnek, czimeknek s rendeknek osztását is mindig az illető felelős minister ellenjegyzése mellett, egyenesen magamnak fentartom. Ennek folytában tehát a 18-dik szakasz után külön szakaszban kimondandó lesz : hogy a fenemlített s egyenesen magamnak tartott tárgyakat a személyem mellé rendelt felelős minister a mellette levő álladalmi tanácsokkal és személyzettel fogja kezelni.

A 6-ik §-ust illetőleg pedig arra kívánom a hí kk. és rr. fel-szólítani : hogy addig is, mig azon közállodalmi költségek aránya iránt, mellyek az összes birodalmat közösen érdeklik, kölcsönös értekezés után a jövő törvényhozás királyi megegyezésemmel intézkednék, királyi udvaromnak fentartásához s a közös diplomatiához és a magyar hadsereghez megkívántató különféle katonai testületek ellátására szükséges költségekről leendő beszámítás iránt jóváhagyásom mellett ideiglenes rendelkezés tétessék. Végre a honvédelmi ministeriumot illetőleg, valamint a honvédelmi szerkezet s a környül-állások szükségéhez képesti hadiajánlatok körüli rendelkezést a törvényhozás köréhez, a rendes katonaságnak az országban elhelyezését s béke idejében alkalmazását pedig a királyi helytartónak, a felelős magyar ministerium utján gyakorlandó kormányzatához tartozónak elismerem ; ugy viszont a hí kk. és rr.-nek királyi házam s a *pragmatica sanctio*val szentesített birodalmi kapocs iránti hí ragaszkodásuktól bizton várom : miként önként átlátandják, hogy a magyar

hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazása, nem különben a katonai hivatalokrai kinevezések, a szükséges birodalmi összhangzás végett egyenesen csak legfelsőbb királyi elhatározásomtól függhetnek, az ez esetekbeni ellenjegyzés tehát a folyvást királyi személyem körül leendő miniszterre leszen bízandó.

S ezek azon észrevételek, mellyekhez a felterjesztett törvény-czikket alkalmaztatni kívánom. “

Bécs, márcz. 31. 1848.

Ferdinánd s. k.

A ministerek átvették tárczájukat, a kedélyek lecsendesültek s az országgyűlés folytatá működéseit.

Ez volt az első küzdelem, ez volt a legfőbb nyereség. S az öröm kétszeres vala, mint munka után édesebb a nyugalom.

IX.

Az alvidékekkel azonban a dolog sehogy sem volt tisztában.

A horvátok közt az ingerültség már éledni kezdett. A pesti rendfentartási bizottmány azt következő placattal lecsendesíteni vélte. Azt hívé, hogy ez elég leendő, őket 30 pontból álló kívánataikról visszalépésre birni.

„Horvátok, szeretett testvéreink! Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség s szabadság küszöbére léptünk. A mit kivivtunk, a mi javunkra s a tiétekre egyaránt vitytuk ki. A jelszó, melly alatt küzdünk, s ha kell, még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve. Az ügy közös, a miénk ügy, mint a tiétek. Az ellenség közös : az austriai zsarnok buroaucratia. Ez ellen kell hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden nép faj, melly e hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vivhatjuk ki az ország önállóságát, szabadságát.

Barátaink! A jó és balsors között nyolcz századon által hiven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai. A testvér meg fogja érteni testvérenek őszinte szavát. Horvátok! Mindenre, a mi szent előttetek, kérünk : ne viszálykodjunk! Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást. Testvérek! egyesüljünk! Kelt Pesten, 1848. évi márcz. 31-én. A pestvárosi rendre ügyelő bizottmány.”

Másik nyilvános jele volt a szerb deputatio, mellyet Kostics Sándor vezetett.

Következő pontokból álló petitiót nyújtotta be :

I. „A szerbek a magyar nemzetiséget s a magyar nyelv diplomati-cai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát minden közállodalmi és

hazai viszonyokban, Magyarországon, szives készséggel elismerik, és viszont kívánják, hogy a magok nemzetisége is megismertessék és nyelvük szabad használása, a magok tulajdon ügyeiben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősítettessék.

II. Vallásuk függetlensége, szabadsága s más keresztény vallásokkal viszonyos egyenlősége, szentegyházi, iskolai s egyéb képzőintézetek, valamint köz, elidegeníthetlen alapítványai és egyéb nemzeti intézetek nemzeti gyülekezetek általi szabad rendezése s igazgatása, szinte törvény által megerősítettessék.

III. Jövendőben a püspökségek, az egyházi szabályok-meghatározta egy évi szünidőn túl üressék ne maradhassanak, és így a már rég megürült bácsi püspökség azonnal és még a nemzeti gyülekezet előtt töltsék be.

IV. A zárdák birtokaikra nézve törvény által biztosítottassanak; elvett birtokaik adassanak vissza; azok rendeltetése, valamint a kezelemény mód is nemzeti gyülekezet hatása alá essenek.

V. Hogy mind első (consistorium), mind főlebbviteli bíróságuszentzékekhez (appellatorium) aránylagos számmal és döntő szavazattal ellátott világi óhitű egyének alkalmaztassanak összes dolgokban, mellyek, valamint azelőtt is, szerb nyelven lesznek vezetendőek.

VI. A keleti hitvallás bármilly megtámadás ellen, kiváltképen pedig unio és propaganda ellen, tökéletességgel biztosítottassék és a szentegyházak, mellyek erőszakkal vagy álnokul és ámitással elfoglaltattak, ugyanazon hitvallásuaknak adassanak azonnal vissza.

VII. Nemzeti gyülekezet minden évi september 13-dik napján, úgy is, mint egyházunk új éve napján, esztendőnként, felsőbb helyről való engedelem nyerése megszüntetésével, Ujvidéken, mint legnépesebb szerb község helyén, tartassék és a gyülekezeti követek választásában részesüljenek mindazok, kik papibért fizetnek.

VIII. A nemzeti gyülekezet haladék nélkül, még pedig jelen országgyűlés elosztatása előtt, de mindenesetre a jövő országgyűlés összehívása előtt, tartatni engedtessek, és abban világi osztályból 100, egyháziak közül 25, határszélből 50, és pedig ezen utóbbiak közül 20 katonai, 30 polgári egyén; végtére dalmaták közül 10 képviselők részesüljenek.

IX. A nemzeti gyülekezet jogosítottassék föl, nemcsak érsek- és püspököket, hanem iskolai főigazgatót s nemzeti elidegeníthetlen és iskolai közalapítványok felett örökös segédeket (Assistens), a kik, mint számoló kezelők, egy gyülekezettől a másikig, ennek számadásukat előterjeszteni kötelesek leendenek, szabadon választani.

X. A gyülekezeti tanácskozások nyilvánosan tartassanak, hatáskörei s tárgyai pedig, valamint az egész organizatiója, mellyet az első gyülekezet kidolgozand, országgyűlésileg törvény által megerősítettessenek.

XI. Érsekünknek és püspökeinknek országgyűlési szavazat és ülési jog, méltóságaikhoz képest és hivataloskodási kor szerint, a római kath. érsekek és püspökök között adassék meg.

XII. Az 1792 : 10. és 1844 : 5. törvénycikk értelmében, szerb nemzetből való egyének, valamint a legfelsőbb és felsőbb, ugy egyéb törvényhatóságokhoz leendő tisztalkalmaztatáskor, illő tekintetbe vétessenek, és mostani körülmények között azok tetteleg alkalmaztassanak.

XIII. A kikindai és tiszamelléki kerületek jogosittassanak fel, ismeretes érdemeik következtében, ülésel és szavazattal bíró követeket országgyűlésre küldhetni.

XIV. A határőrségi egyházi és iskolai dolgok rendezése, valamint iskolai igazgatónak kineveztetése, nemzeti gyülekezettől függjön, továbbá a határvidékek politicalai tekintetben a többi országrészekkel egyenlő helyzetbe tétessenek, a hűbéri (feudalis) kötelék, valamint más, a magyar alkotmány urbéri hatalma volt lakóira nézve megszüntetett, reájok nézve is megszüntetessék : hogy ők is földjük iránt tulajdoni jogot nyerjenek, és minden egyéb szabadságokat és jótéteményeket, mellyekben az egész hon részesül, új törvény szerint, valóssággal élvezhessenek.

XV. A végvidéki katonák, szolgálatok tekintetében, hacsak tettelegesen abban vannak és járnak el, a hadi törvények alá rendeltessenek ; ezen szolgálatok irányában pedig mindazon jogokat, melyeket a magyar nemzeti őrsereg új törvény értelmében élvezni fog, szinte élvezzék ; nevezetesen önmagok tiszteket választhassanak, annyival is inkább, minthogy ezen jogot a nemzet fegyverrel megérdemelvén, azelőtt is gyakorolta k. kiváltságai szerint és azokból csak idővel kiesett legyen.

XVI. A rom. kath. hitről más vallásra szabad átmenetről rendelkező 1844-dik évi 3-dik czikk a vegyesházasságok teljes szabadságával együtt az óhitűekre is kiterjesztessék.

Meggyőződve lévén, hogy dicsőségesen országgló fejdelmünk kegyelme és az őszinte hazai kormány és törvényhozó test nagylekületei, emez igazságon alapult és mérséklett kívánataink- és kérelmeinket meghallgatni és sikeresíteni fogják, a szerbek és többi óhitűek jobbagyi hódolattal szent ígéretöket teszik : hogy egész szivükből és lelkükből, vagyonaik és önmagok feláldozásával, a hon javának előmozdításában törekedendnek : hogy az alkotmányos király és édes hazánk iránt, érdemdús eldődeiket nemcsak utánozni, hanem fölülhaladni fogják. Kelt Ujvidéken, 1848-ik évi márcz. hó 15—27. tartott szerb és egyéb óhitű községek gyülekezetéből.“

Egyéb eszközökről azonban nem gondoskodának a hamv alá rejtett tüzet kioltani. Csak kis szél kívántatott, hogy a láng fellobogjon — s e szél a szláv ajkuak uralkodójokhozi ragaszkodás fölhasználása volt.

X.

Néhány szót az erdélyi dolgokról.

Néhány év óta már folyt a vita a felett, hogy Magyarhonnak Erdélyhez kapcsolt része — a partium — visszacsatoltassék. 1844 ki országgyűlésen t. cikk is alkottaték ez iránt.

A reincorporatióval célja voll az ellenzéknek Magyarhon erejének nevelése s Erdélynek gyöngítése által az uniónak minélhamarabbi létrejöttét eszközölni.

A márcziusi törvények által a reincorporatio csakugyan meg is történt.

Hogy a febr. és márcziusi események hire Erdélyt is átvillanyozta, gondolhatni.

A magyar és székely rész devise-je volt föltétlen unio, s épen ez volt az, mellyre a szászok sajtósága³ statutumaik féltése által aggálylallyal tekintének.

Márcz. 20-án Bethlen Ádám előleges tanácskozmányt tarta Kolozsvárt, mellynek következtében másnap reggel a tanács és válaaztó közönség nyilt ülést tartá.

Ezen ülésben a főkormányhoz következő felirást küldék :

„Felséges királyi főkormányzék! Azon rendkívüli világesemények, mellyek a közelebbi időkben életbe léptek, azon aggasztó körülmény, melly szerint az osztrák nagy birodalom több tartományai-ban is csendzavarások történtek; azon őszinte hű ragaszkodás és mély hódolat, mellyel urunk ő felségéhez és az osztrák felséges uralkodó házhoz eleitől fogva viseltettünk; azon szeretet, mellyel kedves hazánkhoz, szülőtte városunkhoz, hazánk és városunk alkotmányához oly szorosan köttetünk; azon megfontolás végre, hogy polgári alkotmányunk, szeretett hazánk, városunk épségben fentartára, felvirágzása, a hazafiak és polgáraink jólléte és előmenetele, urunk ő felsége és az osztrák felséges uralkodóház szelid atyai országglásának rendithetetlen fenmaradásától függ, mulaszthatatlan polgári kötelességünk ké teszük, városunk békét és rendet szerető alkotmányos polgáraink nevében a f. kir. főkormányzék előtt a bizodalom legtisztább szavaival alázatosan kijelenteni : miként uralkodó felséges fejedelmünkhöz, a fels. osztrák házhoz, valamint eddig, ugy ennekutána is, bármi viszontagság között tántorithatlan hűséggel ragaszkodunk, fejedelmi székét küléllenség és belviszály ellen oltalmazzuk, s az alkotmányos monarchiai igazgatásaért, mint egyedül üdvösért, szivvérünket is feláldozzuk.

Midőn azonban ezen hű ragaszkodásunkat és mély hódolatunkat a f. k. főkormányzék előtt kinyilatkoztatjuk, azon fiui bizodalomtól és polgári kötelességtől, mellyel hódolati bizodalomunknál fogva urunk ő felségéhez tartozunk, vezettedve, eltitkolhatónak nem tartjuk, mikép a jelen körülmények közt, midőn az ingerültségnek némi jelei

már is mutatkoznak és a történhető kitérés bennünk méltó aggodalmat gerjeszt, az uralkodás, közcsend, élet- és vagyonbátorság fenntartása, részint azok megzavarhatása, megelőzése tekintetéből nemzeti polgári őrsereg felállításáról gondoskodni kénytelen kötelességünknek ismerjük, mely a közbátorság épségben fenntartásáról érelyesen gondoskodjék; egyuttal alázatosan jelentjük, hogy ezen polgári őrsereg felállítása eszközzésére választmányt is neveztünk.

Továbbá helytartósági intézkedésünkön kívül az egész honra kiterjedő országos rendelkezések is mellőzhetetlenek levén, alázatos tisztelettel kérjük a felséges k. fő kormányzékot, méltóztassék kieszközölni, hogy országgyűlés legsietősebben hívassék egybe, hol felséges fejedelmünkkel a sürgetőleg teendőik felett a hon minden lakói megnyugtatására törvényes intézkedések tétethessenek s hol

Jelesen a törvény előtti egyenlőség, közteherviselés törvénynyé alakítása, a kor kívánatával és az emberiség jogával megegyezőleg, intéztessék el.

Ezenkívül a trón, alkotmány és nemzetiség rendithetlen állását egyedül csak Erdélynek Magyarhonnali egyesülése biztosíthatván, a két hon uniója törvényszabta uton eszközöltessék.

Végre a szellemi szabad közlekedés alkotmányunk életere levén, addig is, mig az unio utján és maga rendén teljes sajtószabadság létesíthetnének, a hirlapi sajtónak szabad mozgalom engedtessek.

Felséges fő kormány! Polgári hűségünket, a felséges fejedelemtől és az osztrák felséges uralkodó házért számtalanszor pecsételtük vérünkkel, azon polgári hűségünket tesszük le most is a felséges trón elébe, de mint alkotmányos polgárokhoz illik, fel kelle tárnunk melléje az általunk célra vezetőknék gondolt eszközöket is; alázattal folyamodunk azért a felséges k. fő kormányhoz, hogy mérlegelve az időt és körülményeket, tántoríthatatlan állandó hűségünkről atyáskodó felséges fejedelmünket bizonyossá tenni és alázatos kérelmünk tárgyában siető intézkedését megtenni méltóztassék.

A nemzetőrség pedig rögtön szervezálva lón, de a sajtó az unio meg nem estéig nem szabadittaték fel.

S ezzel a kedélyek lecsendesültek, a nyugalom helyreállt s mi sem zavarta azt többé néhány héten át.

XI.

A pozsonyi országgyűlés ezenben megalkotá azon törvényeket, mellyeket jövőre nézve az ország új rendezése basisaul fel akart használni. S a törvények mindenike sanctionáltaték.

Bekövetkezett az országgyűlés befejezése, befejezése egyszersmind a véres drama előjátékának.

A befejezés napjául apr. 11-dike tüzetett ki, melly alkalommal

az uralkodó, a királyné, testvére s a trónörökös Bécsből Pozsonyba mentek.

A reggel 8 órakor tartott elegyes ülésből küldöttség nevezetvén ki, az az uralkodónak s családjának bemutatott hódolatára, örömnilyvánítására, ő felségétől következő választ nyere :

„Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s azért kívánva kívánom a hí rendeket magam körül látni.“

A királynénak az országos küldöttség üdvözlő beszédére adott válasza :

„Quod saepe alias testabar, esse mihi nobilis gentis hungarae erga me studia longe gratissima, hoc non verbis solum inclytae deputationi huic significo, sed toto etiam pectore sentio. Cupio eam felicem, et partae per avos nominis hungarici gloriae seris etiam in nepotibus parem. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referri peto.“

Főherczeg Ferencz Károlynak az országos küldöttség üdvözlő beszédére adott felelete :

„Kedvesen veszem az országos rendeknek jeles küldöttség által nyilvánított üdvözlését. Ugy tartom, hogy minden, mit e nemes lelkü nemzet és ennek nemzetisége dicső felvirágzására csak ohajtani lehetett, azon törvényekben, mellyek szentesítése ünnepében részt venni különös nyereségemnek tartom, bőven föllelhető. Senki a magyar névnek dicsőségét nálamnál jobban nem kívánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyült rendeknek válaszkép jelentetni kérek.“

10 órakor a primási belső palotában a szentesített t. czikkek átadása következett. A miniserelnök vette át azokat az uralkodó kezéből, az öröm, hála és tisztelet rezgő hangján üdvözölve őt.

Az uralkodó következőleg szólott :

„Hív magyar nemzetemnek szivemből ohajtom boldogságát; mert abban találom fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nemcsak teljesitettem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy, mint kinek hűségében leli szivem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.“

Kitörő lelkesedés örömh hangjai tölték el a termet, mellyeket István főherczeg nádor erős és mély érczhangja némitott el néhány perczre. Szép beszéde, melly a jelenlevőket mélyen megindítá s mellynek egyes helyei lelkesült felkiáltásokkal szakítottak meg, következő :

„Nagyobb örömmel nem tölthette volna el felséged hív magyarjait, mint, hogy ezen örökre emlékezetes országgyűlés berekesztésére személyesen körünkben megjelenni méltóztatott.

Egy boldogított háládatos nép környezi itt felséged királyi

székét, s a nemzet szive soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most felségedért, ki a jelen törvények szentesítése által honunk ujjaalkotója lett.

Szegény a nyelv, hogy ezért felségednek illő köszönetet mond-hasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint új, életerős alapra fektettetett ezen törvények által a magyar alkotmány, úgy biztosabb alapot nyer általunk azon szent frigy is, melly e hazát felségedhez s királyi házához édes kapocszal köti.

Legyen isten áldása fölségeden, koszorúzza hir és szerencse fejét, ezt óhajtuk szivünk mélyéből, s magunkat és édes hazánkat felséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.

Ő felsége a király s a karzaton megjelent királyné s ez utóbbi-nak kíséretében levő Ferencz Károly és Ferencz József főherczegek dörgő éljenektől kísértetve eltávozván a teremből, az országgyűlés visszatért saját házához, s elegendes ülésben a 31 t. czikk, az utóbbi napok óriási eredményei, felolvastatván, az országgyűlést befejező búcsubeszédék tartattak :

A nádor főherczeg így szólt : „Méltóságos főrendek! tek. kk. és rr.!

Urunk királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utószor gyülekeztünk egybe.

Ha visszanezünk országos tanácskozásainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk : hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évlapjaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, mellyen egy új alkotmány dicsó temploma emelkedhetik.

De épen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei koránsem szűnnek meg, hanem csak változnak; s innen haza térvén, mindnyájunk hazafias kötelessége, őszintén azon törekedni : hogy az itt elért átalakulás, melly viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békesen s így üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jelszavunk, nehogy egymás közt meghasonlva, valamikép akkor játszuk el az ígért földét, midőn még küszöbén is alig léptünk át.

Fogadják most már az országos rendek szives köszönetemet irántami bizodalomukért, mellyet ez országgyűlés folyama alatt sokszor s örömmel tapasztaltam, s mellynek édes emlékét keblem meg-örzendi.

S midőn ezuttal a törvényhozási elnökségtől végbúcsut veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon új pályán, mellyet változott viszonyainknál fogva ő felsége előmbé tüzött, engem eddig tanusi-tott ragaszkodásukkal kíséren meg ne szűnjenek.

Én mindnyájunk iránt az maradok, ki eddig voltam.

Az utolsó beszédet kir. személynök Zarka J. tartotta.

Összesen 31 t. cikket alkotott ez'országgyűlés, inkább az ottani reformerpárt. Tagadni nem lehet, hogy magok e törvények által az ország és hirodalom közt fenállt kapcsolat annyira meg van tágitva, hogy alapjai gyanánt tekinthetni a jövő separatisticus tendentiájának. De alkotóiktól a tárgyismeretet, alaposágot, a körülmények ügyes felhasználását megtagadni nem lehet.

Tagadhatlanul az ujabbi reformeszmék a megalkatott t. cikkekben befoglaltattak. S mellynek eddig önálló létele nem volt, a nép részesült a jogokban, mik őt mint embert illeték, s mellyektől az őskor feudalismusa által kizárának.

Ez méltányos vala, bár meg kell vallanunk, a sláv és oláh törzsek közt elszórt 5 milliónyi magyarság rovására történt.

Mindamellettről s ennek túlnyomóságáról nem feledkezének meg egészen. Bizonyos fentartott jogok által vélik azt biztosíthatni.

A következmény megmutatta, hogy épen ezek valának azok, miket a magyarság elleni lázítás alapjául felhasználtak s felhasználattak a befoglalt tárgyak elferdítése által.

Második fejezet.

Kossuth élete, születésétől 1847-ig. A ministerium Pestre érkezik, a biztossági választmány eloszlása. Statusadósság ügye. A nádor megérkezik, zsidó craval, bécsi deputatio. Erdélyi ügyek.

I.

2

Kossuth szegény és szülektől (atyja gr. Andrássy család ügyvéde volt) származék Monokon Zemplénmegyében 1806. apr. 27-én. Már fiatal korában a sárospataki ref. tanodában, hol gyakorlá tanulmányait, lángszóknak csilhatlan bizonyosságait adta. Azok végeztével ügyvédi pályára szánta magát.

Mint név- és vagyonnélküli ügyvéd gróf Szapárynénál egy állomást elfogadni kénytetett. Mint legtöbbnyire a körülményeket, ügyesen felhasználta ő e helyzetét is. Lángszóknak általa a megyén meglehetősen befolyásra tett szert. Alig hogy kitűnni kezdett, a rágalom nyelve talált utat nevéhez. Dolgokkal vádolák, miknek nyomán — bár azok alaptalansága napfényre jött — távozni kényteték.

Pestre ment. Hány jogtudós, hány ügyvéd nem volt itten? Lelke röptét e pálya nem elégíthet ki. Mint szavazat nélküli helyettes az 1832-ki országgyűlésre Pozsonyban megjelent. Próbált ugyan egyszer szónokolni, de mint kezdő akadozék.

Olly pályára lépett tehát, hol toll- és észre volt szükség. A korlátolt sajtó mellett az országgyűlési szónoklatokat kiadni nyomtatásban tilos vala. Egy országgyűlési lapot szerkeszte tehát, bár kezdetben — mint Kölcsey naplójában feljegyzé — azt a rr. hitele miatt reábizni vonakodának. Leirta, bírálgatta a viták folyamát, a tárgyakat, s másolatilag az ország minden szögletébe szétküldé. Utóbb — midőn látta, hogy e mű a köztetszést megnyerte — lithographiroztatá lapját.

Alig képzelhetni, mekkora tekintélyt és befolyást szerzett neki ez egyszerű mű. A megyék e lapokat kapva kapták, mindenféle olvasók s terjesztők általa az oppositio szellemét, annyira, hogy nem egy conservativ megye megváltoztatta követeinek adott conservativ utasításait.

A kormány betiltá. De a sajtót az oppositio felszólalására gróf

Revitzki megvásárolta. Ezáltal kevesbszer jelent ugyan meg hetenként s ára tetemesen növekedett, de előfizetői, olvasói száma is azon arányban nőtt. A szegényebbek társulatokban, a vagyonosbak külön szereztek meg.

II.

Az országgyűlés bevégeztével (1836) e lap metamorphosison ment át. Ugyanis a sajtót Pestre tette át s a megyei gyűlésekről irt tudósításait lithographiroztatá. Nem gondolhatni, mennyire növelé e lap az oppositiót. A fiatalok tömegestül jelentek meg a gyűléseken, szónokoltak, s boldog volt, kit e lap patriotismusáért megdicsért. Ez által annyira elterjedt, hogy majd mindenik megyének rendes tudósítója lön.

A kormány egy rendelettel e lap folytatását megtiltá, vagy a censura által meghatározott korlátok közé utalá, mit ha Kossuth nem akarna, sajtójának lefoglalását rendelé. Kilencz hó alatt hiában próbálták ismételt parancsokkal e czélt elérni.

Végre a nádor rendeletet kapott a sajtót lefoglalni s Kossuthot elfogatni, s felségsértésért pörbe idézni. Kossuth protestált most is mint ezelőtt, s mivel magyar törvények szerint censura nincs, magát egyenesen a megyék pártfogásába ajánlá.

Hasztalan. A nádor betegsége miatt a rendelet teljesítését gróf Cziráky vállalá el. Kossuth s vele többen elfogattak az előbbi Fejes, volt kir. ügyvéd által, budai nyári lakában, honnan gránátosok a várba kísérték. (1837.)

Ott két csinos szobája volt, papirt, könyveket kívánata szerint nyert. Komolyabb politikai studiumra fogsági unalmában kezdte magát adni. A francia nyelvet is itt tanulta meg, valamint itt ismerkedett meg a jelesebb forradalmi művekkel. — Lefoglalt papirai közt az oppositio főnökeivel folytatott levelezéseit is megtalálták, azonban kevéssé vették számba.

Hire, nymbusa ezáltal tetemesen nőtt. S valamint itt idejét ügyesen felhasználta, neve is azon arányban növekedett. E kiképzés megszerezte neki a forradalmi eszméket. Lelkében fölkelt a gondolat, hazájának szabadabb működési tért, institutiókat szerezni.

Mit ezután tett, e lelkével összeforrt gondolat kivitelére számított előkészületek voltak. Lángész, akarat, készség, megvalának benne, csak a körülményeket kelle előkészíteni.

E börtönben fejlett ki viszonya nejével Meszlényi Susannával, egy székesfehérvári nemes hölgygyel, ki vele levelezett, könyveket küldött be, s kiszabadulása után (1841.) oltárnál — a vegyes házassági kérdések ekkor levén napirenden — evang. lelkész által megesküdött vele.

Felsőszékesvári perében néhány oppositionalis főnökök tanácsa

szerint védte magát, kiknek sympathiáját Wesselényi barátsága által nyerte meg. A hétszemélyes tábla 4 évi börtönre ítélte. (1839.)

III.

Ez évben országgyűlés nyílt meg. A kormány 38,000 ujonczot kért. Az elítéltekért támadt közfelindulást s részvétet az oppositio olly ügyesen fel tudta használni, hogy többségre vergődvén, az ujonczokat csak amnestia feltétele alatt szavazták meg.

A conservativek tanácslák a kormánynak, hogy a főbrangu elítéltek sententiáját ne vegye teljesedésbe, a megadandó amnestia által csökkenvén a kormány tekintélye. Ekkép legjobbnak vélték megoldatni az amnestia népszerűvé lett kérdését. A ministerek azonban sem egyikkel sem másikkal nem gondoltak sokat.

Fél évig folyt a parlamentaris vita, az oppositio (kik még a magyar nyelv diplomaticai rangra emelését is kívánták) s conservativek közt hol egyiknek hol másiknak levén előnye.

Thiersnek Frankonban ministerré lette okozá, hogy Metternich a rekruták kérdését sietteté.

S mivel remélek, hogy gr. Majláth több sikerrel működend a kancellári helyzetben, mint az előttei gróf Pálffy : azzá kinevezék. Egyszersmind minden további zavart kerülni akartak, s egyszerre 1840-ben váratlanul, reménytelenül egy leiratban megküldik az amnestiát. Az oppositio további kívánatait szóvali ígéretekkel csön-desíték le. Ujonczok és adó megszavaztattak.

Kossuth börtönét a fiatalság, az oppositio ujongása közt hagyta el, kik családja számára 10,000 frtot gyűjtének.

1841-ben egy meglepő dolog történt. Ő, ki hirlapszerkesztésért záratott el, ez év jan. 1-jén mint a „Pesti Hirlap“ szerkesztője lépett fel. A lap első számában elárulá, hogy az oppositio organuma, s rövid idő alatt annyira elhírhedett, mint ezt várni is alig leheté. S valóban Kossuth szerkesztését sok ügyességgel folytatá. Vezércikkei, szív-vágyainak stereotyp-kiadásai, ostorozták a megyei s városi visszaéléseket, emelni akarták a polgárságnak társadalmi jelentőségét, lerombolni a nemesi kiváltságok nymbusát, szóval : először reformot, másodsor reformot s századszor reformot akartak.

Jövedelméből magának Esztergommegyében mezei jószágocskát vásárolt, akarván e megyében is szavazattal birni, azonkívül hogy napi szükségéi fényesen el voltak látva.

E kitünő agitatori tapintattal szerkesztett lap csakhamar irányt adott a megyei közszellemnek s megszerezte Kossuthnak Pestmegye gyűlésein a legnagyobb befolyást.

A küzdhomokra, megvívni Kossuththal, egy férfi lépett föl, tudomány, patriotismus s belátás által imponáló. Gr. Dessewffy Aurél volt. S midőn Kossuth a feudalis vár falait, bástyáit recognosc irozni

kezdte, hogy feltalálja a pontot, mellyen legnagyobb haszonnal rés lőhető, ő is megkezdte vele mithridatesi harcát, melly ifju életébe került.

A conservatívek befolyása növekedni kezdett, a D. Auréltól szerkesztett Világ által gyöngítvén az agitator befolyását. De e növekedés csak ideig óráig tartott. D. Aurél kora sirba szállt. Sa „Világ“ úgy járt, mint macedói Sándor biralma — a vezérek közt feloszlott. Mit ezután tett, a működés, igen gyakran gyöngesége, határozatlan-sága miatt növelte Kossuth befolyását.

Széchenyi, Dessewffy Emil s Zsedényi, az ultraconservatívotól fel Kossuthig, e három fokozati főnök s különösen ez utóbbi változandó szerencsével léptek fel Pestmegye gyűlésein az ekkor még csak magyar O'Connel, utóbb magyar Rienzi ellen, s bárha ott a conservatív ügyet lábra nem kapathatták, mindenesetre nem egyszer kő valának ezen opponens főnök lábai előtt, min át kelle buknia. Bár Dessewffy Aurélban nem kis támaszokat vesztek el, meg tudák gátolni Kossuthnak 1843-ban követté leendett választatását.

Az első jelesen a „Kelet népe nyugoton“ czimű könyvével (1841) Kossuth doctrináit ügyesen meg tudta támadni. Kiméletlen satirával, látnoki szellemmel megjósálá, hogy ez Voltaire azon tanát követi tán öntudatlanul: „batir est beau, mais detruire est sublime.“ Akkortájban az összes magyar világ figyelmét magára vonta, nevezetes polemikra adott alkalmat, s ma már sokan elmondják: „most értem én gr. Széchenyit.“

Hatása az lőn, mire a gróf — bámulandó emberismerete mellett is — nem számított. Nevelte az agitator népszerűségét, csökkenté a grófét, kit ezutánra előbb aristocratának s azután magyarnak mondanak.

IV.

Az ekközben megnyílt 1843-diki országgyűlésre Kossuth nem választatott el követnek. E helyett az országgyűlési tudósításokat közlé, bár censura mellett, de az oppositio érdekében.

Pénzérdekek miatt e laptól visszalépett. Ő maga akart egyet kiadni. Bécsbe utazott s Metternichchel beszélt ez iránt. A conservatívek tanácsalák az engedély megadását, miáltal ő másszerű agitator szereptől elvonva, működéseit a censura korlátai közt folytathatta volna. E tanács elvettetett s Kossuth azon biztatást kapá, hogy, ha a kormány érdekében folytatja működéseit, nevezetes segélyt nyerend.

Nem fogadta el, s miután körülmény és sors ekkép viszont nevelte befolyását, a direct politikai agitatioók terrenumára lépett.

Egy kereskedelmi társaságot tervezett 1000 actiával pr. 500 pfirt., mellyből azonban csak 370 ft fizettetett be. Csak felületes kereskedelmi ismeretei voltak, s mint ki ritkán tudá embereit megválasz-

tani, ifj. Szabó Pállal, könnyelmű fumei banquerotte kereskedővel szövetkezék, kit a társulat, mint legtöbb actiával bírót, elnökévé is választott.

Ideig-óraig csak fenálla e társulat, de Szabónak könnyelműsége által — a sánta ördög ide is el tudta helyettesét küldeni bájos női alakban — megbukék. Szabó elszökött. Atyja megfizette ugyan a fia-okozta károkat, hanem a hitel megingott s természetesen azt lábraállítani phalanx- vagy striczi erővel sem lehetett volna; annyival kevésbé semmi basis, elragadó szavak s biztosítékot nem ígérő előzmények.

Csaknem ez időben alkotá a védegyeletet. E szerint minden tagja a társulatnak szükségeit honi terményekkel s gyártmányokkal tartozék ellátni, mindenki egyet, a belföldön nem található vagy jobb külföldi czikkeket kivehethvén belőle. Ez eszme csakhamar népszerűvé lett. Fő-, közép- és alsóranguak egyaránt siettek az ország minden részébe szétküldözött ivekre följegyezni magokat, mely legelőbb mutatá ki az oppositiónak roppant erejét. Jegyzővé Kossuthot nevezék ki, kinek 1000 pengőt adtak fizetésül, mellyel azonban kijönni nem tudott. A nyomtatási költségeken kívül ez volt egyetlen költsége a társulatnak.

Mint anomalia följegyzést érdemel az általa tervezett fumei vasut is, mellynek fölállítására oda utat is tett.

Hason szorgalommal ápolá az általa alakított pesti iparegyeletet is, melly által hasonlag szélesbült hatásköre.

E különböző czimű és jellemű társulatok tagjai az oppositio férfaiából telvén ki, mind megannyi politcái propagandákká alakultak, terjesztvén és növelvén az agitator népszerűségét.

E társulatoknak köszöni Kossuth Batthyány Lajos gróffali ismeretségét s később kifejtett viszonyát is, ki mint vagyonos ember s főnöke az opponens aristocratiának, hatalmas egidejeül szolgált.

V.

Péntek nap vala, apr. 14-dike. Gr. Batthyány, Kossuth és Szécheny ez nap, Deák és Eötvös az azelőttin érkeztek Pestre. Az emberek kedélye, az innepélyesség, mi a két város arczán látható volt, minden mutatá az öröm mámorát. S készitének olly elfogadást, minőt csak a legőszintébb szivesség készithet.

A nemzetőrség már délután 2 órakor kiállt, a központi választmány egyenruhába öltözött, s egy koszorut átnyujtandó hölgyesereg (50 tagból álló) a casinóban várták megérkezésöket.

Est lön. Az ég elborult, zápor ömlött alá s kioltá az innepély emelésére készített világítást, gyönyörű transparenteket. De mindenki türelmesen bevárta megérkezésöket. Végre annak megtörténtét ágyuszók hirdeté. Az volt ám még az öröm! Vasváry Pál üdvözölte

őket. Onnan a miniszterelnök szállására mentek, hol a nemzetőrség fáklyás zene kíséretében elvonult.

Másnap a biztossági választmány feloszlottnak nyilvánítá magát, hatalmát a kormány kezébe tevén le. Tagadhatlanul sok érdeme van a választmánynak, mint a melly népszerűsége által a közbátorság és rend fentartására sokat tett. Hitelesített jegyzőkönyvét a museumba tették le, megőrzés végett s historiai emlék gyanánt.

A ministerek — Mészáros kivéve — mindnyájan Pesten valának. Az öreg tárczáját ideiglenesen az elnök vette át. Apr. 16-kán köv. rendelettel kezdék meg működésöket :

„Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását a törvények értelmében átalvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáiraival tudatjuk, felhiva érezzük magunkat kinyilatkoztatni : mikint nemcsak közgyűléseinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani tisztünk levén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmunkban álló minden eszközökkel védeni és fentartani kötelességünknek ismerendjük.

Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiai közremunkálást kívánunk, megvárva azon engedelmességet, mellyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkról annak idejében felelni ugy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.“

Előrendeleteik közé tartozik az adminisztrátorok eleresztése s az udv. cancelláriának feloszlata, melly Bécsben apr. 16-án történt meg. Bucsuszónoklatokat Szögyény László és gr. Teleki Ferencz tartottak.

VI.

Mindezek mellett tagadni nem lehet, Pesten s az országban ingerültség uralkodott. Kitörés fokán nem állt, de elhallgatni a ministerium sem tudta, s csöndesíteni is csak annyiban, hogy a támadt kedélyzavar kitörését elhalaszták.

Oka ennek a statusadósság ügye volt.

Austria ugyanis a mult időktől fenhagyott adósságai által annyira túlterhelte, hogy annak kiegyenlítése erejét minden tekintetben túlhaladta volna. Apr. 7-én tehát azon számítással, hogy az még az országgyűlést működve érendi, köv. kézirat küldetett a nádorhoz :

„Kedves öcsém főherczeg István! A felelős magyar ministerium alakítása tárgyában 1848. márcz. havában magyar rendeimhez kiadott intézvényem, valamint annak a rendek általi elfogadtatása

nyilvános lapok útján a magyar státusaim felelős ministeriumának is tudomására jutván, az utóbbi szükségesnek tartotta nálam a végett sürgetőleg lépést tenni, hogy minden aggodalom elhárítása végett a nagylelkű magyar nemzet és képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös státusadósság igazságos arányban a magyar korona alatt levő tartományokra is átruháztassék.

Mínthogy ezen intézvények által Magyarországomnak többi státusaimhozi alapviszonyai, mikép ezek a pragm. sanctió által megállapítottak, nem változtak, sem változni nem fognak; s mivel az én nem-magyar státusaim ministeriuma által nyilvánított aggodalom a magyar nemzet nagylelkű érzeméneinek megfelelő őszinte nyilatkozat által könnyen és hamar megszüntethetik; és mivel e tárgyban az országgyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formaszertinti törvényes intézkedés keresztül nem vihető: ezeknek következtében ezennel kedveltségedet sürgetőleg felhivom, hogy az ország rendivel illő módon annak szükségességét tudassa, miszerint birodalmam nyilvános hitelének fentartására részökről oly őszinte jelentés történjék, hogy általa magyar tartományaimnak a közös státusadósságbani részvétele iránti minden aggodalom nyugtatólag megszüntetessék. A rendek illetően őszinte nyilatkozata létrejöttében a birodalom véderői, mellyek jelenben a birodalom üdvére és javára minden erők egyesítését kívánják, feltűnő növekedést nyereendnek, a bizodalom megerősödik, és a nagylelkű érzeményeknek, miket a magyar nemzet minden fontos időszakokban tanusított, új jele fog adatni.

Az én hű magyar nemzetem, valamint kedveltséged, ki iránt ezen nemzet méltán teljes bizodalommal viseltetik, el fognak ezáltal távoztatni minden okot a tartományaim eddig egyesült népei közti oly fontos és kívánatos egyesség megzavarására, és teljesítendik legbensőbb kívánatomat a legszorosabb összeköttetés fentartása iránt.

Személyes tudomás végett hozzáteszem még, hogy az esetben, ha a státusadósságbani részvét aránya felett valami tájékozás szükségeltetnék, kedveltséged azon szempontból indulhatand ki, miszerint Magyarországnak az összes monarchiához viszonya illő mértékben vétetnék tekintetbe, ha reá az összes státusadósság mintegy negyedrésze, 10 milliónyi mennyiségű évenkinti adóban ruháztatnék. Bécs, apr. 7-én 1848. Ferdinánd m. k.“

Azonban a kormány alakítása körüli egyezkedések alkalmával illy követelések nem forogván fen, egy másik leirat küldetett, mellyben már csak a diplomacia közös költségei említettnek.

A lapok azon hitegetése, hogy ez semmi egyéb börsespeculatióánál, a kedélyeket sok tekintetben csöndesíté.

VII.

Ismét innepélyt irok le. Fényest, nagyszerűt, örömtelit mint az előbbi vala. Apr. 18-án főherceg István a „nádor“ című gőzösön megérkezett. S őt is szónoklatokkal idévelték, füzéreket neki is vittek a hölgyek. Kinek, mint hívék, az engedményezések kivívása körül annyi az érdeme, a szeretet őszinte hangján mutatták be hódolatukat.

Mint minden illyszerű forradalom alkalmával, találkoznak itt is bujtogatók, kik az ingerült kedélyeket félrevezetni tudák. Gondosan ápolák a tüzet, hogy el ne aludjék s olajat töltöttek rá, hogy éledjen.

A népnek a zsidók elleni érzelmeit használták fel legelébb. Bujtogatták őket, hogy őket a nemzetőrség soraiban ne tőrjék el.

Apr. 19-n Pesten az ingerlés következménye kitörésben mutatkozik. Már kora reggel nyíltan, de még csak szóval, felléptek ellenök. Délután már többre mentek. Bezúrták az ablakokat s az utcán a zsidókat ütegekkel illették. S ki őket rendre akarta utalni, volt legyen bár keresztény vagy katona, — mint megtörtént egy nemzetőri tiszttel, — hasonló sorsban részesült. Azon estve elterjedt a hír, hogy a zsidók a királyutczában az elmenőket kövekkel hajgálják, fejökre forró olajat töltenek, ez kedélyeket még ingerültebbé tevő, úgy, hogy a nemzetőrségnek s katonaságnak alig sikerült a zajt lecsendesíteni. Azonban egész éjjel katonaság czirkált Pest utczáin.

Pozsonyban hasonló föllépés történt.

Ennek a nyomán az összes ministerium következő rendelettel akarta a hasonló történhető rendetlenségeknek elejét venni:

„1) A tegnapi zavargások folytatói, előidézői, a békes polgárok személy- és vagyonsbiztosságának megtámadói ellen bűnvádi vizsgálat s bírói eljárás rendeltetett.

2) A kiket a törvény közrendelleni bujtogatások miatt bűnösnek találand, azok az okozott károkért s költségekért is felelősékké tétetnek.

3) A közönség felszólittatik, hogy zavarokra vezethető czél-talan csoportozásoktól óvakodjék. Meghagyatik egyszersmind, hogy ha a rendnek s nyugalomnak megzavarása akkép folytattatnék, s a csoportozat az illető polgári hatóság biztosának a törvény nevében teendő háromszori felszólítására sem oszlanék el békesen, általa az eloszlítás minden illy esetben fegyveres erővel fog eszközöltetni.

4) Nemcsak a rendnek s közcsendnek tekintete, hanem a nép jogainak sértetlen fentartása is megkívánja, hogy a népgyűlések rendetlen zavarrá és lázongó csoportozásokká ne fajuljanak; e végre tehát Budapestet illetőleg rendőrileg ezennel ideiglenesen rendeltetik:

Népgyűlést senki össze nem hívhat, hacsak annak idejét, helyét s világosan kifejezett célját a városi törvényhatóság elnökének 24

órával előbb be nem jelenti, s ha illy előleges bejelentés nélkül valaki népgyűlést hívna össze, a hatóságnak kötelessége leendő a népgyűlést meggátolni, vagy ha már összejött, elszéleszteni. Az összehívó pedig rendőrileg feleletre vonatik.“

Ezenben Bécsből fényes küldöttség érkezett Pestre. Számát 300-ra tehetni, tagjai részint Bécsben lakó magyarok, részint nemzetőrök, részint követek voltak. A husvét innepét itt tölték. Nagy innepellyel, lelkesedéssel fogadtattak.

VIII.

Egy pár hét teltmárel. S mégis Erdélyben a régi kerékvágásból mi sem mozdult ki. Institutiók, kormányzási rendszer, minden maradt a régi.

A kormányzó gr. Teleki akarta is nem is a forradalmat. Mikor kiütött, ellene nem mondott, de sem mellette, sem ellene nem dolgozék.

Irt ugyan Bécsbe, hogy országgyűlést engedjenek, de választ nem kapván, mit sem intézkedett.

Ezenben a székely nép némelly agitatorok működése következtében választmányt nevezett ki, melly Kolosvárra ment, sürgetni az országgyűlést.

Apr. 8-kán érkezett meg. Másnap missiója nyomán fölment a kormányzóhoz.

¶ S ez törvényadta jogánál fogvamájus 29-ére országgyűlést hirdetett.

Harmadik fejezet.

A Marczius és Pálffy Albert, Ottinger a nemzetőri tanács elnöke, horvát mozgalmak, Gay szónoklata s követsége, kikindai vérengzés. 100,000 fegyver megrendeltetik, átirat a bécsi kormány rendelkezései ügyében. — Macskazene Lederernél s annak következményei, vegyes t. szék. — Erdélyi deputatio az unio ügyében, a horvátok mozgalma s Hrabowszki mint kir. biztos. — Honvédek első felállása, ebéd a kolosvári küldöttségnek, Wesselényi indítványa, petitio ez ügyben. — Frankfurti követség.

I.

A mint felszabadult a sajtó, gyorsabban, erélyesebben kezdte rögtön mozogni. Pálffy Albert, azelőtt beszélyíró, eleven eszü, szép tehetségü fiatal ember, megindítá a „Marczius tizenötödik“-ét, még pedig ellenzéki szellemben.

Kezdetben igen furcsán volt Pest s az ország e lappal. Első megjelenése mindjárt nagy zajt csinált. „Nem kell táblabíró-politika“ volt jelszava, s a táblabírákat ugyancsak kezdte is piszkolni. Szidta a ministeriumot is, különösen a Szemere frizurájával volt sok baja. Kettős oka volt hát a t. bíráknak rá haragudni, kik csakugyan mindenfelől küldék a bizalmi szavazókat.

A többi lapok is, mindamellet komolyabb és higgadtabb szellemben, bizonyos pontban zugolódának. E két pont volt: a nemzetőrség lassu rendezése, mellynek elnökévé elvégre apr. 23-dikán. Ottinger neveztetett ki.

A másik tárgy a horvát mozgalom volt.

Ugyanis a Haller elküldése által megürült horvátbáni helyre b. Jellachich nevezteték ki, az udvarnak és népnek e kegyencze. S valóban az uj bán a különben is ingerült kedélyekre igen tudott és akart hatni. Feladatául tűzte ki a magyar kormány megbuktatását, mellynek működéseiben a dynastia jogai s a szláv ajku népek igényei elnyomását kereste. S miután e nép közt találkoznak a magyar ügynek barátai, kik minden áron ellenműködtek ennek szélesbitésében, az illyenek ellen rögtönítélő bíróságot hirdetett.

Ezenkívül a horvát földöni sajtó is ereje szerint segíté elő mű-

ködését, míg mások is találkoznak, kik a szónoklat behálózó erejét használták fel, melly igen sokszor túlzó szenvedélyességbe tört át.

Igy például dr. Gay Dvoranában, az illir gyűlhelyen, nemcsak a ministerium, de a magyar faj ellen általán kikelt, mint mellyet véleménye szerint ázsiai aristocrata honába kelle visszaküldeni. Ilyszerü szónoklatoknak voltak fáklyás és macskazenék eredményei, mellyek egyikében nemcsak a ministerium, de a nádor arczépe is egy hatalmas autodafé-n megégettettek.

Ugyancsak Gay vezetése alatt egy deputatio ment fel illir nemzeti öltönyben Bécsbe a trón elébe egy 31 pontú petitiót terjeszteni, melly által a magyar nép nyereményei megsemmisülendettek. Jól fogadtattak.

Jellachich hatalma, a határőrvidék parancsnokságát is kezébe vevén, növekedett. Ez bátoritá őt nyilt kimondására annak, hogy sem a magyar alkirálynak sem a ministeriumnak engedelmeskedni nem fog.

A későbbi vérfellegek előjelei husvétkor mutatkoznak legelőbb a rácz vidékeken. Nagy-Kikindában fölkel a nép, elkergette a katonaságot s gyilkolta a magyarságot. Bujtogatás következménye.

Alakítani kezdett vendéjában első tette volt rögtönítélő bíróság alakítása. Ez ügybeni levele:

„Alispán ur! Elhatároztam, hogy mind Turopolya községeinek huszonnégy birái, mind a pokupszkói, poszáviai szabadosok előljárói, különösen a topolovecziek minélelőbb jelenjenek meg előttem; különösen pedig ezen báni parancsomnál fogva tegyen rendelkezéseket, hogy a turopolyaiak már holnapután itt Zágrábban előttem megjelenjenek. Jelentse pedig mind a turopolyaiaknak mind a szabadosoknak részemről, hogy én őket, ha ezen báni parancsomnak nem engedelmeskednének, mint lázadókat fogom tekinteni, s velök mint ilyenekkel kellőleg fogok bánni. Továbbá parancsolom, hogy ezen Zágrábmegye kebelében a rögtön ítélő bíróságot tüstént hirdesse ki azok ellen, kik a nemzet közt akármimódon a király, haza és nemzetiség pártolói ellen lázítani merészelnének. Mi ezen báni parancsom kihirdetését és végrehajtását illeti, önt és valamennyi hivatalnokot a legsúlyosabb felelősség alá teszem. Zágrábban, april 19-én 1848. Báró Jellachich m. p. bán.“

II.

Lássuk a kormány intézvényeit a kelő zivatarok ellenében.

Első volt, hogy a pesti vasöntő és gépkészítő társulattal egyeséget kötött, melly szerint e részvénytársulat a nemzetőrség felfegyverzésére 100,000 db. puskát szállítson.

A másik pedig, észrevevén, hogy a bécsi kormány titkosan rendelkezik a magyarhoni katonai parancsnóságokkal s ezek engedel-

meskednek neki : külügyminister Eszterházyhoz átiratot küldött, eszközölni ennek megszüntetését.

„Nem csekély megütközéssel vette a magyar ministerium azon értesítést, hogy a bécai főhadikormány s illetőleg a bécsi hadügyminister a magyarországi és kapcsolt részekbeli katonai parancsnokságokkal még mindig rendelkezik. Miután tehát a közelebbi országgyűlésen alkotott törvényczikkek értelmében Magyarországon és a kapcsolt részekben a végrehajtó hatalom s általában minden rendelkezés kizárólag a magyar ministerium által gyakoroltathatik, e részben pedig, miként tapasztalható, a bécsi hadügyi ministerium részéről mindedig semmi kellő utasítás ki nem bocsáttatott : a magyar ministerium a magyarországi és kapcsolt részekbeli minden hadi főparancsnokságoknak már folyó hó 16-án tudtára adta, miszerint az említett törvény értelmében, parancsaikat kizárólag ezen ministeriumtól veendik, s minden engedetlenség a törvény elleni ellenszegülésnek fog tekintetni; ugyanazon főparancsnokságoknak egyszersmind az is meghagyatván hogy a kezelésök alatt létező fegyvertárakról s hadi készülletekről ide a ministeriumhoz haladék nélkül részletes tudósítást adjanak; a temesi főparancsnokság Damianichot a Rukavina-ezredtől Olaszországból tüstént visszahivassa, végre a budai, a keze alatt levő fegyvertárak s hadi szerek megvizsgálására kiküldött biztosság eljárása tekintetében megkívántató rendelkezést azonnal megtegye.

Mindezekről a külügyi minister a végett tudósított, hogy a bécsi haditanácsnak s illetőleg hadministeriumnak tudtára adja és jelentse ki Bécsben, mikép a magyar ministerium legjobb akarat mellett sem hátráltathatja, hogy a közvélemény külsőleg is ki ne törjön, ha az Olaszországban levő sereg visszajött még soká elmarad. Sürgesse tehát az orsz. kiegyenlítést. Végre sürgesse a törvényeknek minélhamarabbi leküldetését.“

III.

Ha az utolsó posonyi országgyűlés előjátéka volt a forradalmi részének, következő jelenetet a hadi rész előjátéka gyanánt tekinthetni.

Május 10-ike este volt.

Kik a forradalmat Pesten eszközlék, kik lényeges reformot akartak, nem barátkozhatának meg az eszmével, hogy a régi rendszer emberei a dolgok folyamára befolyást gyakoroljanak. Természetes ellenszenvök volt ellenök, mert nem hihették, hogy képesek legyenek azok a most átment elvek consolidálását eszközölni. Macskazenéjökkel kezdetben csak ezeket tisztelék meg.

Hire futamodván azonban, hogy b. Lederer főhadiparancsnok a nemzetörség részére kívántató fegyvereket a budai fegyvertárból

azon szín alatt, mintha ottan olyanok nem találtatnának, kiadni vonakodik, az ingerültség ellene, ki pedig ezelőtt a tiszteletnek nem kis polczán állta, a tetőpontra hágott.

Mint említém, maj. 10-ike esti 10 óra volt.

Mintegy 400 mindenféle macskazeneinstrumentumokkal fölkeszült fiatal ember, töméntelen lézzengő tömegtől kísérve, a főhadiparancsnok szállására megy, ellenszenvét tetteleg bebizonyítandó.

Gondatlanságuk, a fiatal hév, feledteté velők, mi egy katonának becsülete, s hogy épen e pont az, mellyet olly érzékenyen megtámadni készülnek.

S miután tervüket titokban egyáltalán nem tarták, módot nyujtának a katonaságnak is, minden módot elkövetni a visszatörlésre.

S csakugyan alighogy fölértek s a repedt fazék- és vaskanálconcert megkezdett: az adott trombitajelre fölnyiltak a fegyvergyár kapui.

Eddig comoedia volt. A tragoedia csak most kezdődik.

Hallgatóság és zenészek két tűz közé vétettek. Egyfelől a fegyvergyár kapui nyiltak meg s rohant elő egy osztály száz vasas. Másfelől a cs. istállók mögül a granátosok rohantak elő. Vallatás után kiviláglott, hogy a katonáknak tüzet borszesz is adott.

Csakugyan tekintet nélkül, hogy hallgató-e valaki vagy zenész, szurony- és karddal közikbe vágtak. Néhány halott s néhány sebesült lón áldozat.

Egy része azonban a katonaságnak utat nyitván a tömegnek a menekülhetésre, ezek Pestre szaladtak. Egy percz alatt minden utcuzán „fegyverre“ kiáltás hangzott s a harangok zúgni kezdettek.

Zaj és zavar késő éjig tartott.

S hogy az ingerült kedélyek kitörései véresb eseményeket nem idéztek elő, egyedül azon körülménynek köszönhetni, hogy a ministertanács rögtön összeült, s a dolog megvizsgálására bizottmányt nevezett ki.

Elnöke volt Zoltán álladalmi titkár, a katonai részről vezérőrnagy Ottinger, a polgári részről Nyáry Pál elnökölt.

Meg kell vallani, hogy Nyárynak itt nehéz helyzete volt. Akkép és úgy működni itt, hogy az ingerült kedélyek csillapuljanak, nem könnyü feladat volt.

S épen e pontnál adá ő ügyességének, belátásának legfényesebb jeleit.

Lederer Bécsbe távozék, helyette pedig gróf Boyneburg Mór nevezteték ki.

IV.

Még april. 29-kén járt Pesten egy követség Erdélyből, mellynek missiója volt kieszközölni, hogy az akkortájban általános tiszteletben részesülő nádor nyissa meg az erdélyi országgyűlést, s mondja ki az uniót. Hivék, hogy a szász nemzet ellenzésének ez leend a leghatalmasb ellensúlya. De ezt kieszközölni nem tudá, hanem biztatást nyert, hogy csakugyan a dynastiának egy tagja teendí.

A deputatio eljárása-okozta általános örömmel sajátóságos ellentétben állt a horvátok és rácok mozgalma.

A horvátok a hozzájuk kinevezett főispánoknak, jelesen a zágrábmegyeiek Jozipovichnak, megtagadták az engedelmességet. Ezért s a már említett előzményekért altábornagy Hrabowszki Horvátország és Slavóniában kir. biztos sá nevezteték ki.

Az eziránti rendeletet aláírta az alkirály, ellenjegyezte Szemere belügyminister.

Az oklevél okait fejtegeti:

„Miután ön mint Horvát-, Tót- és Dalmát-országok bánja, azon országokbeli minden törvényhatósághoz, hatósághoz és hivatalnokokhoz olly értelmű körlevelet bocsátott szélyel, miszerint a Magyarország és kapcsolt részek közt századok óta testvérileg fenálló és a legujabb törvények által legkevesbbé sem változtatott alkotmányserü viszonyt megváltozottnak nyilvánítván, megparancsolá, hogy kivüle senkimástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek;

Miután annak ellenére, hogy a rögtön-bíróságnak hatalmát a felelős ministerek egyikének ellenjegyzése mellett csak én adhatom meg és csak én vonhatom vissza, ön nemcsak kihirdette a rögtön-bíróságot a kapcsolt részekben, Szerém-, Verőcze-, Pozsegamegyékben és a bennök kebelezett kir. városokban, s még ollyan törvényhatóságban is, melly azzal a tőlem megnyert jognál fogva már birt, hanem annak körét egyoldalú irányban olly vétségekre is kiterjesztette, mellyek az eddigi szabályok szerint a rögtönítélőszék elébe soha nem tartoztak, és e fölségi joggal a báni hatáskörön túlterjeszkedőleg élt a nélkül, hogy azt avagy csak utólagosan is bejelentette s mielőtt báni hivatalába beigtattatott s kellő esküjét letette volna;

Miután ő felsége koronás királyunk és az 1848: III. t. cz. által a végrehajtó hatalomnak a felelős ministerium általi gyakorlására teljes hatalommal ugy az országban mint az ahhoz kapcsolt részekben én ruháztattam fel:

A belügyminister előterjesztésére rendelem, a mint következik.

1) Önnek, mint Horvát-, Tóth- és Dalmát-országok kinevezett, de be nem iगतott bánjának említett körlevele az alkotmánynyal és törvényekkel merőben ellenkezőnek jelentetik ki.

2) Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túlterjesztett rögtönbiróság s az annak foly-tában netalán megkezdett vizsgálat és hozatott ítélet érvénytelen.

3) Meghagyatik, hogy mind fenebbemlített körlevelét, mind a rögtönbiróság iránti rendeletét ellenkező rendelet kibocsátásával azonnal vonja vissza, és e rendelet vételétől számítandó harmad-nap alatt ennek mint lett teljesítéséről engemet futár által érte-sítsen.

4) E mai napon kelt rendeletemnél fogva meghagytam minden törvényhatóságnak és Szerém-, Pozsega-, Verőcze-megyéknek s Eszék városnak is, hogy minden rendeleteimnek, mellyeket felelős mi-nister ellenjegyzése mellett kiadok, engedelmességni a törvények-ben kijelölt szigorú büntetésnek terhe alatt tartoznak.

5) Jelen rendeletem végrehajtása a belügyministerre bízatik. Budapest, május 10-én 1848. István, nádor s királyi helytartó. Belügyminister, Szemere Bertalan.“

V.

Május elején Pest utcáin szokatlan vig kedélyű toborzók jártak szét. Ezek egészen másszerűek voltak, mint az ezelőttiek. Kávészínű átkállásban, veres sinórral, fejükön vörös sipkával toborzottak.

Egyikök nemzeti zászlót vitt s a ritka szép, nemes tartású fiak büszkén szemlélék annak lobogását, s olykorolykor a szívrázó Rá-czy hangjait mennydörgő „éljen“ kiáltással szakaszták félbe.

Volt valami szívmelő e jelenetben. Zene, ifjaink kedélye, a szokatlan öröm, melly az idézett felkiáltásokban talált magának utat, minden, minden önkénytelenül úgy összevágott emelni azt.

Ezek az első toborzó honvédek voltak, kik önkéntes nemzet-örököt kerestek az alvidékeken pusztító rácz vendée ellen.

Keletkezése a forradalom legérdekeseb jelenetei egyike, mennyi-ben ilyen kisszerű körülmény hozta létre a csakhamar olly hatalmassá lett, annyira elszaporodott sergeket.

Említettük, hogy az unio ügyében Kolosvár küldöttséget kül-dött Pestre.

Ezek tiszteletére a radikalkör apr. 30-án banquet-et rendezett, mellyben a pesti reformerpárt legjelentékenyebb tagjai részt vettek.

A tagok már mind együtt voltak.

A toastok sorát b. Wesselényi Miklós felső házi tag s belsőszól-noki főispán kezdte.

Wesselényi ősz gladiator volt az oppositio sorában, ki Erdélyben ellenzéket alakított ernyedetlen szorgalma által. Utóbb felségsértési perbe idéztetett s száműzetett. Graefenbergben tölté az időt, hol azonban megvakult.

Toastjának a hadseregére vonatkozó pontja:

„Polgártársaim! fegyverre minden, ki azt csak valamennyire is bírja! — Használjunk föl sajtót, a szónak hatalmát s a petitió jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember s az egész világ rokonérzetét felköltöni. Tudassuk e hon lakosaival s tudassuk a föld minden népeivel az illirek merényének vétkességét s az orosz kormány átkos célzatát. Szóljunk magunk az illirek s horvátok jobbjai józanabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábíttatnak, s hogy hasonlíthatlanul jobb rájuk nézve a szabadságot, mellyet olly örömet osztunk meg velök, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védve folyvást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok bérén vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivivott közös szabadság nevében, mondjuk meg nekik: hogy habár fajrokonai is azok, kik miellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok, s rájuk is a régi roszak özönét akarják vissza-idézni. És mondjuk a mornarchia minden részeinek, mellyekre mostan általánosán derült az alkotmányosság napja: miként Jellachich illireivel nemcsak miellenünk, hanem szintugy izent ellenök háborut. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fiainak vérök folyt s mit a legjobb király áldásként nyújtott hű népeinek. Járuljunk továbbá illő petitióval ministeriumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csufos rágalmat, mintha azt, mint jósa, helyesség-érzete s jót eszközölő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna.

Illy szellemben, illy célra szólalunk mi fel mindenütt és untalan; de tegyünk is a mellett, tegyünk mindent, a mit csak a legfeszítettebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! legyünk szilárdul elhatározva, küzdeni ernyedetlen; s ha a sors enyészetet mért ránk, ne kocsosodás s lankadság sorvasztó rut halálával muljunk ki a nemzetek közül. Rabigában görnyedni egy nyomoru élet fentarthatásáért gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgáltság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rohassza le rólunk, és ugy undor halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem veszítve, szálljunk a dicsők sirjába.

Fegyverre polgártársak! elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet, hol legtöbb a veszély s legméltóbb a küzdés. De így

is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak még szabad földén elvérzendem. Élet vagy enyészet vár-e nemzetünkre, isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk s a nemzet becsülete. Azért éljünk vagy haljunk, de maradjunk magyarok s szabadok végleheletünkig.“

Mint gondolni lehet, beszédét szokatlan lelkesedéssel fogadták. S bár harsogott az éljen s bár lelkesedésök mutatá, hogy nem közönséges eredményt mutathatandnak fel, de ez indítványnak vég-eredményét senki sem merete remélni.

Határozattá lön tehát, hogy a radikalkör a ministeriumhoz petitiót nyujt. S valóban az megkészült. Teleky László (mint elnök) és Reök irták alá.

Előrebocsátva ennek folytán az alvidéki bonyodalmakat minden áron kiegyenlítani, felszólíták a ministeriumot, emissariusait szétküldeni a rácok és horvátok közé, az oláhajkuakat hivatalba tenni. A magyar hadsereg iránt ezt irták:

„Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát, hogy a vészharang meghú-zassék.

Intézkedéseinknek czélszerün, erélyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, mellyel önök iránt viseltetünk, huzafui kötelességtől vézéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalásból meritett régi, igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Más részről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erélyesebb, rakoncátlankodó illir párt által elnyomatik. Öket illy állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetlen hanyagság, bün volna. De nekünk is minden ellenséges megrohanást visszaverni hazafui kötelességünk. Ezeknél fogva mi mindenekelőtt egy hadseregnek felállítását látjuk elkerülhetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egybehívni nem lehet, e hadsereget országos toborzás utján, önkénytesekből véljük összeállítandónak, mellyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzásoroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy e sereg egyik fontos tényszőjeül, magyarokból, tüzésereg állittassék fel; hogy a hon lakosai pénz-, élelem- s más nembeli adakozásokra felszólittassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélszerűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erélyes egyénekkal szaporittassék.“

Jellachich mozgalmi ellen következőt kérték:

„Jellachich pedig, ki mint tisztviselő s polgár egyaránt vétkezett, mint hűtelen hivatalnok hivatalától elmozdittassék, a hazán elkövetett árulásaért pedik törvény értelmében szigoruan megbüntettessék.“

VI.

A német alkotmányozó ülés május 18-án volt összeülendő. Négy nappal előtte elhatározá a magyar kormány Frankfurtba követeket küldeni. Főherczeg István alkirály kinevezte Pázmándy Dénest és Szalay Lászlót.

E missio alapokait köv. két okirat mutatja:

„Én István Ferencz Victor, csász. kir. herczeg, austriai főherczeg, Magyarország nádora s kir. helytartója s az összes magyar ministerium Pázmándy Dienes s Szalay László urakat megbiztuk, hogy Németországnak Austriaihoz viszonyát, melly utolsóval Magyarország a pragmatica sanctio értelmében szorosán össze van csatolva, májushó folyamában majnai Frankfurtban megújítandó s új és constitutionalis alapon szabályozandó német parlament által, a Bécsbeni magyar miniszterrel herczeg Esterházyval s általa az austriai ministeriummal, minden fenebbi viszonyokat, mennyiben Magyarhont is érdeklik, megvitassák, ezért Frankfurtba menjenek, s ott a magyar és német álladalmak közti barátságos viszonyoknak, mellynek tovább is fenállását bensőleg kívánjuk, megtartása s gyarapítása fölött úgy politicalai mint kereskedelmi tekintetben, a két nemzet kölcsönös önállósága, szabadsága s anyagi jóléte érdekében, örködjenek, s a mi a fenebbi cél elérésére szolgál s előmozdítandó, véghezvigyék s előmozdítsák. Budán, máj. 4-én 1848. Főherczeg István m. p, nádor és kir. helytartó. Gr. Batthyány Lajos m. p.“

„Európa jelenlegi viszonyai közt Austria sorsa a frankfurti német nemzetgyűlésben döntethetik el, s épen ezért e gyűlés határozatai Magyarhont nézve közvetlen érdekűek. A ministerium ez okoknál fogva szükségesnek találta Frankfurtba kormánymeghatalmazottakat küldeni következő instructióval:

1) Magyarhont sympathiáját a német érdekek, mint a civilisatio eleme iránt, ki kell mondania s igyekeznie meggyőzni a németeket, hogy Magyarhontban s az erős magyar nemzetiségben legjobb s legbiztosabb szövetségesre találnak.

2) Magyarhont csak azon esetben lehet erős, Európa tekintete előtt fontos s valóban hasznothajtó testvéries szövetséges Némethontnak, ha saját (magyar) nemzetisége egide-je alatt fejlődik ki; igyekezzék tehát a követség, hogy a frankfurti gyűlés azon határozatai, mellyek az austriai monarchia- s illetőleg Magyarhontra vonatkoznak, ez alaplézet értelmében szerkesztessenek.

3) Magyarhont a német elemben nem olvadhat fel, mert ezáltal elvesztené organicus erejét, melly a magyar nemzetiségen alapul, s mint nyomoru bastárdtörzs, nemcsak Némethontnak nem hozna hasznót, hanem önhatárai közt is elnyomorulna.

4) Magyarhont kellemetlenül érintené, ha az osztrák monar-

chia ollymódon alakíttatnék át, mellynek következtében a monarchia azon provinciái, mellyek eddig a német szövetséghez tartoztak, szláv álladalmakká alakíttatnának. Ez értelembeni átídomítás az említett provinciák politicali sympathiáját olly pályára vezethetné, melly a német nemzetétől különböző vagy ellenséges folyamú, s ezáltal egy már is óriási hatalom túlsulya még növeltetnék, azon hatalomé, mellynek Európa nyugoti álladalmairai növekedő befolyása Magyarhon fenállását annyira veszélyeztetné, hogy ha Németország az austriai birodalomnak illyszerü átalakítását saját érdeke ellen létrejönni engedné: Magyarhon kényszerítve volna, szövetségeseit a német birodalmon kívül keresni.

5) Magyarhon kereskedelmi szempontból a német vámszövetség kiegészítő részét nem képezheti ugyan, de a nevezett hely követeinek azon nyilatkozatot kell letenniök, hogy Magyarhonra nézve a politicali viszony, melly Magyar- és Németon közt létezendik, kereskedelmi szempontból is irányadó leend.“

S a két követ csakugyan elutazék.

Negyedik fejezet.

Május 6-iki leiratok a horvát mozgalmak ügyében, horvát osztály. — Bécsi mozgalom, külügym. átirata a király lejövetele ügyében, proclamatio a ministeriumtól a néphez. — Önkéntes adakozások, első magyar bankjegyek, kamarautalványok, Szemere átirata Hrabowszkyhoz. — Horvát minist. alkatása, Rajasich és a hospodár Zágrábban, a bán a kir. udvarba hivatik, a jun. 5-iki horvát ülés betiltása. — Károly-laktanyai craval, kir. intézkedés a katonaság iránt. — A bán hivatalától elmozdítatik. — Erdélyi mozgalmak. Unio. — Alvidéki fegyveres összeütközések, Joannovits, Kiss Ernő, karlovitzi összeütközés.

I.

Illyszerüen állának a dolgok. A magyar kormány veszélyezve látta kivivott institutióit. Ugy tetsze neki, hogy az udvar némi sympathiát árul el azok irányában, kik eddigi működése ellen kardot rántottak.

Kapkodott tehát a kormány mindenfelé s a külügyminister által következő két leiratot eszközöl:

„Kedves öcsém, főherczeg István! Miután hir szerint Horvátországunkban több helyeken elkülönzési törekvések merültek fel, mellyek Magyarországgal és összes monarchiával való egységre nézve következeiseikben fölötte veszélyesekké válhatnak: meghagyom kedvességednek, hogy szükség esetére egy ön előtt alkalmaznak látszó egyént szükséges felhatalmazásokkal ellátva királyi biztosul Horvátországba kiküldjön, kinek is kötelessége lesz, hasonló merényletek elnyomására a szükséges rendszabályokhoz minden erélyvel nyulni.“

„Kedves báró Jellachich! Határozott és rendithetlen akaratom, a Magyarország koronája alatt egyesült tartományok kormányának egységét, királyi szavam- s koronázási eskümhöz hiven, a törvények értelmében fentartani, és sohasem fogom megengedni, hogy a magyar korona alatti tartományok közt fenálló törvényes kapocs önkényes rendeletek vagy egyoldalú határozatok által tágittassék. Minélfogva odautasítom önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett felelős magyar ministerium rendeleteinek,

és az ahhoz kapcsolt tartományoknak törvényes kormányzását az 1848. III. t. cikk által biztam, a kormányzás minden ágaiban szorosán engedelmessédjék, s ezen királyi akaratom teljesítésére hivatalos hatáskörében minden tekintetben felügyeljen.“

Másfelől, részint mivel a horvátok igazságos kívánatainak eleget teyének, részint mivel a mozgalmakat ezáltal vélék legsikeresebben lecsendesíthetni, a ministeriumban horvát osztályt állítottak fel következő rendelet által:

„A horvátországi viszonyok figyelembevételével szükségesnek találtatott, miszerint azonkívül, hogy a kapcsolt részekből hivatalokra egyének alkalmaztatnak, a belügy- és igazságministeri munkakörben külön horvát osztály állittassék, annak meghatározása ez osztály dolgaira és személyzetére nézve mi viszonyban álljon a többi osztálylyal, az illető ministerek belrendelkezésére tartozván.“

Mindamellett sem a fenebbi leiratnak sem ez intézkedésnek nem lett kívánt sikere, ha egy közbejött körülmény nem mozdítja elő a magyar ügyet.

II.

E körülmény következő volt.

A sturmpetitiókért támasztott bécsi forradalom máj. 15-én okot adott a királynak Bécsből eltávozni.

Alkirály és ministerium mindent elkövettek megnyerni őt a Budára lejövetelre, hogy a márcziusi törvények szerint félévet ottan lakjon. Megbízták a külügyministert, kieszközölni. Ez azonban több eredményt felmutatni nem tudott, mint következő Innsbruck máj. 26-án kelt átiratát:

„Ő felsége urunk királyunk, hivatalom és kir. helytartónk ő fensége s a magyar ministeri tanács külön meghagyása következtében ideérkeztemről tegnap estve értesülvén, ma délutáni egy órakerkülönös meghallgatás végett kiváló kegyelemmel fogadni méltóztatott.

Diszteljes megbízatásom s keblem sugallata szerint a magyar nemzetnek ő felségéhez s a dynastiához hűragaszkodását tölem kitelhetőleg tolmácslandó, bizonyossá tevém ő felségét, miszerint a mostani magyar nemzedék, méltó ivadéka elődeinek, kész életét s vérét áldozni királyaért. Ezen hódolatteljes kinyilatkoztatással összekapcsolám a magyar nemzet abbéli kérelmét, miszerint ő felsége, felséges családjával együtt Magyarország székvárosába jöni, s ezáltal a nemzet nem körülményszülte, hanem régi, az uralkodóház magyar trónjával egyidős óhajtását teljesíteni méltóztassék, jót állván, hogy fiúi szeretettel s nyilt karokkal fog fogadtatni; mert valamin erős a magyarnak hite, miszerint királya felkent személyében hazája dicőséges jövődjének legbiztosabb zálogát birandja, ugy büszkén

elmondhatja, hogy az uralkodó ház a magyar névtől elszakaszthatlan hű és hűségben legszilárdabb oszlopát lelendi.

Ő felsége kegyelmesen a legbensőbb köszönettel fogadá ezen egy szabad, nagylelkű s hűség esküjétől átható nemzethez illő nyilatkozatot, forrón ohajtván azon pillanatot, mely hű magyarjai közé vezethetendi, de meghatározását a jelen körülmények még nem engedik.“

A ministerium e perczen a bécsi forradalmat ellenzette s hogy annak ragálya által a nép el ne ragadtassék s a legitimitas teréről lépést okul ne lehessen felhozni, a királynak le nem jövetelére következő felszólítást adott ki:

„Épen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta s utját Innsbruck felé vette.

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy e hir más alakban s tán elferdítésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanásra, s eszközül szolgáljon izgatásokra, melyeket a haza jelen körülményei között kerülni s távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzetnek legforróbb óhajtása teljesülne, ha ő felsége, Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel körvezné azon nép, mely szabadságához s törvényes fejlődelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha nem fog. S nem is késtünk a nemzetnek ezen forró óhajtását azonnal ő fölsége elébe terjesztetni, bizodalmat kérve s remélve a jó királytól, azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmat épen a veszélyek legnehezebb óráiban olly igen megérdemlette, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes királyunk személyéhez s az uralkodó házhoz köti, változást nem szenvedhet azáltal, hogy ő fölsége birodalmának valamely más részébe tette által tartózkodása helyét, hg Eszterházy Pált, mint ő fölsége személyéhez rendelt felelős magyar ministert utasítottuk, hogy urunkat királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse, s törvény-szabta állásában magas személye mellett maradjon.

Polgárok! Európai események segítették elő hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje s osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivírt szabadságát. Mi erőnk s tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bízott kötelességet, de hogy nehéz feladatunkban eljárassunk, a nemzetnek buzgó s erélyes támogatására van szükségünk.

Szükségesnek tartottuk az országgyűlésnek minélelőbbi összehívását, s annak határnapjául f. é. juliushónapnak 2-ik napját tűz-

tük ki, s azt ő fölségéhez is felterjesztettük. De rendkívüli körülményeink között addig is minden egyes polgárnak szent kötelessége, mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólítjuk fel tehát a honnak minden polgárát, legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes fejedelem iránti hűségben, legyenek egyetértők, s mellőzve minden viszálykodást, mi erónket megtörhetné, egy célra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén. Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregnek, melly iránt a rendelet már kibocsáttatott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő. Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vesz fenyegeti, tegyék a haza oltárára áldozatul vagyonuknak is valamely részét, s adjanak a hon védelmére — kitől egyébként nem telik — kölcsönképen pénzt vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bizunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, melly e hazát a legsúlyosabb körülmények között is megmentette; hisszük, hogy e felszólításunk nem fog siker nélkül elhangzani; ugyanazért a belügyminister e mai napon kelt rendeletében közhírré teszi az ajánlatok beszédésének módját és helyeit.

Budapest, május 19-én 1848.“

Továbbá jul. elsejére hirdeté azt első pesti magyar parlament megnyitását, mellyre először voltak népképviselők meghíva.

III.

A ministeriumra nézve e perczek voltak a legterhesebbek, legcriticusabbak. Alulról fenyegetve, fölülről nem tudák a dolgok tiszta állását. A nemzet erejére támasztott institutiókhöz kelle tehát folyamodnia s ezt annál inkább elérni remélte, mert Mészáros hadügyminister május 23-án végre megérkezett.

Másnap népgyűlés tartaték, mellyen határozattá lön a haza oltárára önkéntes adakozásokkal járulni.

Leirhatlan, mekkora lelkesedéssel fogadák ez intézkedést. Mindenki, főúr és pór, dús és szegény, sietett dús adományát vagy fillérét bemutatni. Többi közt a pesti nagy casino 20,000 pfrtot s gr. Széchenyi egy mázsa ezüstöt adott sat., ekkép az adományozás rövid idő alatt több millióra nőtt.

Az alkirály beleegyezésével ez időben bocsátották ki az 1 és 2 pfrtos bankjegyeket s továbbá 5% kamarai utalványokat 2,000,000 pfrt értékig.

A nádor pedig a horvát mozgalmak ügyében Hrabovszkyhoz következő rendeletet bocsátott.

„Miután az 1848. III. t. cz. ő fölségének az országbóli távollété-

ben engem mint nádort és teljeshatalmu királyi helytartót, a korona egysége és a birodalom kapcsának épségében tartása mellett, a törvény és alkotmány ösvényén gyakorlandó végrehajtó hatalommal felruházott: a ministerek meghallgatása után el nem mulasztám, az összes ministerium alakulása előtt kinevezett b. Jellachich Józsefhez azon parancsot juttatni, miszerint bizonyos hatánapig Budán személyesen megjelenni kötelességének ismerje; hogy ugy a tartományi gyűlés iránt, mellyen báni méltóságába vala igtatandó, valamint egyéb viszonyok rendezése iránt is, a külön érdekek lehető kielégítésére a szükséges intézkedések eszközölthessenek.

Báró Jellachich József azonban, ki hivatalába igtatva nincs, sem tiszti esküjét még le nem tette, mellőzván a törvényes parancsot, nemcsak meg nem jelent, hanem az ország és kapcsolt részek közötti viszonyt az újabban alkotott törvények által megváltozottaknak, megszakadottnak nyilvánítván, a hatóságoknak és álladalmi tiszteknek szigoruan megparancsolá, hogy kivüle senkimástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek, sőt a kapcsolt részekben a rögtönbírósi jogot kihirdettétvén, ennek körét olly irányban és olly vétségekre is kiterjesztette, mellyek a rögtönítélőszék elébe sohasem tarozhatnak, miáltal felségi jogba vágni merészkedett.

Ő felsége e tényekről értesülvén, azon vallásosságnál fogva, mellyet a törvény és alkotmány iránt mindig tanusított és mellyet hű nemzetének esküvel biztosított, nem késétt nevezett bánnak május 7-én kelt sajátkezü legmagasabb leiratának tartalmában szigoruan meghagyni, miszerint parancsaimat és a felelős ministerek rendeleteit haladéktalanul teljesíteni elengedhetlen kötelességének tekintse.

Ennélfogva folyó évi máj. 10-én kelt rendeletemben az érintett körlevelet, ugy a rögtönbírósi jogot érvénytelennek és megszüntnek nyilatkoztatván, meghagytam, hogy mindkettőt azonnal vonja vissza.

Időközben báró Jellachich József, ki beigtatás hiányában törvényes hatóságot vagy báni hatalmat nem is gyakorolhat, — ellenszegülését folytatja, és részint hivatalos, részint hitelt érdemlő tudósítások szerint törvényteleniséget törvényteleniséggel tetéz.

Tudniillik: Pozsega-, Verőcze- és Szerém-megyékben, mellyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és országkapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbiséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem levén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik; a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok és ministeri rendeletek iránti engedelmesség alól felmenteni, sőt épen és egyenesen az engedelmesek ellen büntetéseket szabni bátorzkodott; az országos kincstár részleteit letartó-

tatja; a hatóságok pénztáraitól, sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel és ezen törvényellenes bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik.

Mint hogy pedig illy cselekvések, a mennyiben a hely színén szerzendő hiteles adatokból és bizonyságokból valóknak tapasztaltatnának, a Hármasköny I. 14. cz. és az 1723: 9. t. cz. értelmében hűtlenségi bünt foglalnának magokban; ennél fogva

Önök, mint királyi biztosnak és melléje segédkirályi biztosképen adott királyi tanácsnok, Zsitvai Józsefnek, rendelem és parancsolom:

1) Ő felsége sajátkezü legmagasabb leiratát, mind azt, mellyben báró Jellachich Józsefnek az irántam és a magyar ministerium iránt engedelmesség meghagyatik, mind azt, minek alapján is a király nevében teljeshatalmu biztosképen ime küldetik ki, Horvátországban, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyében, ugy a határvidéken, a hatóságokban, a helységekben és illetőleg ezredekben kihirdettetvén, minden alkalmas módon a nép tudomására juttatandja; báró Jellachich József parancsainak teljesítésétől mindenkit eltilt; ellenben ön rendeletei iránt engedelmességre mindenkit kötelezend. — A rögtönbirósági jogot hirdetteesse ki, a hatóságokat e bíróságok tüsténti szabályszeres alakítására, vagy ha az időnyereség úgy kívánja, a biztosilag alakítottaknak elismerésére sikeresen utassitsa; és ezeket a koronaegység, a közrend és béke erőszakos háborítói ellen gyors és szigoru eljárásra felszólítsa.

2) Horvátországban, Szerém-, Verőcze-, Pozsegamegyékben, valamint az illető királyi városokban a törvényes hatóságokat helyreállitandja, és azokat a kir. helytartói és ministeri rendeletek feleletteher alatti teljesítésére és törvényes engedelmességre kötelezendi.

3) A báró Jellachich József által hivatalokra és tisztségekre tett kinevezések törvénytelenek és így érvénytelenek levén, és azoknak jelenképen nyilvánittatván, a törvényesen választott vagy nevezett tisztviselőket ismét hivatalaikba igtatandja.

4) Mindazokat, kik a koronaegység és az országos kapcsolat tetteles felbontásának kísérletében, a közrend, a személy- és vagyonbátorság megtámadásában bujtogatás vagy erőszak útján résztvettenek és vesznek, személyválogatás nélkül a büntető igazság kezeibe átszolgáltatja.

5) Báró Jellachich Józsefet, ha a fenforgó és említett súlyos vád iránt a hely színén is teljes bizonyosságot szerzett, a királyi ügyigazgatóság előleges kihallgatása mellett, azonnal hűtlenségi (nota infidelitatis) perbe fogassa és katonai tisztségétől felfüggeszse; azon tény pedig, miszerint a király és ország elleni hűtlensége miatt bűnvád alá vétetett, minden polgári és katonai hatóságokkal közölje, olly meghagyással, miszerint ezek közhírré tenni tartozzanak: hogy

ki az ő rendeleteit teljesíteni, vagy az én törvényes parancsaimnak az engedelmességet megtagadni merészelné, mint részes a hűtlenségben, büntárs gyanánt szinte azon bűnvád alá vonatik. Az eljárás eszközölhetése végett ezennel Eötvös József királyi ügyigazgatót, Fésüs György királyi ügyvédet és Zerpák Eduard Horvátországban kir. ügyész meléje rendelem.

6) Báró Jellachich József elősorolt merényei által Horvátországban a közállapot rendkívül meg levén zavarva, helyreállítására rendkívüli eszközöket és hatalmat is szükségel. Ennélfogva önt apostoli királyunk nevében a polgári és katonai hatóságnak hathatós, ugyszinte a báni hivatalt illető minden hatalomnak is ideiglenes gyakorlatára feljogosítom és megbízom.

7) Különösen felhatalmazom, hogy az ország és kapcsolt részeihez tartozó minden örvidékekben a téveszmékkel csábítgatott valamennyi ezredeket hathatós nyilatkozványban nyelvök és vallásuk iránt a törvény értelmében biztosítsa és nyugtassa meg. Hogy továbbá mind azokban, mellyek törvényhozási intézkedést nem igényelnek, u. m. a szabad költözés, az ipar és kereskedés üzésének, a tudományok mivelhetésének, az őrvonali szolgálat könnyíthetésének és megszorításának, az őrnapi díjazásának, a testi büntetés eltörlésének és az állodalmi közmunka megszüntetésének tárgyában, mindazon engedélyeket tettleg adhassa és nyilváníthassa, mellyek az illetők részéről valóságos jótétemények gyanánt fogadtatnak, és a határőri vitézeket meggyőzni képesek, miképen a magyar nemzet eltökélett szándoka, határörvidéki testvéreit, valamint a haza többi polgárait, hasonló szeretettel ápolni, és szabadságukat, jóllétöket előmozdítani. Mindezt azonban a végek védelmére szükséges katonai szerkezetnek, módosítással bár, de kellő fentartása mellett.

Hogy pedig rendeleteimet akadéktalanul végrehajthassa, azoknak elengedhetlen és állandó foganatot szerezhessen és a törvényes állapotot minden áron visszaállíthassa: parancsai alá helyezem s rendelkezésére bízom a kapcsolt részekben is létező és rendezendő nemzeti őrsereget, az ott tanyázó katonaságot és az örvidékek ezredeit, a kik felszólításainak a legterhesebb fenyték terhe alatt engedelmeskedni tartoznak.

Jelentését az eredményekről időről időre a belügyministerhez intézendí.

IV.

De a bán a horvát földön megkezdett működését e czélra föl-vett emberei segélyével folytatá. Horvát ministeriumot alkotott, sőt a só- s nyilvános pénztárakat is lefoglalta. A szláv ajkuak teljesen kezére dolgoztak, de nem a németek.

Mit Hrabovszky ellene tehetett, keveset nyomott a latban. Máj. 31-iki találkozásuk is eredmény nélkül folyt le.

Jun. 2-án Rajasich patriarcha Zágrábba érkezett. A legnagyobb innepéllyel, harangzúgással fogadták. Első nyilatkozata a horvát és illír vendée-unionak, mellynek nagyobb tekintélyt adott Obrenovits Milos hospodárnak megérkezése.

Ezenben a bán a királynak egy máj. 19-iki kézírata által a kir. udvarhoz hivaték. Azon elterjesztett hir, mintha ezáltal a bán élete veszélyezve volna, igen nagy ingerültséget idézett elő. Nem ereszték. S csak azon mosolygva adott biztosítása, hogy ő tudand magáról gondoskodni, nyugtatá meg némileg a kedélyeket. A határszélen cordon vonatott. A lapok pedig a monarchia nevét és érdekét használták fel működésök mentésére.

A bán ezenben megjárta Bécset, mialatt a király a junius 5-diki horvát ülés betiltása iránt következő rendeletet bocsátá hozzá:

„Mintán az 1791 : 58. törvényczikk világos rendelete szerint a Horvát-, Tót- és Dalmátországok tartományi gyűlése csak legfelsőbb engedelmem előleges kinyerése mellett hirdettethetik ki, ön mégis ennek ellenére a határnapot f. évi junius 5-ére önhatalmulag kitűzte: megparancsolom önnek, hogy ezen tartományi gyűlést, mellyet különben törvénytelen összejövetelnek s az ott hozandott határozatokat érvényteleneknek kellene tekintenem, rögtön tiltsa be, s a közelebbi felvilágosítás és a Horvátországban jelenleg uralkodó zavaroknak, ha lehet békés kiegyenlítése végett, jelen legfelsőbb parancsom vétele után 24 óra alatt udvaromban Innsbruckban jelenjen meg. Innsbruckban, május 29-én 1848. Ferdinánd. s. k.“

V.

Pesten e közben egy kis craval volt.

A ceccopierik s önkéntes nemzetőrök a Károly-laktanyában összeveszván, fegyverrel támadták meg egymást.

Az illy laktanyai czivódások a legborzasztóbbak szoktak lenni. A harangok félreverttek. A nemzetőrség egy percz alatt talpon volt. A ministerium a laktanya felé sietett. Mészáros páratlan bátorságának fényes tanúságát adta. Több golyó füttyölt el mellette s ő még sem vonult vissza.

Csakugyan késő éjjel sikerült a zendülőket lecsendesíteni.

Következő placat a dolog állását legtisztában tünteti elő:

„Midőn a haza veszélyben van, csak a hazafiak egyetértése mentheti meg azt.

Hazánk alsó része a pártütők által megtámadtatott.

Az ellenség visszaverése végett minden karnak egyesülni kell.

Ha egymás között háborgunk, csak ellenségünk erejét neveljük, mert önmagunkat gyöngítjük.

A hazát nem ellenségünk ereje, hanem saját gyöngeségünk vesztheti csak el.

Ha akarjuk hogy a király közünkbe jöjjön, ha akarjuk, hogy a magyar haza épsége, szabadsága, becsülete veszélyeztetve ne legyen: csak egy eszme, egy gondolat, egy érzelm foglaljon el bennünket, és ez a haza védelme. Minden indulat, minden háborgás, minden kitörés, mi ettől elvonhat, legszebb, legazentebb kincsünket teszi kockára.

Lángoló honszeretet, férfias higgadtsággal, megfeszített erély a körülményeknek gyors de komoly megfontolásával párosulva teszi lehetővé a fenyegető veszélyek elhárítását.

Megbüntetésére azon borzasztó eseménynek, melly tegnap az itt tanyázó olasz katonaság egy része által elkövettetett, minden lépések megtétettek.

A további vérontástól, mellyet ez maga után vonhatott volna, megkímélt az isteni gondviselés és a főváros polgárainak, a fővárosi nemzetőrségnek s a rend és csend helyreállítása végett kirendelt sor-katonaságnak férfias de higgadt és fölgerjedésben is megfontoló szelleme.

Ennek egyik diadala az is, hogy az olasz katonaság illető századai ő fensége által is felszólittatván, fegyvereiket önként lerakták, és a nyugodt polgárok ezrei közt mentek a gőzhajóra, mellyen Komáromba szállítottak fegyvertelenül, hol ellenök a bűnvizsgálat folytatatni s a törvényt itélni fog.

Azon tiszték pedig, kik a tegnapi szerencsétlen éjszakán a szenvedélytől vétekre ragadt csapatnál voltak, és azon katonák, kiket a rögtöni elővizsgálat súlyosabb váddal terhel, itt maradnak letartóztatva, hogy az önkénytes honvédsereg tisztjeinek s közbíráinak befolyásával ellenök a törvényes eljárás haladéktalanul folytattassék s bevégeztessék.

A tegnap éji szerencsétlenségnek politicalai jelleme nincs. Egy közönséges veszekedés színében jelenik az meg, melly véres összeütközésé fajult. Legsiralmasabb a dologban az, hogy többen estek ez összeütközésben mindkét részről áldozatul, kiknek nemes hivatásuk lett volna, vérüket a haza elleneinek visszaverésében ontani.

A vész e honra az Alduna felől tornyosúl, kinek erő van karjában, kinek szive van keblében, ki fillérrel vagy kincscsel bír, ott az alkalom, sőt szükség, áldozatul hozni mindazt az imádott hazának megmentésére. Ott van a csatatér, melly a király s alkotmány iránt hűséget esküdött katonára, a hazáért vérével, életével áldozni kész honpolgárra vár.

Mindaz ellensége e hazának, mindaz a hon ellenségeinek kezére dolgozik, a ki a mult éji szomorú történetből alkalmat merít a polgárság és katonaság és a különböző nemzetiségek között viszálykodást,

háborúságot, bizalmatlanságot terjeszteni. Mert a hazának mindenkire szüksége van.

Tehát félre minden személyes érdekekkel, a haza maga van veszélyben, tehát : a haza mindenek előtt.

A főváros polgárságának, melly magát férfiasan nyugodt viselkedéssel e mai napon a nemzet köszönetére érdemesíté, megnyugtatósára fog szolgálni annak tudomása, miszerint a ministerium intézkedett, hogy a kik nemtelen céloktól vezéreltetve, a honpolgárok különböző osztályait egymás ellen lázítják s kik a magyar nemzet ellen bujtogatnak, bármi helyzetben legyenek is, a legszigorubban megbüntettessenek, s hogy e végett a perczek szomorú kénytelensége szerint s a setétben olálkodó árulás megsemmisítése végett országszerte rögtönítélő bíróságok állittattak. Az ármány, az árulás, nem fog büntetlenül dűlni e nemzet ereiben.

Polgárok örökjetekek a fővárosi rend és nyugalom felett. A ki ezt elősegíti, a hazát segíti megmenteni. Mig a sziv egészséges, a távol tagok sebei meggyógyíthatók, de ha a sziv beteg, a test meghal.

Egyesüljön minden igaz hazafi az ország megmentésére.“

Jun. 12-én rögtönítélő bíróság hirdettetékek.

A katonaságnak pedig a nemzetőrségbe átlépése iránt a király köv. 4 pontu rendeletet adta ki:

„1) A magyar ezredek tulajdonosai a törvényhozás további rendelkezéseig az ezredek tiszteit a hadnagytól kezdve bezárólag a kapitányig ezentűl is azon megszorítással nevezik ki, hogy kinevező rendelvényüket a magyar hadügyministerium helybenhagyása alá terjesztvén, csak jóváhagyó jegyzésével ellátva küldhetik át az illető ezrednek. A magyar hadügyministerium ezen tulajdonosi jog igazságos gyakorlata felett öröködni, és ha a kinevezés ellen méltó kifogás forogna fen, a tulajdonost más egyén kinevezésére s illetőleg felterjesztésére utasítandja, a nádorhuszárok ezrede tulajdonosára ezen megszorítás ki nem terjedvén.

2) A stabális tisztségekre kinevezendő egyének neveit az ezredek tulajdonosai magyar hadügyministeremnek terjesztendik fel, ki ezen felterjesztést vagy helybenhagyó, vagy más egyént felajánlandó saját véleménye kíséretében, a legmagasabb személyem körüli ministerem által nekem be fogja mutatni, legfelsőbb elhatározásom pedig ugyanazon ministerium ellenjegyzése mellett magyar hadügyministeremnek, rendeletem foganatosítása és az austriai hadügyministerem kellő értesítése végett ki fog adatni.

3) Az őrnagyvezéreknek kinevezendő magyar ezredesek nevei és a magyar hadügyministerium alá rendelt főhadi kormányzókra kinevezések magyar hadügyministerem által, ki magát a fénforgó körülményekhez képest az austriai hadügyministeremmel eleve érte-

kezésbe teendí, legkegyelmesebb elhatározásom alá a személyem körüli ministerem utján terjesztendők.

4) A határóri ezredeknel eddig az udvari haditanács által betöltött katonai hivatalokrai kinevezések, az illető ezrednek meghallgatása mellett, magyar hadügyministeremet illetik, a horvátországi bán tulajdonosi jogainak gyakorlata iránt az eddigi szokás megmaradván; a stabális tisztek magyar hadügyministerem felterjesztésére, melly a személyem körüli ministerem utján bemutatandó, általam neveztetnek ki.“

VI.

A folytatott zendítésekért a ministerium erélyes föllépése következtében a bán hivatalától elmozdittaték. A király ezt, valamint eddigi tettei rugóját, szeszáni működése zsinórmértékét köv. proclamatióval tudatá az illir és horvát néppel :

„Mi első Ferdinánd stb. Biztosítjuk Horvát- és Tótországnak minden lakosait cs. királyi kegyelmünkről és kegyelmességünkről, midőn hozzájok következő nyilatkozatunkat kibocsátjuk :

Horvátok és szlavoniták. Minél jobban esett atyai szívünknek azon hiedelem, hogy midőn mi, hí népeink kívánatához képest az alkotmányos szabadság jótéményeit minden lakosokra kiterjesztetük, ezáltal az isteni gondviseléstől kormányunk alá bízott népeket, irántunk és kir. trónunk iránt örök hálára és rendithetlen hűségre köteleztük, egyszersmind őket a közös jogok és szabadságok által benső testvéri összetartásra buzdítottuk, s jóllétök előmozdítására tág mezőt nyitottunk; annál fájdalmasabban sújtott bennünket azon szomorú tapasztalás, hogy mi ebbeli biztos várakozásunkban, épen bennetek, csalatkoztunk.

Bennetek horvátok és szlavoniták, kik nyolcz századok leforgása óta, ugyanazon korona alatt, Magyarország sorsában osztozva, egyedül azon kapocsnak köszönhetitek alkotmányos szabadságotokat, mellyet annyi évszázadok leforgása alatt a szláv nép között csak ti valátok szerencsések megtarthatni.

Bennetek kellett csalatkoznunk, bennetek, kik nemcsak a magyar alkotmány-engedte jogokban és szabadságokban egyenlőn osztoztatok, hanem eddig szeplőtlen megőrzött hűségtek igazságos jutalmául fonséges őseink kegyelmességéből még különös jogokat, szabadsalmakat és szabadságokat is nyerve, nagyobb előjogok birtokában vagytok, mint Magyarországunk szent koronája alatt akármellyik alattvaló.

Bennetek kellett csalatkoznunk, kikkel Magyarország és a hozzákapcsolt részek utolsó országgyűlése, saját királyi akaratunkhoz képest, az alkotmányos szabadság és jogegyenlőség minden jótéményeit testvériesen megosztotta.

A magyarországi törvényhozás az urbéri tartozásokat nálatok szintűre megszüntette, mint Magyarországon, s nálatok is a jobbágyok minden terhelés nélkül szabad földbirtokosokká lettek; a földesuraknak az urbéri tartozásokért kárpótlás fog adadni, mit ti, magatok emberségéből, a legnagyobb áldozatok mellett sem lettetek volna képesek megadni; a honnan erre, minden terhelés nélkül legfelsőbb jóváhagyusunknál fogva, jelzőlegul kamarai javaink fog-nak lekóttetni, s biztosítva ezáltal leszen.

Az alkotmányos képviselőlet joga nálatok szintűre kiterjesztetett a népre, mint Magyarországon; minélfogva nemcsak a nemesség, hanem még a többi lakosok is, a határőrökkel együtt, követeik által részt vesznek mind a közös törvényhozásban, mind önnön kiváltságos gyűlésekben s így közvetlen befolyástok által, tulajdon jólléteket előmozdithatjátok.

Eddigél a nemesség kevésbé vett részt a közös teherviselésben; mostantól kezdve meg van az osztva a törvény értelménél fogva egyenlőn a lakosok közt minden rangkülönbség nélkül; s ezáltal súlyos teher vétetett le vállaitokról.

Nemzetiségtek s kiváltságos jogaitok, mellyeket illetőleg bennetek némelleyek gonoszszándoku, álnok hírek által aggodalmat akartak támasztani, veszélyeztetve épen nincsenek, sőt inkább kiterjesztvők és megerősítvők s minden megtámadás ellen biztosítvák; mert anyanyelvetek használata nemcsak iskoláitokban és egyházaitokban vagyon örök időkre törvényesen biztosítva, hanem a nálatok eddig használt latin nyelv helyett nyilvános gyűlésekben is bevétetett.

Rágalmazó nyelv azon hiedelemre akart benneteket tántorítani, mintha a magyar nemzet nyelveket elnyomni, vagy annak további fejlődését gátolni akarná. Mi biztosítunk benneteket, hogy ezek egyáltalában hazug koholmányok, sőt inkább elismerésre talál, hogy ti, lemondva a holt latin nyelvről, született nyelveketeket művelni és terjeszteni törekedtek; a törvényhozás benneteket ezen törekvésekben gyámolítani, s egyházi szolgálókat, kikre lelkiüdvösségtek s gyermekeitek vallásos neveltetése bizva vagyon, az állodalom költségén illendő fizetéssel ellátni szándékozik.

Nyolcz százada, mióta a magyarokkal össze vagytok kötötte, s ezen idők lefolyta alatt mindenkor méltánylással viseltetett a törvényhozás nemzetiségtek iránt; miképen tudtátok tehát elhinni, hogy ugyanazon törvényhozás most ellenséges indulattal akar fellépni született nyelvek irányában, mellyet ugyanazon törvényhozás nyolcz századok óta mindig védelmezett; s mégis a helyett, hogy nemzetiségtek biztosítását, az alkotmányos szabadságnak veletek történt megosztását testvéri elismeréssel fogadtátok volna, találkoztok köztetek emberek, kik köszönet, szeretet s a nekünk tartozott hűség helyett az eszeveszett gyanúsítás zászlóját tűzték ki, kik a magyarokról azt állítják, hogy ellenségeitek, s kik e két nemzet közt, min-

den kigondolható eszközökkel meghasonlást igyekeznek előidézni; olyan emberek, kik polgártársaitok közül azokat, kik benneteket felvilágosítani akartak, üldözőbe vették, s megrettentés által, a személybátorságot veszélyeztetve, lakhelyöket odahagyni kényszerítették.

Ezen rakoncátlanságon támadt keserü fájdalomunkat, valljon nem nevelte-e azon szomorú aggodalom, hogy ezen büntetésre méltó kihágások vezéreül épen egy férfiú lépett fel, kit Mi, kir. kegyelmünk tanubizonyítványaival elhalmozva, hazátokban a rend és törvény öréül rendeltünk, hogy ő visszaélve azon hivatallal, mellyre kegyelmességünkben emeltetett, nemhogy, mint kötelessége lett volna, az eltántorított polgárokat jobb utra térítette volna, sőt felekezetesség lelkétől vezéreltetve, a szenvedélyeket még nagyobb fokra élesztette, igen megfélelmezve alattvalói esküjéről, a Magyarországgal összeköttetés, tehát szent koronánk épsége (integritas) és királyi tekintélyünk ellen megtámadásokra mert vetemülni.

Eddigél Magyarországon és a kapcsolt tartományokban a végrehajtó hatalmat magy. udv. kancelláriánk s kir. helytartótanácsunk, a katonai ügyekben pedig udvari haditanácsunk útján gyakoroltuk, és az ekként kibocsátott parancsainknak mindenkor engedelmestek Horvát-, Tót- és Dalmátország bánjai, miként ők az ezelőtti időkben, a más uton és más alakban kibocsátott parancsoknak, a magyar törvényhatóságoknak engedelmeskedni kötelesek valának, a szerint, a mint végrehajtó hatalmunk gyakorlatának módja és alakja, országgyűlésen, jóváhagyásunk mellet, elhatározottat.

Az utolsó magyar országgyűlésen, szabad királyi akaratunktól vezéreltetve, országos hű karaink hozzánk felterjesztett kérelmének következtében, kegyelmesen megerősítettük azon törvénycikket, mellynek erejénél fogva kedvelt öcsénk, fenséges főherczeg István, Magyarország nádora, Magyarországból távollétünk ideje alatt teljes hatalmu kir. helytartónak lón kinyilatkoztatva, kinek is, mint ilyennek, a végrehajtó hatalmat ugyanakkor kinevezett magyar ministeriumunkkal együtt gyakorolni kötelessége, melly ministerium a volt udvari kancelláriának, helytartótanácsnak, udv. kamarának és udv. tanácsnak eddigi hatáskörét magában foglalja.

Horvát-, Tót- és Dalmátországunk bánja tehát köteles, hacsak felségsértési bünt nem akar elkövetni, kir. helytartónk s magyar ministeriumunk útján kibocsátott kir. parancsainknak úgy engedelmeskedni, mint tisztí elődjei magyar udv. kancelláriánk, helytartótanácsunk, udv. kamaránk és udvari haditanácsunk rendeleteinek engedelmeskedtek.

Mindezek daczára báró Jellachich József, kit Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Tótországunk bánjává kegyelmesen kinevezni méltóztattunk, mint mondják, eléggé vakmerő volt, ezen tartozott engedelmességet megtagadni.

Mi Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Tótország királya, Mi, kinek személye előttetek szent, mondjuk nektek horvátok és szlavoniták, szent a törvény is, és szentnek kell lennie; Mi esküt tettünk az élő istennek, hogy Mi magyar koronánk épségét, az alkotmányt és törvényt mind magunk megőrizzük és megtartjuk, mind mások által megtartatjuk.

Mi meg fogjuk tartani királyi eskünket, Mi kegyelmesek vagyunk hű alattvalóink iránt, elnézzük bűneiket, de kérlelhetlenek és szigorúak a megkonokult árulók iránt, és mindazokat az igazság karjai közé vettetjük, kik királyi eskünkkel vakmerő játékot űzni merészelnek; ki a törvény ellen feltámad, királyi trónusunk ellen támad az fel, mellynek talpkövét a törvények teszik; és báró Jellachich ellen vád van emelve, hogy társaival együtt nemcsak feltámadott a törvények ellen, sőt hozzá kibocsátott atyai intéseink daczára az engedetlenségben még meg is maradt.

Kedvelt öcsénk fenséges főhg István, Magyarország nádorának és magyar ministeriumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellachichot szólítsa fel, hogy ő a ti nemzetiségtek, jogaitok és szabadságtok biztosítása tekintetéből tegye magát velök kölcsönös egyetértésbe, hogy így az egyéb teendő között a ti tartománygyűléstek is minélelőbb összehivassék, hol a törvények valának kihirdetendők, mellyeknek áldását töletek megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába nyilvánosan beiktatandó, melly beiktatás nélkül ő törvényes tisztviselőnek nem tekintethetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtéetett, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar ministeriumunk rendeleteinek hódoljon, még meg is intetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhivta, hogy ők is hasonlókép ne engedelmeskedjenek, és mind ezeket, mind a népet, erőszakos eszközök által a magyar korona ellen erőszakos lépésekre kényszerítette.

Nektek tanuknak kell lennetek mindazokról, mellyekkel a bán vádoltatik; nektek látnotok kellett, hogy ő üldözte mindazokat, kik Horvátországnak Magyarországgali összeköttetését fentartani akarták, kiket hivatalukból kénye-kedve szerint letett, hogy azok ellen, kik az ő politikájának nem hódoltak, rögtönítélő bíróságot hirdetett, ezáltal számos családokat megszökésre és kiköltözésre kényszerítvén.

Nektek látnotok kellett, hogy a bán a törvényesen kinevezett főispánoknak lehetlenné tette hivatalukba lépniök, hogy kamarai pénztárunkat erőhatalommal lefoglalta, sőt ezen erőszakoskodások végrehajtására tulajdon fegyveres erőnket használta.

Nektek tudnotok kell, hogy ő országgyűlés nélkül saját kénye szerint rátok új adót vetett, hogy ő minden felhatalmazás nélkül, a népet fegyverfogásra kényszeríteni törekedett, mit a törvényhozó

testület meghatalmázása nélkül még Mi magunk sem parancsolhatunk meg.

Ti tanubizonyságot tehetek, miszerint ő eltúrte, hogy társai a népet kohólmányokkal és álhirekkel a magyarok ellen bujtogassák, mintha ezek miatt nemzetiségtek veszélyben forogna; eltúrte, hogy a törvényellenesen összehívott gyűléseken a magyarok ellen nyíltan lázító beszédek tartattak, erőszakos kinevezések történtek, sőt, hogy ezen rakoncátlansággal jární szokott ingerültség Magyarországon már is rablással és öldökléssel határos vérengző összeütközéseket idézett elő.

Ti tudjátok azon bántalmat, melly királyi házunk egyik főnséges tagján, kir. helytartónk főherczeg Istvánon, az ismételt törvényellenes kihágások szinpadául magát odaengedő Zágráb városban a köztéren a baa szemé Játtára gazmódon elkövettetett; tudnotok kell, valljon büntetés alá vonta-e a vétkeket?

Nektek lehetetlen nem tudnotok, hogy ő a törvényes rend helyreállítása végett királyi biztosunkul kinevezett báró Hrabovszky János belső titkos tanácsosunk és altábornagy unktól a tartozott engedelmességet valósággal megtagadta.

Álhírek által netalán tévutra vezérlett alattvalóink sorsán atyailag aggódván, megkisértjük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádakát meghallgatnók, s a vádolttnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őtet az általa királyi megegyezésünk nélkül, mit a törvény kíván meg, f. évi június 5-kére kihirdetett tartománygyűlésnek visszahívására, saját kezünkkel irt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi zavarok kiegyenlítése tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellachich azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett, és sem a tartománygyűlést vissza nem hívta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelént.

Miután az ellene emelt vádakhöz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása s a törvények fentartása tekintetéből belső titkos tanácsos- és altábornagyunkat b. Hrabovszky János hívünket, kir. biztosunkul kiküldénünk, hogy ezen törvényellenes eljárásokat vizsgálja meg; báró Jellachich Józsefet netalán létező büntársaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa, s őtet, míg csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságából s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le, titeket szigoruan intve, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, mellyek koronánktóli szakadásra ezéloznak, a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy báró Jellachichchal vagy netalán létező vádtársaival a

hivatalos érintkezést azonnal szakasszák meg s királyi biztosunk rendeleteinek feltétlenül engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavoniták! Királyi szavunk kezeskedik nemzeti-ségték- és szabadságtokról s igazságos kívánataitok megadásáról; ne adjatok tehát hitelt azon ámitó balsuttogásoknak, mellyek által benneteket jogellenes czélok kivitelére tántoritani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jótakaró szavára, melly hozzatok szól, hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségtéket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor fogja védelmezni, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeknek tekintetét akár-miféle megtámadás ellen egész erejével fentartani.

Tartsátok tehát magatokat szorosan a törvényes engedelmességhez s a nekünk tartozott hűséghez; ne árasszatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségtek által inséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkben, hogy ti főnséges házunknak még mindig a régi hivei vagytok.

Ezen szózat közzétételére és terjesztésére ezennel felhivunk minden hű alattvalót. Kelt Innsbruck városunkban, junius 10-dik napján 1840. Ferdinand, s. k.“

A határőrökhez: „Mi első Ferdinand, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar- és Csehország apostoli, ugy Horvát-, Tót-, Dalmát-, Galliczia- s Lodomér-országok e néven ötödik királya, Ráma-, Szerb- és Bolgárország, nem különben Lombardia, Velence, Illiria és Jeruzsálem királya, Austria főhercege sat. adjuk ezennel tudtokra határőreinknek :

Miután mi hajlandóknak éreztük magunkat, hogy Magyarországunknak és a hozzákapcsolt Horvát- és Tótországnak saját s Budán székelő felelős ministeriumot adjunk, a ti hazátok jobb kormányzása s ügyeitek gyorsabb elintézése tekintetéből egyuttal arra is elhatároztuk magunkat, hogy az ugymondattott határőrvidéket ezen ministeriumnak, melly minden tetteért nekünk és az egész országnak felelős, alárendeljük, s jövendőben minden parancsainkat nem a haditanács, hanem főnséges főherczeg István, Magyarország nádora s királyi helytartónk és a magyar hadügyministerium utján juttassuk hozzátok: ezen parancsok iránti hódoló készségül tehát mutassátok hozzánk továbbra is azon engedelmességet, mellyet irántunk és a haza iránt eddigelé olly hű szófogadással bizonyítottatok.

Határőrök! Szívünknek jól esik, hogy nektek kitartó hűségtek és vitézségtek velünk annyiszor éreztetett bizonyítványiért a méltó jutalmat megadhatjuk.

Miután ti nemzetiségték, vallástok és nyelvetek sérthetlensége felől általunk és az ország alkotmánya által örök időkre biztosítva vagytok, királyi helytartónknak és magyar ministeriumunknak

egyuttal szent kötelességévé tettük, hogy kívánataitokat meghallgassák, a mire szükségtek van, megismerjék, s benneteket azután, mindazon könnyítésekben és kedvezményekben haladéktalanul részesítsenek, mellyek az új törvényekkel és katonai kormányzások természetével összeférők, és a mellyben a kapcsolt országok számára adott alkotmány által minden hű polgár egyaránt osztozik; másrésről azonban titeket is felszólítunk, hogy kir. helytartónknak és a magyar ministeriumnak, mint jelenleges alkotmány szerű organumainknak, mindenkor és mindenben szót fogadjatok, s ellenszegülés által a magatok s maradékaitok javát kockára ne tegyétek, s császári házunk iránt mindenha mutatott tántoríthatatlan ragaszkodások historiai hírére ne szennyezzétek. Királyi helytartónknak és magyar ministeriumunknak továbbá kötelességében álland, egyházi szolgálóknak jobb és biztosabb állásáról, nemkülönben nemzeti iskoláitoknak felvirágozásáról haladéktalanul gondoskodni, s végre a katonai községekkel s minden egyéb, a határörvidékeken lakó polgárokkal mindazon alkotmányos szabadságokat megosztani, mellyekkel az ország többi városai és polgárai törvényesen meg vannak örvendeztetve.

Végzetre tudtokokra adjuk, miszerint Mi altábornagy és tótországi hadi főkormányzónkat, báró Hrabovszkyt, Horvát- és Tótországban biztosul kineveztük azon meghagyással, hogy a magyar koronától elszakadásra célzó bujtogatások, különösen pedig báró Jellachich József horvátországi bánnak, mind világos utasításainkba és parancsainkba, mind a törvényekbe ütköző magaviselete felett tartson nyomozást, kit Mi ezeknél fogva addig, míg magát teljesen nem igazolandja, a báni méltóságtól és mindenféle katonai tisztségtől felfüggesztünk, s nektek ezennel megparancsoljuk, hogy báró Jellachich Józsefnek semmiben ne engedelmességetek, ellenben báró Hrabovszky cs. kir. altábornagyunknak feltétlenül mindenben szót fogadjatok. Kelt Innsbruck városunkban, június 10-én. 1848.

Ferdinánd s. k.“

VII.

Térjünk át az erdélyi dolgokra.

A magyar ügy ege itt is borulni kezdett. A szász- és oláhok közt bujtogatók ütötték fel fejüket, kiknek „nem kell unio“ volt jelszavuk. De főbb bujtogatók mindenesetre a szászok voltak, kik az oláhok miveletlenségét igen fel tudták használni. Nagyszerű Romániával kecsegtették az eddig elnyomott népfajt és boszura igerlék.

E célból Balásfalván nagyszerű népgyűlést tartottak, mellyben a „román“ nép kívánatait constatirozták. Több mint 10,000 ember gyűlt oda. Hogy mind e dolgoknál a monarchia érdeke volt a palást, mellyel takaróztak, említeni is fölösleges.

A szászok- és oláhoknak ezenben a kir. udvarba küldött deputációjuk semmi eredményt sem tudott felmutatni. Jelesen az előbbieket, (a az utóbbiak is ehhez hasonlót) köv. választ nyercék :

„Miután erdélyi nagyfejedelemségemnek Magyarországgal egybekapcsolása az erdélyi rendek által valamennyi szász követek hozzájárulásával egyhangulag elhatározottat és általam meg is erősített volt, ezáltal pedig Erdélyben levő szász alattvalóimnak sem nemzetisége, sem pedig szabadalma veszélyeztetve, sőt inkább megszilárdítva és megerősítve volnának, örvendek önöknek nyilvánítani, hogy aggodalmaik alaptalanok, és én önöket azon fogadással bocsátom utnak hazájukba, hogy az én hiv szászaimat, valamint eddig, úgy ezután is jogaikban és szabadságaiban oltalmazni fogom, kiket kir. kegyemről és indulatomról biztosítok.“

Az országgyűlés máj. 28-ára csakugyan összeült.

Kir. biztos b. Puchner erd. főhadiparancsnok volt.

Második ülésének, mellyen kimondta az uniót, részletei sok tekintetben közlésre méltók.

Reggel 10 óra volt.

Zaj, mozgalom, élénkség mindenfelé, minden mutatta, milly nagyszerű nap elébe néz.

Az utczákon csoportosuló tömeg a tegnap érkezett szebeni követek ellenvéleményéről beszélt. Sokan szenvedélyes kitéréséktől tartottak.

Már jókor reggel el voltak foglalva a karzatok, s a terem csarnokain és monostorutczáin kiszorult sokaság tolongott.

A fuladásig megtölt a terem a legmeglepőbb látványt nyújtá. A karzatokon kokárdák, tollak, zászlók lobogtak, s a hallgatóság arczán a legfeszültebb várakozás ült.

A terem jobb részén külön állvány emelkedett a nők számára, de ennek is egyik része férfiktól lön elfoglalva.

A trón mellett balfelől a királyi hivatalosok padjai húzódtak el. A mult 1847-ik országgyűlés hősei közül egyet sem lehetett itt látni. Helyettök egy szegletet a hallgatóságtól helyéről kiszorított pesti küldöttség foglalt el, mint képviselője Magyarhon rokonszenvének.

Jobbfelől a követi padokon Erdély népszerű férfiai állottak. A trónnal szemben a taxalis és szász követek. Középen a kir. táblától körülült asztal s az utolsó elnöki szék.

Az ajtóknál nemzetörök állottak, mert a kiszorult sokaság mindegyre betolakodott. Mint méhkas, zúgott a terem.

A falakon Magyarhon czimere, „éljen a király, nádor, m. ministerium“ feliratok díszlettek.

Tíz óra után gyülekezni kedének az országgyűlési tagok. Riadó éljennel fogadja a terem régi kedveltjeit. Midőn Wesselényi M. be-

lép, szünni nem akaró örömsaj keletkezik; ugyanez történik Lemény megjelenésekor is.

A terem megtelik. Alig van egy talpalatnyi szabad tér. Az utcán „Éljen az unio!“ kiáltás harsog.

Az elnök megnyitja a gyűlést.

B. Wesselényi Miklós rövid és velős szavakkal felhozá, mikép jelen körülmények közt Erdély egyik mulhatlan teendője az unio. „Unio“ harsoga a terem negyedórahosszant s viszhangozá a tömeg, melly az utcai tért elfoglalá.

Ekkor Szász Károly feláll s elnöki kijelentést kér. Kemény Domonkos felszólítja azokat, kiknek aggodalmok van, hogy szóljanak.

Minden szem a szász követek felé fordul. Siri csend ujra, s feszült várakozás.

A brassói követ feláll s a többek közt így szól: „Az uniot a pragmatica sanctio épségben tartása mellett küldöm nevében pártolom.“

A szász követek iszonyu éljen közt mindnyájan felállanak s az örömben ittasult gyűlésnek meghajtják magokat.

Kemény Dénes hosszan beszélt az unio céljáról, hasznairól, etmondta, mit várhatunk tőle, s felfejté, hogy a bujtogatott népnek ez az egyetlen üdv Beszéde egyik részében a szászokra és oláhokra vonatkozott.

Erre Schmidt szobeni követ alaptalanoknak nyilvánítja mindazon rágalmatokat, mellyek a szászokról keringenek. Tetszésaj. Feléjük hire volt, hogy itt a szász követ élete nincs bátorságban. „Én nem hittem s annak legnagyobb bizonyosága, hogy itt vagyok.“

Kiün a nép Schmidt és Lemény nevét kiabálja, a kik is keme-nének.

Köszönte a szász nemzet nevében a magyar nép üdvözletét. Elbeszélte azt is, mint nyilatkoztak a teremben, sat.

Lemény püspöknek egy szélet hoztak, s a pátriarchakinézésü tisztes úsz arra felállva, inketessen szólalt meg. Az oláh nemzetnek személyébeni megfizetetését kedves üdvözlettel viszonzta. Egyességre, a haza- és királyhoz há ragaszkodásra hívta fel a tömeget, ugyanezt igérvén az oláh nemzet részéről is. „Éljenek az oláhok, szászok,“ hangzott mindenfelől, s diadalmenettel kísérte be a nép őket a terembe.

Még némi szónoklatok után a kormányzó kimondja az üszes akarattal elfogadott uniot.

Az unio iránti t. cikk. köv. leirat által szenteáltták:

„Élő Ferdinánd isten kegyelméből stb. Méltóságos, tisztelendő, nagyságos s b. Erdély nagyfejedelemségünknek Magyarországgal egygyévalakításáról szóló és általatok hí kik-ink és rr-ink által, f. évi pünkösdhava 30-án kelt alázatos felirások mellett megerősítés végett előnkbe felterjesztett törvényjavaslatot általánosra kegyelmessen

megegerősítettük, melyet ezennel olly meghagyással küldünk vissza, hogy azt legfelsőbb királyi megszentelésünk végett fölségünk elébe felküldeni siessetek.

Kiknek többire császári királyi kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradunk. Kelt Innsbruck kir. városunkban, szent Ivánhó 10-dik napján, az urnak ezer nyolczszáz negyvennyolczadik, országlásunknak pedig tizenegyedik évében.“

VIII.

Az alvidékek közül Karlowitz tája volt az első, melly mozogni kezdett.

Jun. 8-án a mozgalom már kitörésre fajult. Fegyveres ellenállásról eddig szó sem volt, de kik alatt a dolgokat intézték, látták, hogy itt más mód nincs megkezdett művet folytatni, mint épen ez.

Azon éjjel ugyanis több mint ezer ember Tittelbe ütött, hol a csajkás zászlóaljjal fraternizált s bizonyos Joannovits vezérlete alatt nyolcz ágyuval Ó-Becse felé ment, utjokban az elégtelenekeket magokhoz véve, kikkel számuk csakhamar 7000-re nőtt.

Estve a római sánczokban Nagy-Kodniczára értek, s az őskor e mesészerű hagyományai mögött bivouquiroztak.

Készületlen gyülevész felbujtatott nép volt azon időben. Kevés de ügyesen felhasznált erő is megtörhette volna azt. E helyett azonban első megtöréséről nem gondoskodának. Hannover-huszárezre-des Kiss Ernő küldetett ellenük, de igen kicsiny erővel.

Hrabovszky kir. biztos ezenben átlátta, hogy az egyes helycsapatok elleni küzdelem mire sem vezet. Elhatározta egy merész csapással tövében megingatni, s ha lehet kiirtani a keletkező vendéeket.

Karlowitzban ugyanis gyűlés tartaték, azonkívül ottan volt a még májusban alakult szerb központi választmány. Körülbelől 6,000 szlávajku jobbadán fegyveres ember lehetett ottan jelen.

Ezt akarta Hrabovszky szétverni.

Jun. 11-én reggeli 6 órakor sokkal csekélyebb számú erővel megtámadá. Kemény golyózáporral fogadtaték. Késő estig tartott az eredmény nélküli vérontás, lövöldözés, mellynek következtében Karlovitz egy része lángok áldozata lett.

Ezenben a rácz erő folytonosan nőtt. Tittelből ágyuk vitettek át, s a sereg száma csakhamar 15,000-re szaporodék.

Hrabovszky átlátta, hogy illy erő ellen, melly kellő vitézséggel megsemmisithette volna őt, hasztalan védené magát. Jun. 16-án tehát egy proclamatiót bocsáta ki a római sánczokbani határőrökhez, mellyben nekik mint félrevezetetteknek bocsánatot ígér, s egyszerűsmind 14 napi fegyverszünetet kötött.

Ezen rácz mozgalom élén Stratimirovich állt, egy rajongó fiatal ember, ki inkább a körülményeknek, mint önmagának köszönhető a kivívott eredményeket. Lefoglalta a titteli fegyvergyárt, lőporos szekereket, ágyukat, az arra járó gőzösöket sat.

E harc kezdeténél sajátosabb valamit találni is alig lehet!

Mindkét oldalon egy fanatizált nép, mellynek egyike mint másika a monarchia nevében s érdekében harczolt.

Mindkét oldalon küzdő cs. kir. hadvezérek, cs. kir. katonák, kik egy urat ismerének, egy egyenruhát hordának.

Eddig egymás mellett állott ágyuk állítottak egymással szembe, egy koronaország fiai onták egymás véré..... S ugyanazon egy név alatt!

Jun. 22-én alezredes Dreihann a Fehértemplomnál levő ráczokat s hadi készleteket kiadta a ráczoknak.

Ugyanez időben tábornok Ottinger Szeged és Zombor közt felütötte táborát, hogy a rácz mozgalom ellen vezesse rendes és önkéntes katonáit.

Ötödik fejezet.

A parlament és felsőház megnyitása, nádor trónbeszéde, az utóbbi elnökei. — János főhg sikertelen próbája a magyar és horvát egyenetlenséget lecsillapítani, horvát mozgalmak, Haulik Zágrábba érkezése, dictatorság kikiáltása, Kukulyevich szónoklata, a bán levele Innsbruckból, a bán megérkezése. — Elleazék a ministeriumban, jul. 11-diki ülés, 200,000 katonas 60,000,000 költség megszavaztatik. — Erdélyi mozgalmak, Janku, a bisztrai tábor, oláhok és fegyverzés, az erd. udv. canc. feloszlata, b. Vay kir. biztos.

I.

Az 1848-dik év második felének kezdete nevezetes események előhajnalaként tekintendő.

Értem a parlament megnyitását jul. 5-én. Az azelőtti nap előkészítő nemzetgyűlés volt. Korelnökül Palóczy s ideiglenes jegyzők választattak.

A lelkesedés, melly minden arczon olvasható volt, az öröm, melly mindenki szemében csillogott, a szokatlan fényes rendezetnek nagyobb innepélyességet kölcsönözött.

11 ³/₄ órákor ágyuk dörgése hirdetéek, hogy a budai Mátyás palotából a menet elindult.

Az ut a hely színég mindenütt nemzetőrökkel s sorkatonákkal volt ellepve, kik közt a menetet Perczel Mór rendőri osztályfőnök vezette.

A ministerek párosával ülve szekérben a nádor után mentek, kit a meghívó küldöttség fogadott s vezetett a terembe.

A roppant tömeg lelkesedését leirni lehetetlen volna.

A ministerek két oldalt állva maradtak; jobbról a miniszerelnök, a pénzügyi, a közoktatási és a közlekedési, balról: a belügy-, a kereskedelmi, igazság- és hadügyi ministerek.

A ház tagjai, ugy a jelenvolt felsőtáblai tagok, az érkezőket állva fogadják.

Az örömjaj lecsillapultával ő fősége ekként szólt:

„Főséges urunk királyunk, hú magyar népének országgyűlését

folyó hó 2-ára méltóztatott kegyelmesen összehíni. Atyai legkegyelmesebb szándoka volt, ez országgyűlést ön felséges azemélyében megayitni s vezérteni. De hí népeinek mély fájdalmára súlyos betegség gátolja ő fölségét ezen atyai szándokának teljesítésében ; s legkegy. kir. rendelete által én vagyok megbizva, hogy felséges nevében és személyében ezen országgyűlést megnyissam.

Általadom tehát ezen kegy. kir. rendeletet, s általadom ezenel ő fölségének azon kegy. kir. rendeletét is, mellyben ő fölsége, legkegyelmesebb urunk királyunk, az ország rendeinek kegyelmesen tudokra adja, hogy addig, mig betegsége általi akadályoztatása tart s e miatt hí magyarjai közt meg nem jelenhet, Magyar- s velegyben Erdélyországban és minden Magyarországhoz kapcsolt országokban, ide értve a határórvidekeket is, fölséges királyi azemélye képviselőjének engem méltóztatott kegyelmesen kinevezni.“

Ekkor a belügyminister felolvasta a kir. rendeletet.

Ő fölsége pedig ekkép folytatá :

„Én tehát ő fölségének, dicsőségesen uralkodó királyunknak, ötödik Ferdinándnak fölséges nevében és személyében a jelen országgyűlést ezennel megnyitom.

Az országnak rendkívüli körülményei tették szükségessé, hogy nem várva mindazon javaslatoknak s intézkedéseknek előkészítését, s bevezését, mellyeket ő felsége felelős ministeriumának a közelebb lefolyt országgyűlés rendeleténél s megbizásánál fogva előkészíteni s bevégezni kell vala, ezen országgyűlés haladék nélkül összehivassék. — Horvátországban nyílt lázadás van ; — Magyarország alduuai vidékén fegyveres csoportok zavarták meg az ország békéjét ; s valamint ő felségének legforróbb óhajtása, hogy a polgári háboru elkerültessék, ugy más részről meg van győződve ő felsége, hogy a nemzetnek összegyűlt képviselői gondoskodásuk első és legfőbb tárgyának tekintendik mindazon eszközöknek előállítását, mik a megzavart békének helyreállítására s a magyar szent korona épségének megóvására s a törvények sérthetlen szentségének óntalmára szükségesek.

Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát azon fő tárgyak, mellyekre a jelen rendkívüli körülmények között, ő felsége nevében, a nemzet képviselőinek figyelmét s gondoskodását különösen felhívom.

Ő felségének felelős ministerei elő fogják terjesztani az e tárgyakra vonatkozó javaslatokat. Biztosan reméli ő felsége, hogy a nemzet képviselői gyorsan és czélszerűen fognak intézkedni mindazokról, miket a honnak biztossága s boldogsága mindenekelőtt megkíván.

Fájdalmas érzéssel s legmélyebb nehezteléssel értette ő felsége, hogy ámbár ő az ország minden lakosainak boldogságát mindenkor atyai szíven viselve, ön kegyes indulatának sugallatát követte akkor,

midőn a legközelebb lefolyt országgyűlésen hű magyar nemzetének kérelmére legfelsőbb királyi helybenhagyásával szentesítette azon törvényeket, mellyek a hon jobblétének felvirágzására a kor igényei szerint szükségesek valának; találkoztak mégis, különösen a kapcsolott országokban s Magyarországnak aldunai vidékén roszakaratu lázítók, kik az országnak különnyelvű s vallásu lakosait álhirekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték, s azon álkoholmánynyal, mintha az említett törvények nem ő fölsége kir. akaratának szabad kifolyásai volnának, arra izgatták: hogy a törvények rendeletének s a törvényes hatalomnak tettelesen ellenszegüljenek; sőt némelylek annyira vemedtek lázításaikban, hogy a tetteleges ellenszegülést, ő felségének s fölséges kir. házának érdekében, ő felsége, vagy királyi háza tudtával s elnézésével történeteknek hirdetgették. — Az ország minden nyelvű és vallásu lakosainak megnyugtatósára tehát, felséges urunk királyunk legkegyelmesebb különös meghagyása folytán s fölséges nevében és személyében ezennel kijelentem: hogy ő felsége erősen s változhatlanul el van határozva, magyar kir. koronájának egységét s épségét minden külmegtámadás ellen kir. hatalmával megvédeni s az általa szentesített törvényeket mindenkor sértetlenül fentartani. S a mint egyrésztől ő fensége a hon polgárainak törvény által biztosított szabadságát senki által csonkítani nem engedi: ugy másrésztől mind ő maga mind királyi házának minden tagjai szigoruan kárhoztatják azoknak vakmerőségét, kik bármelley törvényelleni cselekvést vagy a törvényes hatalom iránti engedetlenséget, ő felsége legmagasabb akaratával megférhetőek vagy épen királyi háza érdekében történhetőek merik állítani.

Erdélyországnak Magyarországgali egybeolvadását a legszivesebb atyai indulattal szentesítette ő felsége, azért is, mert ezáltal igazán kedvelt hű magyar- és erdélyországi népének buzgó óhajtását teljesíthette; de azért is, mert az ekképen egybeforrt két országot már egy országgá alakulva, erejének, felvirágzásának egyestült kifejlődésével még erősebb támasza leend a trónnak és szabadságnak. Ő felségének magyar ministeriuma elő fogja terjeszteni mindazokat, mik ezen már megtörtént egybeolvadás részleteire nézve a törvényhozás által még elintézendők.

A külviszonyokat illetőleg: a lombard-velencei királyságban, hol a sardiniai királynak s némelley más olaszországi hatalmasságoknak ellenséges seregei is harczzal támadták meg ő felségének seregeit, a háborut bevégezni nem lehetett. — Minden egyéb külhatalmasságokkal sértetlenül fenáll a békes egyetértés, mellynek állandóságán annyival kevésbbé kételkedik ő felsége, minthogy fejedelmi legfőbb gondjai közé számította mindenkor, semmit el nem mulasztani, mi királyi széke méltóságának s hű népei biztosságának és jogszerű érdekeinek sérelme nélkül a külhatalmasságokkal békes egyetértést szilárdíthatja, s méltán reméli, hogy valamint ő más

hatalmasságok belviszonyaira nézve a nem-avatkozás elvét követi, ugy ezen nem-avatkozás a külhatalmasságok részéről is teljes mértékben fog viszonztatni.

Nem kételkedik ő felsége, hogy az országgyűlés a királyi székek és alkotmányos szabadságnak elválaszthatlanul egyesült érdekében haladék nélkül fog intézkedni mindazokról, miket a hon java olly igen sürgetőleg kíván. — Én pedig ő felségének legmagasabb meghagyását teljesítem, midőn az országgyűlést s az egész hű nemzetet felséges urunk királyunknak legmagasabb kegyelméről s atyai legszivesebb indulatáról bizonyosokká teszem.“

A trónbeszéd után, mellynek több helyei kitünő tetszéssel fogadtattak, a miniszerelnök ő felsége nevében az országgyűlést megnyitottnak nyilvánítván, a nádor s királyi helytartó, a ministerium és udvara kíséretében, miként jött, riadó éljenekkel üdvözlötve eltávozott.“

Ugyanez nap a felsőház is megnyílt. Elnöke b. Majláth György, alelnöke b. Perényi volt.

Népképviseleti parlament s felsőház együtt furcsa ellentét, oka ennek azonban, hogy a felsőházat, mint magyar oligarchai institutiót, a nemzetiség palladiumaul meg akarták tartani.

II.

A magyar és horvát viszonyok kiegyenlítésére főhg János nyert bizományt a király által. E bizományt azonban semmi eredménye sem lön.

A bán eltávózása után a horvátok sajtáságosan kezdetek mozogni. Kilátszék ebből, hogy támadásuknak kezdetben egészen más tendentiája volt, mint a monarchia érdekét fentartani, s ha néhány főnöknek ez volt is jelszava, de nem a tömegé.

A Zágrábba érkezett Haulik püspököt a legnagyobb innepélylyel fogadták. De sokkal fontosabb volt az ezutáni tartományi gyűlés: „Jun. 21-n reggel hire futott, hogy a bán hivatalából letétezt. Mindenki feszült figyelemmel várta a délután 4 órára kitűzött tartománygyűlést. Megnyitásakor Lentulay elnök egy iratot adott át a jegyzőnek, Karloviczról a szerb bizottmánytól küldöttet, ekkor Verbanich ügyvéd rögtöni határozathozatalra kérte fel a rendeket az iránt, hogy a mint hitelesen tudja, Magyarországból sürgöny küldetett volna Turopolyára Pogledichhoz, s ezt a postatiszt kiadni vonakodik. Azonnal elrendeltetett: Pisachich György szolgabíró vezérlete alatt egy zászlóalj nemzetőrség rögtön menjen a postára, s erőhatalommal is vegye el a levelet; hogyha pedig a levél már tovább küldetett, menjen két biztos katonai segélylyel s előfogattal a goriczai postára, és ha már itt sem találják, menjenek Pogledich

házára azon nyilatkozattal, hogy ha ki nem adja, azt fegyverrel is elveendik.

Alig mentek ki a biztosok a tereméből, a mint Havliosek béróban s hozza a sürgönyt, melyet saját kezével ragadott el az ország-
uton lovagló hirnöktől, s a tárczával s több más levelekkel együtt az asztalra veti. Mindezek olvasás s köröztetés végett átadattak az elnöknek. Ezután olvastatott a szerb irat.

Ebben értesítés tételik a karloviczi ütközetről, gyors segedelem kéretik, és mondatik, hogy Hrabovszky tábornok a hivatalától megfosztott bán elleni vizsgálatok tételére kir. biztosul lépett föl, a nélkül, hogy a kir. rendeletet közlőtte volna.

Már maga is ez irat hatalmas zajt gerjesztett a gyűlésen; ez azonban akkor érte legfőbb fokát, midőn az időközben felbontott sürgönyből az elnök, a kir. szózatot s a határőrökhöz intézett proclamatiót kivevé s felolvasás végett átadá. Ezek felolvasása után szörnyű zaj támadt. Verbanich szólott először; rövid bevezetés után felkiáltva: „prodanismo, vidanismo, prevarenismo“ „el vagyunk árulva.“ S fölhevíté az egész nemzetet rögtön fölkelésre a magyarok ellen, kívánta, hogy Zágrábban s minden városokban és falvakban azonnal félrevertessenek a harangok, taraczk- és ágyulövések tétessenek, és mindenki talpon legyen; a vonakodókat le kell szurni, a királyt pedig a nemzet árulójául ki kell ünnepélyesen jelenteni. Zsivió! helyes.“

Utána Kukuljevich szónokolt, ki egy 8 pontu kívánatot terjesztett elő, mellyben a király letételét s dictatorság kikiáltását kívánta. S mindezt 3 kicsiny megye néhány excentricus embere! S valóban Verbancsics ki is nevezett egy bizottmányt.

Az illy nagy zajjal kezdett mozgalomnak furcsa vége lön. Ugyanis a bánnak egy levele érkezett, mellyben tudatja, hogy főhg Ferencz Károly által nagy kitüntetéssel fogadtaték, a nép pedig fáklyás zenével tisztelte meg. Melly is rögtön placat által közhírré tételék.

Jun. 29-én a bán is megérkezett s a lehető legnagyobb innepellyel fogadtaték.

Megérkezése által az ingerült kedélyek teljesen lecsillapultak.

A rácok pedig jun. 30-án Sz. Mihály községet kipredálván s fölégetvén, Alibunáron kezdettek toborzani s erőt gyűjteni.

III.

A parlamentben ezenben a ministerium ellen ellenzék kezdett alakulni. Vezére Nyári Pál volt, főbb tagjai Madarász László és Perczel Mór. Ez a ministeriumnak a rác és horvátok irányában követett politicájával elégtelen vala, s annak megváltoztatását akarta minden áron eszközölni.

A nemzetgyűlés legnagyobb momentumai egyiké jul. 11-én volt.

„Kossuth hosszú éljenzések közt a szószékre lép. Uraim! (Felkiáltások : üljön le) engedelmet kérek, ha majd ki fogok fáradni. Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, uraim : „mentsék meg a hazát,“ e percznek irtózatossága szorítva hat keblemre. Ugy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárgyat, melly fölkiáltta a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyöngék, örök halálba sülyedjenek; ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Ugy áll e perczben a nemzet sorsa. Uraim! önök kezében, és isten kezökbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is. Önök határozni fognak. Dē épen, mert a percz illy nagyszerű, feltettem magamban, nem folyamodni az ékeszólás fegyveréhez. Lehetlen nem hinnem, lehetlen meggyőződve nem lennem, hogy bármiben különbözzenek is a vélemények e házban, a haza szent szeretete, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának olyan érzete, hogy azért utolsó csepp vérért is kész a ház feladni : mindnyájunkkal közös. (Éljen.) És a hol ezen érzés közös, ott nem kell buzdítani, ott a hideg észnek kell az eszközök között választani csak. Uraim! a haza veszélyben van. E szót elég volna tán száraz ridegen kimondani; mert hiszen a homály a szabadság napjának felvirultával lehullott a nemzetről, és önök látják, miként áll a hon. Önök tudják, hogy az országban dispositiójukra levő sorkatonaságon kívül közel 12,000 önkénytes honvédsereg állittatott. Önök tudják, hogy a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőrségi seregek mobilisatiójára, miszerint legyen erő, képes megvédni a hont, megtorolni a bünt odalent a széleken. És e felhívás a nemzetben viszhangra talált. Ha a nemzet nem érezte volna, hogy veszély van, nem talált volna nála viszhangra. Ez maga elég mutatványa annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vagyok önöknek uraim nagyobb szerű vonásokban csak, és ezuttal nem minden apró részleteiben a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni.

A mint a mult országgyűlés széteszlott, és az első felelős magyar ministerium hivatalába lépett, üres pénztárral, fegyver nélkül, honvéderő nélkül: lehetlen volt mély fájdalommal nem éreznie a nemzet állapotának irtózatoss elhanyagolását. Én egyike voltam azon számosoknak, kik éveken keresztül figyelmeztették a hatalmat és figyelmeztették a nemzetet: legyen igazságos a nép iránt; mert késő lesz egyszer. Talán még a hazafuságnak közös érzete és a közös lelkesedés a késő szót s annak egész súlyát fejünkről elháríthatja. De annyi bizonyos, hogy elkésett a nemzet és a hatalom az igazságosságban; s mivel ezen percz elkésett, azon percz, mellyben először volt igazságos a nép iránt, bomlásnak indította a népi viszonyokat. Ezen viszonyok közt vettük át a kormányt, megtámadtatva árulást, pártütést, reactionális mozgalom és mindazon szenvedélyek által, mellyeket átkos örökségül hagyott reánk Metternich politi-

kája. Alig voltunk a kormányban, sőt még csak össze sem jöhettünk mindnyájan, már a leghitelesebb tudósításokat vettük arról: hogy a pánszláv mozgalmak a felvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak nemcsak, hanem a napot is kitűzték már, mikor török az ki Selmeczen. Nagyobbszerű vonásokban akarok csak szólni: azért itt megállapodom, és csak annyit mondok, hogy a felföld nyugodtan van. De ezen nyugalom nem a biztosságnak nyugalma, és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, melly a hamu alatt lappang. Az ország közepén maga azon magyar faj között is, melly életrevalóságot amott a drávavonalnál és az ó-kéri tábor táján mindennap mutatja, nehéz volt a népnek a hosszas szolgaság után megbarátkozni a szabadság eszméjével, és tájékozni magát annak első viszonyai közt; mert nem hiányoznak bujtogatók, kik a népben aggodalmat költöttek, még azon nem mondom adományok, hanem igazságok iránt is, mellyeket a mult országgyűlés neki megadott. 9 hét mult el azóta; az ország belje nyugodt, s a magyar faj áldozatra kész, önként, nem kényszerítve viszi életét oda, hova főlészóllittatik.

Hováország nyílt pártütésben van. Sok évek folytak le azóta uraim! mióta e hazában nem egy, nem két ember figyelmezteté a hatalmat, hogy midőn az illir bujtogatókat szitogatja, szitogatja mondom, s nemcsak elnézi, kigyót ápol kebelében, melly az uralkodó háznak vesztét fogja maga után következtetni. Azt gondolták azon urak ott lent, hogy mivel a lázas állapot, mellyben Europa van, megingatta az országnak minden oszlopait a fönlevő viszonyokra nézve, már most büntetlenül nyílt pártütésben törhetnek ki. És, uraim! hogy e pártütésre a magyar valamely alapos okot szolgáltatott volna, e percben is, nem tekintve azt, hogy pártütés van, felszóllitanám önöket, legyenek Horvátország iránt igazságosak, és hogy igazságosak levén, nem fegyverrel, hanem az igazság szent szavával, annak megadásával csillapítsák le a lázadást. Így levén lelkesítve, kötelesnek érzem magamat egy futó pillanatot vetni Horvátországnak Magyarország irányábani viszonyaira. Önök előtt tudva van uraim! hogy a nemzet még azon időben is, mikor a különösen kegyelt kiváltságosoknak osztotta a maga jogait, Horvátországot minden jogokban részesítette. Nem volt e nemzetnek Árpád korától egy joga sem, mellyet, mióta Horvátország velünk kapcsolatban van, vele a nemzet meg ne osztott volna testvériesen (igaz); és nemcsak, de midőn megosztott vele minden jogot, azonkívül még adott neki, e nemzetnek, magunknak terhére különös kiváltságokat. Azt látom a historiában uraim! hogy egy nagy birodalomnak egyes része nem részesül a közös jogokban úgy, mint Irland nem mindenben, mivel Anglia bir; — de hogy egy nemzet tömege, a nemzetnek nagyobb része önmagát tagadja ki jogokból egy bizonyos kevesebbségnek kedvéért, — ezen nagylelkűségre példát csak Magyarhon adott a horvátok irányában (igaz). Tehát hol van a multban azon ok, mi-

nél fogva, ha már a haza megmentésére fegyvert fogunk is kezünkbe, szívünkben érzeni lennének kénytelenek, hogy a pártütést mi provocáltuk. A multban erre ok nincs. Vagy talán a legközelebbi országgyűlés, melly uj időszakot nyitott e nemzet életében, tett változtatást a régi viszonyokon? Azt mondom, nem. A melly jogokat kivívtunk magunknak, nekik is kivívtuk. A melly szabadságot a népnek megadott a hatalom, az országgyűlés Horvátország népének is megadta; a melly kármentesítést az itteni nemességnek resolvált Magyarország, saját erszényének rovására, mert a parányi Horvátország nem bírja, az ő kármentesítését is elvállalta. És a hol nemzetiségi tekintetben, nem jól felfogva bár és hibásan képzelve, de mégis aggodalom volt, annak megnyugtatóására hatott, midőn kimondotta a mult országgyűlés, hogy a horvátoknak közéletökben saját hazájukban, saját törvényhatóságaikban, nyelvökkel, saját szabályaik következtében is élni tökéletes joguk van. Municipális jogokat nemcsak nem csorbitotta, sőt azokat még gyarapította. Van-e magasabb jog, mint a képviselők választásáról rendelkezni, a melly képviselők hivatva vannak törvényt szabni, szabadságot adni, védeni az országot? és az országgyűlés azt mondotta: „ti horvát barátaink! magatok osszatok fel, miképen válasszatok képviselőiteket. Ezáltal municipális állásban és ezen municipális körben nemzeti önállóságot Horvátországnak a mult országgyűlés elismerte. Tehát ha a multban nem volt ok, melly ezen pártütésnek a természeti jognál fogva valamelly szint adhasson, a mult országgyűlésnek cselekvényei okot bizonyosan nem szolgáltattak. Avagy talán a ministerium? mi egy lépést tettünk, uraim! miért önöknek felelősek vagyunk. Ha sikerült volna e lépéssel lecsillapítani a fellázadt kedélyeket, örömmre szolgált volna azt megemlíteni, hogy azon érzéssel emlitem meg, hogy a ministerium némi részben túlmént a törvényen; hanem ment azért, mert lehetetlennek látta el nem fogadni a törvény természetes következményeit. Ha az országgyűlés elismerte azt, hogy a horvátoknak beldolgaikat saját nyelvükön folytatni joguk van, a ministerium a körülmények szerint hivatva érezte magát arra, hogy nemzetiségöknek ez elismerését a kormánynyali érintkezésekbe is vegye be és ismerje el, midőn azt határozta, hogy velük magyar nyelven és a magyar nyelv mellé egyszersmind az ő nyelvökre fordításban levelez és intézkedéseit úgy küldi hozzájuk. — A horvátok a báni hatalomban igen nagy súlyt helyeztek. A mult országgyűlés ezen báni hatalmat nemcsak sértetlenül hagyá, hanem annak egyszersmind az ország összes kormányzatábai befolyását biztosította, midőn törvény által meghívta a bánt, hogy vegyen részt azon állodalmi tanácsban, melly a kir. helytartó körül a nemzet sorsa fölött intézkedik. És a ministerium ennek következtében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint azon bánt, kit az igazságnak és szabadságnak ostroma alatt leszállott hatalom lételének utolsó perczében átök

gyanánt tolt nyakunkra, hogy megkísértse, valljon nem lehetne-e a kárhuzatos reactió ördögét visszaidézni. A ministerium mégis egyáltalában nem vonakodott első perczben is a bánt felszólítani, foglalja el székét István királyi helytartó állodalmi tanácsában, és a ministerekkel értekezék arról, miképen lehetne Horvátországnak nyugalmit, békejét, csendét biztosítani, mik Horvátország azon igazságos kívánatai, mellyek teljesítésére, ha ez a ministerium kezében van, késznek nyilatkozott; ha pedig nincs, késznek nyilatkozott arra, hogy önök előtt indítványt tegyen, és annak elfogadásához állását is kösse. A bán meg nem jelent, makacsul visszautasította a felszólítást, s pártütésre támaszkodván, s annak élére vetvén magát, a magyar koronátóli pronunciált elszakadásnak terén áll. Nem tagadom, hogy Horvátországnak vannak sok részletes sérelmei, mellyek még a mai napig sincsenek orvosolva, de azokat nem a ministerium, nem a nemzet okozta; ezen sérelmek hagyomány gyanánt maradtak reánk a mult kormánytól; a nemzet pedig azon sérelmeket magáévé tette minden időben, s mindent elkövetett orvoslásukért, épen úgy, mint saját sérelmei tárgyában. És az bizonyosan egyike volt a felszólítás okainak, miérthogy Jellachichot, mint ő fölsége által akkor kinevezve volt bánt felszólítottuk, hogy érintkezésbe tegye magát a ministeriummal, hogy rögtön intézkedhessünk a sérelmek megszüntetése iránt, mert a ministerium felhatalmazva, de kötelesnek is érezte magát arra, hogy a hol a törvény sértve van, azt a maga épségébe visszahelyezze. De a bán még csak annak lehetőségét is elvágta pártütés által, hogy a horvátoknak az 1815-ki tartományi gyűlésből ő felségéhez felterjesztett kívánataikra nézve a ministerium határozatát velök közölhette volna. És mégis mindezen viszonyok közt, midőn a ministerium nem tájékozhatta magát a körülményekben, nem mulasztott el semmit, mit Horvátország és a határszélek megnyugtatasára vélt czélszerűnek. A határvidékek képviseleti joggal ruháztattak fel a mult országgyűlés által; — nyertek tehát egy olly jogot, mellyel nem birtak soha, mióta a határörvidék áll. A ministerium annak valósitására nézve nemcsak megtette az intézkedéseket, mellyek hatalmában állottak, hanem egyszersmind keresve kereste az alkalmat, mit tehessen azon népség megnyugtatasára; és b. Hrabovszki főhadiparancsnokot, mint kir. biztost megbizta és felhatalmazta, hogy a határörvidékeknek a föld tulajdonát adja meg, mint meg van adva a magyarföldön lakó urbéri jobbágyoknak. Felhatalmazta arra, hogy a robotokat, mellyek az állodalom irányában ott fennálltak, törölje el. Felhatalmazta arra, hogy az iparnak, kereskedésnek, művészetnek üzésére szabadságot adjon nekik, mellyel eddig nem birtak; és a szabad költözködést mindenkép könnyitse, és egyszersmind felhívta arra, hogy a nép maga községenként vagy kerületenként válasszon maga közül embereket, kik ide feljövén, tájékozzák a ministeriumot, és

tolmácsolják előtte a népnek ottani kívánatait, ha volna még valami, mit ezenkívül számukra jogszerűen adni lehet, azt a ministerium nyomban megadhatta. S pártütéssel, lázadással feleltek ezen elcsábított szerencsétlen emberek, úgy, hogy azon jótétemények valószínűsítésére sem lehetett alkalom, mellyeket a ministerium hetek előtt megadni elhatározott.

A nemzetiségről már szólottam. A többek közt egyike volt azon vidékek sérelmeinek, hogy a tengeri sóval élő szávai rész a drága istriai só t kénytelen vásárlani, és a siciliái sónak behozatala meg nem engedtetik. Fiuménak ez régi kívánsága volt, s az országgyűlés előtt gyakran ismételtetett. Mi megengedtük a siciliái só behozatalát, és a só árát tetemesen leszállítottuk. Szóval semmit egyáltalában el nem mulasztottunk, mit ott a kedélyek megnyugtatóására tennünk lehetett, a nemzet szabadsága és jogainak határáig. Mi tehát uraim a horvát pártütést sem a ministerium, sem a nemzet részéről legkevesebb ok által is provocálnak el nem ismerjük. Hanem hiszen az a különös, ha egy nép kevesli a szabadságot, mellyel bír, s többnek kivására fegyvert ragad, kétes játékot üz bár — mert az illy fegyvernek két éle van — ezt meg tudom fogni, de mikor azt mondja valamely nép : nekem sok a te szabadságod, nekem nem kell a mit adsz, hanem megyek görbülni a régi absolutismus járma alá — azt megfogni nem tudom. Pedig a dolog körülbelől így áll. Mert ugynevezett petíciójukban, mellyet a zágrábi conventiculomból ő felségéhez felküldöttek, egyenesen azt kéri, hogy el akarnak Magyarországtól szakadni, nem a végett, hogy önálló s egészen elszakadt független nemzet legyenek, hanem hogy magokat az austriai ministeriumnak vessék alá. Ez uraim a hajdani Vendée szerepe, mellyet részünkről nem provocált senki, és a fejedelem iránti affectált hűség leple alatt reactionális ármány létezik. Vagy kérdem én, hűség jele-e, nem akarni tartozni a magyar koronához, melly mint symboluma ez ország népeinek, ő felségének és dynastiájának e perczen nemcsak legerősebb támasza, de mondhatom egyedüli biztos támasza. (Helyeslés.) Avagy a hűség jele-e, nem akarni engedelmeskedni a m. ministeriumnak, hanem akarni engedelmeskedni az austriai ministeriumnak, melly erőtlenségében az aulától veszi parancsait, melly annyi erővel sem birt, hogy urát, királyát ősi városában meg tudta volna védeni, hogy földönfutóvá ne legyen. (Helyes.) Kérdem én, nem nagyobb hűség-e a magyar koronától függeni, azon koronától, melly, mint symboluma ezen országnak, azon perczen, midőn a bécsi ministerium gyáva gyöngesége miatt fejedelme ősi várát elhagyja, nem él vissza e perczczel arra, hogy elszakítsa a kapcsot, melly közte és az ősi várából kiüzött fejedelem közt van, hanem egy szívvel-lélekkel arra kérte a királyt : jöjjön közünkbe, támaszkodjék hűségünkre, mi megvédjük a pokol ellen is. (Éljen.) Vagy nagyobb hűség talán azon bé-

csi ministeriumtól akarni függeni, melly, ha volna (mert most nincs) és megkérdeztetnék: ki hát tulajdonkép a te urad, kitől veszed a parancsot: császártól-e, az aulától, a bécsi birodalmi országgyűléstől, vagy pedig a frankfurti Reichsverwesertől? E kérdésekre nem tudna felelni, ki azt sem tudja, hogy fejedelme alá lesz-e vetve a frankfurti gyűlésnek, és be fog-e Austria olvadni a nagy Németországba, vagy a kis Bécs fogja absorbeálni a nagy Németországot és ők azt mondják, hogy ők a hűség érzeténél fogva rebellálnak V. Ferdinánd ellen. (Kaczagnak). Azonban őszintén megvallom, mikép én a szabadság érzetének a tömegekre nézve olly erős hatását hiszem, miszerint lehetetlen meg nem győződnöm, hogy maga azon affectált hűség is még affectációban is csak pusztá ürügy, mellyel más czélok fedeztetnek; a vezérek részéről fedeztetik a reactionális mozgalom; más részről pedig kapcsolatban van ezen eszme az austriai birodalom szláv alaprai állításával. Azt mondják; Bécsbe fogunk küldeni követeket: csinálni fogunk a szláv elemnek többéget; Austria megszűnik német birodalom lenni, és majd a csehek alól a szláv déli birodalom fogja felütni jövőjét. Ez kétes játék, majd határoz felette alkalmasint Európa, mert ha mi nem birunk felette, európai kérdéssé válik; de annyi bizonyos, hogy ezen combinatió, ha huz valamit maga után, az austriai háznak vesztét huzza maga után. Erről nincs kétség.

Elmondottam uraim önök előtt, mit tettünk a horvát nemzet irányában a megnyugtatasra. Még egy lépés van, mellyet emlitenem kell. Azt láttuk minden jelekből, hogy ha István főherczeg királyi helytartó s nádor parancsol, és a magyar ministerium rendelkezik, s ezen rendeletek s parancsok ellenében pártot ütnek, és azt mondják: mi a fejedelem nevében nem engedelmeskedünk, és mivel ezt tapasztalók, kötelességünknek tartottuk megkérni a királyt nyiltan, őszintén — hiszen nincs terrorismus alatt, mert Innsbruckban van hí tyroljai közt — adja tudtára a népeknek, mi hát az ő királyi akarata? ő felsége nyiltan, őszintén tudtára adta népeinek, a mit vallásosságától s a mit a törvény iránt tartozó kötelességétől várni lehetett. És midőn ő felségének ezen parancsai hozzájuk érkeztek, ismét azt mondták rá: ez sem a király akarata, a terroristicus magyar ministerium kényszerité a királyt olly szóknak mondására, mellyeket ő nem értett. Ezt mi tapasztalva, azt gondoltuk, hogy meg kell kísérteni, ezen ürügynek elvágni minden alapját; azért kéressel járultunk ő felségéhez, hogy miután Jellachich és párthivei nemcsak hajdan hatalomban volt, most pedig a megbukott camarilla körébe tartozók titkos szitogatásra hivatkoznak, hanem még a dynastia némelly tagjairól is azt mondják, hogy kedves előttük pártütés. Tehát megkérdezők ő felségét, méltóztassék a dynastiának egyik tagját, kit nem gyanusithatnak, mint István főherczeg; hogy segítette megtörni a király hatalmát, küldené oda

Horvátországba, Zágrádba, hogy mondja meg élőszóval a népeknek, hogy az rágalom, mit a fejedelem- és dynastiára mondanak, és hogy ő felségének az az akarata, mellyet junius 10-diki manifestumában proclamált, mellyben Jellachichot minden hivatalától felfüggesztette, és a horvátországi pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta, és b. Hrabovszkyt megbizta arra, hogy törvényes intézkedéseit, ellenökben, ha kell, fegyverrel is vigye keresztül. Ő felsége méltóztatott János főherceget e tekintetben intermediatióra megkérni; János főhg. mint tudva van a ház előtt, időközben az austriai birodalombeli császári képviselővé lett kinevezve; és erre támaszkodva, midőn kijelenté, hogy a kiegyenlítés megkísértését szívesen elvállalja; hogy Horvátországba menjen, ezen körülménynél fogva lehetlenségnek nyilatkoztatta. Mi ő felségének nem késünk kijelenteni, mikép vélekedésünk szerint ő fensége sikeres eljárásának basisa és induló pontja épen az, hogy Horvátországban a dynastiának olly tagja, minő ő, élőszóval világosítsa fel, hogy a dynastia és a fejedelem valósággal pártütésnek nyilatkoztatta a horvátországi mozgalmakat. — És kinyilatkoztattuk azt, hogy kételkedünk, miszerint e kiegyenlítési eljárásának sikere lehessen, ha ezen első alapot elmellőzi; de kinyilatkoztattuk másodsor azt is, hogy Horvátországnak, legyen az bár pártütésben, azon állást, mintha önálló ország, önálló hatalommal alkudnék, el nem ismerjük. Horvátország irányában mi minden méltányos és igazságos kívánatokra hajolni készek vagyunk, de Jellachich nem áll al pari a magyar királyhoz; a magyar király megbocsáthat, de Jellachich szerepe az engedelmisség. (Helyes). Azért kinyilatkoztattuk, miszerint mi a horvátországi viszonyok kiegyenlítésében azon utat látnók legcélszerűbbnek és legsikeresebnek, hogy ha ő fensége méltóztatnék a maga részéről is közbenjárni, Horvátországban a tartományi gyűlés megtartatván; hogy t. i. véleményök tökéletes szabadságával nyilatkozthassanak a horvátok, rendezzék el a követválasztást, küldjenek ide képviselőket, s azok által terjesszék elő kívánataikat, mellyeket, — ehhez állásunkat is kötjük — ha kívánságaik méltányosak s igazságosak lesznek, a magyar nemzet nem fog késni teljesíteni, ha pedig nem teljesitené, mi készek vagyunk lelépni. És ha más kívánságai lesznek a törvényesen tartandó tartományi gyűlésnek, mellyeknek törvény, jog és igazság szerinti teljesítésére maga a kormány is hatalommal bír: azokat terjesszék fel a kormánynak, és a kormány irántok nyilatkozni fog. Ő fensége János főhg. a német birodalom Reichsverweserjévé nevezetvén, talán tegnapelőtt, ha jól tudom a napot, Frankfurtba utazott, néhány nap mulva visszajön, akkor meg fogjuk látni, valljon az ezen alaponi kiegyenlítésnek sikere lehet-e, vagy nem. De a horvátok azon kívánságát, hogy ha kiegyenlítésről van szó, Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, indignato pectore vetettük vissza magunktól,

kötelességünknek tartottuk kijelenteni, hogy jöjjön bármi, mi jöni akar, a magyar készülni fog, a kormány is készül minden erejével, s azért hitta össze az országgyűlést, hogy annál nagyobb erővel készüljön. Nem volna tanácsos, de önök sem fogják kívánni, hogy tábláját mutassam elő számszerint azon erőnek, mely az erélyes és a haza halájára érdemes Csányi biztos intézkedése alatt a Dráva partjánál annyit mutathat, hogy valóban tekintélyes erő, és a horvát lázadók, kik régóta szeretnének spekulálni a szép magyar föld kenyerére, borára, e perczig Magyarország földét megtámadni nem merték, nem is merhették a nélkül, hogy visszaverettek volna mindamellert, hogy szerkezetöknél fogva a multból fegyveresen készen voltak, nekünk pedig még csak készülni kell.

A másik dolog ott lent a szerb lázadás.

Mi az okokat illeti, erről uraim nincs mit mondanom, mert itt a dialecticára nem nyílik többé tér. Magyarorszában különböző népek laknak, de a ki Magyarország belsejében külön országot akar alkotni, az olly lázító, olly pártütő, kinek statariummal kell felelni. (Tetszés, helyeslés.) Hanem uraim, a polgárvér ontása még a bűnösöknél is nagy dolog; s azért a kormány tekintetbe véve azt, hogy illy izgalmas és lázas korban, mint a mellyben most vagyunk, az elcsábított tömegeket a polgárháboru minden szerencsétlen iszonyaiba borítani néhány nagyravágyó bűnösnek vétke miatt, olly cselekvés, mellyet ha a honról elháríthatunk, megérdemlettük istennek s embereknek is helyeslését. E tekintetből sem akartunk semmit kísérletlenül hagyni. Azért, a mi kívánságok itt fenforoghattak, ezek teljesítésére nézve intézkedtünk. De hiszen az ország integritása sérelme nélkül már nem lehetett máskép intézkedni, mint hogy azon vallás számára, hova a szerbek Magyarorszában tartoznak, hijjuk össze azon congressust, mellyet a mult kormány számos éveken át össze nem hitt. E részben megtörtént a rendelkezés, s Rajacsics érsek jónak látta Karloviczon egy gyűlést tartani, s ezt a szerb nemzet gyűlésének proclamálni. És itt a szomszéd Szerviából rablási vágyból betört csoportok segítségével mondották ki, hogy ők nemzet, s hoznak törvényeket s állítanak patriarchát s állítanak vojvodát. Bonyolodván oda lent a viszonyok, kir. biztosok küldettek ki. A szerémi szláv vidékre b. Hrabovszki mint pétervárad parancsnok, kit épen ezen állásánál fogva ezen célra legalkalmasabbnak kellett itélnünk. Mert parancsnoka azon határőrvidéki ezrednek, mellynek felbujtogatására leginkább remélt támaszkodhatni a pártütés. A dunánineni vidékekre kiküldöttük a temesi grófot s főispán Csernovics Pétert, egyrészt azért, mert személyessége s érzései iránt a mult időkban is bizalommal viseltettünk; s másrészt azért, mert unokája azon Csernovics Arzennak, kihez, ugy hisszük, a szerbek pietással szitnak. A bánáti vidéken Vukovics Szabbás temesi alispán működik mint biztos. Mig ezeknek működése tartana, mi iparkodtunk seregeinket

összegyűjteni, de seregeket, erről itt többet nem szólhatok, de biztos seregeket, mondom, Magyarországon a mostani körülmények közt hirtelen összetereíteni, nem könnyű dolog. Azért úgy gondolom, hogy az országra nézve igen nagy nyereség lesz már az is, hogy ezen pártütő lázadás, míg minden iszonyaival elvonulna, csak az országot el ne borítsa addig, míg elegendő erők leszünk, mint a sas, reájok ütni s őket semmivé tenni.

Azon időközben, míg a seregek összevonattathatnának, Csernovics Péter kir. biztos úr jónak látta a békéltetés eszközeit megkísérteni, s érintkezésbe bocsátkozván a pártütés főnökeivel, oly egyezkedést kötött, mely a hírlapokból önök előtt tudva van, és mellynek tartalma az, hogy 10 napi fegyvernyugvás adaték, hogy azon idő alatt a főnök szétoszlatatván a pártütő seregeket, őket a törvény iránti engedelmességre visszahozza. Ezen fegyvernyugvás kötésének ideje június 4-én járt le. S ezen kötést kir. biztos úr önfelelősségére tette, ő ki volt küldve kir. biztosul, felhatalmazva arra, hogy minden szükséges eszközökkel a megzavart csendet állítsa helyre. Ugy vélte, hogy azon eszköz a csend helyreállítására alkalmas lesz. E lépés olyan, mely talán azon lépések sorába tartozik, mellyeknek helyeslése vagy kárhóztatása a sikerhez van kötve. Most e perczen tekintélyes erő van ott, egy ügyes, tapasztalt, bátor s vitéz hadvezérnek parancsnoksága alatt. Az eljárási terv megállapítottát általa a hely színén; közöltetett a hadügyminister ural, ki azt végkép megállapította. Hogy mikép fog és mikép kell egy tábornoknak a harcz mezején eljárni, úgy gondolom, az illy strategicus tervek nem a nyilvánosság elébe valók, mert nem akarjuk, nem akarhatjuk visszaidézni azon kort, midőn Magyarország aljáni török táborozás harczai menetelét a bécsi Hofkriegsrath aluszékony pamlagon intézte, és midőn elintézte, már megverettek oda lent, és ha még meg nem verettek, ez csak azért történt, mert volt egy híres hadvezér, ki a nyert parancsot zsebébe tette, és a törököt megverte. (Tetszés.)

Egyet akarok még mondani. Azon hir kezd tegnapelőtt óta rebegni, mintha újabb fegyvernyugvás köttetett volna a lázadó szerbekkel. Én és az egész ministerium erről általában semmit sem tudunk, s nem lehet hinnünk, miszerint, ha az való volna, hogy róla tudósítva nem volnánk, de még sem mondhatom azt, hogy nincsen; de csak azt, hogy semmit sem tudunk róla, s utolsó levelünk, mely július 6-ról szól, egyáltalában a fegyvernyugvásról még csak említést sem tesz. Hanem van egy uraim, mi a kebelnek táj. Fáj az, hogy a pártütés szerte a vidékeken el levén terjedve, imitt-amott egyes specialis szerencsétlenség történik, mint történt Torontálmegeye szélén Sz.-Mihályon; erre csak annyit akarok megjegyezni, hogy ha egyszer egy vidék valahol lázadásban van, én a lázadás elnyomására megbízott emberek részéről legnagyobb hibának venném, ha minden helységnek szálfafedelét, minden ember biztosságát, külön külön intézkedés

tárgyává tennék. Minden lázadásnak ezen szerencsétlensége megvan. Az elvesztett életet isten sem adja vissza; a kárt kipótolja azoknak vagyona, kik azt okozták, hanem azért, mert itt-ott egyes helyek felgyújtattak, nem lehet kívánni, hogy a tábor strategicus teréből kimozduljon, és ide s oda is vigyen egy századot, s hagyja a római sánczokat észrevétlenül, s a körül seregeit mindenünnen össze ne gyűjtse. Én sajnálom, hogy illy szerencsétlenségek történtek, de azt nem lehet kívánni a ministeriumtól, hogy a sereget oszlassa fel, s hogy minden falut külön-külön őrizzen meg. (Helyes). Itt sem szólok arról, mennyi erőnk s katonánk van, hanem örömmel csak azt mondom, hogy reményem s bizodalمامon túl fel tudott a magyar lelkesülni. Néhány évek előtt azt mondtam : csak egy pontot adjon az isten, mellyre támaszkodva mondhattam, hogy a nemzet fel fog lelkesülni, és nem désperálok jövője felett. Most meghagyta isten érnem e percet; s im nem esem kétségbe a nemzet jövője felett (zajos tetszés és zajos vihar.)

A harmadik uraim! azon viszonyok közt, mellyek fenforognak, az aldunai tartományok állapota. Mint minden nemzettől megkövetelem a magyar irányában azt, hogy dolgaiba ne avatkozzék, úgy a magyar is kétségtelenül azon tartományok beldolgaiba avatkozni nem akar. Erről tehát nem is szándokom szólni, csak annyit mondom, hogy a Pruth szélén egy hatalmas orosz sereg áll, melly fordulhat jobbra, fordulhat balra, lehet irányunkban barátságos, lehet ellenséges, de mivel lehet ez, lehet amaz, a nemzetnek készülni kell (ugyan). Eddig még nem léptek be Oláhországba, azonban a ministerium részéről az orosz követség interpelláltatván, azt felelte, hogy koránsem a török hatalom elleni barátságtalan indulatból indította oda seregeit, hanem tartományai nyugalmanak ótalmára. Egyébiránt kinyilatkoztatta, hogyha Oláh- és Moldva-országok kormányai által bejövételre felszólíttatnék, meg fogja tenni azt, mert arra az adriano-poli békekötés által kötelezve van; kinyilatkoztatván azt is, hogy a magyar nemzettel szomszédságos jó egyetértésben kíván lenni, és Magyarország irányában semmi ellenséges lépést nem fog tenni mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely oly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fog látni, mellyek által ő magát fenyegetve érezné.

Ez meglehet uraim! arra vonatkozott, hogy a moldva- és oláhországi viszontagságok s események következtében némely odaváló egyének Erdélybe menekültek. Mi kötelességünknek tartottuk kijelenteni, mikép a magyar nemzet vendégszerető készséggel tárja ki karjait minden üldözöttnek, minden menekvőnek, hanem azt nem fogja tűrni, hogy ezek visszaéljenek a vendégszeretettel az ország békéjének háborítására. (Tetszés, helyeslés.) Ez tehát a harmadik tényező. A negyedik a bosnyákországi szélek, hol a legújabb tudósítások szerint a bosnyákországi vezér 40—50,000-ból álló tábor

gyűjtött össze, a mint állítatik a végett, hogy Szervia ellenében felállítván, ennek nyugtalanságait figyelemmel kísérje, s legyen elég erősa porta érdekében akkép fellépni, a mint kötelessége. Az egyik tábor Bányalukánál, a másik, nem jut eszembe a hely neve, hol felállítva van, a harmadik a montenegrinek felé vonult. Történt, hogy a bosnyákországi raják nagyobb számmal költöztek át Horvátországba, adván okul azt, hogy a török hatalom által nyomattak és üldöztek; tehát mint menekvők jöttek át. Nem lehet tagadni, hogy a török adminisztrációnak régi természete szerint némi zsarolások s élynyomások fordulnak elő: de annyit mondhatok, hogy a porta részéről a keresztényen raják irányában ellenséges lépés nem határozottatott, s így azok átjövetelet annak kell tulajdonítani, miként csak ürügyül hozták föl állítólagos elnyomatásukat, csakhogy átjöhessenek, a zavarban s rablásban osztozhatni. És e perczig nincs semmi okunk arról kételkedni, miként a bosnyákországi seraskiernek a kordonok általi föllépése barátságos indulatból történt.

Végre, uraim! meg kell említenem Austria irányábani viszonyainkat. (Halljuk halljuk). Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a Bécs falai közt létező hatalomnak fáj Magyarország felett nem rendelkezhetni többé. De azért, mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és még kevesebbé következik, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogát megnyirbáltatni hajlandó legyen. (Nagy tetszés s éljenzés.) Igenis uraim! megvannak kétségtelenül, megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi ministerium számára visszaszerezni sikerüljön. Mert hiszen a többi majd elkövetkezik. A kinek keze egy nemzet zsebében, s kinek kezében egy nemzet fegyvere: az ezzel a nemzettel rendelkezik (igen, igen); összeköttetésben látszik nekem ezzel lenni a horvát mozgalom is; mert Jellachich azt nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak az kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi ministeriumra bizassék. És a legutóbbi percekben, junius utósó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol, s a bécsi ministerium jónak látta az austriai császár nevében megízenni a magyar király ministeriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutrálitást. Ezzel az austriai császár a magyar királynak hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök uraim! a ministerium iránt ilyen vagy amolylan véleményvel, hanem azt hiszem, hogy annyi honfiai szives becsületükre még számíthatunk, hogy ne kelljen hosszan mutogatnunk, miként az ilyen intenciókra ugy feleltünk, mint a nemzet becsülete megkívánta. (Tapsvihar s általános helyeslés és hosszasan tartó éljenzés). Hát nem épen, midőn ezen nóta jött, s a mienk ment, ismét jött egy másik, hogy milyen rettenetes ember az a magyar pénzügyminister,

hogy Jellachichnak nem akar pénzt adni; mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszüntem; s nem érdemeltem volna, hogy szívjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szemembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. (Általános tetszés és helyeslés). Hanem azt mondták: micsoda szörnyű gondolat ez s a monarchia felfogatásárai törekvés; küldünk tehát mi 100,000 ftot, — s küldtek is. Ezen tett uraim! nagyszerű boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra uraim!; mert azon ministerium, melly illy politikában kereste állását, nincs többé! Az aula elfujta! (tetszés és nevetés) s én remélem azt, hogy akármilly tagokból álljon is össze az új ministerium, melly utána következik, az érezni fogja, hogy ha csak az austriai caászár iránt, — ki egyszersmind magyar király is, — a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők részére álljon ő is császárja ellen, — ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja, oda dobni az austriai szövetséget, s másokat keresni, hivebbeket. (Szünni nem akaró éljenzés és tapsolás.) Nincs semmi okom uraim, subsumtiót vagy nehezteletést érezni az austriai nemzet iránt, neki csak erőt és kalauzt kívánok, mindkettőnek még eddig hiával volt, a mit mondék, az az austriai volt ministeriumot érdekelte s remélem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül.

Tehát az austriai viszonyok imitt, amott az orosz hadsereg, melly még most békességes — ott állanak a szerb lázadók, s horvátországi pártütés, panslavismusi agitátorok s imitt amott reactionalis mozgalmacskák is, mikre nézve Pestmegye érdemes alispánja s követe, ha specialitásokra ereszkedni kellene, hivatalos adatokat előterjeszthetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy e nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha e nemzet el nem határozza magát élni (tetszés). E szerint uraim hol és miben keresik az ország biztosítékát: külszövetségekben talán. Nem kicsinylem a külszövetség fontosságát, sőt azt vélném, kötelességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perczében a kormány mindjárt az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, minek ellenkezőjét szerették volna sokan előterjesztetni; mintha t. i. Magyarország pártütés vagy revolutio utján csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait — mondom őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk; s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, mellyek köztünk s közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közösek. És az angol hatalom részéről erre olly választ nyerénk, minőt azon nemzet liberalis gondolkozásától s egyszersmind

a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától remélhetünk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkivánni.

Második Franciaország (halljuk). Én a francia nemzet, mint a szabadság személyesítője iránt az ó világban, a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de ön életemet az ő ótalmazásától vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczben egy második 18-iki brumairet él. Franciaország a dictaturának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy más Washingtonját, de az is meglehet, hogy egy más Napoleont látand, de annyi mindenetre igaz, hogy tanuság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a korlátokon (zajos taps és tetszés). Szomorú esemény olly nemzet körében mint Franciaország, hogy Párisban polgárok keze által 15,000 polgárnak vére ömlött, illyentől isten őrizzen! Egyébiránt akár mint alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiből, kit az isteni gondviselés most ezen nagy dicső nemzetnek élére állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van a francia sympathiákra támaszkodhatni. Lengyelország is csak sympathiára támaszkodott; a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé. (Tetszés).

A harmadik a német birodalom. Uraim! kimondom, mikép érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őrt a nyugati civilizatio fölött. (Zajos tetszés). Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé számítottuk, hogy a mint Németország az egyesség felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azon érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt. Frankfurtba küldöttünk, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által is megérdemlett tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajudásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, mellyel eredménnyel lehetett volna vinni az érintést, ez csak a Reichsverweser megválasztása után az általa kinevezett minisiteriummal történhetik meg, egyik küldöttünk visszatért, a másik most is ott van, hogy azon perczben, mellyben Németországon lesz kivel érintkezni, azonnal hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefűzése iránt azon barátságunk, mellyet köztünk és Németon közt fenállani ohajtunk.

de úgy, hogy jogaink-, önállásunk-, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságáért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit is engedjünk. (Harsány helyeslés).

Tehát, mert a veszély nagy, vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember sem, kit nem saját életerejé tart fen, hanem csak másoknak gyámolítása. (Tetszés).

Én uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, (általános feszültség, harsány „halljuk!“ felkiáltással) felhívom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkívüli is összehivatott, méltó tekintetbe vevék, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben olly alkut, a melly a nemzetnek önállását s szabadságát legkevésbé is sérthetné, egyáltalában el nem fogad (erélyes közfelkiáltások: „ugy van!“); hanem minden méltányos kívánatot akárki irányában is örökkén teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet, vagy visszaverhesse a harczot, ha kell!! felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverest állíthasson, vagyis a jelen disponibilis haderőt 200,000-re emelhesse s ezen első perczben 40,000 embert mindjárt kiállíthasson és a többit a szerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni (köztetszés). 200,000 embernek kiállítása, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, 40,000 embernek kiállítása pedig 8—10 millióba kerül. Én uraim! elő fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finanziaális tervemet, most előre kijelentvén, mikép eszem ágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen; hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir a nemzet. S e részben előlegesen is öröömre válik kijelenteni, miként tervem, mellyet előterjesztendek, olly adókulesot foglal magában, melly azon erdélyi adókulescsal kombináltatván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb. S ha elfogadtatik s tesz a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyésszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheletés nélkül s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierő kiállítására, melly a körülmények szerint szükséges lennd, a kivetendett adók elegendők nem lennének: felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, mellyet a képviselők kiszabnak; s azon határig vagy kölcsön, vagy papirpénz kibocsátása, vagy más finanziaális munkálat által segítsen az ország szükségein. (Helyeslés). Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól, mellyet a ház most indítványomra

hozand, e nemzetnek jövedője függ nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozni fogja. (Ugy van, igaz!) És ez az egyik ok, uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba idomítva látni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggeszteni. (Zajos tetszés s éljenzés.) Ha ma mi vagyunk e nemzet ministerei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a ministeriummal vagy másokkal, kell hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a ministerium, akár a másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázat kikerülése végett egyenesen ünnepelesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését — (Nyáry Pál felemelkedik helyéről, példáját az egész képviselőház követi, e szó „megadja!“ harsog az egész teremben. — Szünni nem akaró lelkesedés.) Uraim! mit mondani akartam, az, hogy ne vegyék e kérdést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — nem! a hazának megmentését akarta megszavaztatni; — meg akartam kérni önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajtó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé e sajtó kebel s várjon még egy kissé e kívánság, — ne függesszük fel ezektől azt, hogy megmentsük a hazát. (Zajosan kitörő helyeslés.) Ezt akartam kérni, de önök felállottak, s én leborulok e nemzet nagysága előtt s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafütségot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni! (Szünni nem akaró lelkesedés, helyeslés és éljenzés).“

Elnök kimondá a gyűlés egyhangu határozatát: a kormány felhatalmaztatik a 200,000 fegyveres erőt kiállítani, oly hozzáadással, hogy abból 40,000 ember azonnal kiállittassék; megszavaztatott továbbá a 60 millió p. frt költség.

E perczben az ellenzék elhallgatott. A szónoklat varázsereje némitotta el, vagy annak pontjaiba beleegyezett(? !)

IV.

Néhány szót az erdélyi ügyekről.

Egyszerű mozgalomnál már ez időben is több volt az oláhok fölkelése, kik jelesen Abrudbánya környékén kezdettek mozogni.

Vezérök Janku Ábrahám volt, egy erélyes eszes férfi, ki jól tudta, hogy terveiben egyetlen mód segitendi őt: az oláhoknak magyarság elleni gyűlöletüknek felhasználása. S ennek egyetlen módja

volt, elkészíteni a népet. Jól tudá, hogy ez véráldozatot, borzasztót, vonand maga után. Jól tudá, hogy e nép gyűlöletében kérlelhetlen leend s gyilkolni nem szünend; de ez neki egy vala.

A rajzolhatlan erdélyi mészárlásoknak alapja itt keresendő.

Biztrán volt első táboruk, hová jun. vége felélándzsás oláhcsapatok kezdettek tolongani.

De másfelől e katonaságnak az elégtelenekhez csatlakozását több adatok mutaták. Legvilágosabb volt az oláhok felfegyverzésén kívül az, hogy a szászok és városaik, az elsőbbek nemzetőri fegyvereket, az utóbbiak pedig ágyukat summásan kaptak a gyulatehervári várból, míg a magyarok ezért csaknem mindig hasztalan folyamodtak.

A milly erélyesen folyt ezek részéről a készület, olly lankadt volt az, mit ez ellen tenni akartak. Toborzottak önkénteseket, de a toborzás lassan folyt. A kormányzék mibe sem mert ereszkedni, intézvényei minden egyebek valának, csak célravezetők nem.

Ezenben a ministerium az erdélyi udv. cancelláriát is feloszlattas b. Vay Miklóst mint kir. biztost Erdélybe küldte.

B. Vay jun. 29-én érkezett Kolosvárra.

Hatodik fejezet.

Mindkét részről érélyes készülétek. Jul. 11-ki verseczi, jul. 13-ki sz. tamási, jul. 17-ki ófutaki, jul. 18-ki földvári csaták. Jul. 20-ki parlamenti ülés az Olaszhon ellen adandó segély végett, Kossuth szónoklata, a ministeri politika, a válaszfelirat bevégezése jul. 25-én, pro et contra vitatások, az azt Innsbruckba vitt bizottmány. Alvidéki hadjáratok a római sánczok ellen. Parlamenti viták a katonaság ügyében. Alvidéki csaták a rácok ellen.

I.

Ellenkezőleg azon lassu és tapogató politikával, mellyel a ministerium az ügyek körül eljárta, a nemzet, mit tenni hatalmában volt, mindent megtett. Így Lützow, Földváry és b. Lopresti szabad csapatokat állítottak fel, a nemzetőrség mindenfelől tódult a táborokba, az önkéntesek száma ezerenként szaporodott s mindenki sietett adományát letenni a haza oltárára.

S illyszerü készültre valóban szükség is vala. Az alvidéki mozgalmak óránként tornyosultak, a belföldi rácok csatlakozva külföldi szerbekkel, óránként erősödtek s a bécsi kormány nem egyszer küldött kerülő utakon pénzt és fegyvert számukra.

A magyar és rác sergek közti összeütközések ekkor már napi renden voltak.

Jul. 11-dike délutánján volt Versecznél a jelentékenyebb csaták egyike Blomberg vezérlete alatt, kinek alig 700 embere a több mint 2000 támadó rácokon fényes diadalt aratott. Ez utóbbiak lobogókat is vesztek el. Blomberg ezredes ügyessége tagadhatlanul sokat tett e diadal kivivására.

Pár nap mulva jul. 13-án Sz. Tamás ellen történt az első támadás. E csatában találkoztunk először Damjanich nevével, ki utóbb olly nevezetes szerepet játszék.

Lássuk e csatáról hivatalos jelentést :

„E hó 13-ról 14-kére az ellenség elhelyezése, ereje és más körülményei kitudása végett vizsgatámadást rendeltem, a mellynél, ha az ellenség valami gyöngét mutatna a megtámadásban, az előnyomulást tovább is folytatnám, ha pedig erősebbnek mutatkoznék,

előbbeni állásomba (Position) visszavonulnék, a honnan azután, ismer-
vén már ellenségünk egész erejét, a valóságos megtámadást elren-
dezném. Seregemet a vizsgatámadáshoz következő rendben indítám
meg. Eder Frigyes őrnagyvezér vezérlete alatt: 2 század Don-Miguel,
4 század Vilmos, 3 század honvéd gyalog ezredet, 1 és fél század
Ferdinánd huszárokat és 6 fontos fél ágyutelepet. A második csapatot
gróf Kolowráth ezredes 6 század Ferdinánd huszár- és 1 lovas ágyu-
teleppel vezérlé. A 3-kat Damjanich honvédőrnagy 2 század Ferencz
Károly, 3 század honvéd, 1 ágyu és fél század Ferdinánd huszá-
rokkal. A negyedik csapat vezérletét Bergmann századosra bízám 1
század Ferencz Károly-, 4 század honvéd- és 2 ágyúval. Ó-Becsét
végre Csuha alezredes a nemzeti őrsereggel és 2 honvéd századdal
tartá megszállva. Összes erőnk 2400 gyalog- és 700 lovasból áll.

Ezen csekély hadierővel 3 csapatban nyomultam tehát Szent-
Tamásnak; a honnan, midőn egy ágyulövésnyire érkeztem, az ellen-
ség által, ki jól és tökéletesen el van sánczolva s kisebb és nagyobb
ágyúkkal felszerelve, ágyulövésekkel fogadtattam. Erre megdördült
részünkről is az ágyuszó és a tüzelés 6 óráig tartott; de mivel ágyúink
kisebb üregűek, nem tehettek annyi kárt, mint a mennyit különben
lehetne remélnünk. Minthogy továbbá az ó-kéri nemzeti őrsereg
tábora részéről, vagy félreértésből, vagy pedig más baleset követ-
keztében, az ellenség a tett rendelet szerint hátulról nem nyugtala-
nítottatott, szabad levén ekkép neki a tér, a római sánczokból ismét
több segítsége érkezvén, ugyannyira, hogy részéről háromszoros erő
eszélyesen vezérelve és megerősítve volt ellenünk. Minekutána egész
erejét kitudám, jónak találtam most egyelőre seregeimet hátrahuzni,
és ó-becsei állomásomra visszatérni. Részemről a veszteség 5—6
halott, 12 erősen megsebesült és 8 agyonlőtt lóból áll; de igen
hiszem, hogy jól irányzott ágyulövéseink az ellenség sorai közül
többet öltek le. Nem kedvezőleg végződött megtámadásom főered-
ménye leginkább az: hogy már most legalább ismervén az ellenség
erejét, tudom, kivel van dolgom.

Az ellenség főereje mintegy 3000 részint rendes, részint kiszol-
gált katonákból és mintegy 2000 jól felfegyverzett szerbekből áll,
kik vezérekkel és löszerekkel jól el vannak látva.

Különös megnyugtatómra szolgál továbbá, hogy összes sere-
gem a 3 órai jól irányzott ágyuzást a legnagyobb hidegvérűséggel
állá ki, halottait és sebesülteit visszavitte, de azonnal ismét vissza-
tért helyére.

Legnagyobb örömmel teszem a 3-dik honvédzászlóalj mellett
azon becsületteljes tanubizonyságot, miszerint magát a legnagyobb és
legvittezebb hidegvérűséggel viselte, maga 2 halottat és 6 erősen
sebesültet számlál.

Eder tábornok és Kolowráth ezredes mindenütt élül voltak,
magokat a legnagyobb veszedelemnek téve ki s ritka bátorságot

tanúsítottak; magam sem mellőztem el a halált okádó ágyulvések irányzatát, hogy buzdító példát adjak vitéz seregeimnek.

Damjanich őrnagy csapataival Turiát a legnagyobb bátorsággal akará elfoglalni; de mivel onnan a hidat elhordták, célját nem érthette el. Távozásomkor Turia és Szent-Tamás lángban volt. Végre nem mellőzhetem el feljeleníteni, mikép gróf Károlyi Ede nemzetőrserégi százados is magát a legkitünőbb vitézséggel és bátorsággal viselte és némelly Sz. Tamásból menekülő családokat saját élte kockáztatásával a vízből kimentett.

Ugyancsak e hó 14-én Écskán és Taras helységben zendülés ütven ki, melyet a Tiszán átjött csajkások elősegítettek, a lázadás elnyomására Kis Ernő ezredes oda két lovas és két gyalog századot küldött. Tarason a parasztok magokat megadni semmikép nem akarván, erőszakkal elnyomattak, a falu pedig felgyújtatott s porrá égett. 15-kén az ezredesnek tudtára esvén, hogy az ellenség több csapatokban Écska felé nyomul, a Hannover-huszárok egy századával elébe ment, de kartácslővésekkel fogadtatott. Az ellenség jó állomást vőn, ágyuzása majd 6 óráig tartott szünet nélkül, de azért végre mégis megszalasztatott. Több százra lehet tenni veszteségét.“

A csajkások magának az ezredesnek jószágát felprédálták.

Hasonlag Ó-Futakon is jul. 17-én megverettek a szerbek. A csata egyik vezére, hg Woronieczki, kitüntette magát.

Mindezeknél jelentékenyebb csata volt a földvári, mely július 14-től 18-káig tartott.

„E hely a római sánczoktól mintegy 1400 lépésnyire levén, már fekvésénél fogva a sánczban levőknek keze ügyében van. Igy történt, hogy a július 14. és 15-diki ütközet után 16-dikán ugyan megtámadás a sánczokból nem történt s 17-dikén a miénk bírák Földvárt, akkor éjjelre kirendelt előőreinket azonban a sánczokból észrevétlenül kinyomuló lázadók egyszerre ágyulvésekkel támadták meg. Három óráig tartó lövöldözés után a mi tüzeink kisebb üregű ágyuikkal nem működhetek többé és a csataláncznak vissza kellett huzódnia. Hanem Ripp (alezredes a Ferdinánd-huszároknál) és Bergmann (százados a Ferencz Károly gyalogezrednél) rohamcsapatokra oszták a sereget s ekkép az ellenséget zavarba hozták, hát-rálni kényszerítették és a miénk a hely birtokában maradtak. A szerb lázadók azalatt baromi kegyetlenséget tanúsítottak, raboltak, gyilkoltak, gyujtogattak, a csecsemőknek sem kedveztek és a sérülteket megcsönkítették.“

II.

Nézzünk szét a parlamentben, melynek jul. 10-én 266 szavazattal elnökévé Pázmándy Dénes (ki Frankfurtból visszatért), alelnökévé pedig 284 szavazattal Pálffy János, erdélyi ember, választattak.

Vitatási tárgya volt ez időben a v. felirat a trónbeszédre.

Ezt jul. 20-án a ministeriumnak az olasz forradalom irányában követendő politikája feletti vita zavarta meg.

Kossuth ugyanis hosszan szónokolt a ministerium politikája mellett, mely a képviselőház jegyzőkönyvében (jul. 5-ről) következő szavakban van letéve:

„Az országgyűlési trónbeszédnek a külügyekre, különösen az olaszországi háborúra vonatkozó része, végtanácskozás alá vétetvén:

A ministeri tanács tekintetbe vévén az országnak több oldalról megtámadott állapotát és tekintetbe vévén azon körülményt, hogy az ország épsége- s önállásának és szabadságának biztosítása a védezeszközök kiállításában az országgyűléstől rendkívüli áldozatok igénybe vételét teszi szükségessé: a hazát fenyegető veszélyek elhárításának kötelessége tehát mindenekfelett azt parancsolja, hogy a trónbeszédben semmi olyas ne mondassék, a mi az indulatok felzaklatásával a haza megmentésére szükséges védezeszközök gyors és lelkesült kiállításában akadályul szolgálhatna:

Abban állapotodott meg, hogy ő föntségét megkérje, miszerint az olasz dolgokra vonatkozólag a trónbeszédben egyszerűen azon tények megemlítésére szoritkozni méltóztassék, hogy a lombardvelencei királyságban, hol ő felségének seregeit a sardiniai király s némelly más hatalmasságok seregei is megtámadák, a háborut még bevégezni nem lehetett.

Midőn azonban a ministerium ő fenségének ezen javaslatot teszi, egyszersmind közakarattal jegyzőkönyvbe iktatni elhatározá, miként ezt koránsem kívánja oly értelemben vétetni, mintha a pragmatica sanctioból; mellynek alapján a birodalom kapcsolatának épségben tartását az 1848: 3-ik t. cz. 2-dik szakasza is kikötötte, — Magyarországra háruló azon kötelezettséget, miszerint ő felségét külmegettáadás ellen védeni tartozik, kétségbe vonni akarná.

Sőt inkább az ő felsége iránti hűsége s törvény iránti engedmességre letett esküje szerint kinyilatkoztatja a miuisterium, hogy mihelyt a magyar koronának territorialis épsége tökéletesen biztosítva, annak területén a kapcsolt országokat s a határörvidékeket is világosan ide értve, a rend és törvényeink iránti engedmesség helyreállítva és bátorságba helyezve, nem különben hazánk törvényes önállása s szabadsága minden csorbitási törekvések felhagyásával tökéletesen megóva s az austriai kormány részéről is, jogszerűség, igazság s a köztünk szövétség természete szerint nyiltan és minden kivétel és hátratartott gondolat nélkül elismerve, szóval hazánknek és királyunk koronájának materialis és moralis integritása teljes biztonságba helyezve lesz: a ministerium összesen és egyenként az országgyűlés irányában állását is kész ahhoz kötni, hogy az országban rendes hadseregnek azon része, melly az országban rendnek, békének s a nemzet jogainak és szabadságának védelmére nem szük-

séges, ő felségének kül megtámadás ellen dispositiójára bocsáttassék a *pragmatica sanctio* értelmében.

És midőn János főherceg különös meghívása következtében, gróf Batthyány Lajos minisiterelnök ő fenségével a horvát bonyodalmak iránti személyes értekezés végett most Bécsbe megyen és külügyminisiteriumunkat János főhg. ő fenségének jun. 27-ről s az austriai minisiteriumnak junius 29-ről kelt közlései tárgyában a minisiteriumnak julius 4-ről kelt állapotásai nyomán személyes befolyásával támogatandja: a minisiterium egyszersmind megbizza a minisiterelnököt, hogy a fenebbi pontban foglalt ígéretet a szükséghez képest kijelenthesse, s ő fenségét János főherceget, mint császári képviselőt és az austriai minisiteriumot figyelmeztessé, miként ezen ígéretnek valósitása már most szoroson attól függ, hogy az austriai minisiterium azon barátságatlan politikát, melyet irányunkban követni látszik, nemcsak merőben barátságossá változtassa, hanem a császári hatalom s a dýnastia minden tagjai is sikeresen közredolgozzanak, hogy a magyar korona területén a törvényeink iránti hí engedelmesség, a rend és béke, mihamarabb helyreálljon s hazánknak törvényes önállása és szabadsága minden tekintetben a pénz- és hadügyek önálló, független és minden idegen avatkozásoktól ment kormányzatát is világosan ide értve, nyiltan, őszintén elismerve s megővta legyen; annyival inkább, minthogy a minisiterium az ősezes nemzettel egyetértőleg változhatlanul el van határozva a magyar nemzetnek ő felsége által is szentesített önállásából semmi áron egy hajszálnyit sem engedni, s a szövetséges barátságra hasonlő barátsággal, ellenségeskedésre jogszerű visszatöreléssel felelni.

Midőn azonban a minisiterium az országban rend és béke biztos helyreállitásának és az ország önálló, materialis és moralis épségének biztositása esetére ő felségének külmeztámadás elleni ótalmaszására a *pragmatica sanctio* értelmében ígérkezik, világosan megjegyezni kívánja, miként az ellen, hogy ezen ígéret a lombard-velencei olasz nemzet elnyomásábani részvét szándokára magyarázassék, világosan tiltakozik; s ez ügyben csak arra lehet a fentebbi esetben segédkezet nyujtani hajlandó, hogy a lombard-velencei nemzettel olly béke és egyesség megkötése eszközöltessék, melly egyrészt ő felsége méltóságának, másrészt az olasz nemzet jogainak, méltányos kívánatainak egyaránt megfelel.“

Ezt illető nyilatkozatának főbb pontja :

„Ez a minisiterium politikája; s mit mondott ezzel a minisiterium? azt mondta: ha nem ti csináltátok is a zavart ezen országban, de ti szitogatjátok azt s segitetek nekünk rendet csinálni, szüntessétek meg a szitogatási törekvést, mellyel eddig ellenünk voltatok, ha ezt megteszitek, azon esetre nem az olasz nemzet szabadsága elnyomására, de egy méltányos, igazságos békének kieszközlésére, külmeztámadás ellen a fejedelemnek segédkezet fogunk

nyújtani és pedig azon erővel, melly az országban rendes katonaságból hazánk jogainak, szabadságának békéjének, csendének fenntartására nem szükséges, vagyis másképp megmondta az olasz népnek (ha nyilvánosságra jön ez) — „alkudjatok úgy a mint a ti nemzeti szabadságtok basisán alkudnotok lehet s alkudni kell, de ne feszítsetek túl a húrt, mert akkor saját létünkkel fogunk számotvetni s ha úgy látjuk a dolgot, hogy az ottani béke helyreállítására segítséget igérnünk kell, azon feltétel alatt, hogy előbb nálunk állittasék helyre a béke, meg fog történni, hogy ellenetek segítséget adunk. Ez a moralis hatás, a mit kimondott a ministerium. S nem tagadom, még egy más tekintet is van. Körülbelöl 10—12 ezer magyar hős vérzik Olaszországban, azokat mi vissza nem hozhattuk, mert a törvény, melly nekünk hatalmat adott kezünkbe, ezen serget kin találta s ezen seregek visszahozásához a fejedelemnek személyes hozzájárulása lett volna szükséges. Könnyű azt mondani, „uraim“ hát kötötte volna hozzá a ministerium állását, hogy vagy jöjjen haza Olaszországból a magyar katonaság, vagy lelép. Hisz még csak ez kellett volna. A sereg is kin maradt volna s azon ministerium sem lett volna, melly Magyarország hajóját ezen nehéz körülmények közt megtartá legalább addig, hogy most önöktől függjön a hazát megmenteni. Tehát a katonaságot vissza nem hozhattuk. Én nem tagadom, a magánsympathia olyan, hogy rajtam is — nem teszek belőle titkot — gyakran megtörtént, hogy ha hallottam, hogy győztek az olaszok valamely csatában, lelkem örült és sympathiámban el tudtam arról feledkezni, hogy saját magyar vitézeinknek vérén van megvásárolva az ő győzelmök. De ha mint magán-ember, el tudtam is erről feledkezni az olasz nemzet iránti sympathiából, a kormányférfinak nem szabad arról feledkezni. S még sem mondom azt, hogy tehát küldjünk oda sereget, hanem az említett moralis hatást ohajtotta a ministerium gyakorolni s ezen vonalig egyetértek, hogy köttessék ott minélelőbb olyan béke, melly az olasz nemzet kívánatának s egyszersmind a trón méltóságának is megfeleljen. Mert ha mindezen tekinteteket nem vettem volna is szemügyre, egy van még uraim! s nyíltan akarok szólni: könnyű mondani „had jöjjen haza az a 12 ezer magyar. De visszajön vele egyszersmind 35 ezer illir, visszajön akkor, midőn mi nem vagyunk, vagy nem voltunk készen azon 35 ezer illirnek szemébe nézni. Az ilyen körülmények közt ha azt mondtuk volna, „mind egy, vesszen a nemzeti szabadság, vesszen minden; sympathia az olasz iránt.“ Talán most már itt ülne Jellachich Budán. Én többet nem szólok, kötelességemnek tartottam a multa nézve kimondani s megismertetni a házzal a ministerium politikáját. Ezt megismertetvén, nekem semmi kívánni valóm nincs a kérdésben.“

A már alakuló, de még gyöngé ellenzék részéről hogy ez sok vitára adott alkalmat, gondolni lehet. A végeredmény lőn azonban,

hogy Kossuth ajánlata győzött s győzött csak azért is, mert azon általános hit élt mindenki keblében, hogy az új institutiók élete a ministeriuméhoz vannak csatolva.

Kossuth a másnapi ülésben az általa formulázott ministeri politikát az olasz ügyre nézve felolvasá.

Ezelőtt és ezután folytatták az adresse-vitát, mellynek általános része jul. 22-én befejeztetett. Azonban még ekkor is délután 2 órakor.

Midőn a ház több ízben szellőztetett és a sok ismétlésen újra kifáradt béketűrésének fonala már végkép megszakadt, azt jelenté az elnök, hogy nem kevesebb, mint 72 szónok van feljegyezve. Ezen szám megrettentette a házat s az elnöknek sikerült kimondani, hogy „az általános adress-vita be van fejezve, a részletek feletti szakaszonkénti vita pedig d. u. 4 $\frac{1}{2}$ órakor fog folytatatni. E napon Nyári Pál, gr. Teleki László, Patay József, Táncsics Mihály és Madarász László tartottak szónoklatokat a ministerium politikája, különösen az olaszországi kérdésre nézve nyilatkoztatott politikája ellen, kitérve egyszersmind sok egyéb oda szorosan nem tartozó dolgokra is. A ministerek közül Deák Ferencz és Klauzál Gábor utasították vissza az ellenzéknek némelly igazságtalan és méltatlan kifejezéseit; s a ministeri politikát Pulszki Ferencz, Kazinczi Gábor, Jendrásik M., Szüllő Gy. pártolák, a két elsőbb igen jeles szónoklattal s kitünő ügyességgel.“

Az ellenzék vezér-szónokai Nyári, Teleki L. és Madarász voltak, kik a ministeri politikát gyávnának, ingatagnak, az ország méltóságával össze nem férőnek, a hazát prostituálnak nyilváníták.

Afféle igen subtilis megkülönböztetések, mint p. o. hogy a népképviselők a nép közvéleményének nem képviselői, állítások, hogy ha a horvát nemzet összesége Magyarországtól külön akarna válni, mint az olasz Austriától; annak akaratát respectálni kellene, csodálatos modoru adressjavaslatok, mint p. o. Táncsicsé, mellyet felolvasott, költészet s ifjonczi ábránd, mint p. o. hogyha csak egyetlen egy magyar marad is a világon, ez semmit sem tesz, csak a magyar becsület meg legyen mentve sat. nem hiányoztak az ellenzék szónoklataiban, azonban az obligát karzat, (talán azon közvélemény, mellyet a népképviselők nem képviselnek?) nagy rokonszenvenvel fogadta a baloldal kifogyhatlan ékesszólását.

E viták azonban teljesen csak jul. 25-kén fejeztettek be, mikor az elnök jelenté, hogy az adresse a nádornak átadatott, ki is azt a király elébe hozandja.

A választmány, melly Innsbruckba viendi, 41 tagból állt. Elöl az Almásy Pál neve állott.

III.

Ezenben minden kiadott többszörös parancsok mellett a magyar katonaságnak hona földére térése lassan folyt. Az ezredekből igen kevesen jöttek haza s azok is jobbadán szökve.

Gácsországban Marien-Pohlban Lenkey János Würtemberg-huszárcapitány százada az elvádolt századosnak elcsukása miatt fölingerelve, elhatározá, honába szökni.

S valóban e század Fiáth Pompejusnak vezénylete alatt meg is indult. Egy káplár által azonban elárultatván, Répásy őrnagy és többek rövid tanácskozmány után Lenkey századost küldék visszahívására. Lenkey el is indult, de a rajongó csapat által körülvétetvén, kényszerítették velök átuszni a Dniesztert.

Szerencsésen hazájokba értek.

Mintigen szép jellemvonás, említést érdemel, hogy az alkapitány őket a század pénztárával megkinálván, nem fogadák el.

A bán ezenben többszörös körutakat tett, jelesen egyet Karloviczra, hol fáklyás zenét csináltak neki. Buzdítá a népet tovább is folytatni a fegyveres ellenállást. Kitartás- és engedelmességre intette őket.

A magyar kormány által Pétervárad parancsnokává kinevezett Blagojevich a bán által hiában szólították fel, neki engedelmeskedni, ellenkező parancsa levén ugymond az uralkodótól, azt kereken megtagadta.

Az eddig toborzott szabad csapatok és honvédek egymástán küldettek le.

A bán július 26-án Bécsbe ment, ugyanez időre a nádor és miniserelnök meglátogatták a császári székvárost. Az utóbbiak e hó utolsó napján Budapestre, az első pedig augusztus 6-kára Zágrábba visszatértek.

Milly fényes sikert tudának felmutatni az utóbbiak, s milly keveset az elnök, mutatja az is, hogy a bán fővárosába érve, egy proclamatiót adott ki, hogy bár a vésszel, mi őt a jun. 10-iki manifestum által fenyegeté, mitsem gondolva, ment a császári fővárosba, s ott a békés kiegyenlítésnek minden módját elpróbálta: de arra még csak reményt sem nyert.

Mindamellet, hogy ez semmi egyéb nem volt, mint ösztönzése a fölkelteknek, folytatni az ellenállást, világosan mutatja, hogy a készülétek sokkal jobban folytatták, mint valaha, sokkal nagyobb erejük volt, felsőbb segélyezés következtében, mit a magyar ügy ellenébe tehettek s a csász. katonák vagy sokkal lankatabban szolgáltak a magyar ügynek mint ezelőtt, vagy határozottan megtagadák a szolgálást.

A magyar ügy tovább folytatásának nevezetes előnye volt, mikép a papirpénz aug. 5-én folyamba téteték, mellynek daczára

azonban az arany- és ezüstpénzt tetemesen vitték ki, mellynek megátlására köv. rendelet adatott ki:

„Tapasztaltatván, hogy mióta a bécsi piacon az ezüstpénz bécsi bankjegyekért — több százalék veszteséggel — nagyban összevásároltatik; hazánkban is találkoznak nyereszkesedők, kik nem tekintve az országban pénz szűkét, a bécsi bankjegyek felváltásának nehézségeit, a forgalomnak ebből eredő fenakadását s a népben innen származható nyugtalanságot; az ezüstpénzt nagyban összevásárolják s az austriai tartományokba, különösen Bécsbe küldözgetik: holott, ha Bécsben fizetések vannak, azokat bécsi bankjegyekkel teljesíthetik.

Ámbár ugyan a fenforgó viszonyoknál, különösen azon tekintetnél fogva, hogy hazánkban a bécsi bankjegyek nagy mennyiségben vannak forgásban, az ezüstpénznek Austriából kivitele egészen el nem tiltathatik:

Mindazáltal az ezen körülményrelyel visszaélést eltérni annál kevesebbé lehetne, minthogy az ezüstpénzben szükségét szenvedő pénzforgalomnak nyereszkesedésvágyból illy módon történő csökkentése az ország több vidékein már is nyugtalanságra s a közcsend és béke megzavarására vezetett.

Annálfogva rendelem, a mint következik:

1) Az ezüst- és aranykivitel azon tartományokba, mellyek nem az austriai birodalomhoz tartoznak, valamint eddig, ugy jövedőre is, ezen rendelet visszahívásig, tilalmaztatik.

2) Az austriai birodalomra nézve a rendes forgalom ugyan nem gátolatik, de ha valaki magával az austriai határvonalon át 500 pfrtnál nagyobb mennyiségű ezüstpénzt akarna kivinni, vagy pedig hordóokban s göngyölökben (miként ez a gőzhajókon s gyorskocsiknál gyakran tapasztaltatik) nagyobb mennyiségű ezüstpénzt akarna kiszállítani, ez csak azon esetben engedtetik meg, ha bebizonyítja, hogy az ezüstpénzt nem árueladási nyereszkesedésből akarja kiszállítani. Mit ha világosan be nem bizonyítana, az ezüstpénz le fog tartóztatni s helyette a tulajdonos — névszerinti értékében — ugyanannyi bécsi bankjegyekkel fog ellátatni s ekként tökéletesen kármentesítettven, a lefoglalt ezüstpénz az ország kincstárába fog beszoáltatni.

Ezen rendelet a szokott kereskedelmi forgalomra akadályozólag már csak azért sem hatván, mivel az austriai birodalomban s különösen Bécsben, minden fizetési kötelezettségek, valamint eddig bécsi bankjegyekben teljesítettek, ugy jövedőben is teljesíthetnek: az ország 30-adi, posta- és szállítóhivatalai, ezen rendeletnek, melly egyes előfordult esetekben már ekként foganatba is vétetett, szoros végrehajtására, személyes felelősség terhe alatt köteleztetnek. Kelt Pesten, aug. 10-én 1848. Kossuth Lajos, pénzügyminister.“

IV.

A rácok ezenben megkezdett ellenállásukat épen annyi elkésredéssel folytatták.

Aug. 3-kán a Tiszán két ágyuval áttörtek s a kindaiakkali összeköttetéseket eszközlendő Neusinát és Bobát elfoglalták, szokások szerint utjokat rablás-, pusztítás- és gyilkolással bélyegezve.

Innen azonban Kiss Ernőnek nem sokára sikerült kiverni őket. Nagy-Becskerekről következőleg értesíté róla a ministeriumot :

„Folyó hó 4-én estve jelentésül vettem, hogy Torontálmegyében fekvő Neusina és Szárcsa helységek a rácok által elfoglaltattak. Másnap Schiffner Schwarzenberg herceg dzsidásezredbeli őrnagy parancsnoksága alá 2 zászlóalj gyalogságot, 2 század lovasságot, 2 zászlóalj nagybecskereki nemzetőrsereget és 2 álgut rendelvén, Szárcsa és Neusina helységek ellen kiküldöttem, ez utóbbit egyszerűsmind lángok martalékvá tenni: minthogy hűtlen rác lakói, a rabló-csoportokkal egyetértve, az itt lakó magyar és horvát nemeség vagyont felgyújtották.

Schiffner őrnagy 6-án reggel Szárcsát megtámadta és fegyverrel bevette. Neusinát azonban ezen oldalról, az ellenség tüzéinek kedvező állása végett, megtámadni nem tartá tanácsosnak. Ernesztházára tehát visszavonult s ott a Temesen átkelvén, az ellenséget visszanyomta. Neusinát azonban a beállt éj és a sereg lankadtsága miatt meg nem támadhatta, hanem a parancsnoksága alatt levő katonassággal Lázárföldre vonult. A rácok azonban az éj sötéttségét használván, Ernesztházát kirabolták és felgyújtották.

6-ik és 7-ik közti éjjel még 2 álgut, 2 zászlóalj gyalogságot és 1 század lovasságot Lázárföldre segítségükre küldöttem.

7-én reggel a Temes folyón átkeltek. Bucsák erdő Don-Miguel gyalogság által ujabban megostromoltatott; Neusina helység elfoglaltatott, felgyújtatott és semmivé tétetett. A csata után a sereg ismét Lázárföldre vonult.

Ezen ütközet alkalmával történt veszteségünk : 1 halott, több sebesült, 15-nek pedig holléte nem tudatik.

Az ellenség közül azonban számosan estek el, 44 pedig elfogatott.

A katonaság általánosan, különösen pedig a Don-Miguel ezredbeli gyalogság rettentő erővel és vitézséggel harczolt.

Az egyedüli jól felfegyverkezett aradi őrsereg 54 emberig, kik még 4 napig itt maradnak, tegnap haza ment.“

De Szent-Tamás, mint egy német író nevezé, e rémuri bástyái még nem voltak megingatva, a kik ben valának, a császári és szerb nemzeti zászlót büszkébben lobogtatták, mint valaha. Az alatta történt apró csatázások egyikében gr. Zichy Ferencz elveszett. Előtte

következőleg állott az ellene kiküldött erő : Jászkun tábor a Ferenczcsatorna balpartján 2500 főből.

A jobbpartján a kecskeméti járás 2000 fő.

Feketicsen a solti járás 2500 fő 6 ágyuval.

Azonkívül Becsénél tetemes erő.

E készülétek s az utban levő erő mutaták, mikép a támadás komolyabb lesz, mint valaha.

Ezenben a ráczok Fehértemplomot elfoglalva, az ottani erőkben ütötték fel táborukat.

Aug. 2-án Blomberg ezredes elküldé Légay alezredest s Verhovszky huszár századost 6 gyalog és 2 lovas századdal, felkeresni őket. Megtámadták és szerencsésen kiverték őket, azonban Verhovszky elesett a csatában. Innen a sereg visszatért Verseczre.

Aug. 7-én az ó-becsei erő egy székelly gyalog ezreddel szaporodott.

V.

A hadügyminister aug. 8-án leindult az alsó táborba, honnan azonban már 15-én visszaérkezvén, másnap a parlamentben egy újonczozási t. javaslatot terjesztett fel. Utjáról s t. javaslatára következőket szólott :

„Mielőtt a tárgyhoz szólanék, valamit előre kell bocsátanom. Nem mondhatom, hogy megjártam Tolnát- Baranyát, de megjártam Torontál- és Bácsmegyét. Itt sokat találtam, mi későbbi időre jó reményt nyujt. Ugy tapasztaltam, hogy a katonaság, bármi fajú s nyelvű legyen, kötelességét lelkesedve tölti be: s még eddig mindig nagyobb erőt verve vissza. Azonban, tán azért, folytatá szoló, mivel életemről gondoskodtak, vagy előbb, vagy később történt valami, mint ott jártam, de a mai ujság már közölni fog tudósításokat Neuzina-, Járek- és Verbászról. A katonaság tehát, mint említém, a kötelesség terén áll. A nemzetőrségre nézve ezen rövid táborozás katonai szempontból felette jó hatással volt, mert azonkívül, hogy némelly süvöltő bogarakat megszokván, neki bátorodtak : sokat nyertek abban is, mi táborzásnál szinte szükséges, t. i. rendben és engedelmisségben. Kiemelendő főképen az aradi tüzéség, kik mintha rendes katonák volnának, nem azt nézik, mennyi ellenség van előttük, hanem hogy hol van. A békesi lovas nemzetőrség közül többen nyilváníták, hogy tovább is a táborban maradnak. A tolnaiak megesküdtek, hogy utósó csep vérig küzdenek. A jászkunok derék emberek, jó katonák s eddig is sokat tettek már ; kár hogy Bácsmegyében olly nagyra nőtt a kukoricza, mert még többet is tettek volna. Az önkénytesekről csak jót és szépet lehet mondani ; s ha van is köztük még némi emberi gyöngeség, ezt szoló nem akarja feltakarni. Bácsmegyéből megdicséré szoló a bajaiak és szabadkaiak derakas magok-

viselését, s ha valamelyiket kifeledte volna, kéri az általános dicsőretbe befoglaltatni. Szóló a katonai játékot ugyan szerencse-játékhoz hasonlítja, de mennyire számítani lehet a győzelemre: 100 hihetőségi ok közül 70 a mi részünkön áll. Ezenkívül megdicséré szóló Szeged- és Baja városok hazafiúi készségét, mellyet kivált az előbbi a betegek és sebesültek ápolása körül tanusit (éljenzés). Végre személyeket nevez a ház, sőt a haza köszönetére érdemeseket, köztük első helyen Szentkirályi Móríczt, ki a nemzetörségre nézve is a legjobb hatást gyakorolja, Török Gábort s a Temesben működő királyi biztost, kinek neve nem jut eszébe, Horváth főispánt, ki kötésben hordja most is karját, de hol szükség, mindenütt jelen van stb. Mind-ezeket a ház kitörő éljennel fogadá.

Ezután átment szóló napirenden levő törvényjavaslatára, megjegyezvén, miként azt, hogy arat-e azzal éljenn vagy nem, nem tudja, de hogy gyakorlat és tapasztalás útján meritett meggyőződésből folyt azon javaslat, az iránt tisztában van. Ha békesebb idők volnának, hogy akkor milyen ujoncz-állítási rendszert kívánnék, megmutattam — ugymond — általános javaslatomban, mellyet azonban most tárgyalatni nem kívánok. Az új rendszer életbeléptetése időt kíván. Én tehát meggyőződésemtől elúttetve a kisebbet választám, melly a létező állapoton kevesebbet változtasson, de mégis megfeleljen azon kelléknek, mit a haza védelme kíván, hogy így megvédetvén a haza, más javításokra fordithassuk figyelmünket. Szóló sokat törte fejét s meglehet olyanon akad fel, miért talán, — ugymond, — a képviselőház szóló fejét törí be. 45 év óta huzom, mondá ezen igát s ha sokat nem tanultam is, ha engedelmességben neveltetem is: mindig az volt iparkodásom: mindent úgy tenni, hogy lelkiismeretem s meggyőződéseim szerint a célnak megfeleljen. Két mód állott ugymond előttem, új vagy régi rendszert követni. Kérdem, hol van az új magyar rendszer? Ha tőlem azt kívánják, hogy két hónap alatt századok mulasztásait orvosoljam: többet feltételeznék rólam, mint mennyit lehet. A hadi tanulmányok 10—15 féle tudományokból állanak s ha az, ki tanítani akar, még maga tartozik előbb tanulni: bajosan megy a dolog. Ha én most új osztályokat formálok, a felebbvaló nem fogja ismerni alattvalóját, a pajtás pajtását; következőleg az erő nem irányoztathatik egy cél felé. Hiányzik az idő, mi veszély idején legnagyobb capitalis. Ide járul, hogy egészen új rendszer életbeléptetése ez idő szerint sok költséggel jár. De politikailag sem tanácsos az új rendszer rögtöni életbeléptetése; mert kérde szóló, ha valljon azokat, kik nincsenek mellettünk, de a kötelesség terén mégis mellettünk harcolnak, nélkülözni akarjuk-e? Az örökös tartományokkal egy kalap alatt állunk, bármennyi rés mutatkozik ezen kalapon. Nem kellene kimondani tehát, hová vezet intézkedésünk, hanem az időre bizni kivitelét. Szóló tehát mint egyenes ember, ellene nyilatkozik.

A másik rendszer, ugymond nincs, ígynkre, az anyémre sem. Én ugyan, ugymond, feljutottam egy polczra, mit senkinek sem köszönök, de nyeltem sok boszuágot s keserűséget is. Azonban meggondoltam, hogy, ha az ujoncz a meglevők közzé berámáztatik, hol a felebbvaló ismeri alattvalóját, hol mechanikai gyakorlottság már létezik, egy hónap alatt is már hasznát lehet venni. Továbbá mostani utamban tapasztaltam, hogy rendes katonaságunk, legyen árvai, vagy lipthói, ha azt mondják neki: menj, lő, vág és tör, a mennyi kell, míg azt nem mondják: elég, s általában kivéve, egyetlen testületet, az engedelmisséget egyik sem tagadta meg, de az is nem nyilatkozott ellenünk, hanem kijelenté, hogy akárhová rendelkezik, elmegy a pár nap múlva azt meg is fogjuk látni. Ha a fenfévő katonaságból a magyar szelleműeket kivennők, egyrészt emelnénk, másrészt lenyomnánk s szakadást gyaníttatnánk akkor, midőn az erő összpontosítására legnagyobb szükség van. Én tehát sajnálva bár, tán a ház óhajítása s a haza régi kívánata ellenére, a czélt tartván szemem előtt, nem akarok semmit rögtönözni, hanem azt mondom: a ház kívánhatja, hogy a katonaság magyar legyen; de adjon erre időt, másként olyat kívánna tőlem, mire én nem vagyok képes. Ha valaki jobbat tud, mi a czélnak hamarabb s tökéletesebben megfelel, én hódolni fogok neki s mint közlegény is kész leszek alatta szolgálni. A 4-ik zászlóaljra, mi annyiakat megbotránykoztatott, seregeink messiásként várnak, ezeket jutalmazni kell, ugyis a magyar seregek állnak e tekintetben leghátrább.“

T. javaslata az ellenzék részéről heves vitára adott alkalmat, aug. 21-kéig mindennap vitakoztak felette, mikor azonban kevés szótöbbséggel csakugyan elfogadták. E törvény szerint mindenki, ki a 19 évet meghaladta, mignem a kellő szám kilesz, tartozandott katonáskodni. Megváltás és tohorzás megszüntettettek.

Legnevezeteseb s legfőbb tárgy volt, mi a viták folyama alatt kifejlődék: magyar commando és nemzeti színek, mellyeket a sereg-nél behozandottak.

Heves küzdés támadt a jobb- és baloldal közt, mellyek közül az első ellenzette, a másik akarta azt.

Az ellenzék főszónoka Teleki László volt. A legfinomabb ágyugolyókat lőtte ki elleneire. Beszédének fő momentumai:

„Különféle okokat hallottam az ellenvélemények támogatására, némelleyek azt mondják, hogy a katonai szellem igen jó, attól nem kell félni, mások ismét azt mondják, a katonai szellem jó, de a katonaságot a nemzeti színek felvétele felzúdítaná. Én azt gondolom, ha az efféle indokok egymás ellenében állíttatnának, tökéletesen lerontanák egymást, úgy hogy nem maradna belőlük semmi, valamint Demanx macskáiból, mellyek viaskodás közben egymást felfalták. Ha a katonaság Magyarországhoz hű és jó szellemmel viseltetik, nem gondolom, hogy a nemzeti színek felvétele felzúdítaná; ha pedig

bizunk benne, valljon milly okoskodás útján reméljük, hogy ezen ellenszegülők szelleme legyőzetik, midőn Magyarország egész ifjúságát oda szántuk, valljon nem félünk-e attól, habár egy pár hónapig is, Magyarországnak ifjúsága egy olly iskolában növeltetik, mellynek növelői nem a nemzetiség mellett, hanem ellene szoktak működni. Én azt gondolom, hogy a magyar katonaságot, szellemét jól felhasználva, akadály nélkül lehetne rögtön magyarrá változtatni, mert igen sok jó, derék és becsületes tisztet ismerek, kiknek nagy hasznát lehetne venni és ismernek barátaim is, s így a baj jelen körülmények mellett a szerkezetben van, mert én nem az egyeseknek, hanem a szerencsétlen szerkezetnek tulajdonítok mindent, melly a jó akaratnak hatását zibbasztja el és a rossz akaratnak nyit tág tért. Mig ez fenmarad, addig a jobbaknak semmikép nem lesz hatalmukban, szellemüket nyilvánítani, hanem ha a jóakaratuakat ügyesen magunkhoz csatoljuk, azt gondolom, az átalakulási munkát rögtön keresztül lehet vinni; mert hogy ne csatlakoznék minden jó gondolkozásu hazafi azon hazához, melly a katonai érdemnek a jelen körülmények között olly kitűnőleg fényes pályát nyit, azon hazához, melly az egyformaság elvét hozta be, melly az ő irányukban is alkalmaztatni fog olly móddal, hogy nem tehet már Magyarhonban a katonaságra nézve különbséget a születés, hanem csak az érdem. Nem gondolom, hogy épen a katonák sovárognának azon régi rendszer után, mellyre ha visszatekintenek, mind megannyi mellőzést látják az érdemtelves férfiaknak, és csak a születésijogokkal bíróknak partfogolás útjánai előmozdítását; hogy ehhez ragaszkodnak, nem hiszem, midőn olly fényes pálya nyílt e hazában, különösen mostani körülmények között, midőn a katonai érdem el fog homályosítani minden más érdemet; nem hiszem, hogy a régi modoru időbe visszakivánczognának, midőn holmi frakkformákért szekiroztattak a commandirózók által, midőn minden haszontalan játékra minden cél nélkül kiküldettek. Tehát mivel ezt lehetetlennek gondolom, hiszem, hogy módunkban lesz a hadseregnek sympathiáját megszerezni, nemcsak a tisztekre, hanem még különösebben a közlegényekre nézve is, kiknek előléptetését biztosíthatjuk szintugy, mint a tisztékét, megszünvén reájok nézve is minden születési különbség. Mind ezt felhasználva, azt gondolom, tökéletesen magunkévá tehetjük a lehető legrövidebb idő alatt a magyar hadsereget, ugy azonban, ha magunk kormányozzuk és vezéreljük.

Azt mondják némelylek, halasszuk későbbre, és e halasztásban időnyerést látnak; én idővesztést találok, minél későbbre halasztjuk, annál nagyobb lesz az akadály életbe léptetni azt, mit törvényben kimondtunk. Még egyre vagyok bátor figyelmzettetni a képviselőket. Mi tovább mentünk mint apáink, mi mertünk annyit, hogy többet merni az egész haza veszélyeztetése nélkül immár lehetlen, mi ugy voltunk mint Cortes, elégettük mögöttünk a hajókat, és mögöttünk

nincs semmi egyéb, mint a feneketlen tenger; nekünk tovább, előre kell menni, megmondom, hogy értem. Parlamentáris kormányt akarunk felállítani és ezen parlamentáris kormány fejében szétromboltuk régi alkotmányunknak egész épületét, mellynek egyes zugában a félénk is megférhetett a maga vis resistendijével; le van rombolva már a municipium, nincs többé vis inertiae; de hogy ez veszteség ne legyen, mimódon akartuk elérni? azon hogy Magyarország összpontosulva legyen az országgyűlésen és hogy Magyarország képviselő testületének kifolyása, a ministerium, egy független önálló hatalom legyen, mellynek nemcsak joga, hanem ereje is legyen. Ha mi, miután szét döntöttük az épületet, megegyezünk abban, hogy egygyel és mással egyezkedni kelljen, ezen képviselő testületet azon helyzetbe tesszük, mellyben voltak a régi alkudozó országgyűlések, kormányunkat pedig azon állásba hozzuk, mellyben voltak a régi modoru alkudozó cancellárok, kik idegen hatalmoktól függöttek; akkor azt mondom, elértük a centralisatiót, de nem az alkotmányos centralisatiót, hanem az absolutismus centralisatióját. Azt mondják, a nép nem pártol minket, meglehet, hiszen eddig miért is pártolt volna? Az aristocratiának ügye desperált ügy volt, a népnek nincs finom nevelése, de jó tapintata fel tudja fogni a dolgokat és el szokta hagyni a desperált ügyeket. Vigyázzunk, hogy ügyünk ne váljék desperált ügygyé, mellyet megnyerni nem lehet, mert akkor a nép is elhagy bennünket és el fogunk veszni szégyennel. Még egyet mondok, Európa kivivta számunkra a szabadságot, nem mi, hanem az emberiség vivalta ki s megvárja tőlünk, hogy azt megérdemeljük. Ha szemlélni fognak a népek és látni fogják, hogy mi, kiknek számára a független ministeriumot Európa vivalta ki, kiknek függetlensége szentesítve volt, kiknek hatalma alá volt adva az ország, nem birtuk feltogni a tért, mellyet törvény, király és Európa nékünk általadott, s minden külellenségtől menten, belelleneinket nem birtuk legyőzni, elvesztünk erő nélkül s kénytelenek voltunk alkudozni az idegen hatalommal, a reactióval azért, hogy megmentsük magunkat s néhány hónap alatt nem birunk annyi önálló erőt előteremteni, melly az országot fentartani képes, mit fog gondolni felőlünk? kérdem tehát, miután a törvényt nekünk kivivta Európa, akarjuk-e, hogy a törvény való legyen; akarunk-e független önálló hadsereget? Ha ezt nem merjük kimondani, azt fogja Európa mondani: e nemzet nem érdemli meg, hogy szabad legyen.“

Ez egyes szavakra a hadügyminister előszedte bombáit:

„A mostani lelkes szónoklat 12 fontos ágyu volt s még kartácsnak is beillik; hanem mivel még teljes erőmet nem adtam ki s maradt valami, hogy néhány észrevételeket tegyek, ám nem a beszéd ellen, mert tisztölöm a magyar lelkesedést s az enthusiasmust magam is előmozdítani akarom, csak hogy kevésbé tartósabbá szeretném tenni és állandóbbá. Gr. Teleki beszédében némelly figura rhetorica ellen

yan kifogásom, minthogy azt kellett belőle kivennem, mintha én imádója volnék a régi rendszernek s hogy a megajánlott katonákat a szerencsétlen frakkba akarnám öltöztetni s így a régi rendszert megerősíteni. Isten ments meg ettől, nem akarom én a régi rendszert fentartani, mert ez unalmas volt és unalmát tapasztaltam magam is, de erre most nincs idő. Tegnap ugyan megtagadtam, hogy van a historiában példa, most azonban bátor vagyok előhozni, miként Törökország is akkor reformált, mikor mindene volt, de nem kész hadserege, mellyel ellenállhatott volna ellenségeinek. És ha jól tudom a dátumot, 1825-ben történt. Ki gondolhatja, hogy én azt merészelve mondani, miszerint nem akarok magyar hadsereget, vagy hogy szerelmes volnék a németbe. Ezt én nem mondtam, hanem azt, hogy ha még a görög istenek sem bírtak a lehetlenséggel küzdeni, én annál kevésbé bírok azzal küzdeni.“

A baloldal (még akkor, mint Kossuth nevezé, törpe minoritás) megveretett, de az események folyama csakugyan teljesedésbe vitte tervöket.

VI.

A hadügyminister alatt járta alatt két figyelmet érdemlő csata volt, aug. 10-kén Járeknél, aug. 13-kán Verbásznál. Mindkét hely magyar fegyver vívta ki a diadalt. Lássuk részleteit.

Aug. 10-én délelőtti 10 órákor az előőrök azon hírrel rohantak a faluba, hogy a rácok azonnal megtámadják a falut. A lakosok nem hitték, mivel látván a mezőn a nemzeti zászló alatt előrehaladó sereget, nemzetőröket vélték bennök látni. Egyszerre az álgyak a falu két részéről szólani kezdenek, a készületlenül meglepett 2 század Este-gyalogok s 75 császárhuszár fegyverhez nyulnak; a lakosok, nők és gyermekek által kocsikra rakatnak a holmik, megszabadítás végett. Az ellenség három oldalról akarta a falut bevenni, de a katonaság 2 órahosszant olly vitézül tüzelt, hogy azok céljokat el nem érhatték, bár sokkal nagyobb erővel voltak. S hogy be ne kerítessenek, visszavonultak.

Vezérök Castiglione volt, kinek serege ezután tetemes erővel s egy ágyuüteggel szaporították.

A verbászi csata 13-kán reggeli 4 órákor kezdődött, mikor a rácok sáncaikból kijővén, viszont megtámadtattak. Ezek ugyanis három csapatban, 6 darab, részint 3, részint 6 fontos álgyúkkal nyomultak előre s szakadatlanul jól vitt tüzzel támadák meg előőröinket, kik egy pillanatra hátrálni kénytelenítették. Azonban de Witte őrnagy a lelkes Sándor-gyalogsággal a balszárnyon, Balázs őrnagy pedig a székelyekkel jobb szárnyon azonnal az ellenség elébe nyomult. Maga a főparancsnok Wollenhoffer tábornok is egyuttal megkezdé a támadást, a tüzéséget felállította s Jonák hadnagy a tüzer-

ütegparancsnok olly sikerrel s gyorsasággal tüzeltetett a lázadókra, hogy azoknak álgyszása azonnal lankadni kezdett: végre sáncaikba visszanyomattak. A mieink egész Sz.-Tamásig előnyomulván, ez alkalommal a sz.-tamási földeken álló kukoricza nagyobb része a jászkunok által lekaszáltatott, hogy az ellenek orzó lövésekre alkalmas helyül ne szolgálhasson.

Aug. 11-kén egy Ó-Becsére rendelt oláh zászlóalj Krassó felé vette utját, elpártolandó a magyar üggyől. Akkor még ez volt az első eset.

VII.

Aug. 19-én a magyar ügy Szent-Tamás sáncai alatt szenvedte az első tetemesebb csapást.

A mozgó hadsereg fővezére e csatáról következő jelentést küldte a hadügyministernek :•

„Ma reggel 2 órakor valamennyi rendelkezhető seregem, Turia és Szent-Tamás ostromához kirendelt hadállásába kelt. 5 órakor mind a két ponton erős álgyszás kezdődött, a melly 10 óráig, Bakonyi ezredes ur csapatánál pedig egész déli egy óráig tartott, s melly az ellenség részéről keményen viszonztatott. Eredménye az lón, hogy mi daczára minden megerőtetésünknek és seregeink vitézségének, az említett két pont birtokába nem juthattunk, bár lankadtan, azonban jó renddel elfoglalt hadállásunkba visszakelünk.

Midőn magamnak fentartom a jelentések későbbi vettével a történt ütközet részleteit bejelenteni, előlegesen csak annyit irhatok, miszerint: veszteségem két halottból, (báró Nefzern, Schwarzenberg-ezredbeli százados és Fiáth Würtemberg-ezredbeli főhadnagy), 9 megsebesült tiszt és mintegy 100 emoerből a közvitéztől egész őrmesterig és 16 lóból áll.

Seregem vitézsége és magafeláldozása általán dicséretes volt. Különösen báró Bakonyi ezredesnek vitéz és eszélyes viseletét kell kiemelnem, mi végett őt némileg kitüntetésül a hadügyministeriumhoz gyorsfutárként felküldöm, minthogy ő leginkább képes az ellenség állása- és védelmezéséről kellő felvilágosítást adhatni. B. Bakonyi ezredes urnak nyilatkozata után megnyugtathatom a közönséget, miszerint ügyeink a táborban nem állanak roszul és hihető, hogy vitéz seregünk nem sokára más s jobb fordulatot adand ügyünknek.“

B. Bechtold őrnagyvezér tudósítása a hadügyministerhez a Sz.-Tamásnál és Turiánál történt megtámadásról :

„Wollnhoffer dandársága 18-án délután 3 órakor Kis-Kérre indult, a hová ugyanaz nap 7 órakor érkezvén a helység előtti Sz.-Tamás felőli előőröket megerősítette.

Gr. Colowrat csapata Kis-Kéren keresztül Szireghre indittatott,

hogy ott Turia megtámadására készen legyen. Báró Bakonyi csapata pedig még az éjjel a csatorna balpartjáni előnyomulására a verbászi táborban készen volt.

Wollnhoffer dandársága a megtámadásra jelöltetvén ki, azon éji 12 órakor a kis-kéri táborból kiindult. Az első csapatot a székely zászlóalj képezte, mellyet a ki nem kelt álgyutelepek, 2 zászlóalj Sándor-gyalogság, honvéd 6-ik zászlóalj és 1 század Württemberg-huszárok által fedezve, követék, a legnagyobb vigyázattal nyomultak elő. Reggel 5 óra felé a sz.-tamási síkságra érkezvén, a székely zászlóalj csatárai 600 lépésnyire Sz.-Tamáshoz közeledtek, ekkor az álgyutelepeket előrendelvén a helységet erősen álgyuztattam; melly alkalommal a sánczok felől nagy porfelleg vala látható, miért is Lenkey kapitány századának egyik szárnyával oda ugratott, és észrevevén, hogy az ellenség egy csorda szarvasmarhát szándékozik a sánczokba hajtani, azt kemény álgyuztatás daczára is megszalasztatván, 131 db marhát fogott el.

Egy óráig tartó, mind a két részről kemény álgyuzás után, a helységbe gránátokat és bombákat parancsoltam vetni, mellyre azonnal több helyen tűz támadott, mindazonáltal a célzott hatást, a helységet egészen lángokba borítani, el nem érhetém; minthogy rövid idő alatt a tűz mindenütt eloltatott, a miből azt következtettem, hogy az egész Sz.-Tamás lefödeleztetett.

B. Bakonyi ezredes azalatt a csatorna balpartján a sánczokat megtámadván, kemény álgyuztatás és kisebb fegyvertűz után a sánczokat egész elszántsággal megrohanta; mindazonáltal vitéz csapata, hősiestartása daczára, az előnyomuló túlerő miatt a célzott sikert nem nyerheté.

Wollnhoffer vezérőrnagy parancsa következtében a sereget álgylövésnyire visszavezette és összeszedvén holtainkat és sebesülteinket, sereggel, melly 8 óráig folytonosan tartó csatában kifáradt, Verbászra vonultam. Az egész sereg tántorithatlan bátorságát dicsérettel meg kell említenem, melly minden rendeleteimet a legnagyobb lelkesedéssel pontosan teljesítette.

Különösen kiemelendők: Aulich alezredes, tanusított rendületlensége és ügyessége miatt; Schonat kapitány, a ki Wollnhoffer őrnagy oldalán hasznos szolgálatokat tett; Zeh tizedes, a ki egy fél 6 fontos álgyutelepet ügyesen vezérelt. Különösen pedig Adler tizedes a Sándor-sorezredből, a ki élte koczkázatásával a legveszedelmesebb álgyuzás között a sebesültek megmentésében kitüntette magát.

A Württemberg, huszárezred kapitánya Lenkey, derék századával a legveszedélyesebb helyeken vitézsége kitünő jeleit adá, valamint bizonyítá azt, hogy a kegyes bocánatra minden kivétel nélkül valódilag érdemes. A század főhadnagya Fiath Pompejus, egy álgyugolyó által nehéz sebet kapott s ámbár ezen derék tiszt felgyógyulásán kételkedünk, tegnaptól fogva ahhoz több reményünk vagyon.

Fiáth Pompejus az álgütelep jobboldalán a 2-dik szárnyat vezérlé, kinek elesetével Harsányi őrmester vette át a vezérletet, ki is visszavonulás alkalmával a 6-ik álgüt, mellynek rudja egy álgügolyó által összezuzatott, kartácsok és golyók zápora közt visszahozta. Melly alkalommal Harsányi őrmester és Kaszás Samu közvitéz, hős elszántágot és vitézséget tanusítottak. Az álgü megmentése után Harsányi őrmester, Kaszás Samu, Bodó János, Szabó István, Márkus Péter, Böszörményi Ferencz közvitézek és egynéhány honvéd a 6-ik zászlóaljtól, visszamenvén a 6-ik álgü mellett elesett 2 tüzért is szinte megmentették. Ezek után egy segédtsizt jelentésére, miszerint a sánczoknál elesett három egyén elhozattának, ismét Harsányi őrmester, Bódog László tizedes, Juhász Ferencz őrvezető, Kaszás Samu, Pereko Mihály, Szabó István, Farkas László, Katonay István, Belinessy István, Korotnoki Dani, Halassy József, Bodó János és Markus Péter önkénytesen a sánczok hosszában lementek, de senkit sem találtak, minthogy az elestek már megmentettek.

Gróf Colowrat ezredes Turia helységet megostromolandó, reggeli $\frac{1}{2}$ óraker a helységhez közeledett, ekkor visszahagyván a gyalogságot, tüzérekkel és lovassággal 500 lépésnyire a helység előtt megállt s legott elrendelé az álgüztatást, azalatt gr. Castiglione ezredes is álgütelepével odaérkezvén, hasonlóan erősen álgüztatott. Az ellenség 6 db 3fontos álgüiből szinte keményen viszonzotta tüzelésöket, de midőn 5 óráig tartó folytonos álgüzás után elhallgatott volna, a Schwarzenberg zászlóalj, 2 század Wasa és 1 század Ferdinand-huszár a helység megrohanására kirendeltett, de a helység házaiban elrejtett nagyszámu ellenség által olly golyózáporral fogadtattak, hogy előbbre nyomulniok veszedelmes lett volna. Ez alkalommal esett el a derék Neffzern százados, ezenkívül 2 tiszt és több közvitéz sebet kapott.

A gyalogság visszavezetése után, az álgütelepek ismét kiállítottak és ujonnan mind a két részről erősen tüzeltetett. Végre a sereg e naponi folytonos működése által kifáradván, délután 4 óraker visszahuzódott.

Ez alkalommal hősiés viseletökért kiemelendők: a jeles Titz hadnagy vezérlete alatt levő 1-ső számu lovas álgütelep. A rendületlenül kötelességöket teljesítő tüzérek: Hledig, Hilbert és Lux. A Schwarzenberg zászlóalj kivétel nélkül hős elszántágot tanusított, különösen Pyrker őrnagy, ki a rohamot gyalog vezette. Horváth hadnagy, Sturm őrmester, Cserepes dobos és Petrovics közvitéz, ez utóbbi leginkább személyes vitézsége miatt. A Ferdinand-huszárok osztályából Svehodolsky kapitány és Somsich főhadnagy méltó elismerést érdemelnek, kik az álgütelep-fedezetnél a golyók özöne közt igen jó példával voltak.

Steinbach ezredi segéd, Clement őrmester, Pausenwein kar-

trombitás és Schönberger Adolf hadfi, kik a csata alkalmával a vezérlő ezredes parancsait a leggyorsabban és tökéletesen teljesítették.”

De e veszteségnek nevezeteseb következménye volt a képviselő házban.

Ugyanis augusztus 21-kén Zákó interpellálván Mészároszt az alsó ügyek iránt, Perczel következő hatalmas philippikával lépett fel:

„Mit több hetek előtt már e szószéken megmondék s megmondék alapos okokra basirozott események után, az teljesedésbe ment. Ha egy angol vagy francia káplárt hoznának ide és azzal itéltetnék meg azokat, a mik lent történtek több hetek előtt és történtek ujábban a támadásra nézve, ki fogná mutatni, hogy a lehető legnagyobb árulás követtetett el. (Zaj). Tessék meghallgatni (Szentkirályi Móríczt a terembe lép s kitörő lelkesedéssel fogadtatik). Uraim! többször mondottam, hogy veszélyben van a haza, de nem a kül-ellenség sokasága, hanem magunk ügyetlensége és gyávasága miatt. Ezen mondásom igazolva van s minden kétségen túl áll mindenki előtt, hogy a szerbek és horvátok támadása azon részről gyarapítatik és ápoltatik, melly rész iránt e nemzet hónapokon által a legnagyobb bizalmat jelentette ki, sőt tettekben is tanusította. Mindig tisztán állott szemeim előtt, hogy az azok által megbizott és azoknak föltétlen hűséget esküdött egyének, ha a legnagyobb erőt fogjuk is kezeikbe szolgáltatni, nem fognak azok ellenében olly elhatározott támadást tenni, kik azon hatalomnak eszközei. Tisztelt ház! azt mondotta az előttem szóló és helyesen mondotta, hogy habár ügyetlen és avatlan lenne, mégis belátja, hogy a hadi tervezet, melly a tegnapelőtti támadásra nézve felállított, helytelen és rossz volt. És bizonyára mikor több hónapokig tesz valaki készüléteket egy sáncznak megtámadására, midőn 20—24 ezer főből álló rendes katonasága van, midőn 48 jól felszerelt álgyuja van, 3—4 ezer jó lovasága van, s ezen csapatokról büszkén tétetnek tudósítások; midőn az ellenfélnek jól felszerelt álgyuja nincs, mert szekereken viszi azokat s lovassága sincsen, akkor egy sáncznak be nem vétele maga már ollyan dolog, melly azt mutatja, hogy nem a közkatona vagy a magyar tisztek, kikre nézve adatokat tudnék előmutatni, hogy a legnagyobb hazafüséggyel viseltetnek irántunk, hanem a közlelkület, melly azokat vezeti, nem tett úgy, mint cselekedni kellett volna az ország érdekében. Tehát nem elégszem meg azzal, mit az előttem szóló követ előadott, nem elégszem meg azzal, hogy vizsgálók küldessenek ki. Azt mondom, a haza veszélyben van; mert Jellachichnak táborozása az osztrákok részéről nyílt segedelemmel láttatik el, Laibachból 3 bataillon pattantyusság küldetik Jellachichnak, pedig kettőt már kapott segítségül; de tudomásunkra van az is, hogy némellyek itt a táborból megjelentek, azoktól a ház nyomban tudomást szerezhet magának, s nem szükség, hogy investigatiókra halo-

gassuk a teendőket, hanem rendelkezéseink nyomban megtörténhetnek. Vagy várni akarunk, mint elég ügyetlenül és botorul vártunk heteken által, míg Jellachich betör; a nép ugyanis elégületlen és bizalmatlan irányunkban, hogy 6 héten által semmit sem tettünk a hazának megmentésére; azt akarjuk, hogy a nép, mint már arranéve hivatalos jelentések vannak, zúgolódásokkal lépjen föl, s a felső vidékek nyílt támadásban legyenek s közbeszorítva minden oldalról odajöjenek a dolgok, hogy gyáván általszolgáltassuk az austriaiaknak azt, mit ők tőlünk kívánnak? Nekünk kell, rögtön kell intézkedni, és pedig még ma s hogy mit tegyünk, kimondom véleményemet. Kívánom, hogy a ministerium a lépéseket tegye meg. Tisztélem a hadügyminister urat, de bocsásson meg az előttem szóló, nem bizodalmatlanságból mondom, erről most nem akarok szólni: de azt tartom, hogy nekünk, ha valaha, most kell a parlamentaris formákhoz ragaszkodnunk. Ha valaki nem volt képes kivinni azt, mit nekünk hónapokon által ígért, hogy t. i. halogatás által csak azért kíván elegendő erőt összegyűjteni, hogy sikeretlen támadás ne történjék: akkor bár a legnagyobb bizodalommal viseltetem is azon egyén iránt, kötelességemnek tartom, mint nemzeti képviselő, kimondani, hogy most az egyszer nem kívánom kezére bízni a had vezetését. (A közép- és jobboldal nevet.) A pénzügyminister azt mondotta, ha a sereg veszteni fog is, köszönetet fog annak indítványozni. (Kossuth közbeszól: azt nem mondtam.) Ha a hadsereg vesztesége nyílt ütközetben történik, s a sereg ugy használtatik és összpontosittatik, vagy a támadás ugy történik, mint kellett volna, habár ezerek vesztek volna is el, köszönetet szavaztam volna magam is: de miután ez nem történt, az ígélet nem lett beváltva, s a katonatisztek nem tették meg kötelességüket: akkor nekünk kötelességünk nyomban gondoskodni arról, hogy a nemzetnek ott lent összegyűjtött hadereje, azon vitéz derék és magyar katonák haszontalanul ne emésztessenek föl elleneink által, kik alkotmányos állásunkkal megbarátkozni nem tudnak. Indítványom tehát a ministeriumhoz és a házhoz ez: kívánom, hogy a kir. biztos, ki, mint remélem és tudom, hatalommal volt ellátva, tehát a dolgok iránt kellő tudomással bír, e ház előtt terjessze elő a dolgokat, ugy, mint vannak, s mint neki azokról tudomása van; hogy ha nem áll az, a mit mondék, szivesen magamra mondom a kárhozatot; mert az árulás sokkal veszélyesebb, mint az ügyetlenség: de ha jelentéséből a legkisebb adat vagy legkisebb gyanu az árulásra néve kitetszenék, akkor ezen háznak más politikát kell követni, akkor azon lépésekhez kell folyamodni a háznak, mellyekhez egy nemzet, melly kétségbe van esve, köteles folyamodni. Tehát azon kettőt indítványozom: 1-ör. Hogy a kir. biztos ur a ház előtt a történtekre néve tüstént hallgattassék ki, hogy adjá elő hí képét a történteknek. 2-or pedig, hogy az ő előadása következtében az

alvidékre a ház teljeshatalmu biztosokat küldjön, a kik a hazát megmentsék.“

Az árulás szó a lehető legnagyobb zajt idézett elő, Kossuth s a ministerium hatalmasul felléptek ellene; jelesen Mészáros és Kossuth következő beszédét tartottak:

Mészáros L.: „Tisztelt képviselők! A múlt napokban mondtam már, miként a vezér igen szeretné, ha veszteség helyett győzelmet jelenthetne; de most győzelmet nem jelenthetett, mert a had sorsa úgy hozza magával, hogy a sereg egyszer nyer, másszor vesz. Azonban ha egyszer vesz s azért mindjárt elveszti türelmét s bátorságát, s azt gondolja, hogy végveszélyben van, midőn ezt valaki hinni meri, azáltal ő saját magában nem talál bizalmat és ha győzni képes lenne is, bizonyosan nem fog győzni többé. (Igaz). A megtámadás megtörtént, a mint az igen tisztelt előttem szóló úr előadá, kiről már a multkor tisztelettel emlékeztem, hogy a táborban igen sokat tett a lelkesedés fentartására; e részben most is kifejezem köszönetemet. A tisztelt biztos úr egy részben elmondá nézetemet, de engedelmet kérek, ha ezen oldalra fordulok (baloldalra) s azt mondom, hogy a ki ezen szót: árulás, kimondja, az sokat mondott, és a ki be nem bírja bizonyítani, mellyik részen van a hiba, annak megítélését a ház bölcs belátására bízom. Ha valaki valamely seregről vagy több egyének vezérletéről azt mondja, hogy árulás van benne; ebben az is foglaltatik, hogy a ki őket vezeti, az is áruló. Én azt tudtam s elkészültem rá, mielőtt Magyarországra visszajöttem, hogy itt ötven évi becsületesség füstbe mehet; arra is elkészültem, hogy hazaárulónak mondanak, de azt nem hihettem, hogy e házban árulással vádolják azt, a mit én vezérlek. Itt már most nincs más mód, mint vagy rám mondják ki önök a ver-dictet, vagy roszalják azt, ki az árulás szót mondotta. Mikor én tárczámat átvettem, nem igényeltem magamnak olly nagy super-klugheit-tot, melly a füvet is nőni tudja hallani, de a mi körülötte van, nem látja, valamint azon classicus ember, ki Sennnyországba néz s a verembe esik. S mivel már a görögökről megemlékeztem, megjegyzem, miként ugy látom, azt kívánnák, hogy utánozzuk a karthágóiakat, kik csak addig szerették katonáikat, mig győztek és mikor vesztek, tettöket azonnal roszalták s őket megbüntették s végre magok is elvesztek. Miért nem utánozzuk tehát a rómaiakat, kik még a dictátoroknak s consuloknak hálát szavaztak, mert a legnagyobb veszélyben sem estek kétségbe hazájuk felől. Egyik követ úr azt mondá: hogy a leghelytelenebbül és a legügyetlenebbül vezették odalent az ügyet; a másik követárs azt mondá, hogy egy káplár is jobban tudta volna a dolgot vezetni, még pedig angol káplár. Ha azon káplárt gondolja, kit Wellingtonnak hívnak, az bizonyosan némelly hibákat meglátott volna; sőt az is lehet, hogy egy káplár, ki a mostani időben nagyon ujoncz, bírhat a dolgok állásáról helyes ítéletet hozni; mert mostani társas

szerkezetünkben az az egyik főhiba, hogy nem bírjuk a genieket kitalálni és használni s gyakran, mivel nem vagyunk rendszeresítve, a genieket több bajt okoznak mint hasznot. A veszteség tehát megtörtént; azonban én azon seregek, a mint ismerem, akármit tett, s akármit nem tett, részemről, ha a ház rosznál is, nyilvános köszönetet fogok mondani, nem azért, mivel vesztett, hanem mivel ezen veszteséget helyre tudja ütni. A ki életét feláldozza, akár jól, akár rosszul sül el küzdés, rosزالás helyett mindenesetre köszönetet érdemel. (Madarász L. nem a közlegényekről van szó). A vezéreknek is köszönetet fogok mondani, mert tapasztalásból tudom, miként kevés vezér van a világon, ki mindegyre győzött volna. Hanem ha vesztett is, soha el nem csüggedett és új küzdelemre mindig készen volt, azért az illy vezérnek is köszönetet fogok szavazni. Mondatott az is, hogy olly roppant sereg, u. m. 24 ezer sorkatonaság, azonkívül 48 ágyú és 3 ezer lovasság nem bírta a sánczot bevenni. Már azt tudom, hogy a 7-k huszár ezred a veronai csatát 1799-n megnyerte, de miért, azért, mert a sánczoknak hátulsó részei nyitva voltak, hol berohanhatott, sok ember elvérzett, de mégis nyert. Ámde hogy lehetett volna a lovassággal ott működni, midőn nemcsak a canalist, hanem egyebet is kellett volna átusztatni; és hol vette volna magát a 24 ezer emberből álló sorkatonaság, midőn egész Magyarországon nincs talán ennyi? azt nem tudom. Az is mondatott, miként a tisztek sem tettek eleget kötelességöknek. Mennyiben tették meg azok kötelességeiket? nem tudom, de a hol kettőt agyon lönek s 9-et megsebesítnek, ott valami kis kötelesség mégis volt teljesítve. Szentkirályi Mór úr, ki ott a dolgok szemtanuja volt, elmondá, miként a tisztek is teljesíték kötelességüket, meglehet, hogy néhol hibáztak; de emberek vagyunk, hibázhatunk; remélem, minden hibánkat megjobbitjuk; hogy részemről a hibát, a hol előfordul, meg nem hagyom, annyi bizonyos. Visszamenve az előbbiekre mondatott, hogy sok ideig vesztegeltünk és talán elejénte könnyen legyőzhettük volna az ellenséget. Lehet, hogy megtörténhetett volna; azonban katonai dolgokban az eseményeknek vagy a vaksorsnak legkevesebé lehet helyet engedni. Ki ezen dologhoz ért, olly eszközökről gondoskodik, melyeknél fogva gondoskodásának sikerét a sors kezébe ne adja. Mi, midőn az idő elkövetkezett, elkezdtük a csatát s hogy nem voltunk elég szerencsések, az nem a mi hibánk, ha nem történtek dolgok, melyeket megváltoztatni lehetetlen volt. Végre is akármit cselekszünk, a dolgot semmi esetre el ne hamarkodjuk; rögtönözni akkor sem kell, ha, mit meg nem engedek, hibásak mi lettünk volna. Az elkövetett hibák helyrehozhatók és mert szivesebben viszik bőrüket a véres mezőre hazámfiai s a hazát inkább meg fogják menteni. A mi illeti csekély személyeknek a szin helyére való küldetését, én arra, ha kell, szivesen ráállok; hanem ha jobban fogom-e én ott a dolgot vezérelni, azt nem tudom, a mit tehetek, azt megteszem; de kimondom, hogy én az

odalent levő vezért jobbnak tartom magamnál. Otlétemnek talán azon előnye volna, hogy a seregben őket személyesen buzdíthatnám; azonban a szükséges gyakorlati tapasztalása azon vezérnek is megvan s azért én őbenne tökéletesen megbízom. Ha a most tárgyalás alatt levő, már 5 napig tartó ujonczállítás tárgyat bevégezzük, akkor ismét egy körutat tenni szándékozom a táborok minden részébe, s ezt a t. háznak előre is bejelentem; ha a ház szükségesnek látja, hogy most elmenjek, akarata szerint cselekszem s valamint most, úgy mindig készen vagyok, minden erőm- s tehetségemet felhasználva, magamat feláldozni. (Éljen).

Kossuth Lajos : „Uraim! e napokban azt mondtam a háznak, hogy ha a tudomásunkra jött csata győzelemmel végződik, remélem, hogy e ház közakarattal be fogja tudni bizonyítani azon hálát, melylyel tartozik azon honfiaknak, kik a legtöbbet, mit adni lehet, életüket adják a hazáért, s kik ezen eljárásban, midőn általános szavakkal történik a gyanúsítás, talán még az életnél is többet, becsületüket is kockáztatják. Mondtam, ha a sors forgó kereke szerint veszteség találna lenni, de azon veszteség mellett megtette kiki köteleességét, én akkor is hálát s méltánylást szavaznék. Nekünk egy kimondhatlan nagy bajunk van, kimondom őszintén, a mult századok kormányainak bűnei éretlenné tették ezen nemzetet annyira, hogy hallgatni nem tud, midőn hallgatással megmenthetné a hazát, (igaz) beszél, midőn tenni kellene, s ha beszél, nem válogatja meg jól a szavakat. Engedjenek meg uraim, nem egy éretlen gyermeknemzet-e az, mellynek minden hirlapjaiban kikürtölik az ütközet óráját, úgy, hogy az ellenség 2 héttel előbb tudja, és e napokban e háznak csaknem minden tagja nem érzett nagyobb foglalatosságot, mint kérdezni, mikor lesz az ütközet s azt tovább mondani. Ugyan nyert-e valaha ütközetet azon nemzet, mellynek tribunejeiről szám szerint mondják el, mennyi ember áll a táborban, miszerint az ellenség magát commót orientálhassa mind azon erőre nézve, mellyet ellen kell vetni, mind azon perczre, mellyben megtámadtatik. Ha a hajdani Hofkriegsrath alatt, melly Magyarországbán a török háborút a bécsi divánokról vezette, csak akkor nyert ütközetet a vezér, ha ellenkezőt cselekedett, mint Bécsből parancsoltak, úgy mondhatom, ha a strategicus terveket a házból dictáljuk, a vezér csak akkor fog nyerni, ha ellenkezőt cselekszik. Az e napokbani eseményekről csak annyit tudok, hogy megtámadtatott egy sáncz, melly várnak is mondható, mint azon igen tisztelt barátom, ki most e háznak tagjai közt a legéremesebb ember (hosszas éljenzés), mert ő megérezte azt, hogy itt van a tettnek percze s azon helyet, hol szónoklatával kétség kívül az első sorban állana, nem foglalta el, hanem ott foglalt helyet, hol vérükkel áldoznak az emberek, ő maga is várnak nevezte. Én, a mint a világ történeteit ismerem, kevés esetet tudok, hogy várat egyszeri rohanással bevettek volna. Ennélfogva nem csüggedek, mert, ha jól

vagyok értesítve, 49 halottunk s 69 sebesültünk van. Én hazafi bánattal kísérem, a mint e ház is kíséri, az elesteket, de azt mondom, az jóformán nem is volt csata. Nem tartozom azok közé, kik a vétket palástolni, a bűnt büntetlen hagyni akarnák; de figyelmeztetek mindenkit, mérje meg a haza erejét, melly készülségen és disciplinán alapul, s ha vádol, személyre intézze vádját és bizonyítson. De ne éljen olly kifejezéssel, melly kedvetlenséget gerjeszt olly férfiakban, kik iránt, ha e ház értesülve lesz a körülményekről, köszönetet fog szavazni, mint p. o. a fővezér iránt, ki órákig állt a legveszélyesebb helyen. Nem tudom, közülünk hány ember cselekedte volna ezt, s Bakonyi (éljen), ki úgy viselte magát, hogyha győzelem koszorúzza volna is ezen lépést, nagyobb elismerést nem kívánhatott volna, mint így. S mi történik ezen házban? Az mondatik: árulás van a vezérek-nél. Én hibát palástolni, bűnt büntetlen hagyni nem akarok, de e ház compromissiójának, a haza ügye elárulásának tartom, ha hogy nem fognak lépések történni, mellyek ezen itt-ott kimondott szót vagy megczáfólják, vagy speciálításra vezessék s ennek következtében elhárítsák azon rossz hatást, melly a hazát veszélybe dönthetné (helyes) s azért, hogy a hiba, ha van, ismerve, a bűn büntetve, de a rágalom is visszatorolva legyen, s meg legyen mentve azon erő, mellyre e hazának szüksége van, indítványozom: nevezzen a ház egy bizottmányt, melly által szólíttassék fel azon követ úr, ki itt árulást mon-dott ki a sz.-tamási táborban csatázó hadseregre nézve, hogy vádját speciálításra reducálva, bizonyítsa be, mert annyi, azt gondolom, bizonyos és kétségtelen, hogy a hadseregre ezen szónak „árulás“ kimondása (Perczel közbekiáltoz: nem a hadseregre) (rendre) kérem, én szívesen ohajtom, hogy az érdemes követ úr ezen szenvedélyességével mentse meg a hazát, én nem fogom e térre követni. Ha kimondatik az ellenség előtt állókra ezen szó: árulás, s specificumra nem vonatik, az kétségtelenül olly embereket is sérthet, kiket talán a vádló sem akart sérteni, s rossz szellemet terjeszt ott, hol jó szellemet kellene terjeszteni. Ha tehát hiba van, hogy az ismerve legyen; ha árulás van, hogy az büntetessék, de hogy illy szónak káros követke-zései veszélybe ne döntsék, én a követ úr hazafiságától s férfias kötelességétől megvárom, hogy azon bizottmány előtt a kellő felvilágosításokat megadja, a bizottmány referálja s a ház a tapasztaltakhoz képest intézkedjék úgy, mint a haza megmentése kívánja. (Éljen).“

E vád csakugyan visszavétetett, de Perczelnek gr. Chotekkel pártbajt kelle vivnia, mellyben jelentéktelen sebet kapott.

Ugyanez nap estéjén tartott ülésben egy kir. leirat olvastaték fel, mellyben tudatik, hogy a nádorra ruházott alkirályi hatalom megszűnt.

A leirat e következő:

„Mi első Ferdinánd, austriai császár sat. Hű Magyar- s vele

egyesült Erdélyországunk s az ahoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi és világi főméltóságainak, nagyainak és képviselőinek, kik az általunk Pestvárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvet és kegyelmünket!

Kedves hiveink! Miután egészségünk Isten jóvoltából helyreállván, az országlást ismét átvettük, ennek folytán birodalmi fővárosunkba, Bécsbe visszaérkezvén, megszűntek azon körülmények, mellyek közt folyó évi június 26-kán kibocsátott legkegyelmesebb leiratunk szerint kedves öcsénk István főherczeg nádor és királyi helytartónknak, mint kir. felségünk teljhatalmu képviselőjének azon jogoknak ideiglenes gyakorolatára való hatalmat átadtuk, mellyek a fenálló törvények szerint legfelsőbb kir. felségünknek fen vannak tartva, ezen rendkívüli ideiglenes megbizásunk is megszűnt, miről, valamint az országlásnak ismét átvételéről hűségteket ezennel legkegyelmesebben értesítjük. Hozzátok egyébiránt cs. kir. kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt a mi őszintén kedvelt hivünk méltóságos és nagyságos herczeg Eszterházy Pál legmagasabb személyünk körüli ministerünk kezéből, birodalmi fővárosunkban Bécsben, augustus 14. az urnak 1848. esztendejében.

Ferdinánd m. k.

Minden arra mutatott, hogy a bécsi kormány elegendő erőt lát a fölkeltettekben, leküzdhetni velök a magyar reformerpartot.

Hetedik fejezet.

Tarasi ütközet. Verseczi csata. Fehértemplom megtámadása. Moldva elégetése, Blomberg, Nugent és Mayerhoffer találkozása. A perlaszi tábor bevétele, sept. 4-iki parlament, Beóthy kormánybiztos, bécsi deputatio, oláh és szász mozgalmak Erdélyben, oláh comité, b. Vay intézkedései, a bán visszatétele, a ministerek lemondása. Kossuth és Szemere. Bathyány hadi készülétek s határozatok, a bán beütése; új ministerium. Sept. 11—17-ki határozatok.

I.

És itt kezdődik a dolgoknak új stadiuma, azon stadium, midőn a bécsi kormány a magyar kormány elébe dobva keztyűjét, nyílt ellenségeskedésre hívta föl. S ha tett is valamit a magyar ügy ellen, de nem nyíltan s bár sisakja alá néhányan ezelőtt is láttak, mit az ellenzék cselekvései modora bizonyít, de a nagyobb tömeg azt csak e nyilatkozat s illetőleg föllépés után teheté.

De lássuk az ezután nagyobb erővel folytatott szerb mozgalmat.

Aug. 20-án Tarason volt ütközet. A rácok kiütvén, visszaverettek. Taras másodszor lett lángok áldozata.

Aug. 23-án Verseczet mintegy 700 rác megtámadta, de a magyarok által visszaverettek. Vezérőrnagy Vitalis.

Lenkey ezredes e városba menvén őrsérgével, Fehértemplom a szerbek által megtámadtatott. A helység már csaknem bevéve volt s több helyt égett, midőn a páratlanul lelkesült város pár század katonasággal s ezt valamint a nemsokára történt másodszori támadást visszaverték. Ellenben Moldva a rácok által porrá égettették, az ottani bányász önkéntesek a legvitézebb ellenállás mellett is Szászokára kénytetvén vonulni. Asboth alezredes e dologról következőleg tudósítá a hadügyministeriumot:

„Folyó hó 19-én 1000 főből álló szerb csapat a Dunán átkelvén, Berzaszka felé nyomult, mihalovaczi kapitány Simics és dobrai kapitány Radoikó által vezérelve, 22-én reggel 4 $\frac{1}{2}$ órakor Uj-Moldovát, a hol 120 főből álló nemzetőrszázaddal állottam, megtámadták. Radoiko kapitány, ki a szerbek előosztályát lóháton vezette,

Somlai hadnagy vezérlete alatt levő előreim által lelövetett, ezen első tüzelésre még más két szerb esett el. Az első lövésre a városban készen állott 2 szakasszal azonnal előreim segítségére siettem, s a mint a helységből kiértünk, a szerb csapat szemünkbe tünt, mely tüzelésünkre visszavonult, de már nem egyenesen az uton, hanem felfelé a hegyekre. Nemzetőreim közül egy szakaszt utánok küldvén, a másikkal és a megérkezett 4-dik szakasszal készen a csatahelyen megállottam, fél óra mulva Vidovich őrmester, ki szakaszával utánok volt küldve, visszajött azon jelentéssel, hogy az ellen részint a váradi szoros felé, részint pedig az erdőkre és hegyekre szaladt. Fél századot az előőrökkel a helység előtt felállítván a városba visszamentem. Midőn Ó-Moldova felől új megtámadás fenyegetne, a nemzetőrök között célirányos rendeleteket osztván ki, az ellent ujonan egészen az első malomig visszavertem, de itt erős helyzetbe tevén magát, erősen kezdett tüzelni. Nemzetőreim azonban egész elszánt-sággal előrenyomultak és a tüzelést viszonozták, de miután a szerbek által mind a két oldalról megtámadtattunk, csoportaim hátrálni kezdettek. Ekkor az elent álgyuztatni parancsoltam, mire azonnal hátrálni kezdett, de nem levén kartácsaim, csak 3 fontos golyók, ismét annál merészebben nyomult előre. A hegyen levő öröktől az alatt azt a jelentést vettem, hogy Babakaj és Ó-Moldova felől két 100—150 főnyi csapatok közelgetnek, miért is csapatommal visszavonultam és xalahányszor a szerb mutatta magát, tüzeltettem. Végre délután 5 órakor Szász-kára érkeztem, egy szerb zászlót, 4 foglyot és Radoiko kapitány lovát magammal hozván. A zászlót és foglyokat Oraviczára küldöttem. Részünkről 3 halott és 12 sebesült van.

A szerbek kapitányukon kívül 21 holtat vesztek. Ez alkalommal kitünően viselte magát Somlay hadnagy, valamint Fejér kapitány is, ki mindig a csapat élén állott. Kis csapatom 5 óráig folytonosan tűzben volt és csak hátulról fenyegető veszély kényszerített visszavonulásra. Ellenségünk száma 400—500 lehetett, közülök 200 szerb, a többi végvidéki oláh és illir határőrök.

Uj-Moldovát a szerbek egészen hamuvá tették s barbároként pusztítottak, sok szegény visszamaradt németet meg is öltek, mind a két templomot, római cath. és görögöt, is lerombolták.

Ezenben Blomberg ezredes és Nugent s consul Mayerhoffer konferenciát tartottak. Az első, Bechtold ezredes meghagyása nyomán, semmi alkuba sem akart ereszkedni.

Blomberg személyesen többed magával mind katonatisztjei közül mind a nemzetőrökből, átment az vracsevgáji táborba, hol őket Nugent és Boballich fogadták. Az elsőről mondják, hogy miveltséggel viselte magát, Boballich tolakodólag és fenhéjzólólag. Blomberg azon megjegyzésére, hogy a báni hatóság nem terjeszkedvén ezen határvidékre, nem foghatja meg, minődon jelenik meg Nugent, mint báni biztos, itt? Nugent azt felelte, hogy ők, horvátok

és ráczok, testvérek, és ügyök közös, és felszólítá Blomberg-et, hogy a császári katonasággal vonuljon vissza, hogy nekik semmi bánatunk tőlük nem lesz, csak a magyar gárdákkal volna dolguk, mellyekkel könnyen végeznek el. Blomberg magával vitte volt a jun. 10-diki manifestumot s azt felelé, miszerint a magyar ministeriumot ismerje itt felebbvalóságának s felszólítá őt, hogy mutasson elő ellenkező rendeletet. Mire Nugent azt mondá, hogy most még nem mutatthat, de nemsokára az is meglesz. Boballichra a jövődő alezredes Blomberg rá sem nézett, mire az ingerült boszankodással nehezelt minduntalan a beszédbe vágott s midőn Blomberg figyelmét magára vonni sehogy sem tudta, előállott és sértett hangon mondá: hogy ő császári tiszt volt Don-Miguel ezredben s most alezredes azon táborban. Blomberg ekkor sem szólt. Nugent akkor vesztette el higgadtságát, midőn egy fehértemplomi lakos, tagja az ezredes kíséretének, azt mondta, hogy a császár akarata levén, miszerint a magyar ministeriumnak hódoljanak, ők nem akarnak rebellesek lenni. Nugent ekkor kitört s haragosan kiáltott: weg mit euch nach Nassau, das ist serbischer Boden. Németek levén t. i. a fehértemplomi hí lakosság szószólói. Blomberg azon észrevételére, hogy ha magokat császári seregnek tartják, miként van az, hogy a szerviánusokkal szövetekezve háboruskodnak? Nugent ismét azon nyomoru válasszal élt, hogy azokkal is testvérek. Abancourt önkénytest, ki szinte a kíséretben volt, mint lengyelt, tehát szinte testvérüket, magukhoz hívták s szemrehányással illették, általa azonban férfiasan torlattak meg. Az alkudozásnak és fegyvernyugvának vége lett.

II.

Pesten ezenben a belügyminister a sept. 2-kán bevett perlaszi tábornál történt csata részleteiről következő két hadjelentést tett közzé:

„Nagybecskerek, september 3-kán 1848. Tegnapi rövid tudósításom folytán jelentem, hogy az elsánczolt perlaszi táborn három órai ostrom után elfoglalván, az ellenség tüzérei hősien elszánt seregem által mindnyájan leszuronyoztattak. Kik az ellenállók közül meg nem ölettek, futásnak eredtek és ez hihetően meg fogja retteneni a határvidékieket.

Két egyfontos, öt háromfontos és két hatfontos álgyn kívül egy bombaálgyn és tetemes mennyiségű lőszer foglaltatott el, és egy 6 fontos álgyn leszereltetett: az elfoglalt álgyn közül 6-ból egy telepet alakítottak.

A megtámadás tervét, a tett rendelkezéseket és a megtámadás részleteit, valamint azon tisztok, altisztok és közvitéznek neveit, kik ezen jeles, de elszánt ütközetben magokat különösen kitüntették, akkorra fogom bejelenteni, midőn a részletes tudósításokat összeállí-

tandom; addig is különös dicsérettel említem az ostromló gyalogság parancsnokát, Vettert, a Mihály nevű ezred alezredesét, ugyszinte tábornoki tisztelettel Kohlmann 52-dik számú magyar ezredbeli kapitányt, ki terjedelmes szakkörében a legczélszerűbb intézkedéseket tette.

Magyarország jelen viszonyaiban e győzelem elhatározó lehet. Az elsánczolt tábor bevétele után hadamnak egy részével Perlasz felé nyomultam, mely helységet a rácz népességtől elhagyatva találtam. A többi lakosság fejr zászlóval jött előmbé, megadását és engedelmességét nyilatkoztatván a királyi fölség magyar ministeriumának rendeletei iránt. A helységben, melyet minden tekintetben kiméltem, még 30 mázsa lőport találtam.

A helység a pusztitástól megkiméltetett.

Holnap mozgó csapatokat küldök a Temes melletti Botos, Tomasovác, Orlováth és Farkasdin határhelyekre; megszállva hagyom Perlaszt is, részint az engedelmesség biztosítására, részint megóvására a rácok lehető megtámadásai irányában.

„Nagybecskereken, sept. 3-án 1848. Kedves kötelességemnek ismerem bejelenteni, mikép a parancsnokságom alatt álló herczeg Voronyeczki pesti önkéntes két vadász-század, ugy a bihari csatában részt vett nemzetőrök és az aradi tüzeerek, jóllehet csak, egyet kivéve, mind ujonczok, a tegnapi perlászi csatában olly kitünő bátorságot és komoly elszántságot tanusítottak, mely a legnagyobb dicséretre érdemes.

Herczeg Voronyeczki, lováról leszállván, seregét személyesen vezette az ostromba.

Kiss Pál, porosz herczeg Mihály ezredbeli kapitány a vitézséggel vezérelt bihari nemzetőrséget saját példája által annyira buzdította, hogy e tökéletlenül fegyverzett derék nemzetőrök halálmegvetéssel követték a sorkatonaság szép példáját, mert az ellenséget egy sűrű erdőből és nádasból kiüzvén, legjobb sikerrel még az ostromban is részt vettek; ezen bátorság annál dicséretesebb, mivel a fegyver-torgatásban Kiss Pál kapitány fáradozásai mellet csak most gyakoroltatnak.

A pesti vadászseregben a lelkesedés olly nagy és enyészethetetlen, hogy a kórházba érkezett sebesültek és csonkitottak is még mindig kiáltották: „éljen a magyar!“

Ez időben maga az öreg Mészáros is alant vala s nem egy ütközetet vezetett. Egy alkalommal körülkerítették s hogy el nem fogatott, csak annak köszönhető, hogy néhány huszár sietett segítségére.

Többen a főbb katonák közül, kik ezelőtt a magyar ügynek szolgáltak, ez időben átmentek a császári táborba, vagy legalább, mint Bechtold hadvezér is, lemondottak.

Minden mutatá, hogy a vihar nagyobbuló ponton áll.

III.

Mindezeket a kormány tagjai, a parlamenti férfiak, jól látták s minden tetteket odairányzák, hogy az ebből származható bajok lehetőleg ellensúlyozva legyenek. S azalatt, míg a készüléteket erősen folytatták, a „győzelemig önkéntes“ zászlóaljkat egymásután állították ki, míg a ház által hozott törvények szerint az országban szerteszét szedték az ujonczokat s küldték a végett a biztosokat: a parlament is mindent el akart követni, hogy a legitimitas terén lehetőleg megmaradjon.

Sept. 4-én tehát összeült a parlament s az előre tartott konferenciák határozata nyomán Kossuth következő szónoklattal s illetőleg indítványokkal lépett fel:

„Tisztelt képviselőház! Kimondhatlan szerencsétlennek érzem magamat, hogy épen a jelen perczekben, mikor minden embernek kettőzöttetett erőre van szüksége, engem a betegség annyira elnyomott, hogy alig tudok megállni és alig tudok szólni. (üljön le.) Akkor nem fogják hallani a mit mondok. (Tessék leülni.)

Ne méltóztassanak várni, hogy valamely hosszas motivált előadást tegyek; csak egyszerűen és röviden kívánok szólni azon hitben, hogy a tisztelt képviselőház előadásom motívumait a körülményekben találandja.

A mult országgyűlés végével a ministerium átalvete a kormányzást, esküt tevén le a hűsége a király és alkotmány iránt, és engedelmességre a törvény iránt. A haza felett összetornyosult vérszeknek ellenállni a ministerium ezen helyzetben csak úgy és akkor lett volna teljesen képes, ha mindazon constituált hatalmak, a melyeknek kifolyását képezi csak egy ministerium, annak működését őszintén előmozdítják. A ministerium ilyen előmozdításra nem talált.

Ő felsége a király iránt a legtisztább hűséggel viseltetve, hónapokon keresztül csak azért esedeztünk, nem hogy ő felsége valamely rendkívüli erővel támogassa az országot, csak azért esedeztünk előtte, hogy hí magyarjai közti megjelenésével adja meg az új alkotmányból kifolyó új kormánynak azon morális tamaszt, melly a monarchia eszméjében és a magyar nemzetnek fejedelme iránti pietásában rejlik. Őt hónapokon keresztül esedeztünk ezért: és még sem történt meg.

Egy hadsereggel találkozunk pártütés és zendülés ellenében, a melly pártütés és zendülés a fejedelem nevében mondja magát működni. Mi volt természetesebb, mint, hogy ő felségétől kértük, hogy a hadsereg ő felsége által hozassék a hűség tiszta eszméjére vissza, melly nem abban áll, hogy ő felsége nevében a magyar király ellen pártot üssenek; hanem, hogy ő felsége kormányának engedelmeskedjenek. Ő cs. és kir. felsége méltóztatott e részben egy pár manifestumot kibocsátani, hanem őszintén megvallom, nekem erős meg-

győződés, hogy az ő felségét legközelebb környező körökből sok történt ezen parancsok sikerének meghiúsítására. Sok történt arra nézve, hogy a hadseregben azon szellem foglaljon helyet, hogy ő felségének talán nem is az akarata, mi azon parancsokban foglaltatik. A bécsi kormány részéről, melly fejedelmünknek egységénél fogva kétségtelenül, nem mondom közredolgozni azon egy fejedelem, a magyar király koronájának épségben megtartására, tartozott volna, de legalább nehézséget nem tenni, ellenkezőt tapasztaltunk.

És mindezek ellenében a ministerium, melly hűséget a király és alkotmánynak és engedelmességet a törvénynek esküdött, igen természetes, hogy csak a törvényes eszközökkel élhetett, a mellyek minden oldalról elszibbasztatnak, míg végre nyílt kijelentéseikben nyilvánult a hadsereg nagy részéről az, hogy a határőrök, a horvátok, szóval a hadseregnek eddigi zászlója alatt küzdők ellen ők nem fognak küzdeni. Voltak, kik nem mondták ezt, de nagyrészen igen. E mellett csak még a kinevezés hatalma is törvény által megkötvé levén: teljes lehetlenné tétetett a ministerium kezében, hogy általalakithassa ezen sereget.

Én, tisztelt ház! erősen meg vagyok győződve, hogy végének kell szakadni tüstént ezen állapotnak, vagy pedig a nemzet kénytelen lesz ideiglenesen olly végrehajtó hatalomról gondoskodni, melly végrehajtó hatalom ne legyen kénytelen a maga eljárásának eszközeit a törvényből, hanem a haza veszélyéből meríteni (igaz.) A ministerium, melly így meg van kötve, nem mentheti meg a hazát (igaz) és ha én e perczen, míg arról a székről (a ministeri székre mutat) léptem a szószékre, csak azért tettem, mert 2 ministertársunk Bécsben van, s nem akartam, hogy az mondassék, hogy a végső kísérleti eljárásban, mellyre ki vannak küldetve, rögtönzött időelőtti lemondásom által már gátot okoztam. Én azon készséggel s elhatározással s azon meggyőződéssel, hogy az ekképen megkötvött ministerium, a mint van szemközt az ellenséges hatalmakkal, nem azért, mert én vagy más a minister, hanem azért, mert ollyan ministerium a maga constitutiójában, mint a minő, meg nem mentheti a hazát. Fölkérem a hazát, hogy nagy határozatokra és eltökélésekre készülve, az utolsó lépések sikerének megkísértésében a még most létező ministeriumot támogassa. A ministerium Beöthy kormánybiztos urat lerendelte a táborba teljeshatalommal s azon megbizással, hogy állítsa fel a hadsereget, szóljon hozzá a hazának nevében, lelkesitse, buzdítsa őt hűségre, tegye biztossá a nemzet méltánylásáról és hálájáról a hivatást, s birjon hatalommal az ott levő hadügyministerrel egyetértőleg, rendkívülig is tenni mindent, mit a fenforgó körülmények a haza megmentésére szükségessé tesznek. A ministerium midőn ezt tette, tette egy olly hatalom nevében, melly ma van, holnap nincs; ezen eljárásnak mélyebb, biztosabb, állandóbb alapot kell adni, s azért kérem a hazát, nyilatkozzék, ha Beöthy kormánybiztosnak e rész-

beni felhatalmazását a nemzet képviselői részéről helyesli-e? (a képviselőház tagjai néhányon kívül mind felállván, helyeslést mondanak) Bechtold vezér lemondott állásáról; a ministerium felszólította a hadügyministert, ismerje kötelességének ott maradni a vész helyén, a tábornok rendben tartani, és a körülmények szerint a haza megmentésére intézkedni, s onnan el nem jőni, míg ily kezekbe nem adhatja és nem adja a vezérletet, melly kezek a harczmezőn kivított érdemknél fogva szintugy a hadseregnek, mint a nemzetnek bizalmát bírják. Kérem a házat, hogy e részben a vezérnek, egy ilyen vezérnek kinevezésére egyenesen a hadügyministert határozatilag a maga részéről utasítsa (helyes).

De, tisztelt képviselőház! velünk rút, ocsmány játék játszatik; (már régen) a mivel világnak moralis ereje az igazságos ügyet támogatja, felhívom a házat a nemzet képviselőinek nevében, készítsen rögtön manifestumot Európához, mellyben el legyen mondva a magyar nemzet szenvedése, el legyen mondva a magyar nemzet joga, mérséklettsége, hűsége, minőhez hasonlót a legközelebbi időknben Európa példája nem mutat, hogy nyíltan álljon Európa előtt, miszerint annyi armányok által mérsékelt követeléseink és elidegeníthetlen jogaink alapján megdöntöttek bennünket, s bennünk a civilizációnak egyik előbástyája és a szabadságnak egyik oszlopa rendítettik meg. Kívánom, hogy a ház appelláljon Istenre és Európának igazságszeretetére s készítsen egy manifestumot.

A ministerelnök és igazságügyi minister felküldettek a ministerium határozatából a végett, hogy egyazer már végkép lássuk tisztán, határozottan, hogyan áll ellenünkben a dynastia, hogyan áll Austria? ne mondjunk gyanusításokat, ne használjunk ellenséges indulatokat, hanem határozott tények álljanak előttünk. Esedeztünk ő felségének: méltóztassék a Magyarországnban bármi fegyverzetű hadseregnek saját aláírása alatt szétküldendő tábori parancsokban kijelenteni, miképen ő felsége minden katonától, bármi rendű, bármi fegyverzetű legyen is, szorosán megvárja és parancsolja, hogy a mig Magyarországnban van, a magyar kormány parancsai szerint a hon minden ellenségei ellen szintazon hűséggel és vitézséggel szolgáljon, mint a magyar hadseregek most ő felsége trónjának támogatására hiven és bátran szolgálnak, még a hont fenyegető veszélyeknek hírétől is elzárva.

Másodszor, kértük ő felségét, hogy a magyar nemzet, felhívása következtében, az országgyűlés elején elfogadta, sőt a válaszfeliratban ki is jelentette, miként a horvátoknak minden méltányos és igazságos kívánatait teljesíteni kész, mert nem lehet, hogy e két nemzet idegen bujtogatások következtében egymást rontsa és kétszázados kapcsát feledje, mivel tehát a horvát kérdést barátságosan kell kiegyenlíteni, küldjön parancsot ő felsége Horvátországnba, hogy Magyarországnat megtámadni ne merészeljék. Harmadszor kértük ő fel-

ségét, méltóztassék napot határozni a közelebbi időre, mikor fog ide lejőni s méltóztassék hosszabb ittmulatása által azon morális sulyt, melly a királyság eszméjében fekszik, saját trónjának megtartására fordítani, mert azért küzdöttünk, azért vagyunk veszélyben; ha nem vezérelt volna bennünket ezen nézet s a trón iránti hűség azon napokban, mikor az austriai háznak semmi támasza nem volt a föld kerekességén, midőn szétbomlott a csekély, Olaszországban levő hadsereg, ha mondok, azon hűség nem lett volna bennünk, sok dolgok másképen állának. De átlengette mindig a hűség ezen nemzetet s ezért megkívánhatja, hogy ő felsége nyujtszon segédkezet trónjának megtartására, ha azt meg akarja tartani. Azért kértük ő felségét, méltóztassék lejőni (közbeszólás: követeljük). Esedezem alássan, méltóztassék egy kis türelemmel lenni. Kértük ő felségét, méltóztassék lejőni s a hazának tudtára adni s kinyilatkoztatni, hogy a végett jön le, miszerint a törvények fentartásában, az alkotmány fentartásában s jogaink megőrzésében, melly nemzeti jogaink trónusának existenciájával kapcsolatban vannak, hosszabb ittmulatása által közre kíván dolgozni; egyszersmind felküldöttük a hadügyi- s pénzügyi törvényeket szentesítés végett. Kérem a házat, addig ne tegyünk semmit, míg a siker reménye el nem érkezik; de már 8 napja, hogy fen vannak társaink, s most is hogy mennek a dolgok? Mintha a halasztás mérlegén nem feküdnék egyrésről nemzetek sorsa s másrésről nem feketnék koronának existenciája. Kérem a házat, méltóztassanak egy küldöttséget küldeni ő felségéhez; jöjünk tisztába dolgainkkal; de nem a végett menjen a küldöttség, hogy ott heteket mulasson, hanem nyisson magának utat a fejedelem trónjához, mondja meg, hogy a haza veszélyben van s veszélyben a trón, tehát akarja-e ő felsége megtenni azt, mi a nemzetnek megtartására szükséges? Nem várhatunk napokat s heteket, miután hónapokon át az intrigák minket veszélybe döntöttek; gyors határozatokat akarunk, dőjön az jobbra vagy balra, hogy számot vethessünk magunkkal, mivel tartozunk a hazának (éljen.) Ne mulasson ott ezen küldöttség 24 órát; tudni fogjuk, ha nem fogadtatik el, mit akarnak Bécsben. Kérem a házat, méltóztassanak ezt megtenni, s a ministerium részéről most kísérletlen levő utolsó lépést, mert természetesen utolsó lépés a törvényhozás részéről, támogatni s a nemzet erejével sikerre, vagy valóságra vezetni.

Végre, mert a világon lelkemnek semmi sem fáj annyira, mint, ha az ármánynak azon diadalát látom, hogy nemzetek, mellyek nem ismerhetnek nagyobb kincset a szabadságnál, ármányok következtében a szabadság szent neve alatt egymás ellen vérontásra izgattatnak, kérem a házat: méltóztassék egy kis bizottmányt nevezni, melly a ministeriummal értekezvén a horvát ügyek iránt, melly elő fogja terjeszteni mindazon hosszadalmas adatokat, mellyek kezénél vannak, e dologban terjesszen elő a háznak javaslatot. Meggyőződésem sze-

rint, ha e dologban valamit tenni s a mennyit tenni kíván a ház és a mennyire van elhatározva, jobban lesz így előkészítve, mintha egy javaslattal a ministerium előállana. Mert most méltóztassanak elhinni, tiszta őszinteséggel teszem azon nyilatkozatot, hogy rendkívüli hatalmakra lesz szüksége a nemzetnek s a ministerium, mely a törvények korlátai közé van szorítva, nem mentheti meg a hazát. Én, a minister, nyilatkoztatom ki ezt a háznak. Tehát ennek nem ministeriális kérdésnek, hanem a közveszélynek és a köz haza iránti köteleesség érzetéből mindnyájunk emanatiójának kell lenni. Tehát kérem a házat, méltóztassanak egy bizottmányt kirendelni: A mondottakat mind reassummálni alig bírom, ha jól emlékezem, esedeztem a háznak 1-ör Beöthy Ödön kormánybiztosra nézve; 2-or kértem a házat, hogy manifestumot bocsásson Európához, s ha kell a magyar nemzethez, mellyben világosságra legyen hozva, hová vezettetik a nemzet s ha kell, biztosok fognak nevezetni az országba a ház részéről, kik élőszóval mondják meg a népnek, hová ragadtatik, hová vezettetik, és gyűjtsék össze, ha kell, a kétségbeesés erejével a hazának összes erejét a hon megmentésére; 3-or küldöttség nevezessék ki Bécsbe; és 4-szer egy bizottmány a horvát ügyek iránti előkészítésre. Méltóztassanak megbocsátni, többet nem szólhatok, mert beteg vagyok. (Éljen, elfogadjuk, mondassék ki a végzés.)“

Ez indítványok a ház által is elfogadtatván, köv. 5 határozat tétetett :

Beöthy Ödön kormánybiztos a bácsi táborban teljhatalommal ruháztatott fel.

Bechtold lemondván, a hadügym. maradjon mindaddig alatt, míg a nemzet más vezért nem nevez ki.

Európához és a nemzethez készítsen egy bizottmány manifestumot.

Bécsbe követség küldessék, megkérni a királyt, lejönni. De e követség 24 órán túl ne maradjon ottan.

Végre küldessék ki egy bizottmány, tervet készíteni a horvátügy kiegyenlítése körül.

S valóban a bécsi követség tagjai még az nap megválasztattak. Elnöke Pázmándy volt s 100 tagból állott. El is utazának.

IV.

Ugyanazon vésznek felhői, ugyanazon ború, mely Magyarhonban, de sokkal vészesebben sokkal nagyszerűbben tornyosultak Erdély, az akkor ugynevezett „Királyhágóntúli rész“ fölött.

Távol az anyaországtól s annak kormányától, magára hagyva, a dolgokat egy gyöngye erőtelen s magát a vész perceiben feltalálni nem tudó férfiú vezette. Környülete a főkormány volt azon tes-

tület, mely medium tenere elvével mit sem tudott, mit sem akart tenni.

S ellenében ezeknek két párt, az oláh és szász, melyeket egy eszme, egy gondolat minden ellenirányu törekvések mellett is egyesített: s ez eszme a magyarság elleni gyűlölet volt.

A szászok nem engedelmeskedtek; az oláhok fegyverezték magokat s fejük volt a főhadikormány, mely maga mellett, csak azon befolyásért, mit e népre gyakorolt, egy öt tagból álló oláh comitét megszervezett, sőt a legnagyobb tisztelettel illeték: mert első eszméjük a magyar elemet semmivé tenni, egy volt s csak annak határinál kezdődék a separatisticus tervezet.

Az oláh comité tagjai voltak: Janku, Lauriani, Cipariu, Mikásu.

Gondolni lehet, mekkora lelkesedéssel s mekkora elkeserüléssel folytatták megkezdett műüket, annyival inkább, mert a visszatérés lehetlen vala.

Ezek ellenében a kormányzók s b. Vay keveset tettek. Amazok készülleteit elnézték, magok nem folytatták olly erélyesen.

Ezredes Dobay volt a toborzás főparancsnoka, ki az Erdély részére eső ujonczokat, a már azelőtt seregre kiállított 4000 sorkatonát be sem számítva, nem tudák kiállítani, igen lassan folytatták azt, annyira, hogy a Szebenbe rendelt s átállni kívánó gránátosoknak is Kolosvárt az átállást megtilták.

Nyílt kiütésre még sehhol sem került a dolog, de több bujtogatónak elfogatása s felakasztása az ingerültséget csak nevelte.

Nevezetes a Baternai és Simonics ellen indított rögtönítéleti per, melyet azonban az erdélyi lapok b. Vay rendelete nyomán hallgatással mellőztek.

A dolog így történt.

B. Vay a megyék által oláh bujtogatókról tett panaszok nyomán rögtönítéleti törvényszéket hirdettetett ki.

Nem sokára ezután két század nemzetőrség s egy század honvéd kiindult Baternai és Simonics ellen. Megtalálta őket csakugyan dözsölve és vigadva s a kevéssé ellenállni törekvő oláhokat szétverve elfogta.

Behozta Kolosvárra, hol azonban a nép félve, hogy szabadon eresztetik, meg akarta gyilkolni.

Az összeült rögtönítéleti megyei t. szék a felingerült kedélytől sokkal jobban félt, hogysem őket halálra ne ítélte volna.

Nevezetes volt e két ember vallomása.

Elmondák, mikép czélba van véve Erdélyt Romániává alakítani. Volna öt praefectura, mindeniknek egy praefectusa. A praefectusok alatt volnának a tribunusok. Maga Baternai is illy tribunus vala, ki azonban e méltósága daczára is felakasztatott.

V.

De térjünk vissza a pesti eseményekre.

A 100 tagu követség sept. 10-kén visszatért, visszatért „ibis redibis“ felelettel, semmit sem igazítva, ingerülten s ingerültséget támasztva.

Sept. 14-én, tehát 107. évnapiján a hires moriamur pro rege nostro jelenetnek számolt a követség eljárásáról.

Bécsben sept. 6-kán a nép és aula fényes fáklyás zenével fogadta őket. De nem így a kormány s a kormányzásra befolyással bíró férfiak, kik sept. 7-kén bár két hét előtt nem juthatának a királyhoz, bejelenték őket.

Másnap kaptak órát a hozzá menetelre, melly azonban megváltozott. S midőn még 9-én délig sem tudtak semmi bizonyost, néhány bérkocsin a kir. lak udvarába mentek.

Elfogadtattak.

Pázmándy a királyhoz köv. beszédet intézett:

„Felséges ur!

Az Erdéllyel egybe olvadt Magyarhon nevében jövünk felséged elébe, melly a felséges uralkodóház iránt századokon át tántoríthatlan hűségének érzetében méltán megkívánja, hogy az ország jogainak sértetlen megtartásában koronázott királya által támogattassék.

Ferdinánd volt felségednek uralkodó házából az első, kinek Magyarország s Leopold, kinek Erdély önkénytesen szabad akaratából fejére tevő királyi szent koronáját.

Magyarország nem fegyverrel meghódított tartomány, hanem egy olly szabad ország, mellynek alkotmányos szabadságát, önállását és függetlenségét felséged koronázási esküjével biztosítá és megpecsételé.

Azon törvények által, mellyeket felséged folyó évi april hó 11-kén legfelsőbb királyi jóváhagyásával szentesített, a nemzetnek régen hön táplált kívánatai teljesítették.

És ezen a nemzet megnyugodva, régi hűséggel s a szabadságkölcsonözte kettőztetett erővel készen állott a több oldalról fenyegető veszélyek közepette felségednek trónja fentartására.

Most Magyarországnak több részein pártütés van, mellynek vezérei folytonosan nyíltan azt állítják, hogy az uralkodóháznak érdekében és felséged nevében ütöttek pártot és zendültek fel a magyar nemzetnek felséged által ismételve törvényileg biztosított szabadsága és önállása ellen.

A magyar hadseregnek egyik része az austriai monarchia érdekében Olaszországban vérzik s a csatatéren diadalbábérokat arat addig, mig ugyanezen seregnek másik része arra izgattatott, hogy az ország törvényes kormányának az engedelmisséget mondja fel.

Azon pártütésnek, melly Magyarország alvidékein a békes falvakat porrá égeti, ártatlan asszonyokat és gyermekeket a barbár népek szokásait túlhaladó kinzással végzi ki, mint szinte azon pártütésnek is, melly Magyarországot Horvátországból ellenséges beütéssel fenyegeti, sőt már Fiumét, a magyar kikötőt és a slavoniai megyéket is, minden legkevesebb ok nélkül el is foglalta, mozgató rugója nem lehet más, mint azon reactionalis törekvés, melly magának czélul tűzte ki, Magyarország törvényes önállását és a népnek szabadságát megsemmisíteni s a felséged dicsőült ősei s magának felségednek koronázási esküje következtében szentesített törvényeket széttépni.

A magyar törvényhozás felségednek felszólítására a haza védelme végett már két hónappal ezelőtt összegyült. És most kívánja e nemzet, hogy felséged a törvényhozást nagy munkájában, királyi méltóságának egész súlyával támogassa azon törekvésében, melly törekvés a haza megmentésére levén irányozva, felséged királyi trónjának sértetlen épségbeni fentartásával ugyanazonos. Ennek következtében a magyar nemzet nevében kérjük felségedet :

Méltóztassék sikeresen rendelkezni, hogy az ellenség előtt jelenleg nem álló magyar hadseregek rögtön Magyarországra vonuljanak s a ministerium rendelkezése szerint honvédelmi köteleességeket vitézül és hiven teljesítsék.

Parancsolja meg felséged királyi kegyelme elvesztésének és a törvényes büntetésnek sulya alatt, hogy mindennemű hadsereg, melly Magyarorszában van, a pártütők ellen, bárkinék nevét és zászlóját bitorolják is, a magyar törvény fentartásának és az ország védelmének köteleességét pontosan teljesítse.

A magyar nemzetnek elhatározott szándéka a horvát és magyar nemzet között fenforgó nemzetiségi és beligazgatási kérdéseket még jelen országgyűlésen az egyenlőség, testvériség, szabadság és közös alkotmányosság alapján megoldani és kiegyenlíteni.

Horvátország jelenleg katonai zsarnokság alatt van. És ez által Horvátország polgárai megakadályoztatnak törvényes kívánataiknak a magyar törvényhozás elébe leendő juttatásában. Tegyen azért felséged sikeres rendelkezéseket, hogy a horvát nemzet eme zsarnokság alól felszabadítva, szabadon nyilatkozhasseék. A pártütőleg elfoglalt slavoniai megyék és Fiume pedig azonnal visszaadassanak.

A magyar nemzet nem kételkedik, hogy létez egy reactio, melly czélul csak önhasznát tűzte ki, és hogy ezt felséged nemcsak eltávolítani, de a büntetendőket meg is fogja büntettetni.

Kívánja a magyar nemzet, méltóztassék felségednek a Magyarország gyűlése által már fölterjesztett törvényeket királyi jóváhagyásával szentesíteni és a nemzet körébe Budapestre azonnal lejönni s a törvényhozásnak s az alkotmányos kormányoknak működéseit királyi jelenlétével ön magas személyében gyámolítani és vezérelni.

Felsőges ur! a magyar nemzet életének jelen perczei annyira fontosak, hogy e hű nemzetre a halogatások jelenleg a legkárosabban hathatnak. Alattvalói hűséggel kérjük azért felségedet, hogy kívánatainkat teljesíteni, különösen pedig Magyarországbán haladék nélkül megjelenni annál inkább méltóztassék, minél bizonyosabb az, hogy ezen kérésünk teljesítése nélkül a bizodalom megingattatván, a törvényes eszközök sikeres használatában elszibbasztott magyar ministerium a belbékét és rendet helyre nem állithatja.

Felsőgednek gyors elhatározásától függ ezen megmérhetlen veszélyek elhárítása. Járuljon felséged királyi hatalmának mérlegbe vetésével a haza megmentéséhez és a magyar nemzet tántorithatatlan hűséggel fogja támogatni felségednek trónját.“

A királynak hideg s neheztelést eláruló válasza következő volt:

„Nehezen esik szívemnek, hogy az országos választmány által kifejezett nemzeti kívánságnak lejövetelem iránt, elgyengült egészségi állapotom miatt eleget nem tehetek.

A törvényjavaslatokat meg fogom vizsgálni, s ha azokra nézve valami észrevételem volna, azt senki ne magyarázza úgy, mintha a már fenálló törvényeket félretenni vagy megsérteni akarnám.

Ismétlem, hogy eltökéllett akaratom: magyar koronám birodalmának törvényeit, integritását és jogait királyi hitem szerint fenntartani.

A mi a többi, önök által érintett pontokat illeti, ezek részint már a nemzet kívánatai szerint elintéztettek, részint a legrövidebb idő alatt a ministerium utján nyilvánítani fogom irántok szándékomat.“

Pázmándy a parlamentben fölemlíté mindazon nehézségeket, mellyekkel a király elébe juthatásig küzdeniök kellett, hogy a ministerelnök s igazságügyi minister a magokkal vitt törvények szentesítését nem tudák kieszközölni s csak mint egyszerű követek jelentek meg, s hogy herczeg Eszterházy már azelőtti nap lemondott.

Ezután felolvassa szóló István nádornak mai napon hozzáérkezett levelét, mellyben ő fönsége azt adja tudtul, hogy miután a minister-elnök hivataláról lemondott s ő fölsége ezen lemondást elfogadván, az új ministerelnök nevét megerősítés végett a fejedelem elé terjesztette, addig is, míg a megerősítés lejőne, maga személyében megragadja a kormányzás gyepelőit és a két ház erélyes támogatására számít.

Szinte felolvasta szóló a volt ministerelnök gr. Batthyány levelét, melly mellett közli a házzal gr. Teleki Ádámnak, a Dráva melletti sereg főparancsnokának, tudósítását.

Gr. Teleki Ádám azon levélben tudtul adja, hogy Jellachich népe, hirszerint mintegy 20,000 ember, azon éjjel vagy holnap (a

keltet nem vehettük ki) a Dráván két helyen áttörni készül s miután ezen erőnek a mostani helyzetben ellenállnia nem lehet, hihető, hogy seregeink a Muráig vissza fognak vonulni, sőt ha Draskovichnál az erő nagy lesz, talán még a Murát is el kell hagyni, miért is a vezér segítséget kér vagy utasítást.

E perczben tehát kormány nem vala, az ország egy részében nyílt lázadás, a másiktól fenyegető sereg, Béctől mit sem remélhetének, vész, mindenfelől jövő, minden perczben növekedő vész.

Kossuth a terembe lép s Madarász kérdést tesz az iránt, igaz-e, hogy Jellachich hivatalába vissza van téve?

Erre s az események több részleteire körülbelől ilyenforma feleletet tett a miniszterelnök:

„Mint látom, a kir. helytartó egy iratot küldött a házhöz, melyben a ministerium lemondását elfogadva kijelenti, hogy míg az általa ő felsége elé terjesztett miniszterelnök megerősítették, addig a kormány gyepőlőjét maga ragadja meg.

En, ki ő felsége által neveztettem ki miniszternek, tagadom, hogy István hgnak joga legyen miniszteri ellenjegyzés nélkül parancsolni ez országnak. Ha ezt elismerném: megszegném eskümet, megkötelességemet a törvény iránt.

Ha a ministerium leköszönt is: de Szemere Bertalan azon férfiú, ki sokunk kérelmére, noha szinte lelépő-félben, kinyilatkoztatta, s köszönet neki ezen kötelesség-érzetért, hogy addig a miniszteri tollat kezében fogja tartani, míg nem lesz hatalom, mellynek a közcsend és bátorság fentartását kezei közzé teheti. Kérem, hogy mikor Szemere Bertalan ott völt, miért nem kontrasignálta ő ezen helytartói iratot?

Es én, ki lemondtam, ezen széket most e pillanatban ide teszem és ráülök. (Székét a miniszteri helyre teszi és ráül). Én, azon hatalomnál fogva, mellyet nem egyéniségem gyöngesége, de a törvény ruházott reám, akarom látni azon embert, ki azt mondja: hogy ő parancsol azon körben, mellyet a törvény a finanszminiszterre ruházott (Kossuth szöszékre lép).

Ennél fogva felelek az interpellációra.

Itt előadja szóló, hogy a bécsi ministerium készített egy értesítvényt, mellyet ő felsége augustus 31-én a nádorhoz leküldött, azon kijelentéssel, hogy mivel ezen emlékirat okait foglalja magában azon zavaroknak, mellyekbe a miniszteri kormányzat az összes birodalmat bonyolította: tehát a magyar ministeriumnak ezen irat komoly megfontolását ajánlja. Egyszersmind hogy a horvát támadás lecsillapittassék, a ministerium több tagjainak 8—10 nap alatt Bécsben leendő megjelenését kívánja ő felsége alkudozás végett.

Ezen kívánt alkudozásra nézve a bécsi ministerium, mellynek a horvát-magyar viszonyokhoz semmi törvényes köze nincs, bizonyos előző feltételeket szab, u. m.

1) hogy ezen alkudozásra b. Jellachich és a társországok küldöttei is meghívassanak.

2) Hogy Magyarország részéről a horvátok ellen minden készületek azonnal megszüntetessenek és viszont.

3) Hogy a Jellachich és Rajacsics ellen fogamatba vett lépések megszüntetessenek és megsemmisítessenek.

4) Hogy a határvidékek provisórie az austriai ministerium által kormányoztassanak.

Egyezersmind tudtúl adja ő felsége, hogy a siker reményében Jellachichhoz is hasonló rendeletet küldött, hogy minden órán készen tartsa magát Bécsbe és semmit az alkudozás sikere ellen addig ne tegyen.

Ezen iratra nézve feltűnő volt, hogy a ministerium tagjainak Bécsbe menetele akkor kívántatik, midőn a ministerelnök és igazságügyi minister napok óta ott vannak a nélkül, hogy valaki hozzájuk szólna, vagy tőlök értesítést, tanácsot kérdene.

A Pesten levő ministerek tehát september 4-én futár által értesítik a Bécsben levőket ezen emlékiratról, kijelentvén, hogy igenis hajlandók a horvát viszonyokat jog és méltányosság alapján kiegyenlíteni, de ő felségének a magyar dolgokban egyedüli törvényes tanácsot csak ők adhatnak, mint magyar ministerek.

Mig feleletöket várnók, ugymond, érkezik a levél tegnap, vagy tán tegnapelőtt gr. Teleki Ádám vezérőrnagy parancsnoktól, hogy báró Neustädter varasdi tábornok ő felsége nyomtatott iratával ellenkezőleg, proclamatiót bocsátott és seregeinek áttörését tudatta.

Tehát a bán Bécsbe hívásának semmi eredménye, az ellenségeskedés megtiltásának semmi nyoma, de létezik egy más, a bánat hivatalába visszaállító s dicséző következő leirat:

„Kedves báró Jellachich!

A dynastiám s összes monarchia érdeke iránti hűsége- s ragaszkodásáról adott kétségtelen bizonyságok, mellyeket ön horvátországi bánná kineveztetése óta ismételve kitüntetett, valamint azon készség, mellyel ön magyar ministeriumommali kölcsönös egytértés után kibocsátott rendeleteimnek engedelmeskedni törekedett, meggyőzőnek engem arról, hogy önnek sohasem lehetett szándokában legfelsőbb parancsomnak felségséértőleg ellenszegülni, vagy azon kapocsnak szétszakítására törekedni, melly Magyarország melléktartományait századok óta magyar koronámhoz csatolja, s mellynek jövőben is a közös jólét szilárdabb megalapítására és előmozdítására szolgálnia kell.

Es azért atyai szívemnek különös megnyugvására szolgál, hogy azon ítéletemtől visszatérhetek, mellyet f. é. jun. 10-iki nyilatkozatomban ön iránt rendelendő vizsgálat s báni méltósága és katonai szolgálata alóli előleges felmentése iránt olly vádak alapján hozni késztetve valék, mellyek önnek ténylegesen bebizonyult hű ragaszkodása által teljesen megczátolvák.

Midőn e tekintetben a szükségeseket főherczeg öcsém s Magyarország nádorához kibocsátom, elvárom önnek kötelességérzetétől s loyális gondolkozásától, hogy ön állásán, melyre bizodalمام emeli, mindenkor az összes monarchia érdekében, a magyar korona integritásának fentartására és a magyar melléktartományok viszonyainak hasznos kifejlődésére munkálанд. Schönbrunn, sept. 4. 1848.

Ferdinánd, s. k.“

„A ministerium ezen állításágos kir. rendelet valóságáról méltán kételkedett; de mivel benne az mondatik, hogy párja ide a nádorhoz is megküldetett: tehát a cultusminister kérdést tőn iránta István főhgnél. Ő kijelenté, hogy illyesmi hozzá nem érkezett, hogy az említett emlékiraton kívül mást Bécsből nem kapott stb.

Erre a ministerium rendeletet készít Teleki vezérőrnagyhoz és Csányihoz, saját ellenjegyzése mellett a nádor által is aláírandót, tudatván velők, hogy fel nem tehető, mintha ő fölsége törvényesen kiadott junius 10-iki manifestuma ellen mást törvénytelenül adott volna ki, de annak állítólagos párja a nádorhoz nem is érkezett, — nem tekinthetvén tehát az egészet egyébnek, mint ő fölsége szent nevével való galád visszaélésnek: egy talpalatnyit ne engedjenek az országból védtelenül, míg megértendi e nemzet, hogy a magyar elem ellen irtó háboru kezdetett. Azonban, mielőtt ezen rendelet elküldethetett volna, megérkeznek a ministerek Bécsből s hozzák Ferencz Károly főherczeg azon nyilatkozatát, hogy a fentebbi irat csakugyan ő fölségétől eredt és így tévedést többé feltenni nem lehet.

Azon hosszú emlékirat, melyet ő felsége leküldött, a ház elnökénél le van téve. Az mondatik abban, hogy a pragmatica sanctio nemcsak a fejedelem egységét, hanem a kormányzat egységét is foglalja magában, hogy ő felségének nem volt joga a mult országgyűlési törvényeket s köztük a független ministeriumról szólót sanctionálni, hogy ez Magyarország és a birodalom javával ellenkezik, s mindezeknél fogva olly módosításokra hivatik fel a magyar ministerium, melyeknél fogva a pragmatica sanctio értelmébeni egység helyreállítva legyen.

Ezek azon adatok, melyeket az interpellatióra felhozni kötelességemnek tartám. Le vannak azok téve a ház elnökénél. Ha ugy tetszik, intézkedjék a ház, hogy ezek minden európai nyelvre lefordíttassanak, hogy egy küldöttség készítsen feleletet, nem oda, hanem istenhez és Európához szólót.“

Egyébiránt mivel gr. Teleki vezérőrnagy és parancsnok tudósítása s más privátlevelek szerint is a horvát betörés vagy máre perczen megtörtént, vagy minden pillanatban várható: szóló a házat határozatokra hja fel.

Kivánja, hogy a törvényhozás érezze, miként e vészes percz-

ben fel van ruházva azon hatalommal, melly egyedül képes megmenteni a hazát.

Én tehát — ugymond — mint azon férfi, ki lemondottam a ministerségről, de tárczámat addig, míg törvényes kormánya nem lesz e nemzetnek, mellynek átadhassam, le nem teszem, tárczám köréből egy határozatra hívom fel a hazát.

Szóló előadván a jövedelemforrások csekélységét s a védelmi források szükségét, kívánja, hogy míg a sanctio megérkezik is, azon 61 millió kibocsátásáról szóló törvényre, mellyet a két ház egyértelműleg elfogadott, a ház parancsolja meg a pénzügyi miniszternek, hogy az 5 ftos jegyeket a forgalomnak adja át.

Mert törvény, hogy ő fölsége bármit is csak ministerei által terjeszthet a törvényhozás elé; tehát a mit ő fölsége minisztere előterjeszt, azt maga a király terjeszti elő. Ha tehát ő felségének — mint maga mondja — elgyöngült egészségét használva a camarilla, ő fölségét oda viszi, hogy a halogatás miatt a kormányzás gépezete fenakadjon s e nemzet ne védhesse magát a pártütők ellen: ezt a német képviselői nem tűrhetik.

Említi szóló, miként azok, kik terjesztgetik a hirt, mintha a republica Pesten ki volna kiáltva, csak azt akarják, hogy a népet elaltassák, mintha nem az ő létele forogna szóban, hanem a trón elrablása czéloztatnék stb. Szóló felhíja a hazát, hogy ezen fájdalom csak még erősbitse hűségét, felhíja a hazát: hogy mentse meg ő fölsége trónját, ha a fejedelem elgyöngült egészsége miatt nem látja is az árulást, melly azt környezi.

Gondoskodják a ház olly férfiakról, kik a népnél a felvilágosításnak sikert szerezzenek.

Végre ismét a nádor levelére térvén szóló; idézi Mátyás törvényét, melly azon esetre, ha a király elgyöngült állapot miatt az országlást nem viheti, a nádort rendeli helyette mint kir. helytartót. Vigye tehát ő fölsége azon hatalmat, mellyre juliusban meg is volt bizva és pedig ő fölsége betegsége miatt, miután ezen betegség ő fölsége kijelentése szerint egész elgyöngültséggé változott. De nem viheti ezt másként, mint a felelős ministerium útján, nem adható ki másként ez iratot, mint Szemere Bertalan ellenjegyzése mellett.

E percz volt az, mellyben ministeri párt és ellenzék egymással kibékülének, kibékíté őket egy akkor minden kebelben élő eszme: „mentsék meg a hazát!”

Egy hat tagu bizottmány neveztetett tehát ki, melly rögtön fölment a nádorhoz, tudatni vele, hogy fenérintett levelét érvénytelennek nyilvánítja, s hogy a ház osztatlan ohajtásánál fogva, Kossuth és Szemere, tárczáik megtartása mellett, vezetendik a kormányt új ministerium kinevezéséig.

A bizottmány rögtön el is indult.

Ezután Kossuth következő indítványokat tön:

, Hogy a haza jövedelmeinek aggasztó apályának fölsegélésére és a kormányzás nélkülözhetlen költségeinek fedezésére a képviselőház határozatilag hatalmazza föl a pénzügyministert addig is, míg ő felsége a pénzügyi törvényjavaslatot szentesítendi, a már készen levő 5 frtos magyar bankjegyek kibocsátására.

A hadseregre nézve pedig hatalmaztassék a ministerium föl, miszerint a fölajánlott hadsereg számából az illető mennyiséget, a hatóságokra kivétvén, ez toborzás utján állittassék ki, és csak az így ki nem állitható mennyiség legyen a törvény által szabott categoriák szerint kiállítandó, kijelentvén, hogy az egyetlen fiúk és egyetlen nők a katonáskodás kötelességére nem fognak kényszerítettetni.

Ugy szinte, hogy ezen kiállítandó hadsereg a már kiállított honvédek rendszerén alakittassék.

Továbbá, hogy a mostani serezekből a kinek tetszik, átjöhessen rangja és állása megtartása mellett az ujonan alakítandó magyar hadsereghez, és hogy azok, kik átjönnek, veteránoknak tekintendők, s mint ilyenek, illető javadalmaikban legott részesíttessenek.

Továbbá, hogy ezen ekként alakítandó hadsereg és minden eddig keletkezett önkéntes csapatok a haza hadseregével valamint kötelességben azonosíttatnak, úgy állásuk és javadalmaikban is egyenlítettessenek.

Végre a testőrző sereg tisztjei, mint képezett katonák, a haza seregébe sorozendők, és helyökbe mások lesznek nevezendők.

Nemkülönb, hogy az aldunai táborban működő hadügyminister is oda utasíttassék, miként az aldunai hadseregnél a jövendő ministerium törvényes alakításáig állását megtartva, mindent ellásson és czélszerűleg elintézzon.

A külföldön tanyázó magyar katonák pedig mielőbb hazahivassanak.“

Mindez indítványok elfogadtattak.

Ezenben a választmány visszaérkezett.

Almásy Pál, mint a választmány elnöke, jelentette, hogy megbízatásában eljárván, nádor ő fenségétől a következő választ nyerte: „Igen sajnálja, hogy a képviselők háza érvénytelennek tartja és nem fogadta el levelét; ő tudja, hogy törvényt, vagy kormányrendeletet nem bocsáthat ki ministeri ellenjegyzés nélkül, de mivel a ház elnökéhez küldött levele sem törvényt sem kormányrendeletet nem foglalván magában, azt törvényesnek hiszi, s azért sajnálja az irántai bizalmatlanságot, pedig méltán hiszi magáról, hogy a mult országgyűlés alatt az akkori nevezetes események között a nemzet bizalmát kiérdemlette. És valóban azon esetre, ha a haza bizalmát tőle elvonná, ez és csak ez esetben lenne kénytelen szeretett és imádott hazáját is elhagyni; különben pedig, míg törvényes uton jár a képviselőház, ő reá bizton számolhat mindig, ellenkező esetben pedig egy perczig sem.

VI.

Az alvidéki események sok tekintetben gyöngítették a magyar ügy állását.

Bechtold és Wollenhoffer tábornokok hivatalaikról lemondának, Blomberg dzsidásaival visszavonult, tábornok Ottinger átment a bánhoz.

Egyedül Kiss Ernő maradt meg, egy maga a minden oldalról nyomuló ellenség ellen alig küzdhetve.

S e körülménynek köszönhetik, hogy koncentrált erővel Chorich vezérlete alatt Perlaszt visszafoglalták s Futak- és Kérnél sept. 6-án diadalt arattak.

Ezenkívül Becskereket visszafoglalák s Sz.-Tamás alól septemb. 11-én visszanyomták a magyarokat, hol maga Mészáros volt a vezér, ki a csatában mindenütt elülállt, daczára az ellene lőtt golyózápornak, mellette legalább 30 ágyugolyó hullott alá s hogy a szükséges hid építését siettesse, átuszta a csatornát.

Más oldalról egy rabló csapat Ellemért, s Kiss ezredes jószágát megtámadta, gyönyörű palotáját felperzselte, benne levő nagybecsű gyűjteménye, pompás keleti butorzata lángok vagy rablás martaléka lőn.

Ezek ellenében Kiss Ernő egyetlen egy igen jelentékeny diadalt tudott kivívni Aradácsnál, hol a rácz sergektől 4 ágyut vett el.

S hogy a baj még növekedjék, ekkortájtban lépett fel Hurbán, papból lett ezredes, a felvidékeken olly czállal, hogy a magyarok ellen szláv népfölkelést gyűjtsön.

VII.

A sept. 12-diki esti ülés folytatása volt az azelőtti nap tartottnak.

Kossuth és Szemere tudatták a nádor sajnálatát a házzal s azon nyilatkozatát, hogy ő törvénytelenséget legkevésbé sem akart elkövetni. Irománya ugyanis nem volt egyéb egyszerű tudósításnál.

Előbbi tehát e nyilatkozat nyomán felhívta a házat, hogy miután a nádor az érdeklött levél által törvénytelenséget nem követett el, hanem ő fhségének a márcziusi napok óta hivatalos pályája valósággal nem vala rózsaszőnyeg-fekvés, de örökös nehéz tövisekkel küzdés, mondassék ki határozatilag, hogy a ház ő főhercezségének kinyilatkoztatása által tökéletesen meg levén nyugtatva, előbbi határozatát fentartani nem kívánja, s ezt ő fenségének küldöttség által tudtára adja, megkérvén őt egyuttal, hogy miután az ideiglenes hatalom, melyet a ház ő reá és Szemere Bertalanra ruházott, már természete által is zsibbasztó: az 1848-diki törvényben gyökerezett törvényes hatalmánál fogva vessen véget ezen ideiglenes állapotnak.

Mielőtt a küldöttség elindult, gr. Batthyány L. lépett a szószékre, előadván, miként a nádor a ház ez utóbbi kívánságát már teljesíté is, a mennyiben szónokot bizta meg új ministerium alakításával.

Ez megtörténvén, gr. Batthyány Lajos minisiterelnök sajnálattal jelenté, hogy Csányi László kormánybiztostól épen most vett és a háznak előterjesztett levele szerint Jellachichnak előcsapata már a Dráván átkelvén, a magyar határra lépett.

Ezen jelentés következő interpellatióra szolgáltatott alkalmat, mellyet Perczel Mór a minisiterelnökhöz intézett.

- 1) Valljon a hadvezérletre nézve biztosítva van-e a nemzet?
- 2) Van-e Buda vára megvédve és tétettek-e intézkedések a külföldi seregek eltávolítására?
- 3) Van-e Pest közelében annyi haderő, mellynél fogva Buda-Pest megvédve lehessen?

Ezen interpellatióra gr. Batthyány következőleg válaszolt: „A horvát előnyomulás meggátolására a szükséges intézkedések megtétték, de nem tudja, végrehajtottak-e.

Az idegen katonaság iránt intézkedendik, hogy akarata a katonaság által, legyen az akár bel-, akár külföldi, akár önkéntes, elismertessék, mivel különben vagy ki fogja küldeni, vagy feloszlatni.

Buda várát és Pestet illetőleg a fenálló erőt úgy fogja használni, hogy egyrészt az ellenség hátrálva, másrészt Budapest nyugalma biztosítva legyen.“

E perczben ez nevezetes előny volt, legalább sokat tett arra, hogy a szükséges előkészületeket annál könnyebben folytathassák.

Buzgalom és fáradhatlan lankadtságnak igen szép bizonyosságai a parlamentben s azon kívül történtek.

Rendelet rendeletet, intézvény intézvényt ért. Annyi és annyi-felől jövő csapás, rossz hír, melly rossz hírt, vész, melly vést követett s fölötte és közepette egy kormány, melly épen akkor fejté ki a legtöbb erélyt, az általános lelkesedést felkölteni, ébren tartani tudá, mint az őskor mesés óriása, melly ha a földhöz vereték, erősebben kelt fel onnan!

VIII.

Minisiterelnöki felhívás: „Azon vész, melly a magyar hazára és különösen a magyar nemzetre az alkotmányos szabadság újabb kivívása óta perczről perczre nehezédék, ime egész erejében kitört. A drávai vonalt az ellenség három helyen nyiltan megtámadván, hazánknak a Duna-Dráva közti részeit fegyveres erővel elfoglalni, azon földet, mellyért őseinknek annyi vére omlott, hű maradékoktól jogtalanul eltulajdonítani, a magyar nemzetet szolgává alázni törekszik. Azon kötelességnél fogva tehát, melly, mint a hazának minisiterelnö-

két, engemet a honhoz, a nemzethez csatol, fölszólítani sietek a haza minden polgárát : miszerint a lakosságot a haza szent szeretetére s a századok óta fenállott alkotmányos szabadság nemes érzetére emlékeztetve s buzdítva, azonnal tömeges felkelést rendelni, minden fegyverfogható embert kiállítani, ott, honnan az előre nyomuló ellenség részéről a veszély leginkább fenyeget, összpontosítani, az így felkelő sereget alkalmas vezető egyénekkel, élelemmel s szükséges védezőkötőkkel ellátni s azzal az ellenséget, míg elülről a rendes hadsereg által megtámadtatik, minden oldalról nyugtalanítani, pusztítani, az eleségtől elzárni, egy szóval : mindent elkövetni szoros egyszersmind hazafiúi szép kötelességének tartsa, mi a felbőszült s bennünket igazságtalanul megtámadott ellenségnek visszaverésére, visszatartására s megalázására szolgálhat és mi azt, hogy a magyar nemzet, megsértett jogait fegyverrel is kivívni, megóvni még mindig elég erős, elég hatalmas, a művelt világ előtt bebizonyíthatja. Pest, szeptember 13-kán 1848. Gróf Batthyány Lajos s. k., miniszterelnök.“

S e felszólításnak a legcsodásb sikere lön.

Soha nép lelkesültségét jobban nem tüntette ki, mint a pesti épen akkor. Soha nép hatalma nagyobb szerűnek nem tetszett mint ekkor a pestié.

A város egy kis táborhoz hasonlított.

Mindenki sietett részt venni abban s ki erre képtelen volt, adományát nyújtá. Egy nap számos tiz garast és egy kenyeret adott át, napi keresményét, mert ugymond, többje nincs.

S ez így volt minden oldalról, mindenkitől.

És minden körülmény összevágott nevelni a lelkesülést. 14-én 1200 borsodi nemzetőr, pár óra mulva a bécsi önkéntesek s pár nap mulva a tiroli vadászok sat. érkeztek meg.

Négy honvéd úteget küldtek a fenyegetett helyre, ezenkívül a Perczel Zrínyi csapatját, melly budai átállott gránátosokból állt, kik a sárga-fekete zsinórt nadrágjukról letépvén, nemzetit varrtak helyébe.

Mint mondám, a város kis tábor vala.

Ágyuk, katonák egymást válták fel s egymásután küldettek a fenyegetett helyekre. Gyakorlatok tartattak mindenfelé s a nemzetőrök soha szorgalmasbak nem valának, mint épen ekkor.

S a cs. katonaság nagy részében is e szellem élt.

Ugyanis a képviselőház azon engedelmet, hogy a honvédek közé átállhatnak, annyira használák, mikép midőn Batthyány az átállást megtiltá nekik, mintegy Budáról átjött 240 ember csaknem erővel kényszeríté, őket nekik megadni az engedelmet.

Ugyanez nap köv. rendelet küldetett szét :

„Az ország felelős ministerei, a férfiak, kiket az utósó pozsonyi országgyűlés végén ő felsége a nemzet kívánságára tanácsába hívott, tárczáikat letették.“

Az 1848-ik III. t. cz. 11. és 12. §-ainak értelmében új ministerium alkotása következik.

Ezt ő felsége az országbóli távollétében, az én előterjesztésemre nevezi ki; e gond a mostani viszonyokban nem legkisebb a haza gondjai közt.

Nem olly állapotban van az ország, hogy a végrehajtó hatalmat egy perczig is nélkülözhesse.

Mi végből részemről nem késtem a ministeri hivataláról lemondott gróf Batthyány Lajos, ministerium elnökét, ő felsége jóváhagyása alá terjeszteni; sőt egyszersmind felhívtam, hogy lemondását ideiglenesen visszavevén, az időközben általam kiadandó rendeleteket ellenjegyezze s mint ideiglenes felelős minister a többi ügyeket is vezesse.

Ennek nyilatkoztatásával, felelősekké teszem a közigazgatás minden organumait a törvényes rendnek fentartásaért.

Kiszámból elengedhetlen kötelességül minden polgárnak, hogy a rendbontóknak egyenként s összesen ellenségei legyenek.

A közjó, a király, a vész által fenyegetett haza iránti hűség tegye törvényt a haza polgárainak, hogy tántorithatlanul támogassanak.

A király és haza ellenségeit ellenségeimnek tekintem; az ország törvényeit, alkotmányát, szabadságát minden ellenség ellen erőmhöz képest megvédeni, fentartani el vagyok határozva, miként ezt királyomnak és a nemzetnek esküvel fogadtam s miként ezt mint nádor s királyi helytartó kötelességemnek ismerem. Király és törvény nevében. Budapest, sept. 12-én 1848. István nádor, királyi helytartó. Gr. Batthyány L.

IX.

A bán sept. 11-én, minden ellenállás nélkül áttörvén a Dráván, pár nap alatt Csáktornyára s 14-én Kanizsára vonult, s a mint előre nyomult, többen az eddig magyarok alatt szolgált cs. ezredek közül hozzá csatlakoztak.

A sept. 13-iki parlamentben a már akkor viszont ministerelnök Batthyány interpelláltatott az iránt, hogy a dolgok mikép állanak s mikép áll különösen a már általunk is említett átállási ügye a katonáknak?

Batthyány erre ekkép válaszolt:

„Mi az interpellatio első részét illeti, azokra nézve t. i., kik eddig átléptek a honvédseregbe a sorkatonaságból: nincs tudomásom, hogy e tettért valamelyik megbüntettetett volna. S én bizonyossá tehetem a házat, hogy türni nem fognám, ha valaki olly tettért büntettetnék meg, mi a tisztelt ház határozatából ered.

Mi az ezentúli átlépést illeti : én a háztól bizalom jeletül kérem, hogy ezen határozatnak fogamatba vétele az én belátásomtól függesztessék fel: Méltóztassanak végig kihallgatni, azután könnyü lesz e kérdésre nézve szavazás utján tisztába jóni.

Most mindenek előtt jelentést teszek arról, mit tegnap óta a haza védelmére tettem.

Politikám abban áll, miszerint én, ha lehet, arra birjam ő feltségét, hogy az országot az invasiótól mentse meg. Ha e feltételem nem fogadtatik el ő fölsége által : akkor hivataloskodásomnak vége. A válasz után soká nem kell várni, jövő csütörtökre van ígérve. Addig is semmit el nem mulasztottam megtenni arra nézve, hogy az ellenség megtámadásában részünkről kellőleg fogadtassék. Hrabovszky altábornoktól katonai becsületszavát bírom, hogy rendeleteimet pontosan teljesítendi.

Ezenkívül első teendőnek tartottam úgy intézkedni, hogy Jellachich utjában sikeres ellenállást találjon, és ha ezen törekvésnek sikere nem volna : a főváros, mennyire csak lehet, biztosítva legyen.

Azért a lehető legnagyobb számu és legbiztosabb csapatokat egy ellenállásra alkalmas pontra szándokom összehuzni, hól azon erő minden kellékekkel ellátva legyen. Másrészről parancsomra a főváros környéke már erősítettik. Minthogy pedig a pesti rész védelmi szerekre nézve nem alkalmas : tehát ezen szerek Budára lesznek koncentrálva, álgjuk és más becses szerek ugyanoda fognak átvitetni az újépületből és máshonnan, nehogy az ellenség által elfoglaltassanak. Hogy pedig a budai vár, mint utósó menhelye szükség esetében a visszavonuló katonaságnak, a lehető legbiztosabb kezekben legyen : a tüzérség tisztét még ma a honvéd tüzérség fogja átvenni. Gránátosaink mennek a verbászi táborba, s azért a várban nem lesz sok katonaság, de nem is szükség, mert a netalán visszavonuló sereg elegendő lesz garnisonnak.

A komáromi vár parancsnokától szinte katonai szavát bírom rendeleteim teljesítése iránt. Itt a belvárosban van a Ceccopieri-ezred egy része, másik részét én rendeltem ide. Most azon parancsot adtam ki, hogy a Ceccopieri katonaság innen és Komáromból távozzék, helyette a Turszki-ezred egy része menjen oda. S így azt gondolom, hogy ha le fogok is lépni, utódom nem tehetend szemrehányást, hogy ezen becses 3—4 napot elvesztegettem.

Epen a fenebb mondott oknál fogva, hogy t. i. az erő egy ellenállásra alkalmas ponton huzassék össze, szükségesnek láttam, hogy a Vác, Szolnok, Arad és Pápa vidékén tanyázó táborok kimozdíttassanak. Ezeknek hárma utnak indult az ellenség élébe, mint szinte a honvéd-tüzérség egy része és a Würtemberg-huszárok 2 divisiója. A „Hunyadi-sereg“ elindult, hogy olly diversiót csináljon, melly által az ellenséget nyugtalanítsa.

A fővárosban számolok a nemzetőrségre, hogy kötelessége teljesítésében annál serényebben járand el, mivel szerencséje van a törvényhozó testet is e város kebelében fogadhatni. A főváros iránt legyenek a ház tagjai megnyugodva abban, hogy mint mondám, a sánczok már készülnek, az álgjuk elhelyeztetnek s most nincs szükség nagyobb erőre, mint mennyit a közbátorság igényel. Ha ezen rendelkezéseket elég biztosoknak tartja a ház, szerencsésnek fogom magamat érezni; ellenkező kijelentését ugy veszem, mintha illy percekben nem lenne bennem elég bizalma.“

S miután e politikát Kossuth is helyesnek nyilvánítá, a ház is elfogadta azt.

De a katonák átállási ügye még a sept. 14-iki ülésben is folyt. Indignálódva kérdezte ugyanis Madarász László, mi az oka, hogy Baththyány azt megtiltá? S azon felelet, hogy ez a sorkatonaság iránti bizalmatlanságból történt, nem kevés vita után megnyugtatót átket.

A másnapi ülésben miniserelnök felolvastatá a Teleky Ádámhoz küldött legutóbbi rendeletét, mellynek értelme az, hogy a jelen rendelet vétele percztől fogva egy talpalatnyi földet se engedjen b. Jellachichnak védtelen. Ha netalán — így szól a rendelet — ön bármi okból e feltételt el nem fogadná: átaladandja azonnal a védsereg vezérletét a rangban ön után következő tisztnek, szükség esetében addig menvén, míg egy hazafi találkozik, ki hazája földjét megvédeni első legszentebb kötelességének tartja stb.

Továbbá jelenti, hogy Pest körül a védelmi munkálatok folynak, az önkénytesek, sorkatonaság és mobilis nemzetőrség egy része ma indult utnak, holnap fog menni a másik rész.

A perlaszi táborba is lement egy sokat ígérő csapat segítségül, ha talán Jellachich embereinek szándoka volna erősíteni a rácz lázadást. Egyébiránt megparancsolta szóló, hogy mihelyt ezen erő leérkezik, nyomban foglalják el a az.-tamási sánczot. Ha ez megtörtént, nagy erő lesz ismét dispositiónk alatt, s ezzel hatalmas diversiót lehet csinálni.

Egyébiránt sajnosan kénytelen szóló kijelenteni, hogy a Dráva melletti vezérség várakozásának meg nem felelt, mert a nélkül, hogy Jellachich emberei még csak egy lövést tettek volna, táborunk már Keszthelyig vonult vissza, Jellachich pedig eddig N.-Kanizsát elfoglalta. Megemlíté szóló a nehézséget a fővezér választásában, hogy t. i. a többi tisztnek olyan alatt akarnak állani, ki rangra nézve nálók felebbvaló.

Budára nézve jelenti a miniser-elnök, hogy a magyar tüzérség már átvette a várbeli szolgálatot; a komáromi várban pedig azonkívül, hogy Majthényi alezredes 250 önkénytesel ben van: a Turszki sorkatonaság tegnap felváltotta a Ceccopieri-eket.“

Ugyanez nap este tartott ülésben Batthyány bemutatja a háznak Csányi László a drávai táborba kiküldött kormánybiztosnak levelét, mellyben jelenti, hogy Teleki Ádám vezérőrnagy saját és tisztikara nevében kinyilatkoztatta, hogy Jellachich ellen, kivél ötöt egy eskü köti, hadakozni nem fog s ha a kormánybiztos élelmezéséről nem gondoskodik, Jellachich táborába is átmenni kész; minthogy tehát a tábor vezérlet nélkül egy perczig sem maradhat, a házat felhívja: miszerint ő fenségéhez a nádor királyi helytartóhoz rögtön küldöttség neveztessek, hogy őt a táborba indulásra úgy kérje fel, miszerint már holnap elinduljon.

Ez indítvány elfogadtatván, Pázmándy elnöklete alatt küldöttséget küldtek a nádorhoz, melly is nemsokára visszatért: a nádor oda nyilatkozott, hogy nádori és hazája iránti kötelességeit ismerve, a táborba le fog menni, az ottani hadseregek vezérletét átvenni; megvárja azonban a képviselőháztól, hogy törvényes uton maradva, semmi olyan intézkedést nem teend, melly fenálló törvényeinkkel ellenkeznek, kinyilatkoztatván továbbá, hogy miniszterelnök urral a seregek helyzete és állása iránt értekezvén, reményli; hogy a törvényhozás is a hadseregeknek szaporítása és nevelése iránti czélszerű intézkedéseket megteendi; végre biztosítja ő fensége a képviselőházat és általa a magyar nemzetet, hogy jelen nyomasztó körülmények között, ha sokak által megcsalottnak is, el van határozva, hazája iránti kötelessége érzetében hivatalát akként vinni, hogy még holta után se lehessen e hazában senki, ki róla elmondhatná, hogy általa megcsalotott.

E perczben mindenki keblében két hit élt: hogy Teleky Ádám áruló s hogy a nádor a hazát meg fogja menteni.....

X.

Miniszterelnök azon értesítésére, miszerint a tisztikar megbízásából gr. Bubna őrnagy és Bárczay százados aug. 16-kán Jellachich táborába mentek, felszólítani őt, előmutatni a király azon levelét, mellyben a haza megtámadását parancsolja s tudatni vele, hogy ingyen egy talpalatnyi földet sem engednek át, nem kis lelkesedést idézett elő.

Ugyanez nap esti ülésben Batthyány kinyilatkoztatta, hogy miután a ministerium iránt fölterjesztett feltételei nem fogadtattak el, ő megszűnt miniszterelnök lenni. Ezután felolvassa a királynak Schönbrunn, sept. 15-éről irt levelét, mellyben írja: hogy a midőn a volt ministerium tagjainak leköszönését elfogadja, egyszersmind gr. Batthyány Lajos ajánlatára nézve új ministerium alakítása iránt, színté megelégedését nyilvánítja.

Mi a feltételeket illeti, mellyeket gr. Batthyány a ministerium

alakításához kötött : ő felsége jelenleg még nem képes e részben határozott feleletet adni.

Mondja továbbá ő felsége ezen levélben, hogy a volt ministerium több tagjai a mult országgyűlésen hozott törvényeknek olly értelmezést adtak, mellyhez ő felsége nem járulhat, hogy nagybátyja János főhg fogamat nélkül kísértette meg a horvát bonyodalmak kiegyenlítését : a magyar országgyűlés pedig két hónál régebben együtt van a nélkül, hogy e részben lépést tett volna ; ellenben a ház hozott olly határozatokat, mellyek sem az ország javával, sem a monarchiai összeköttetéssel meg nem egyeztethetők, sőt sept. 11-kei határozatában elhagyta a törvényes tért is a ház, midőn az 5 frtos bankjegyeket a nélkül, hogy az e részben felterjesztett törvény szentesítését elvárta volna, kibocsátását, ugyszinte az ujoncz-állítási törvényt szentesítése előtt fogamatba venni határozta, mi több : a rendes katonaságnak a honvédseregbei átlépését megengedvén, ezen seregeknek zászlóaljuk hűtelen elhagyására s ez által minden kegyelet és rend felforgatására okot adni botor volt.

Mindezeknél fogva, miután a magyar és horvátországi előzmények ő felsége aggodalmaiban egy egészet képeznek, addig is, míg ő felsége a birodalmi országgyűlésre bizhatná a horvát bonyodalmak kiegyenlítésére alkalmas eszközök találását, elvárja ő felsége azon személyek felterjesztését, kikből gr. Batthyány az új ministeriumot alakítani szándékozik.

E lemondást a ház nem fogadta el. Ujabb és nagyobb vést láttak abban, ha a haza perczig is kormány nélkül marad.

Kossuth tehát s az összes parlament felszólíták őt tovább is folytatni a kormány fonalát, ott, hol elhagyá. A gróf következő választ adá :

„Ezennel kijelentem, hogy én kötelességemnek tartom a felhívásnak engedelmeskedni s ministeriumot alakítani fogok. Egyébiránt szükségesnek látom politikám egy részét mindjárt kitárni a ház előtt. Én mindent el fogok követni, hogy Jellachich többé hazánk földéből egy tapodtat se nyerjen ; ha azonban nem lennék szerencsés őt visszavonulásra kényszeríteni : akkor kényszeríteni fogom, hogy ontsa a magyar véret s én Pestet védeni fogom“

A sept. 17-én tartott ülésben a miniszerelnök felolvassa az általa kijelölt új ministerek neveit, olly megjegyzéssel, hogy a tárczák még felosztva nincsenek, s némellyek személyesen távol levén, meg egyezéseket még nem tudhatni. Ezek : Ghiczi Kálmán, Szentkirályi Móricz, Erdődi Sándor, b. Vay Miklós, b. Kemény Dénes, b. Elővös József és Mészáros Lázár.

Madarász L. okát kérdezvén, miért nincs bejelentve a 8-dik minister is ? a miniszerelnök, mint kivehetők, azt válaszolá, hogy 8-dikat is fog felterjeszteni, de a személy iránt nincsen tisztában.

Nagy figyelmet gerjesztett Komárom város következőlevele :

„A magyar képviselőháznak. Komárom vára, mindamelllett, hogy benne Majthényi alezredes urra! 240 önkéntes van, a hazaáruló Mercz kezében van; hazaáruló: mert tagadja, hogy a miniszerelnöknek becsületszóval engedelmességet ígért volna. S több napok óta alattomos fortéllyal, rendelet magyarázgatása ürügye alatt, csukva tartja a vár kapuit s ostrom-védő helyzetben van. Ma a gőzösön érkezett Vilmos ezred zászlóalja tiszteivel hosszasan beszélgetve, nappal mindnyájunk szemeláttára gőzösön Gönyőre küldötte, s ugyanazt éjjelre, titkon a komáromi várba visszarendelte. Jóllehet Majthényi alezredesnek becsületszóval fogadá, hogy tudta nélkül a várba semmi katonát nem bocsátand és nála nélkül semminemű intézkedéseket nem teend. Hitelesen értesítettvén estve a felől, a tanács rögtön közgyűlést hívott össze s Majthényi alezredes, Besze János őrnagy, Csapi János és Csuzi János őrnagyokkal egyetemben elhatároztuk, a dolog mibenlétét a várparancsnoktól küldöttség által kitudni, tudatván vele egyszersmind gyűlésünk azon határozatát is, melly szerint tettleges bejövetelüket tettleg meggátolandjuk. Ennek következtében a parancsnok nyiltan bevallá, hogy ezen katonaság rendeletére jó vissza s minthogy a hidon, melly ugy is kinyittaték, át nem jöhet, a túlparton levő s e napokban 6 ágyuval megerősített O-Szőny feletti erősségben helyezé el őket további rendelkezéseig. Árulás az egész. A parancsnok senkit, sőt a köztünk létező Majthényi alezredest sem bocsátja be eddig a várba. Schaurott mérnök-alezredes rendelkezik rosz akaratával. A vár, ha rögtön nádori aláírással s miniszeri ellenjegyzéssel ellátott szigoru parancs Merczhez nem érkezik, részünkről veszve van, mert nemzetőri erő a vár ellen sohasem győzhet, csak nádor és nemzeti parancs nyitandja meg a kapukat; de az is csak ugy, ha egy órát sem mulaszt el a nemzet. Ezen aggodalom-szülte levelünket mind ő fenségének a nádornak, mind a miniszerelnökhez futár által megküldeni hazafiúi szent kötelességünknek tartottuk. Kelt Komáromban, sept. 15-én 1848. éjféltkor tartott közgyűlésünkben.”

Határozat lón, addig várni, mig a várparancsnok a hozzá küldött levélre válaszol.

S a mint tornyosult a vész, s a mint növekedett a vihar, a kormány naponként több erélyt tudott kifejteni, a nép naponként lelkesültebb vala. Az első bizott ennek óriási erejében s az utóbbi teljes hittel csüngött azon.

Nyolczadik fejezet.

Kossuth szózata az elfolyt eseményekről, lemondott szász képviselők, a bán találkozója a nádorral, gr. Szécheny letünése a politikai térről, a képviselőház küldöttei Bécsben, a bán egy csapata Székesfehérvárt, Pulszki tudósítása Bécsből, Sz.-Tamás szerencsés ostroma sept. 21-én, a bán elfogott levelei.

I.

E pár nap volt az, midőn Kossuth nem ült a kormánypolczon. De hatásköre azért nem csonkult, mert ha eddig a kormány hódolt akaratának e pár nap alatt tudá a népet annyira megnyerni, hogy a kormány az általa követett politikát kövesse. A nevét viselő s ekkorban legtekintélyes lap hasábjain szebbnél szebb s bámulandó agitatói tehetséggel szerkesztett felszólításokat bocsátott közre.

„Lemondásom s mi utánna következett“ című cikke megjelent a Kossuth hirlap sept. 19-iki számában historiai oklevélként, magában foglalván az akkori idők történeteit rugóival a közlést megérdemli.

„Kötelességemnek érzem, röviden számot adni polgártársaimnak.

A martiusi napok nem ember műve. Az örökkévaló istené.

Nekem csak annyi művem volt benne, hogy határozottan megragadám az események fonalát.

Mielőtt Bécsbe menénk az országgyűlés küldöttei, Batthyány Lajost, leendő első magyar minister-elnöknek kiáltám ki a pozsonyi erkélyről a nép ezereinek, s isten azt mondá „Amen.“

Ugy lón.

Egy perczig Bécsben magában olly hatalom állott kezemben, melynek emlékezetére is borzadok.

Intésemről függött, mi történjék a bécsi „Burg“-gal.

És én azt mondtam az austriai háznak. „Hived vagyok; nekem nem kell semmi, én nem ismerek nagyravágyást eddig. Adja meg a király Magyarországnak, a mihez ennek régi joga van, a mire 14 király megesküdütt s esküjét egy sem tartotta meg; adja meg neki

önálló független kormányzatát „und ich werde Ruhe schaffen dem Hause Österreich in Wien.“

Ugy lón.

És mi loyális magyarok beértük a legszorosabb igazsággal, kevesebbel mint az igazsággal; midőn minden kezünkben volt.

Elég kábák voltunk azt hinni, hálásak lesznek a magyar nemzet iránt; mégcsak seregeinket sem hívtuk vissza külföldről.

A pragmatica sanctio iránti gyöngédségből hagytuk künn, támogatni a roskadozó ház oszlopait; ben pedig megszenvedtük az idegen tiszteket, idegen zsoldosokat s ettettük saját kenyerünkkel, fizettük keserves véres verejtékünkkel.

S mi lett belőle? miként hálálták meg? Seregeink vérével győzelmet vívtak ki s díjul a magyar szabadságot akarják eltiporni; — az idegen seregek pedig összeesküdtek az őket tápláló hazánk ellen.

Bécsből megjövének a mint nevezének: „magyar argonauták.“

Kértem a miniszterelnököt, hagyjon ki engem ministeri combinációjából, gyomromból utálok a hivatalt.

Azt mondák: nem lehet; nélkülem nem alakulhat ministerium, nem meri senki a financztárczát elvállalni.

Engednem kellett. Meghozám az áldozatot, a legnagyobbat életemben. Miniszterré lettem, s a sok kegymosoly csak úgy özlött reám le a magasból.

S én megborzadtam önmagamtól, midőn a sanctio napján a trónus lépcsőzetéhez kellett állanom. És mondtam magamban „Mindenhátó Isten! miért mérted reám e pohárt.“

Elkövetkeztek a kezdődő vésznek napjai. Elvem volt: igazság, de az igazság mellett kérlelhetlen szigor a kigyófaj ellen, a hol csak fejét felemeli.

Azt mondák: diplomataizáljunk, ne kísértsük energiával a fatumot. Hiszen lehetetlen, hogy elhagyjanak; lehetetlen, hogy ne támogassanak királyi esküvel szentesített törvény s igazság mellett.

És diplomataizáltunk. És megcsalták szegény hazánkat, rúdul, iszonyatosan.

Midőn világos volt, hogy megcsaltak, mondtam: „Az idő ugyan veszve van, most 10,000 ember kell, hol két ezer elég volt volna.“ Azonban bátorság, energia; még veszve nincsen semmi.

És mondák: igen, energia, de a „törvényes formák között“ azon túl nem lehet lépni, akármi történik.

No mondtam: formák miatt elvesz a haza. De biz az csak úgy ment, hogy ha valamely parancsnok elárult, irtak neki régi híres löcsei formára „Herr N. N. soll sich äussern, miért árulta el az országot?.“

Jellachich nem úgy bánt a dologgal, akasztófát állított annak számára, a ki nem akart párttűző lenni, s mikor elég erős volt, azt mondá a péterváradai főhadikormányzónak, a nálánál öregebb, rendjelekkel rakott, érdem s nem párttűzés által emelkedett Feldmarschal-lieutenant Hraboszkynak: „Kendet a császár tette ide, én pedig leteszem, menjen kend pokolba!”

És elment, mondván: majd „satisfactiót kér a császártól“, a császár pedig azt mondá: „Mein lieber Jellachich, ön derék, hű loyalis, pártfogóm; biztosítom önt magas császári kegyelméről.“

És mi mindig „törvényes formákról“ és „diplomatiáról“ és „militair regulement“-ról és „Aeusserungok“-ról beszélgettünk.

Százsor mondám: „resignálok“, azt felelék: „Az istenért ne, szétbomlik a ministerium, soha sem lesz többé magyar finantzminister. Én leszek felelős a haza szabadságáért.“

Kinos egy helyzet volt. Öt hónapon át soha egy nyugodt pillanatot, soha egy, mellyben magammal elégedett lehettem volna.

Időközben a császár megszökött Bécsből. Más nemzet azt mondta volna, a mit a nemzetek mondani szoktak, midőn fejedelmök megszökik.

Mi mindig hű, mindig loyalis magyarok, kettőztettük hűségünket. A „Martius“ szerkesztője perbe fogatott, mert azt hírlé, hogy István főherceg ideiglenesen kezébe vevé az országlást. Könnyörgtünk, hogy jöjön a király hű körünkbe, s elég naivok voltunk hinni, hogy megteszi, annyival inkább, mert meg is ígérte, miként előtte 14 ősei ezerszer megígérték; és 300 esztendőknél alig töltöttek 300 napot Magyarországon.

Ekkor a vezérpolitika az volt: „Budapest nyugodt legyen minden áron, különben a király el nem jő“, és Budapesten e nyugalom végett annyi katona vesztegelt, mennyivel Kis Ernő kiirtotta volna a rabló szerbeket.

Majd mindinkább világosságra jöttek a reactio ármányai; a katonai parancsnokok részint haboztak, részint nem engedelmeskedtek; a bécsi „Hofkriegsrath“ épületének személyzete mindenütt bemártotta kezét a magyarországi katonaság dolgaiba; Jellachich nyíltan revoltált; külföldről a magyar katonát nem adták ide, hermetice elzárták a magyar kormányhatalmi közlekedéstől, ha valamely magyar ezrednek magyarhonbai bejövetelét megengedték is, a végrehajtás elmaradt. Maga a király is parancsolt, mégsem lett semmi sikere s azt mondák Bécsből; „mi mindent megtevének, de ez s ez ezredes, ez s ez parancsnok nem engedelmeskedik.“

Általában ő felsége a király kevés kivétellel, mind addig, míg Olaszországban Radeckzy nem győzött, mindig kiadta a törvényes parancsokat, Jellachichot párttűzőnek nyilatkoztatta; a hadi főparancsnokságoknak; határőröknek megparancsolta, hogy a magyar hadügyministernek engedelmeskedjenek. Amde parancsainak ritkán

engedelmeskedett valaki, s az ellenséges szellemű főtiszteknél azon maxima uralkodott, hogy nem az a fejedelem akarátja, a mit ír, hanem az, a mit „mások a fejedelem legközelebbi körében mondanak.“

Igy úzte a camarilla velünk s a király nevével a legrútább játékot.

János főherczeg nem ment Horvátországba a fejedelem törvényes akarátát tudtul adni a népnek s határőröknek. Jellachich ellenben, kit a király pártütőnek nyilatkoztatott, Bécsben a legnagyobb kitüntetéssel fogadtatott. Bécsből, mint mondák „tévedésből“ ágyukat, lőszert, puskát, fegyvereket küldöttek neki; küldöttek pénzt, nehogy a szegény határőrök szükségét szenvedjenek; a közös harminczadi hivataloknak megparancsolták, hogy a magyar jövedelmeket Jellachichnak adják ki nyugtatvány mellett; a Fiume védelmére rendelt magyar gránátosokat „tévedésből“ Radeckykeze küldék; Dreyhahn alezredest, ki Fehértemplomot olly rútul elárulá „tévedésből“ ezredessé tették; Mayerhoffer austriai consul és tábornok „nehogy polgárvér ontassék“, a határőr-ezredeket fellázította, s a rabló szerbekkel czimborált, miután először Bécsben, onnan Zágrábban megfordult; Sz.-Tamás körül árulás tette semmivé igazságos reményeinket. A magyar hadügyminister rendeletei ellen minden ember „alázatos remonstrációkat tett“, és senki sem engedelmeskedett; a bécsi ministerium a horvátok részére felmondta a neutralitást ellenünk; a birodalmi országgyűlés előtt a fellázadt rabló szerbeket „Waffenbrüdereknek“, az ellenöki háborut „természetelleninek“ nevezte; a tót, oláh vidékiek Bécsből lázadásra izgattattak; Erdély az unio megtörésére bujtogattatott, szóval: mindenütt pártütés, árulás, lázadás és mindenütt a fejedelem iránti hűség és loyaltás nevében a törvény ellen.

Ezalatt hűtelen vezéreink bácsi táborunkat, melly jól vezetve elég volt volna a szerbeket akár kiirtani, kéthónapi tétlenségben, szabad ég alatt örökösen nyugtalanított állásban elkínözva, elkedvetlenítették, jobb felét betegségnek adák martalékul, végre csatába vezették; a hadi tanácsban megállapított dispositiókat éjjel megváltoztatták a nélkül, hogy a hű és becsületes csapatvezéreket a változásról értesítették volna, s midőn Bakonyi mind ezeknek ellenére már a sánczot meghágta, a győzelem perczében hátrálót fuvattak.

Irtózatos!

Majd ismét Temerin s Járek esett áldozatul, mit a szerb gyujtogatónak egy kardvágás nélkül feladtak; s visszafoglalni nem is próbáltak. Előbb pedig Földvárt elfoglalák; s elfoglalván visszavonultak, átadták a szerbeknek s három héten át nézték egy puskalövésnyiről, mikint csinálnak ellenünk egy újabb erősséget.

Végre pedig főtisztek s egész seregek — az idegenek kö-

zól — nyíltan kijelentették, hogy a határőrök ellen nem fognak küzdeni.

Elvették pénzünket, s elárulták törvéayünket, és azt katonai becsületnek keresztelték.

Tényeket mondtam el. Ügykeztem, lelkem s minden tehetőségem szerint a vést ellensúlyozni, de a hadi tárcza nem volt kezemben, én csak szólhattam, tennem nem lehetett, lemondásomat pedig a legfőbb veszélynek mondá mindenki s én hónapokon át azon kínos helyzetben valék, hogy együtt kellett egy olly politika felelőségének színét viselnem, melly vagy nem egyezett az én mézetemmel, vagy későn fogadtatott el, vagy a foganathavételnél megtörött.

Végre a bajok annyira nőttek, ugyanazon egy fejedelemnek egyik ministeriuma velünk olly ellenséges lábra tette magát, hogy a dolog már tovább így nem maradhatott.

Tisztába kellett elvégre jöni, akar-e a király magyar koronája épségének, hű magyar nemzete törvényes önállásának s a király által esküvel erősített törvényeinek megvédésében, minket gyámolítani vagy pedig nem?

Mert ezen irtózatos állapot tovább nem huzható halszatható, hogy a pártütők, lázadók, de még a rablók is, a fejedelem nevében borítsák vérbe-lángba az országot, irtó-háborut viseljenek a magyar faj ellen, a fejedelem közvetlen köréből szőjék Magyarország ellen az összeesküvést, ha a fejedelem a törvény érdekében parancsol valamit, azt a királyi udvarból tegyék semmivé, a pártütők pedig azzal lázítsák a népet, hogy akkor tesz a királynak kedves dolgot, ha a király törvényes rendeleteinek ellene szegül.

Azért hát, mert ezen borzasztó játék tovább nem tűrhető, a ministerium elvégre belátta, hogy a diplomatizálásnak véget kell vetni, s a király akaratával tisztába jöni.

Felment tehát két minister Bécsbe a királyhoz következő törvényes kívánatokkal:

1. Jöjön le az országba.
2. Összehitta az országgyűlést a végett, hogy a hon védelmére pénzről és katonáról gondoskodjék. Megvan a két törvény: tehát sanctionálja.

3. Ha a magyar katona vérzik érette Olaszországban, tegye kötelességévé az országban idegen katonának, hogy engedelmeskedjék a kormánynak s védje a törvényt a pártütés ellen, s nyilatkoztassa becsületlennek, a ki azt nem teszi.

4. Tiltsa meg Jellachichnak, hogy Magyarországot ne merje megtámadni.

Ha e szó: „királyi eskü“ szent, lehet-e ezeket megtagadni?

Azonban mi történt? ministereink oda voltak 10 napig, s komolyan senki még csak szóba sem állott velök.

Hanem időközben ministereink ottlételet teljesen ignorálva, ő felsége aláírása alatt kelt kézirat kíséretében a bécsi ministerium az ismeretes emlékiratot küldötte le Budára, melly emlékiratnál nagyobb politikai bünt nem mutathat a historia.

Hazánk vérben-lángban van a király nevének bitorlása mellett izgatott pártütés által; mi arra kérjük a királyt: segítsen minket királyi tekintélyével, a hazát, a királyi széket s a törvényt megvédeni; s nekünk egy emlékirattal felelnek, mellynek tartalma: „a törvény, mellyre a király megesküdött, semmit sem ér, Magyarország szünjék meg önálló ország lenni s a német ministerium által Bécsből kormányoztassék, miszerint pénzünkről jövőendőben se számoljanak, mint ekkorig nem számoltak, magyar vitézeink tovább is a népek szabadságának elnyomására fordittassanak, mint ekkorig fordittattak, minket pedig idegen zsoldosok tartsanak igában mint eddig tartottak és legyünk tovább is egy gyarmattartomány, szükségre, nyomoruságra kárhoztatva, mint eddig valánk.“

Ez volt a felelet igazságos kívánatainkra; ez volt a hála hűségünkért, ez volt a köszönet a dynastiához ragaszkodásunkért.

De még ez sem volt elég. Ministeriumunk küldöttei ott vesztegeltek Bécsben eredmény nélkül. Velök e dologról nem is szóltak. Az országgyűlés látván a camarilla tacticáját, miszerint halogatóással akarja hazánkat elveszteni: küldöttséget küldött Bécsbe a ministerium kívánatainak teljesítését a nemzet nevében követelni.

E minő választ kapott?

Azt, hogy ő felsége beteg, tehát nem jöhet az országba. A törvények sanctiojáról majd gondolkozni fog, s ha volna is ellenök észrevétele, senki arra ne magyarázza, mintha a törvényeket nem akarná megtartani; a többi kívánatok iránt pedig részint már intézkedett, részint majd a ministerium utján kiadandja határozatát.

Szóval: e küldöttség is egészen hiában járt, de mégis... nem járt hiában, mert magával hozta ujság gyanánt ő felségének neve alatt kelt egy kéziratot Jellachichhoz, mellyben őt, ki a törvény ellen fellázadt, ki ő felsége törvényes rendeleteinek fegyveres kézzel ellene szegült, kit ő felsége pártütőnek nyilatkoztatott, most minden ministeri ellenjegyzés nélkül, tehát a törvény ellenére, hivatalaiba, mellyekről gyanusítások alapján függesztette fel, visszahelyezi, őtet eddigi eljárásáért (t. i. hogy a törvény s törvényes kormány ellen fellázadt) megdicséri, s azon várakozását jelenti ki, hogy tovább is az összes birodalom érdekében olly hű! loyális! ember lesz, mint eddig volt.

Valóban illy rettenetes dolgok csak onnan magyarázhatók, hogy a király, mint maga is mondja, beteg; de már az csakugyan türhetetlen állapot, hogy a király betegségével a titkos camarilla, a nem felelős udvari tanácsadók annyira visszaéljenek, hogy szegény

hazánknak szabadságát, alkotmányát, nemzeti lételét semmivé tegyék; s a király és törvény elleni pártütésre a beteg királynak mintegy helyeslését függesszék reá.

Az ország ekként el levén árulva, a királytól, kinek ministerei valánk, elgyengült egészsége miatt így el levén hagyatva, s a pártütés ellenünk a királyi név tekintélyével gyámolítva: a ministeriumnak természetesen resignálnia kellett.

István nádor a lemondást elfogadta, de más minister-elnököt mindjárt nem nevezett, az ország tehát felelős kormány nélkül volt.

Azon ponton állottunk, hogy a mire a bécsi cselszövények működtek, a mi végett Jellachich fellázadt, t. i. hogy ne legyen magyar ministerium, csakugyan teljesedni fog s visszaesünk a bécsi camarilla járma alá.

Ezt nem engedhetők. A képviselő ház kötelezte a lelépett ministeriumot, folytassa hivatalát addig, míg más ministerium alakittatik; a többiek nem akarták, én és Szemere köteleességünknek véltük megtenni; s a ház osztatlan bizalommal kíséré cselekvésünket, melyet arra használtunk, hogy letegyük a magyar hadseregnek alapját, s pénzerőt biztosítsunk az ország védelmére.

Fent nagyon haragudtak; de mi azt mondók: itt az országban ministeri ellenjegyzés nélkül senki sem parancsolhat, tessék ministerelnököt nevezni, annak kezeibe letesszük a hatalmat, de másnak nem.

Használt; mi letételenné tettük magunkat, de a ministeri kormányformát s vele Magyarország önállását megmentettük.

Gróf Batthyány Lajos ministerelnökké nevezetvén, uj ministerium alakításával bízott meg.

Egyszersmind megérkezett a hir, hogy a pártütő Jellachich beütött az országba.

Batthyány a ministerium alakítására feltételül kötötte, hogy ezen pártütőt ő felsége az országból kiharancsolja.

Három napig vártunk a válaszra. Ezalatt érkezett hire Teleky Ádám borzasztó árulásának. Ezalatt szólított fel a nádor, hogy mint az ország főkapitánya, nádori kötelessége szerint menjen személyesen védeni az országot. Mit ő teljesített is.

Végre megérkezett a király válasza. Batthyány ministerelnöknek elfogadtatott, de a pártütőnek az országbóli kiharancsoltatása iránt ő felsége azt mondá, hadd lássa először, minő egyéneket teend Batthyány javaslatba ministerekké, s neheztelőleg szólt, miért toborzunk katonát s miért bocsátunk ki papirospénzt.

Értsétek jól meg hazámfiak!

A beteg király nevében az adatik tudunkra, hogy az, valljon ő felsége kiharancsolja-e a vétkes pártütőt, ki hazánkat jogtalanul

megtámadá s Budának elfoglalásával fenyegetőzik, attól függ : Péter vagy Pál lesz-e ministeri candidatus ?

S a beteg király nevében roszalják, hogy védeni akarjuk az országot, védeni a királyi széket a pártütés ellen, mellyel az udvari cselszövény hazánkat megszállotta.

Tehát sanctio nélkül szabad volt pártot ütni? de mi védelem nélkül görbüljünk meg a járom alá, s adjuk fel hazánkat gyáván, hűtlenül!

Irtózatos! minő játékot üznek a beteg király esküjével.

Sokan roszalják talán, hogy ezen elválasztó perczben azon bizalomnál fogva, melly a legközelebbi napokban csekély személyem iránt nyilvánult, nem ragadtam kezeimbe a hatalom gyeplőjét a haza megmentésére.

Nem, hazámiai, én ezt nem tevém, sőt minden erőmmel oda dolgoztam, hogy gróf Batthyányt reá birjuk, alakítson ministeriumot, még pedig akként alakítsa: hogy én, s minden olly név melőzve legyen, melly ürügyül szolgálhatna a királyi helybenhagyást megtagadni.

Istenemre esküszöm, csak így lehetett a haza megmentésére időt nyerni.

Elmondom röviden okaimat:

A nemzet elébe vetett kelepce nagyon is világos volt.

Bármi borszasztó tömege nehezedett is hazánkra az árulásnak, mégis van a jogban s igazságban annyi erő, hogy nem mernék a beteg király nevében Jellachichnak az országba beütését világosan megparancsolni; nem mernék a katonaságot a törvény iránti engedetlenségre világosan utasítani.

Ámde most azt gondolák: Batthyány feltétele nem levén elfogadva, ő le fog mondani az elnökségről, új elnököt rögtön nem lehet nevezni, mert a beteg király Bécsben van, a nádor a táborba ment, kormány nélkül azonban az ország egy perczig sem lehet, azt hitték tehát, hogy a sok hitszegés által méltán felingerlett országgyűlés ragadja kezébe a végrehajtóhatalmat, s vagy dictaturát, vagy provisorius kormányt állítand.

És ekkor készen van az árulás által annyira ohajtott ürügy, a beteg király nevében azt mondani: imhol Kossuth, Nyáry vagy nem tudom ki, kezökbe ragadták jogtalanul a kormányt, kivetköztették a nádort törvényes hatóságából, kivették a király kezéből a kormánynevezési jogot, most tehát már a király parancsolja, hogy Jellachich nyomuljon előre Budáig, űzze el a király jogait bitorló kormányt s helyezze be ez s ez ministereket, kik között pénz- és hadügyi, kereskedési s külügyi ministerek nem voltak volna, a többiek pedig azon vétkes camarillának tagjai voltak volna, melly hónapok óta ármánykodik hazánk szabadsága ellen s kész vért ontani, az országot lángba

borítani, a királyi széket a hitszegés útján veszélybe dönteni, csak-hogy elveszett hatalmát, minden áron visszakerítse.

Ehez járult még, hogy a nádor a helyett, hogy most az ország védelmében vezérkedik, itt hagyta volna az országot s jöttek volna parancsok királyi névvel, hogy a katonaság ne merjen a provisorius kormánynak engedelmeskedni, Jellachich ellen ne merjen senki harczolni, ne merjen senki önkénytesnek beállani, ne a magyar banknotát elfogadni, szóval lesve lesték az ürügyet, hogy az ország védelmi ereje elzsibbasztatván, a szegény magyar nemzet védtelenül semmisüljön meg s kitöröltessék a nemzetek sorából.

S most ítéljen minden igaz hazafi. Nem követtem volna-e el a hazát veszélyeztető bünt, ha az irántam nyilatkozó bizalomtól elszédítettve s engedve azon méltó indignationak, mely minden igaz magyar kébelt elfoglal, megadtam volna az árulásnak azon ürügyet, melyre oly régen hiában várokozik.

Nem, én azt mondom, ha van egy mákszemnyi érdem életemben, ha van, a miért hazámfiai szives hajlandóságát megérdemlem, azáltal érdemtelmem meg, hogy ezt nem tevém.

A képviselőház pedig, mert egyhangu nyilatkozatával Batthyányt, ministerium alakítására reábirta s Batthyány, hogy ezt elvállalta, a nemzet köszönetére érdemes.

Most csak az minden hazafi teendője, hogy készüljön a védelemre mindaddig, míg a nagy bajjal tartogatott törvényességi formák megbuktatására az ármány és árulás újabb ürügyet nem talál.

Keresend s találand kétségtelenül, mint a farkas Aesopus meséjében a bárány ellen talált. De már csak holnap is készültebbek leszünk, mint tegnap valánk, s a farkas nem bárányokra fog bennünk találni.

Gondolkozzatok, lelkesüljetek s fegyverre, fegyverre! az elárult hon védelmében a hazánkat megszállott ellenség ellen. Őt megbuktatva, megbuktatjuk a gyalázatos camarillát, s a szegény beteg király s a szegény elárult hon mentve leszen.“

II.

A képviselőház által a nádornak a bánnal határozott találkozóása sept. 21-én történekedett Kiliti mellett a Balaton partjain, hová a bán főhadiszállását áttette.

De a bán azon szín alatt, hogy a magyarok hűtlenségétől fél, nem jelent meg s a nádor, daczára, hogy a háznak pár nap előt mindent ígért, Bécsbe utazott, a nélkül, hogy valakinek szólt volna. E perczig mindenki azt hívé, hogy a nádor vezére a magyar pártnak s hogy az ügynek ő nem csak szinből apostola.

A képviselőházban sept. 19-én két nevezetes tárgy forgott fen. T. i. délelőtt a felett vitatkoztak, hogy hat százsz képviselő lemond-

dott, délután pedig az elnök felolvasá Csányi kormánybiztosnak egy levelét, hogy a Teleki Ádám ellen emelt vádai félreértésen alapulnak, miután ő és tisztikara csakugyan harcolni fog.

Ezenben gr. Széchenyi némi örültségi rohamok miatt Döblingbe kényteték utazni. A verestollasok színléssel vádolák őt, de annak valótlanságát mind a közvélemény, mind a lapok bebizonyíták. Ekkép és illy körülmények közt kelle a legbuzgóbb, legmunkásabb honfiak egyikének a politikai térről lelépnie.

Sept. 20-án estve érkeztek meg a birodalmi országgyűléshez küldött képviselők.

„Kedden, a benyújtott megbízó levél nyomán a küldöttség elvagy el nem fogadtatása tárgyalatott. A baloldal melegen küzdött az elfogadás mellett, melly ellen a jobboldal és a közép főleg azon okból keltek ki, minthogy a ház szabályai tiltják a küldöttségek elfogadását. Voltak közvetítő indítványok is, jelesül, hogy ne az egész ház, hanem csupán választmány előtt adjuk elő megbízatásunkat, mások pedig azt kívánták, hogy az elnökség útján nyujtsuk be írásban kívánatunkat. Melly utóbbi indítvány, miután az ülésbeni fogadás 186 szóval 108 ellen, tehát 78 többséggel megbukott, határozattá is lőu.

Ezen eredményről magánlag értesülvén, a küldöttség abban ál'apodék meg, miszerint az elnökség útján érintkezni nem fog, közvetlen érintkezésre az országgyűléssel levén csak megbizva.

Este 9 óraker fáklyás menettel tiszteltetett meg a küldöttség. Jelen lehetett vagy 30,000 ember. Lelkes democrat szellemű szónoklatok tartattak a nép közül s viszonzattal a küldöttség tagjai részéről.“

Sept. 24-én a bán főhadiszállása Siófokon volt, honnan azonban már 27-én seregének egy osztálya Székesfehérvárba ért. Utközben kiadott proclamatiója :

„Bajtársaim! A horvát- és szlavonországi határvidéki őrseregek átlépnek magam vezérlete alatt Magyarországnak a ti oltalmatokra bizott földjére. Ne nézzetek minket elleneknek, az austriai lobogók emelkednek sorainkban, a kétfejű sas, jelképe száz meg száz csatatéren a dicsőségnek és becsületnek, nem válhatik lázadás és árulás jelképévé. Fegyverhez nyúltunk oltalmára nemcsak jogainknak, hanem egyszersmind fentartására szeretett fejedelmünk jogainak is, mellyekkel egy gonosz párt, nem figyelve egy nemeskeblű s hiv nemzet nagy többségének igaz érzelmeire, vétkes céljaival visszaélni nem átkodik. Már is tetézte ezen párt a birodalom felbontására célzó ármányát, midőn határozatai által a fejedelem és a haza iránti szeretettel egybeforrasztott seregben az elkülönzés szellemét ébreszteni, a bizalmatlanság s gyűlölség magvát hinteni s ezáltal az összes birodalomnak ezen erős védfalát lerombolni iparkodik. Vitézek, az austriai hadsereghez, mellyhez büszkén számítjuk magunkat, ti osztjátok ezen

ármány tekintetére felindult boszankodásunkat! fegyvereteket soha sem fogjátok testvéreitek ellen fordítani, kik császárukért s ennek jogaiért, mellyek egyszersmind a népek jogainak legszilárdabb véd-falai, életökét feláldozni mindenkor készek. Olaszország csatatérein visszaszerzé egy dicső hős legyőzhetlen vitézeivel a koronának egyik drága gyöngyét. Egy szó vezeté, egy szellem éleszté ezen seregeket nemzetiség minden különbsége nélkül : győzelemmel lón jutalmazva egységek. Nem jutott ugyan részünkül vérünket onthatni ezen magasztos célért; mindazáltal azon boldogító öntudat, melly szerint olaszországi vitézeinket testvéreinknek nevezhetjük, éreztesse mivélünk azon nagybecsü szerencsét, melly szerint egyesítve az austriai színek kötelékével, késő maradékinknak a becsület és vitézség példáját hagyhatjuk örökségül. Éljen az austriai hadsereg egysége! éljen kegyelmes császáruk s királyunk! Dráva partján, sept. havában 1848. Jellachich m. k. tábornagy és bán.“

III.

Pesten, september 27-kén következő placat nem kis figyelmet ébresztett :

„Azon futár, kit én folyó hó 23-án Pulszky Ferencz külügyministeri álladalmi titkár urhoz azon utasítással küldék fel Bécsbe, miszerint levelem vettével azonnal kérje ki ő felségének azon határozott választát, mellyet ő az általam kijelelt ministertársaim megerősítésére és azon feltételre, mellyhez ezen ministerium megalakítását köté, (t. i. Jellachichnak az országból rögtöni kiharancsoltatását) adni méltóztatik, megérkezett.

Ezen felszólításom folytán Pulszky álladalmi titkár urtól ugyan csak futár által folyó hó 24-éről következő választ nyertem :

Ma 8 óra után jött meg méltóságod futára, s tüstént kértem audentiát, egy óraker délben rendeltettem Ferencz Károly főherceghez, kitől azon választ nyertem, hogy írásban meg fogom kapni ő felségének elhatározását, mert a csend és rend fentartása a fődolog s szükséges, hogy loyális uton egyenlítették ki minden, úgy a mint ő felsége megígérte.“ Kelt Budapesten, sept. 25-én 1848.

Gr. Batthyány L.“

Más nevezetes tárgya volt a közbeszédnek, hogy Sz.-Tamás alól sept. 21-én a magyar seregek visszanyomattak. A Pesti Hirlapnak e tárgyról irt czikke sok tekintetben nevezetes.

„Hadügyministerünk sept. 21-én nagy hibát követett el.

A tény, melly mellette, de ellene is szól, ez :

Sz.-Tamás ostroma alatt ő több főtiszt körözetében olly ponton állott, hová legtöbb ágyugolyó irányoztaték.

Volt egy perc, voltak több, vagy tán voltak sok perczek, midőn hadtársai, kik szinte bátor s magokat kitüntetett egyénekből állottak,

lovaikról leszállván, a földre feküdtek, hogy a golyó fölöttük röptüljön el, mert életöket, melyet soha félelemből nem kíméltek, eredmény nélkül kockáztatni a közügyre nézve károsnak tarták.

A hadügyminister lován maradt, daczára ezer kéréseknek, ezer esdekléseknek.

Csak az isten különös csodája tartá meg őt számunkra.

Továbbá a hadügyminister, midőn seregeinkben rendtelenség támadt, s egy hidon nagy bajjal lehetett volna áthatolni, a csatornába ugrék s golyózápor közt uszván a másik partra, a zavart előbb megszünteté s úgy uszott táborkarához ismét vissza.

A képviselőház e hős tettekért egyértelműleg fejezte ki köszönetét és teljes méltánylását.

Hadügyminister urnak a házelnök fogja ezt levél által megvinni.

Mi is tegnap a legbensőbb örömmel éltettük derék hadvezérünket.

De ne vegye rosz neven, ha már ma, mert vérünk kissé lecsillapult, aggódva kérdjük tőle : nem vegyült-e e tettei közé a merészség mellé kockáztatása is ?

Nekünk önre szükségünk van.

Ön áldozza fel életét, midőn a vezéri kötelesség és szent ügyünk igényli.

Az élet nem a legfőbb jó.

De mi, kik bátorságában soha sem kétkedtünk, azon, a katona előtt nem kellemetlen hibáztatást mondjuk ki, hogy sept. 21-kén a Sz.-Tamást ostromló hős seregnek hős vezére, magát kímélte legkevesébbé s nemcsak ott kockáztatta életét, hol kockáztatni kellett volna.

Egy Mészáros, egy Vetter, egy Bakonyi s még néhány név az aldunai táborból, sok reményre jogosít fel igaz ügyünk sikere iránt.

Ki ne tudná, hogy ők nevöket bemocskolni soha nem fogják s legkevesébbé a félelem által.

Ha tehát önkímélésére intünk e szép koszoruból valakit, azért van, mert bátorságra inteni szemtelenség volna.

Éljen, dicső nagy hibája mellett is Mészáros Lázár, a mi hadügyministerünk ! “

IV.

Ezenben a bánnak egy Bécsbe küldött futára elfogatott. A nála talált levelek közül 3 a képviselőház elébe terjesztetek sept. 27-én.

E leveleket Jellachich katonái szállították volna, mint a ház elnöke mondá, meglehet a legközelebbi postaállomásra, meglehet tovább ; de 3 somogyi kanász megtámadta a katonákat s tőlök a leveleket elvette.

A levelek ketteje Jellachichtól van, egyik gr. Latour bécsi had-

ügyministerhez, másik b. Kulmer Ferenczhez, a harmadik levelet valami Rodin vagy micsoda nevű major írja ugyancsak Latourhoz.

Jellachich Latourhoz sept. 23-káról a Balaton melletti táborból ír. Szépen megköszöni a pénzt, mellyet eddig kapott. De neki még több kell, ő, „für allgemeine Sache Oesterreichs“ küzd, s october hónapra követel 600,000 pfrtot a hó első napjára kezeibe szállítandót. Különben, ugymond, egy lépést sem mehet.

Másik levelét szinte azon keltről Kulmer Ferencz „kedves barátjához“ írja. Azt mondja, hogy iszonyu bajba került neki egy olly sereget rögtönözni, minővel bír. A magyarok fanatizáltak a hadsereget és azon reménye, hogy a magyar sorkatonaság ellene küzdeni nem fog, nem valósult. Azért kéri minélelőbb a manifestumot és ismét csak a manifestumot, különben azt fogja mondani: „trop tard.“ Emliti, hogy István főhg által meg volt hívva értekezés végett a „Kisfaludi“ gőzösre; hanem ő és emberei csak úgy vélekedtek, hogy a becsületszó (mellyet a nádor adott) erős, de a gép még erősebb, majd el találják vinni. Attól is félt, ugymond, hogy akármit végezne a nádorral, azt a törvényhozás és magyar miniterium desavouirozni fogná. De különben is hiában! mert az alkudozás neki (Jellachichnak) nincs természetében. Emliti, hogy a német ezredek Magyarországból kifelé indittatnak s kik bent vannak, nem tudják mihez tartani magukat.

A fenebb említett major holmi magándolgokon kívül levelében azon reményt fejezi ki, hogy Pestvárosig ellenállás nélkül fog jöni Jellachich. (?) Reményét abban helyezi, mivel a democratia fejének a népben nincs támaszuk. Egyébiránt reméli, hogy a sz. ügyhez (már t. i. a democratia eltiprásához) a többj serezed is csatlakozni fog. Attól azonban tart major úr, hogyha Kossuth és társai kézre nem kerülnek, az izgatás még meg nem fog szünni stb.

Határozat lön, azok kinyomása.

Ministerelnök jelenté, hogy Bécsből igen fontos sürgönyöket kapott.

S valóban a sürgönyök igen fontosak valának!

Kilenczedik fejezet.

Sánczolat a Gellérthegyen, Kossuth körútja a népfölkelés ügyében. Hurban, Stur és Hodzsa Miavánál, honvédelmi bizottmány, a nádor leköszönése, Lamberg kat. parancsnok, b. Vay minisiterelnök, ülés sept. 27-n este, a ház határozatai, Lamberg meggyilkoltatása s. a ház nyilatkozata, Sept. 29-diki csata Fehérvár alatt, készültek a nép és ház részéről.

I.

Olly eréllyel, olly lelkesülten folytak ezenben Pesten a készültek, hogy a mindenkitől várt fergeteg elébe a legnyugodtabban, a legnagyobb hidegvérúséggel tekintettek. A sz. Gellért hegyét sánczolák s ifju, agg, férfi, nő, főúr és pór, mindenki, mint tőle telheték s mi erejének megfelelt, dolgozék. S este a munka végezte után nemzeti lobogók alatt Rákóczy-zene kíséretében tarka csapatban tértek meg.

Ezenben Kossuth és Batthyány elhagyák Budapestet, az első népfölkelést rendezni a szomszéd magyar vidékeken, az utóbbi a bánal fegyverszünetet eszközölni. Az első mindenütt anéphez, értelméhez mérten szólt s mindenütt elragadta azt. Minden kebelt egy lelkesedés fogott el s mindenki följajánlá karát a haza védelmére. Népfölkelést illetőleg éjszakon Hurban, Stur és Hodzsa is próbáltak a magyarok ellen illyet gyűjteni, de egy pár száz embernél többet nem kaptak s azt őrnagy Knöhr egy pár ágyuszóval (sept. 29-én) Miavánál szétverte.

Még sept. 22-én alkotott a ház egy bizottmányt, melly minisiterelnök Batthyányt törekvéseiben támogassa. E bizottmánynak lelke Kossuth vala, s midőn a sept. 27-diki ülésben Bécsből sürgönyöket kaptak, utána küldtek.

Este tíz órakor ült össze a ház, s Madarász L. elmondá az azóta történeteket, hogy a nádor lemondott hivataláról, hogy új ministerium alkatásával b. Vay van megbizva, s hogy Magyarhon katonai kormányzójávé gr. Lamberg Ferencz nevezteték ki.

Szólv felolvassa az első iratot. Tartalma az, hogy ő felsége (mert a király nevében iratot) a polgárháborut, melly az ország

minden részeit fenyegeti, meg akarván szüntetni, gr. Lamberg Ferencz tábornagyot az országban levő hadsereg főparancsnokául kinevezi, kinek is megbízása mindenekelőtt fegyvernyugvást rendelni s ő felsége e részben rendkívüli biztosa iránt engedelmességet és gyámolítást kíván.

Továbbá, az ország felső részein kiütött lázadás elnyomására morvaországi katonai erő rendeltetik, mint írva van, ugyancsak ő felsége által.

Végül a rendkívüli biztos iránt kívánt engedelmességnek azon czim adatik, miszerint Magyarország és a birodalmi tartományok között a századokig boldogított egység helyreálltassék.

A hadsereghez irt német nyilatkozványban, melyet Zákó J. felolvasott, az előbbeni dolgokon kívül azon felszólítás is foglaltatik, hogy azon sorkatonák, kik a honvédi zászlók alatt harcolnak, térjenek vissza elhagyott zászlóaljaikhoz.

Azután elmondá, hogy ő ez iratokat koholtaknak, formájokra nézve pedig törvényteleneknek nyilvánítja.

E közben Kossuth fegyveresen a terembe lépett s körülbelül így szólt :

„Fegyveresen jelenek meg a szószéken, nem azért, mert teljes meggyőződésem szerint oly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk karára s fegyverére szüksége van, hanem mivel most tértem vissza egy utból, melyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Kőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok városokban tevék. És örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetésök helyére el is értek, vagy oda utban vannak, 12,000-nél többre megy. Mielőtt azonban tovább folytatnám utamat, visszatértem magam tájékozása végett, s mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvastattak.

Mi a nádor lemondását s Batthyány ministeriuma meg nem erősítését illeti : arról tán csak azután fogunk tanácskozni, most csak az indítványra szoritkozom.

Egyszerűn szólok, mert nincs idő dictiókra s röviden csak azt mondom : hogy gr. Lamberg Ferencznek ellenjegyzés nélküli kinevezése nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése. Igen ügyes fogás, hogy azon hadsereg, melyet ha más vezérek vezettek volna, most e haza földjét már egy pártütő sem tapodná, a győzelem percében állitassék meg, oly vezér kezeibe játszattván, kit minden ellenjegyzés nélkül neveztek ki.

Hogy mit akarnak elérni? megmondja maga az iromány : t. i. Magyarország és egyéb tartományok egységét. Hát hol van az írva, hogy ez a Magyarország tartozik egy lenni a többi tartomá-

nyokkal? A másik czél tehát : Magyarországot ki akarni törülni a nemzetek sorából.“

Szólo tehát pártolja az inditványt, s feltett annak értelmében egy határozatot, mellyet fel fog olvasni s rögtön közhírré tétetni kíván. Ha a ház tagjai, sőt csak egyetlen képviselő is találkoznék, ki Magyarországnak illymódoni kormányzatába beleegyezne; szólo mint a népnek egyik szegény, de hú képviselője, isten és világ előtt óvást tenne a magyar alkotmány eltörlése ellen s azt mondaná: illyen irat, jöjön akárkitől : érvénytelen.

S felolvasá következő okiratot :

„A nemzet képviselői a törvényre s azt szentesítő királyi esküre támaszkodva, kinyilatkoztatják, hogy gróf Lamberg Ferencz, ha az országban hadsereg s akármillynemű fegyveres csapatok főparancsnokságát elfoglalni merészlené s az országban hadsereg és fegyveres csapatok összesen és egyenként, ha őt főparancsnoknak elfogadni s neki mint illyennek engedelmeskedni merészlenének : az alkotmány és nemzeti szabadság felforgatásának bűnébe esnek.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy mindazon akár polgári, akár katonai hatóság avagy hivatalnok, ki a fenérintett érvénytelen s alkotmány-felforgató állítólagos királyi rendelet sikeresítéséhez, vagy annak terjesztéséhez segédkezet nyujtana : magát az ország törvényes alkotmánya felforgatásának bűnében részesitené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy valamint magukat az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni köteleseknek érzik, úgy az ország alkotmányának csonkítlan megőrzését az összes nemzet törvényszerűségétől megvárják.

Ezen határozat a miniserelnök és a képviselőháznak honvédelmi bizottmánya által azonnal közhírréteendő a legsebesebb uton, minden hatóságoknak s különösen a pártütő és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregnek és fegyveres csapatoknak megküldendő, mellyeknek alkotmányhozi hűségétől és vitézségétől megvárják a nemzet képviselői, hogy e szegény elárult magyar hazát az azt megtámadott fegyveres ellenségtől, bátor győzelemmel, haladék nélkül megmentsék s megtisztítsák, s ezzel magokat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniserelnöknek s a ház honvédelmi bizottmányának határozatilag meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

Senki máskülönben az alkotmány felforgatása bűnének sulya alatt cselekedni ne merészljen. Kelt a képviselőháznak 1848. sept. 27-kén tartott törvényes üléséből.

Záboroszy Alajos m. k., jegyző.

Pázmándy Dénes m. k., elnök.“

ff.

Sept. 28-án a fővárost elterjesztett hírek a legizgatottabb állapotba helyezték. Közhírré lőn, hogy gr. Lamberg megérkezett, elmondák, mikép a várat lefoglalni s a házat széteszlatni szándékozik. E hírek általánossá tették az eszmét, mikép a grófnak meg kell halnia, hogy a haza megmentessék.

S lőn egy borzasztó catastropha : gr. Lamberg a nép által meggyilkoltatott.

A Pesti Hirlap oct. 1-jéni számában ezt olvassuk :

„A hidon átvonuló tömegek végre találkoztak Lamberggel. Megállították bérkocsiját, s miután kilétét maga sem tagadta, előbb egy dőfessel nyakán megsebesíték, s aztán a kocsiból kirántották. Ő kérte az ingerült tömeget : bocsássák Kossuthhoz, vele akar szólni; s aztán kérte, hogy a képviselőházba vigyék. A nemzetőrök közül többen közbevetették mellette magokat, kérve a népet, elégednének meg, ha mint fogoly letartóztatatik s a képviselőháznak általadatik. „Nem, ne bocsássátok,“ kiáltozák a tömeg közül, azért akar a képviselőházba menni, hogy az országgyűlést eloszlassa.“ Mások a képviselőház alkudozási politikája ellen keltek ki, melly az árulót is kimélni fogja. E felszólalások még nagyobb fokra emelvén a nép dühét, karddal, puskákkal és kaszákkal megrobanák Lamberget, kiméletlenül szurva és vágva mindenfelől. Mondják, hogy ez alkalommal Lamberg egy serezedi katonát megszólita, hogy ő mint katona védelmezze. A katona azt felelé : „igen, én katona vagyok : de nem vagyok hazaáruló mint az úr.“

Az irtózatosan agyonszurdalt és vagdalt holt testet Pestre a Károly-kaszárnyába hurczolá a tömeg, hol föl akarták akasztani. Azonban ezt többeknek közbejövetele megakadályozá. Innen a holt test a kórházba vitetett.

A halott zsebében több okirat találtatott, mellyekből kitünt, hogy Majláth György országbíró volt kijelölve kir. helytartóul. Az országbíró, mint bizonyosan tudjuk, erről értesítettvén, nyilvánítá : hogy semmi olly hivatalt nem vállaland el, melly akár lényegére, akár kinevezés formájára nézve törvénytelen. Volt továbbá iratai között egy rendelet, melly az országgyűlést, ha jól tudjuk, dec. 3-ig felfüggeszté vala. Ezt hihetőleg egy másik fogta volna követni, melly a már széteszlatott képviselőket végkép eloszlatá vala. S mindezen rendelkezések ministeri ellenjegyzés nélkül. Hacsak a Batthyányhoz intézett levelek, mellyek szintén az iratok közt találtattak, a minis-terelnökhez ellenjegyzés végett nem küldettek. E levelek egyébiránt fölbontatlanul hagyattak.

Azt is halljuk, hogy e véres irományok között Wessenberg bécsi ministertől is foglaltatik magánutasítás.“

Ez esemény következtében sept. 29-én összeülvén a ház, Kossuth

indítványa következtében, Pest városánál nyomozatot rendelt s következő nyilatkozatot bocsátott ki :

„A nemzet képviselői mély megilletődéssel értették, hogy gróf Lamberg Ferencz tábornok a fellázadt nép dühének esett áldozatul.

A képviselőház felszólítja a miniszerelnököt, adja tudtára ő felségének a nemzet képviselői ezen mély megilletődését s őszinte sajnálkozását, és figyelmeztesse ő felségét, milly borzasztó következményekre vezet az, ha a királyi szóval szentesített törvények uralma felett kétségbeesés támad s ennek következtében a polgári társaság kötelei annyira bomlásnak indulhatnak, hogy a törvényes rendnek s közbátorságnak fentartása minden constituált hatóságok szives közremunkálásának sem sikerülhet.

S azért kérje meg miniszerelnök ur a képviselőház nevében is ő felségét, hogy hazánk sarkalatos törvényeinek megdöntésére királyi nevét felhasználtni ne engedje; s ekkint vallásos törvényszerűséggel környezett királyi tekintélyével segítse a constituált törvényes hatóságokat azon rendnek, közbátorságnak s törvényszerű állapotnak helyreállításában s fentartásában, melly a tegnapi szomorú esemény által olly borzasztón megháborított.

A képviselőház teljes bizalommal van, hogy a miniszerelnök alkotmányos hivatalát mindaddig folytatandván, míg más törvényszerű ministerium nem alakul; meg van győződve, hogy ezáltal a fővárosbani közrend és bátorság, melly az ország sorsára nézve legnagyobb fontossággal bír, szintugy fen fog tartatni, mint a legsúlyosabb körülmények között is egészen a tegnapi napig fentartatott.

A képviselőház biztosítja a miniszerelnököt, hogy e részbeni közremunkálására bizton számíthat.

S a képviselőház megvárja a két testvérfőváros hatóságaitól, nemzetőreitől s minden jó polgáraitól, hogy a miniszerelnököt ezen törekvésében gyámolítandják.

Pest város hatóságának pedig kötelességévé teszi, hogy gróf Lamberg Ferencz meggyilkolása iránt a kellő vizsgálatot megtevéen, a törvény értelmében járjon el.

A képviselőház, mint mindig, ugy most is azon meggyőződését fejezi ki, hogy a hazának megmentését semmi sem compromittálja nagyobbban, mint a törvényes rend kötelei keinek felbomlása, melly a mint a tegnapi szomorú eseményből is látható, a testvér két főváros lakossága igen hamar féktelen dühre fajul s véres jelenetekben tör ki s ezáltal a személyes bátorlét felett aggodalomba ejtett honpolgárokban a hon megmentése iránti hitet megcsökkentvén, a közremunkálási lelkesedést is könnyen lehangolhatja.

A ki a hazát szereti, az ne háborítsa a közbátorságot s ne nehezítse ezáltal a főváros felé közelgő ellenség visszaveretését.“

III.

A sept. 30-án tartott parlamenti ülésben Pázmándy jelentette, hogy sept. 29-én a bán Fehérvárról kirohánván, megtámadta a magyar seregeket.

A támadást legjobb fegyverzetű katonáival kezdeté.

A megrohanás seregeink jobbszárnyát legnagyobb mértékben érte, a középet kevésbé, a balszárnyat pedig leggyengébben.

A borsodí őrsereg, melyre az első megrohanás intézve volt, előbb visszavonult, de csakhamar összeszedvén magát, szurony-rohammal nyomult előre s az ellenséget hátraverte.

Jellachich német lovassága szinte megrohanta gyalogságunk egyik felállított osztályát. Készen várták közelében huszáraink. E közben a honvédi tüzérség, mely egy völgyben állott, hirtelen a közel első dombra felugrott s oly sükeres tüzelést kezdett, hogy a megtámadók nemcsak ki nem vihették az attaque-ot, hanem minden rend nélkül visszaszaladtak, úgy, hogy huszárainknak nem is jutott szerep ez alkalommal.

Igy tovább a csata kezdetétől esti 6 óráig csaknem folytonosan új meg új megtámadásokat vertek vissza seregeink a legnagyobb elszántsággal.

Móga vezérőrnagy az egész ütközet alatt a legfeláldozóbb elszántsággal s tapasztalt vezérhez illő higgadt határozottsággal tett meg minden intézkedéseket. Ugyanezt lehet mondani minden tisztjeinkről.

A német tüzérek, még olyanok is, kiknek egyik csapatja ellenünk harczol, a legnagyobb elhatározottsággal teljesíték kötelességeiket.

Esti 6 órakor a tüzelés csaknem egészen elhallgatott, és az ellenség visszavonult; azonban nem a központ felé, hanem jobbfelé vonulván, a vezérek és biztosok öszhangzó combinációi után az határozott, nehogy az éjjeli támadáshoz szokott horvátok a sötétben Csákvár, Bicske és Bia felé seregeinket elkerüljék, vagy valamely elszakadt detachement Budát magát megtámadja: jónak látták seregeinket, melyek Velenczén túl Sukoró táján voltak, Martonvásárra visszavonni, hol állomásunk az eddiginél még jobb.

A visszavonulás meglehetősen rendben történt, kivéve azon kis balesetet, hogy egy kis osztály lovasságunk egy helyen gyalogságunkra bukkanván, ez utóbbi által ellenségnek gyaníttatván, ellenségesen fogadtatott, de a félreértés csakhamar ki lőn egyenlítő, úgy, hogy éjjel után 1 és 2 óra között a mieink állomásaikat tökéletesen elfoglalák.

Szomoru hír csak az: hogy Ivánka őrnagy, ki az ellenség ellen csapatjával együtt a legvitézebbül harczolt, némi vigyázatlanság és az ellenség gyalázatos árulása következtében elfogatott.

A lelkes őrnagy ugyanis és vitéz csapatja egy colonne lovassá-

got úgy beszorított egy völgybe, miszerint azt lehet gondolni, hogy ez magát megadandja. Egy tiszt fehér lobogóval csakugyan jelt is ad, hogy értekezni kíván. Ivánka oda megy, s visszajővén csapatját rendezni akarja, a midőn egy másik tiszt hasonlóan mint az előbbi megjelen. Ivánka ismét megy, még pedig vigyázatlanul a szemben álló seregek közti tér közepén túl az ellenség felé. Erre néhány lovas kiválik, derék őrnagyunkat elfogják s az egész dandár minden rend nélkül vele tova száguld. Csapatja úzóbe vette a rablókat, de hátul egy nagy ellenséges test levén felállitva, tovább üldözni nem lehetett.“

Ezután elmondá azon intézkedéseket, miket tettek s mellyeknek nyomán diadalt méltán remélnek. Elmondá, hogy Pesten népgyűlés tartatik, mellyen népfölkelést rendeznek Földváry vezérlete alatt. Végül tudatta, hogy a dolog eldőlte előtt gyűlést nem tartand, s felszólitá a házat, hogy kinek kedve van, menjen a táborba.

S valóban alakult is a képviselőkbel egy vadász-csapat.

Tizedik fejezet.

Fligelli elfogatása. A pákozdi csata s a képviselő háznak eziránti határozata. A bánnak Bécs felé menése. Roth és Philippovics lefegyvereztetése Perczel által. Récsei kineveztetése miniszterelnökké s a ház eziránti határozata.

I.

Fligelli vezérőrnagy a bán táborából elfogtván, Budára hozatott.

September 29-kén Pákozdnál a két sereg közt csatára került a dolog.

A magyar hadvezér, Móga, következő jelentést intézett a miniszterelnökhöz :

„A mint már méltóságodnak jelentettem, parancsnokságom alatt levő táborommal Velence melletti Sukoró helységnél vettem állomást, hol is az ellenséget vártam, egy-zersmind Falka helységét egy lovas osztállyal és Seregélyes tájékát a tartalék dandárság által tartottam figyelemben. Az ellenség ma reggel fél tíz óraker jobb szárnyamat öt zászlóaljjal és egy álgyu-üteggel élénken megtámadta; én ellenébe a tolnai nemzetőrséget, Vasa- és Ernest-ezredbeli zászlóaljat, egy részét Ivánka őrnagy önkényteseinek és a Miklós-huszárokból egy osztályt állítottam. Az ütközet három óra folyásán tűf tartott és az ellenség mindenütt visszaveretett. A csata alatt déli 12 óraker a csapatnak bal szárnya az ellenség közepét több álgyukkal és egy röppentyü-üteggel élénken lövöldözte.

Az ellenség lovassága s a gyalogságnak számos rohamcsapatjai elkészültek állásunk megtámadására. Egy nagyon jól célzott tüzelése három álgyutelepünknek, felelt az ellenség álgyuzásának. A tűz két óráig tartott, mialatt a jobb szárny az ellenséget az ütközetben harciasan visszaverte, álgyuink az ellenség derekának álgyu-tüzelését hallgatásra kényteték. Ezután az ellenség több sorai készültek az előre küldött csatározók által a támadást seregünk derekára

intézni, azonban ellene küldettek gróf Lázár 1-ső honvédi zászlóalj őrnagyának térkutatói (tirailleurs), kik tüzelésök által az ellenséget győztesen visszanyomták, minek következtében a felállított sorok a tüzérségnek igen célirányos tüzelése folytán magokat visszavonták.

Ezen ütközetben alkalmuk volt magokat kitüntetni, Perczel őrnagy vezérlete alatt álló tolnai nemzetőrségnek, egyszersmind a Vasa ezrednek és Ivánka őrnagy serege egy részének. A derékben az 1-ső honvédzászlóalj és a borsodi önkénytesek; ugyszinte dicséretes megismerést érdemelnek mindannyi tüzéreink.

Seregünk azon része is, melly az ütközetben részt nem vett, az ütközethez a legjobb akaratot és legnagyobb bátorságot tanusítja, és az ellenség álgytüzelései daczára, melly a második sort is érte, tántoríthatatlanul s félelem nélkül állott.

El nem hallgathatom erélyes és tevékeny működését a sorparancsnoknak, névszerint Holcse vezérőrnagynak, és Milbock, a Vasa ezred ezredesének, Kissnek, a hannoverai-huszárok ezredesének, ki a legnagyobb álgytüzelés alkalmával szüntelen oldalam mellett és kíséretemben volt, és a jobb szárny bátorságát élénkíté.

A tábori karom vezére Kolmann 52-ik ezredbeli százados előrelátó és felette célszerű intézkedései, továbbá karségdem Anakker őrnagy fáradaimaik által magokat kitüntették.

A pesti nemzetőrsereg részéről mint sebes lovagok mellém rendelt urak közül b. Luzsinszky Otto, gr. Andrássy Gyula, gr. Almássy és többen parancsaimnak köröztetése által az ütközet alatt magokat érdemessé tették, úgy gr. Szapáry Antal is minden csatánál jelen volt, és magát szorgalma által célszerűen használtatta.

Az ellenség veszteségét bizonyosan meg nem határozhatom, de mégis legalább 100-ra mehet a halottak és sebesültek száma; részünkről a mostanig vett hadványok szerint hét halott, 37 sebesült egyén és öt agyonlőtt ló van.

Ambár seregünk egy teljes győzelmet vívott ki, minthogy magát első állásában megtartotta, mégis katonai nézetből ezen ütközetnek eredménye csekély; ellenben annál nagyobb erkölcsi hatást tett az új csapatra, a mennyiben helyét első megütközés alkalmával diadalmasan meg tudta tartani.

A képviselőház pedig oct. 1-jén ez iránt következő határozatot hozott:

„A képviselők háza örömmel és meglelégedéssel értesült azon diadalról, mellyel seregeink sept. 29-én Jellachich ellenséges táborát visszaverték.

Örömmel értesült azon vitéz magatartásról, melly általában az egész tábort lelkesítette, s halát mondanak a haza nevében is azoknak, kiket a fővezér különös kitüntetésre méltóknak tartott, millyenek az egyes hadcsapatok közül az 1-ső honvéd zászlóalj, a borsodi,

a tolnai önkéntesek Perczel Miklós őrnagy vezérlete alatt, Vasa-ezrednek és Ivánka őrnagy csapatának egy része és összes tüzeink.

Egyesek közül : Holsche vezérőrnagy, Mühlböck és Kiss ezredek, Anakker őrnagy, s tábornoki segéd gróf Lázár őrnagy és Makk tüzéri főhadnagy; továbbá . b. Luzsénszky Otto, gróf Andrassy Gyula, gróf Almássy Dénes, gróf Szapáry Antal, kik mindnyájan vezérlék és buzgón élénkíték a hadnak bátorságát.

S határozza egyszersmind a képviselők háza különös köszönetét Kohlmann tábornoki vezérnek, ki előrelátó és kiszámított intézkedései által mind itt, mind a bánáti hadviselésben jeles érdemeket szerzett magának, és minthogy áttétele nem járt anyagi áldozathozatal nélkül, annak némi pótlékául részére 500 db arany kifizettetni rendeltetik.

Elhatározza a képviselők háza végre és főképen köszönetét Móga altábornagy és fővezérnek, s a mint egyrésztől mind ügyességében, mind hazafiúi akaratában bizalmát fejezi ki, hogy a hazát s a nemzetet ez igazságtalan és nemtelen háborútól megmenti, czélszerűen alkalmazván azon hazafiúi erőt, mellyet a haza rendelkezésére bocsátott, úgy másrésztől várja és ohajtja az alkalmat, hogy a nevezett altábornagynak és fővezérnek kivivandó diadalát akképen jutalmazhassa meg, hogy neki az kedves és a nemzethez méltó legyen, melly azt el fogja határozni.

Büszke a képviselők háza az összes katonaság elhatározott vitézségére. És megvárja a nemzet nevében, hogy vezérei és tisztjei iránt bizalommal és szoros engedelmességgel fog viseltetni. A katonának hazaszeretetet, bátorság és a fegyelem fentartása legszorosabb kötelessége.

A bán pedig részint a megveretés következtében, részint a bécsi mozgalmak miatt sebes mozdulstokkal sietett Bécs felé. Ugyanis Szapáry, Kiss és Mühlböck a magyar táborból hozzá siettek fegyvernyugvást eszközölni, mit is az elfogadván, ez időt Bécs felé sietésre használta. Oct. 1-én Mooron, 3-án Győrött, 5-én Magyaróvárott volt főhadiszállása.

A közönség figyelmét e közben következő placat foglalta el :
„Az árulók így bűnhődnek !

Gróf Zichy Ödön, fejmegyei volt administrator, sept. 30-kán 1/2 9 órakor Csepel szigeten rögtönítélő hadi törvényszék által, mint a haza ellenségeivel szövetkező hazaáruló, kötéllel kivégeztetett.

E hatalmas coup d'état Görgei őrnagy, (kinek első missiója volt Lütichből fegyvereket hozni) követte el. Ő ugyanis gróf Zichy Jenőt (és nem Ödönt, mint a placat hibásan írta) mint a ki Jellachich táborába sietett, elfogatta, bevádolta, saját bírái által elítéltette,

II.

Az oct. 6-diki parlamentben ezredes Perczel Mórnak következő azelőtti nap érkezett tudósítását olvasták fel:

„Alólírott nem késhetik a nemzet képviselőit egy örvendetes eseményről értesíteni.

Folyó oct. hó 3-án délben a horvátok ellen táborozó magyar hadseregek 5-dik osztályának parancsnokává neveztetvén Mőga tábornok úr által, az alám rendelt csapatokat Martonvásárról még az nap utnak indítám; magam estvére Ercsibe s onnét Adonyba sieték. Itt a Görgei őrnagy úr parancsa alatt álló csapatokat még egyrészbzen az nap estve, másrészbzen 4-én hajnalban utnak indítván, az 5-dik osztályt 4-én délben Szolgaegyházán szerencsésen egyesítém.

Értésemre esvén, hogy Roth generál 9000 főből álló seregeivel felfelé tódul Fejérvárnak, határozott utasításom szerint is sieték az ellenségnek megsemmisítésére.

A tolnai felkelő sereget már eleve Simontornyára utalván, a Kálozdon tanyázó ellenségnek hátulrólí bizgatására, annak éber szemmel tarthatása végett a kötőri felkelőket Sárosdra és Aba felé utasítám.

Görgei őrnagy urat pedig 2 escadron huszárral, négy ágyuval és 2 század Hunyadiaval Bárádnak Táczi felé száguldozásra küldém.

Magam a Zrinyi, Hunyadi és szabolcsi zászlóaljakkal, a kecskeméti és kun nemzetőrökkel s négy ágyuval még 4-kén Seregélyesre menék és az előtt illő helyen táborni üték.

Görgei őrnagy úr nem csakély bátorsággal és ügyességgel 4-én délután csapataival Tácziig előnyomult, és ott a már Tácziön szállásolni kezdő horvát sereg egy részével diadalmasan összeütközé. Mi egy huszárt, Birót, veszténk, egy huszár, Pálfi zászlótartó, megsebesült és két közvitéz is megsebesült, 1 ló elesett, 2 megsebesült.

A horvátok közül számos sebeseken túl 11 esett el. Ez történt 4-én 4 és 5 óra között.

Az ellenség egy csapata Abára is beütvén, ott a Hunyadiak 6-ik százada és az abai nemzetőrök részéről vitézséggel fogadtatott és derekasan visszaveretett, Trangos Istvánnak, mint az említett század kapitányának bátor és ügyes vezérlete alatt.

Tábornk részint az élelmezés hiánya, de különösen a folytonos eső által 4-dik éjjelen át sokat szenvedett. Mindemellét 5-én korán általam Bárádnak megindittatván, Roth generál egyik csapataira akadt; melly is előlünk néhány ezer lépésre hátrálván, miután általam az egész had csatarendbe állitva ellenök vezéreltetett, másrészt a Görgei által parancsolt előcsapataim által is szorongatva levén, ütközet nélkül megadta magát, leraká fegyvereit, zászlóját és fogolylyá tétetett.

A körülbelöl 1500 főből álló horvát csapat Forster őrnagy úr

parancsa alatt álló kunok őrizete alá bízván, tüstént Adonynak indított 11 fogoly tiszttel; kiknek is a nemzetgyűlés további rendelkezéseig a kardhordás megengedett. Mi is főleg részemről azon okoknál fogva is történt, hogy a többi Roth-féle seregek lefegyverzése, mire már ekkor mozgalmaimnál fogva bizton számítottam, annál biztosabban és lehető vérkímélettel és a mi fő, időnyeréssel eszközölthessék.

Már seregeimet pihenés nélkül Tácra indítam az ellenség sietős elnyomására, mit ezen működés által elérni remélheték; midőn a huszárok egy tisztet hozának előmbe, Roth generálnak egy Fehérvárra Beck őrnagyhoz intézett levelével, melynek tartalma szerint ezt némi fegyvernyugvási, vagy kiegyenlítési értékezés adására hívja fel. Az illető fogolytisztt látván Roth generál csapatai egyik legbátrabb részének elfogatását, kijelenté, hogy generálja szinte kész hováhamarabb értékezésbe lépni. Én őt visszautasítam generáljához, egyik tisztem kísérete mellett, azon kimutatással, hogy ma délután 3 és 4 óra között Tácson, hová seregeim egy részét akkor már megindítam, Roth generált elfogadom.

És most e perczen, midőn e sorokat írom, itt Tácson táborba szállított seregemnek pihenést engedve, hahogy Roth generál nem teszi le a fegyvert, még ma őt vagy estveig, vagy holnap hajnalban megtámadandom.

Az isteni gondviselés kimondhatlan szerencséjével tetéze ekkor, midőn a haza ellenségei egy részének megsemmisítésében részt venni engede.

Balog János és Bogdanovics Vilibáld képviselő urak, kik épen azon esetenél megjelenve táboromban vannak, voltak olly szivesek e jelentés sietős átvitelét elvállalni.

Görgei őrnagy úr szorgalmas és ügyes viselete mellett, ugy Trángos kapitány bátor csatázásán túl, még kötelességem Gáspár Andor, Miklós-huszárezredbeli kapitány és az osztályomba sorozott két huszárszázad parancsnokának derék és vitéz eljárását általában és különösen a 4-ik délutáni tánczi ütközetben kiemelni.

Ez esemény hadseregemet igen fellelkesíté, melly kész a derék huszársággal, mellytől az ellenség retteg, vetélkedni a haza ellenségei megsemmisítésében.

Meg kell jegyezmem, hogy az abai ütközetben Herenlenz hadnagy a Hunyadiaktól kemény sebet kapott, valamint Sveda János huszárközvitész, ki egymaga három horvátot levágott.

III.

Az oct. 7-én tartott parlament egy lépést követett el, hasonlót Caesaréhoz, midőn ez a Rubiconon átment.

A képviselőház élnöke előterjeszté: mikint báró Hrabovszky

magyarországi főhadiparancsnok egy levelet küldött be, mellyet hozzá b. Jellachich a Magyarországra beütdött s az austriai hadsereg részéről hozzá csatlakozott pártütés vezére intézett, egyszersmind jelenté, hogy a nevezett pártütő vezérnek a magyar koronához tartozó főhadiparancsnokságokhoz s a felségsértő Rajacsics József, volt metropolitához a rabló szerb csoportok egyik főizgatójához intézett több rendbeli hasontartalmu levelei fogattak el; figyelmezteté a képviselőházat azon nyomtatott csatolmányra, melly állítólagosan Ferdinánd király aláírása alatt s magát minisiterelnöknek nevező Récsey Ádám ellenjegyzése mellett Schönbrunnban f. hó 3-án kelt s mellynek tartalma következő :

„Mi első Ferdinánd isten kegyelméből austriai császár, Magyar-, Cseh-, Horvát-, Tót- és Dalmát- országoknak e néven V-ik királya, Erdélynek nagy fejedelme sat.

Magyar-Erdélyországnak s ahoz kapcsolt országok zászlóainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyjainak és képviselőinek, kik az általunk szabad királyi Pest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvöt és kegyelmünket!

Mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenésekre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit, királyi akaratunk ellenére, végrehajtotta és közelebbről a béke helyreállítására általunk kiküldött királyi biztosunk, gróf Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, f. évi september 27-kén egy végzést hozott légyen, mellynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy a dühöségre felhevült vad csoport által az utcán vakmerőleg megtámadtatt és irtózatosan meg is öletett.

Mi ezen körülmények közt azon királyi köteleességünknel fogva, mellyel az ország biztossága és törvényei megőrzésére köteleztetünk, ezennel rendeljük és végrehajtásul parancsoljuk :

1. Az országgyűlést ezennel eloszlatjuk, úgy hogy a jelen legkegyelmesebb leiratunk közhírré tétele után üléseit azonnal berekeszteni köteles.

2. A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmit érőknek nyilatkoztatjuk.

3. Horvát-, Tót- és Dalmát- országok bánja, báró Jellachich József tábornagyunk főparancsnoksága alá rendeltetnek minden Magyar- és az ahhoz kapcsolt országokban, úgy nem különben Erdélyországban levő hadseregek és akármiily nemű felfegyverkezett csapatok, akár azok nemzeti örök, akár önkénytesek legyenek.

4. Addig, mig a felfogatott rend és béke Magyarorszáiban helyre nem álland, az ország a hadi törvények alá rendeltetik és

ennek folytán az illető hatóságok mindennemű megyei, városi, vagy kerületi gyűlések tartásától ideiglenesen eltiltatnak.

5. Horvát-, Tót- és Dalmát-országok bánja, báró Jellachich József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosa küldetik ki, adván neki teljhatalmat és hatóságot, hogy a végrehajtóhatalom körében azon hatóságot gyakorolhassa, mellyel e rendkívüli körülményekben, mint királyi felségünk képviselője, fel van ruházva. Melly királyi legfensőbb felhatalmazásunk következtében mind azt, a mit Horvátországunk bánja rendelend, intézend, végzend és parancsoland, legfensőbb királyi hatalmunk szerint rendelend, intézettnek, végzettnek és parancsoltnak nyilatkoztatva, Magyar- és Erdélyországnak s a hozzá kapcsolt országok minden egyházi, polgári és katonai hatóságainak, tisztviselőinek, méltóságainak s minden rendü és rangu lakosainak legkegyelmesebben rendeljük és parancsoljuk, hogy báró Jellachich József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosa által aláírt parancsai iránt mindenekben szüntolly hódolók és engedelmesek legyetek, mint a mikép legfensőbb királyi felségünk iránt lenni tartoztok és tartoznak.

6. Jelesen pedig királyi biztosunk, meghagyásunk nyomán, arra ügyelni fog, hogy gróf Lamberg Ferencz királyi biztosunk megtámadói és gyilkosai, általában ezen a fölségi és emberi jogokat lábával tapodó ocsmány bűnnek indító és részesei ellen a törvények teljes szigorúsága alkalmaztassék.

7. A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglen az illető ministeriumok tisztviselői által a törvények szerint vezetetni fognak.

Mikép ennek folytán a közbirodalom közös érdekei biztosítására és igazgatásának egysége maradólag helyreállítandó, minden nemzetiségek egyenlő feljogosítása szakadatlanul biztosítandó, s ennek alapján a koronának alatt egyesült országok és nemzetek közös viszonyai elrendelendők legyenek; mindezek, minden részek képviselői hozzájárultával, tanácskozás alá vétetni és törvényes uton elhatározatni fognak.

Kelt Schönbrunnban, october 3-kán 1848. Ferdinánd m. k. Récsey Ádám m. k. ministerelnök.

Magyar- s vele egyesült Erdélyországunk s az ahoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyainak, és képviselőinek, kik az általunk szabad királyi Pest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak.

Az elnök értesíté a képviselőházat, mikint Jellachichnak említett levelei ezen csatolmány tartalmának sikeresítésére s mindennemű fegyveres népeknek a nevezett pártütő Jellachich József rendelkezése alá bocsátására vannak intézve.

Melley csatolmányának felolvasásából a nemzet képviselői tapasztalván, miként a pártütő Jellachich a király nevének saját szentségtelen czéljaira használata mellett olly lépések végrehajtásának meg-

kísértésére vetemedett, mellyek Magyarország s a hozzá kapcsolt országok törvényes függetlenségének felforgatását, a királyi esküvel szentesített alkotmány eltörlését s hazánknak 14 királyi eskü ellenére az austriai birodalomba beleolvasztását és ezzel Magyarországnak az önálló országok sorából kitöröltetését foglalják magokban ;

Ámbár ugyan a legközelebbi időkben sokszorosan tapasztalák a nemzet képviselői, mikint hazánknak a királyt környező ellenségei, a beteg királynak nevével, isten és ember igazságának s minden jognak, törvénynek s a királyi eskü szentségének lábbal tiporására szentségtelenül visszaélnék :

Mindazonáltal a felolvasott nyomtatványban foglalt merények olly égrekiáltó jog és törvénysértést foglalnak magokban, hogy annak a király által történt valóságos aláírását még a közelmultaknak szomorú tapasztalásai után sem hihetnék el.

Nem hihetik pedig annyival inkább, mivel ha az valósággal a királytól eredett volna, lehetetlen, hogy előbb az országgyűlésnek meg ne küldték vala, mielőtt a pártütés vezére annak végrehajtására s hazánk fegyveres seregeinek az alkotmányra letett esküjök föl elcsábítására tetteges lépéseket tenni felhatalmaztatnék.

De nem hihetik még azért sem, mert bármennyire beteggé s önmagával tehetetlen lett legyen is a király, még sem hihetik, hogy ő felsége öntudatos eszméjétől annyira megfosztva legyen, miszerint keze az igazságos isten ítéletétől vissza ne rettenjen egy olly iromány aláírásánál, mellyel hű Magyarországa népeinek nemzeti és alkotmányos létele ép azon rablónak s pártütőnek zsákmányul dobatnék oda irgalmatlanul, ki minden jognak, minden törvénynek s magának a királyi tekintélynek is lábbal tapodása mellett, fegyveres kézzel támadta meg az országot, öldökl, pusztítja, rablómódon zsarolja a magyar népet, s kit ő felsége a törvényes formákban, ministeri ellenjegyzés mellett, maga is pártütőnek nyilatkoztatott, s ki azóta pártütési bűneit az országba lett fegyveres beütésével csak sokszorosan növelte.

És nem hihetik azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy a király maga, bármennyire beteg s önmagával tehetetlen legyen is, nevét adhassa oda eszközül kiirtására minden kegyeletnek és ragaszkodásnak, mellyel a magyar nép tömérdek szenvedései daczára iránta viseltetett, de mellynek lehetetlen gyökerestül ki nem szagattatni a nép szivéből, ha látandja, miként : a hű magyar nemzet feletti királyi hatalmát egy rablóra ruházza, ki az országot fegyveres erővel megtámadá s azt az alkotmány felforgatásának szentségtelen munkájával bizza meg, köszönetül azért, hogy a magyar nemzet az austriai házat háromszáz esztendő előtt a magyar koronával szabad akarattól megajándékozta s 300 esztendő alatt sokszor ingadozott trónusát a nemzet vérével tartotta meg.

Es végre el nem hihetik még azért is, mert lehetetlen felten-

niök, hogy akadhasson magyar, ki egy illy égrekiáltó rendeletet, melly ha végrehajthatnék, nemzetünket az élő nemzetek sorából kitörléne, anyagyilkos kézzel törvénytelenül ellenjegyezni merészelné.

Ugyanazért a nemzet képviselői a király iránti tiszteletnek adják akkor jelét, midőn a felhívott irományt koholtnak s hamisnak nyilatkoztatják s abban nem látnak egyebet, mint egy alávaló csel, mellyel a pártütő Jellachich, vitéz hadseregeinknek igazságos boszujától megmenekedni törekszik, mit a nevezett pártütőről annálinkább kitelhetni vélnek a nemzet képviselői, mivel egy olly emberről, ki az ötlet eltiporható vitéz seregeinknél a győzelem perczében fegyverszünetért könyörög s azt olly feltétel alatt nyeri meg, hogy a fegyverszünet perczébeni állomását mind a két tábor megtartsa, ő mégis miután a törvényt, a hazánkat védelmező vitéz hadseregeink nagylelkűségétől a fegyverszünetet megnyeré, annak ideje alatt egész táborával gyáván és becstelenül megszökött, hogy hazánknak pusztítását még egy ideig tovább üzhesse, s a magyar nemzet megsemmisítésére összeesküdött bécsi camarillától reménylt segítséget magához vonhassa, egy illy emberről tehát, hogy bűnének érdemlett büntetését kikerülhesse, a legbecstelenebb csel is alaposan feltehető.

Azon nem várt esetre mindazáltal, ha a felhívott rendelet csakugyan valóságosnak bizonyosodik, s eredetijében az országgyűlésre is megküldetnék, a nemzet képviselői tekintetbe vevén

1. Miként a mult országgyűlésnek királyi esküvel szentesített III-ik t. cz. a 3-ik §-ban világosan azt rendelné, hogy a királynak bármelley rendelete, parancsolata, határozata és kinevezése csakugy érvényes, ha a Budapestén székelő ministerek egyike által is aláíraték, s így magának egy uj miniszerelnöknek kinevezése is csak hasonló aláírás mellett lehet érvényes, Récsey Ádám pedig nem Budapestén székelő miniszer, s miniszerségéről az országgyűlés általán semmit sem tud, következésképen a felhívott rendelet minden esetre érvénytelen. Tekintetbe vevén

2. Hogy ugyancsak a mult országgyűlésen alkotott IV-ik t. cz. 6-dik §-ának világos tartalma szerint az országgyűlés az utolsó évről számadás és következő évi költségvetés iránti határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlattathatik; s mivel ezen határozatok még meg nem hozattak, az országgyűlést ő felsége még rendes miniszeri ellenjegyzés mellett sem oszlathatja el. És tekintetbe vevén

3. Hogy az országot az ellenségnek kezébe martalékul adni, az alkotmányt s minden alkotmányos biztosítókat eltörlöni s az országot olly hadi törvények alá rendelni, mellyek szerint a senkit meg nem támadott, s csak magát a törvényt és az ország lételetét kötelessége szerint védelmező nemzet minden tagjainak élete, halála a

fegyveres ellenség pártütő vezérének kezébe tétessék, a királynak joga semmi esetben nem lehet. És tekintetbe vévén

4. Hogy Magyarországnak saját törvényei szerinti kormánya-
tát eltörölni, azt ő felsége többi tartományainak birodalmába bele
olvasztani s hazánk törvényhozó hatalmát más idegen nemzetek kép-
viselőiből is alakítandó valamely testületre ruházni a király koroná-
zási esküjével s úgy az 1790 : 10-dik, mint a mult országgyűlésen
alkotott sarkalatos törvényekkel merőben ellenkezik :

Mindezeknél fogva a nemzet képviselői a nemzet halálát szent-
ségtelen kezekkel alá nem irhatván, a felhívott állítólagos rendeletet,
mind belső tartalmára mind alakjára s külső formájára nézve törvény-
telennek, érvénytelennek és semmit érőnek nyilatkoztatják, törvény-
hozói kötelességöknek a törvény értelmében folytatását elhatározzák,
s ezen határozatuk jogszerűségére nézve az örökké való istenre, a
nemzetre s az egész világ közvéleményére annál bátrabban, annál tisztább
lélekkel hivatkoznak, mert lehetetlen hinniök : hogy egy derék
békes és hű nemzetnek illy hallatlanul irtózatos módon az élő nemze-
tek sorából kiirtását, s ez általsaját lételünknek is erkölcsi bizonytalan
ságra tételét a világnak bármely mivelt népei hallgatag elnézhetnék.

Melly határozatnak folytán a nemzet képviselői úgy Jellachich
Józsefet magát, mint mindenkit, a ki őt ez országban bármely
hivatalos hatósággal bírónak elismerné, neki önkéntesen engedelm-
meskednék, vagy épen a nemzet alkotmányos szabadságának felfor-
gatására intézett merényleteiben segédkezet nyujtani merészlene,
hazaárulónak nyilatkoztatják s a honnak minden becsületes polgárát,
de különösen a vitéz magyar hadsereget s az országnak minden ható-
ságait és tisztviselőit a honárulásbani részvét sulyának terhe alatt
arra kötelezik, hogy ezekkel akkint bánjanak, mint a törvények
a honárulókkal banni rendelik.

Az ország minden hatóságainak pedig különösen is elengedhet-
len kötelességükké teszik : hogy megyei, városi vagy kerületi gyű-
léseiket rendesen folytassák s a közigazgatás minden ágaiban törvé-
nyes kötelességük szerint folytonosan eljárjanak. A törvényes bünte-
tés terhe alatt másként nem cselekedvén.

Végezetül minthogy a nemzet képviselői az idézett vagy koholt
vagy alkotmányt felforgató iraton Récsey Ádámnak mint állítólagos
ministerelnöknek aláírását szemlélnék ; és tekintetbe vevén azt, hogy
ha magát ez irománynak miniszterelnökké törvényes formában lett
kineveztetése nélkül írta alá, mint a ministeri czimnek bitorlója, tör-
vényes büntetés terhe alá esik, és tekintetbe vevén különösen, hogy
a mult országgyűlésen alkotott III-ik t. cz. 32-dik §-sa még a törvé-
nyesen kinevezett minisztereket is minden olly tettért vagy rendeletért
feleletre vonandóknak parancsol, melly tett vagy rendelet az ország
függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények ren-
deletét s az egyéni szabadságot sérti :

Ugyanazért a képviselőház Récsey Ádámnak törvényes kereset alá vonatását s e végett vád alá helyeztetését ezennel elhatározza.

Mindezen határozatainak, részint hozzájárulás, részint pedig az 1848-iki III-ik t. cz. 34-ik §-a értelmében eljárás végett a felsőházzal leendő közlésére, s egyszersmind az ország minden polgári és katonai hatóságaihoz, különösen pedig az ország vitéz hadseregeihez, mellyeknek hazafiui hűségüktől s rettenthetetlen vitézségüktől várja nemzetünk ez elárult árva hazának megmentését, megküldésére s általános közhirre vételére a ház elnökét utasítván.

Ugyanez nap esti ülésben az elnök előterjesztvén, miként a ma reggeli ülés óta Récsey Ádámtól magán pecsét alatt egy levelet vett, mellyben három darab iromány foglaltatik.

Egyik egy királyi rendelet, „Ferdinánd“ aláírással, kelve Schönbrunnban f. hó 3-ikáról, mellyben báró Récsey Ádám magyar minsterelnökké nevezetik ki s mellyen ugyancsak Récsey Ádámnak saját maga számára tett ellenjegyzése olvasható.

Második ugyancsak Récsey Ádámnak egy levele az elnökhez, Bécsből october 5-kéről intézve, melly mellett minsterelnöki kineveztetését s a magyar országgyűléshez intézett egy másik királyi rendeletet a ház elnökének megküldi.

Harmadik azon törvénytelen rendeletnek eredetije, mellynek Jellachich elfogott leveleiben talált nyomtatott másolatát ma reggel a háznak előterjeszté. Mellyek felolvastatván :

A képviselőház megilletődéssel tapasztalá, miként azon sejtelve, mellynek a király iránti kegyeletből olly örömet volt hajlandó hitek adni, mintha tudniillik az említett iromány koholt és hamis volna, nem valósult : sőt inkább a királyt környező s az ő betegeskedésével visszaélő összeesküvés zsarnoki kifolyásának bizonyodott, melly első Ferdinánd austriai császár által 5-dik Ferdinánd magyar királynak megsemmisítésére s Magyarországnak az önálló országok sorából kitörlésére van intézve.

A képviselőház tehát, reggeli határozatában kifejezett okokra támaszkodva, ezen alkotmányfelforgató s törvényellenes alaku rendeletet világos törvényeink értelmében ujabbán is törvénytelennek és semmitérőnek s annak sikeresítésére bár ki által teendő tetteleges cselekedetet, hazaárulásnak nyilatkozta.

Ez alkalommal el nem mulaszthatja a képviselőház, istenre s a világ közvéleményére hivatkozva, ünnepélyes tiltakozással kijelenteni, mikint a törvénytelen vádját, mellyel ezen érvénytelen rendeletben méltatlanul illetetik, azokra torolja vissza, kik a király nevével az alkotmány s fenálló törvények erőszakos felforgatására illy szentségtelenül visszaélnek.

A képviselőház semmi mást nem akart, mint a király által

szentesített országos önállást s alkotmányos formákat törvényes ép-ségben fentartani.

Ez a király nevében szítogatott lázadások s pártütés által erőszakosan megtámadott.

A király ezen vétkes megtámadás felett atyai szívének fájalmát jelentvén ki, az országgyűlést egyenesen a végett hívta össze, hogy az ország integritásának, törvényeinek s alkotmányának ezen vétkes megtámadások elleni megvédésére hadi erőről és pénzről gondoskodjék.

Az országgyűlés gondoskodott.

De a király e gondoskodás szentesítését mai napig sem teljesítette, sőt inkább Jellachichot, ki az ő királyi széke s királyi esküje ellenére feltámadott, s kit ezért maga a király pártütőnek nyilatkoztatott s hivatalaitól elmozdított, később ministeri ellenjegyzés nélkül pártütéséért megdicsért s ezen dicséret az országbai fegyveres beütésére jelszavul szolgált.

S hogy semmi hátra ne legyen, most, ugyanezen pártütőnek, ki a képviselőház előtt fekvő adatok szerint a rabló szerb csoportok lázadását is intézi s az országot vérbe lángba borítja, kezeibe, az alkotmány eltörlése mellett, a magyar nemzet felett teljes hatalmat ad.

Az ország békében és nyugalomban volt, s örült a gondolatnak, hogy a haza boldogságát a népszabadság alapján kifejtheti. — A pártütők a király nevében zavart csinálnak, s miután zavart csináltak, ezt ürügyül veszik, hogy a zavar pártütő vezérének kezére játszák az országot.

Ezt tette a reactionalis összeesküvés, a király nevében.

Az országgyűlés pedig semmi mást nem tön, mint azt, hogy a királyi hatalom által is elhagyott s annyi oldalról elárult országot védelmezi, nehogy az ország szabadsága legyilkoltassék s a magyar nemzet kiirtassék.

Hogy melly oldalon van a törvénytelenység, égrekiáltó jogtalanság? erre nézve a nemzet képviselői istenre s a világ közvéleményére bátran hitvatkoznak.

Végezetül, minthogy báró Récsey Adámnak, ki saját magának miniszterelnökké neveztetését maga személyében ellenjegyzé, s ekép törvénytelenül bitorlott minőségben első lépésül mindjárt amaz alkotmányfelforgató s az ország függetlenségét, törvényeit és a személyes szabadságot sértő rendeletet aláírni merészlette — vétke e szerint már világos — őt a képviselőház közakarattal honárulási vád alá helyezi, s a felsőházat törvényértelmébni eljárásra felszólítani határozza.

Az elnök ezen határozatnak is minden hatóságokkali közlésére s általában közhirre tételére utasítottván.

Mi ezelőtt történt, előkészület vala. Maga a forradalom, a trón és dynastia elleni küzdelem ezután kezdődék el.

Bármilly fontos is vala e lépés, bár magok is előre láták annak mérhetlen következményeit, elköveték azt, bizva a nép véghetetlen erejében.

S ha valakinek, nekik volt kezökben sziverének minden kulcsa.

Csaknem féléven át s nem egy ügyben dictatori hatalommal kormányozták a hazát.

Ezalatt volt idejök a nép erejét kiismerni s tettöket, lépteiket ez ismeretre basirozhaták ezutánra, bár előre láták, hogy hosszas, véres és kétes harc elébe néznek.

Tizenegyedik fejezet.

Az oct. 6-ki bécsi forradalom, a honvédelmi bizottmány rendszerezése, Kossuth elnöke, többi tagjai, képviselő vadászcsapat, a honvédelmi bizottmány rendelete a várparancsnokokhoz a tricolor kitűzése iránt. Récsey lemondása, határozat (oct. 10-én) a nádor ügyében s (oct. 11-én) Roth és Philippovics tárgyában, továbbá (oct. 14-én) a Lajtha átlépése (17-én) át nem lépése ügyében, a várak ügye, Komárom, Arad, Temesvár, szerb mozgalmak, az ország 9 felőli megtámadtatása, Kottorónál diadal, Windischgrätz herczeg tábornagy, erdélyi mozgalmak, agyagfalvi gyűlés.

I.

Oct. 6-dika véresen kelt föl Bécs felett. Nép és katonaság közt nyílt csatára került a dolog.

Két nappal azután ez eseményt Pest is tudta s következő placat hirdeté :

„Tegnapról mára éjszaka némellyek rábirták azon olasz és német ajku gránátosokat, kik, összesen négy zászlóalj, parancsot vőnek, hogy ma reggel Magyarországba menjenek az uj cs. biztos Jellachich tábornok rendelkezése alá, rábirták mondom, hogy a parancsnak ellenszegüljenek. Korán reggel, a mint a sereg már felállítva volt, nyilvánítá, hogy Magyarország ellen nem harczol s nem megy. A főparancsnokság elrendelé, hogy lovassággal escortiroztassanak a nemengedelmeskedők. Meglőn. Tenger néptömeg csoportosult és éljenezte a vonakodó katonaságot. A mint a táborhidhoz érkeztek, a wiedenit nemzetőrök és az academiai legio már a hidakat lerombolta és így a Morvából oda érkezett nagyszámu katonaságnak el lőn az idejöhéti út zárva. A hidak felállittatni parancsoltattak. Hidászok jelentek meg, a népre ágyuztak, végtelen sok áldozat esett, de a hid mégsem rakathatott meg. A nép győzött, a pionirség nagy veszteséggel emberben és ágyukban megadta magát. A nép örömrivalgás közt hordta ide s tova Bredy bécsi brigadiros holt testét. Schlik és Frank generálisok el vannak fogva.

Délben a nemzetőrök schwarzgelb része az István-templomba vonult és midőn a győztes wiedenit osztály nemzetőrök arra vonultak, löttek ezekre, és borzasztó egymásra tüzelés kerékedett, még az

ablakokból is történtek a wiedeniekre lödözések. Erre a nép betódult a házakba és a sárgafeketekre halált esküdött.

Délután a táborhídon hiába dolgozott pionirok a Grábenen átrontva üzőbe vették a diákok által és két ágyuval bíró egy bataillont száz diák borzasztóan üzött. Az ágyukat elvették tőlök. Sok lemészároltatott.“

Végül megemlíték, mikép Latour gróf s hadügyminister elfogatván felakasztott, továbbá a fegyvertár feltöretvén, a fegyverek szétszattak a nép között sat.

Mindez események az oct. 8-diki parlamentben felhóztatván, annak új erőt kölcsönöztek, úgy hívé, hogy e körülmény elhozá a perczet, mellyben kormányát constatirozni kell. S e végre legjobbnak látták a sept. 22-ike óta működő honvédelmi bizottmányt rendszerezíteni.

S e tárgyban Kossuth következő indítvánnyal lépett fel :

„A honvédelmi bizottmány eljárásáért s a legközelebb mult napokban tanusított buzgalmaért, azt gondolom, hogy a képviselőház méltán a legszivesebb méltánnyal viseltetik, s ezt én kimondhatom, mert én munkálódásainak eredményét eddig nem osztottam, minthogy hivatásom távol tartott Pesttől. Azonban isten kinyujtotta karját, kijelölni a gyors tetteknek idejét, a melly gyorsítottoktól függ a nemzetnek, az igaz ügynek szabadságát biztosítani, a melly ellen annyi árulás, annyi hitszegés összeesküdött. A honvédelmi bizottmánynak tehát nézete az, hogy most a jelen perczek kissé nagyobb egyszerűséget kívánnak az ország dolgainak kormányzatában, vezetésében. Az egyszerűséget értem az alatt, hogy ne legyen minden tárgy olly számos tagokból álló, mintegy collegiális tanácskozás rendelkezésétől függő, hanem hogy legyen bizonyos egység az akaratban és elrendezés a végrehajtásban, nagyobb, mint a mennyit sok tagból álló bizottmánynak tanácskozási utja, kormányzata előidézhet.

Ennélfogva a honvédelmi bizottmány azon vélekedésben van, hogy a jelen körülmények közt kormányzat nélkül a nemzet természetesen nem lehetvén, miután most ministerium nincs, ideiglenesen a honvédelmi bizottmányra kelle nemcsak azon szűkebb kört, melly az eddigi jegyzőkönyvben ki van számára jelölve, hanem ideiglenesen az országnak minden kormányzatát bizni. De ollyformán, hogy az elrendezés ekként történjék: legyen egy elnök és két tag, kik hárman együtt a honvédelmi bizottmányt tevé, ennek rendező részét alakítsák és vigyék saját felelőségük mellett és pedig azon széles hatalommal, mellyet a mostani körülmények megkívánnak, birván ezen három tag, a mennyire szükséges, azon hatósággal, hogy a honvédelmi bizottmánynak eddigi több tagjait illetőleg, kinekinek a végrehajtás körébeni teendőit jelölje ki, hogy mi alapon s uton kell eljárniok, azon tekintetből, hogy maga a háromtagu kormányzat minden részletességekkel ne legyen kénytelen maga foglalatoskodni,

s ezáltal az ország nagyobb érdekeire kevesebb gondot viselni, hanem kiki maga körében a folyó tárgyat végezze el; a honvédelmi bizottmány tegyen a háromtagu kormányzatnak mindig jelentést s olly kérdéseket, mellyeket saját felelősségük mellett el nem intézhetőnek gondolnának, vagy a mire nézve nincs a szabályokban említés, a honvédelmi bizottmány terjessze a háromtagu kormányzat elébe, melly aztán meg fogja mondani, micsoda elvek szerint és mi uton kell azon dolgot végrehajtani.

Ez volna egyszerű alakítása a jelen időben az ország dolgai kormányzatának. A mellyre nézve én azon vélekedésben vagyok, hogy egyáltalában nincs annak ideje most, akármicsoda theoriai dolgokba bele bocsátkozni, vagy neveket megemlíteni, hanem úgy, a mint a honvédelmi bizottmány van, alakítsa magát s teendőinek körét. Csak az a különbség az eddigi s az általam proponált eljárás között, hogy eddig collegialiter mindnyájan együtt vittük; most pedig ki volna jejelve ezen három tag által a kormányzathoz tartozó minden tagnak teendője s ezen három tag intézkednék, a többi pedig végrehajtó organum volna. Ez egyszerűen minden további indokolás nélkül azon javaslat, mellyet a honvédelmi bizottmány nevében bátor voltam előterjesztetni.

Egyébként még azt is gondolom, hogy most a körülmények olyanok, hogy néhány napig a mi közhírré tennivaló van, azt a bizottmány közhírré teszi, hacsak rendkívüli dolgok elő nem adnák magokat, talán a tisztelt ház egyes tagjai is sikeresebben használhatják idejüket, mint hogy mindennap üléseket tartunk, mert most minden ember részéről tenni a főfeladat. Ennélfogva azt gondolom, hogy a tisztelt háznak magának is érzelmével találkozom, a midőn a honvédelmi bizottmánynak azon ohajtását jelentem ki, hogy most különös missiót nem várhat, hacsak valami rendkívüli nem történik, minden, a ki érez magában tehetséget, itt vagy amott, cselekedjék. Néhány nap után ülések ismét fognak tartatni, hanem most ennek szüksége nem igen forogván fen, használjuk fel az alkalmat, menni mindenfelé, különösen a táborba és tenni mindent mindenütt, ki mit tehet a haza javára. Vannak egyes esetek is, mellyeket a honvédelmi bizottmány szükségeseznek tart, felettök különösen intézkedni, ilyen például, hogy az alsó táborba egy tekintélyes választmány menjen le s utjában szedje össze a népet s rendezve a népfelkelést, 20- 30- s 40 ezer emberrel a táborba érkezvén, alakítsa magyar lábra a hadsereget. Mirenézve, a mint az elnöki jelentésből is értettük, a népben is tökéletesen megvan a készség és jó akarat, s vitéz seregeink részéről is tegyen intézkedéseket arranézve, hogy minél sikeresebben elérjük ellenségeinket minden oldalról, de főképen ott, a hol jóformán az ellenünk i átkozott ármányok támasza van, a hazának győzedelmét. Hogy és miként kell ezt megtenni, gondolom, nem volna czélszerű kimondani a ház előtt. Hanem csak annyit akartam

kifejezni, hogy a választmány ha akként fog rendeztetni, a mint előterjesztettem, vagy más szóval a mint a ház gondoskodni fog a kormányzat viteléről, ezen esetben azok, kik megbizva lesznek, a honvédelmi bizottmány kötelességének fogja ismerni még ma a képviselő urak közül azokat, kiket egyes esetekre meg akar bizni, kinevezni; a többieket pedig, ismervén hivatásukat, ott, a hol hathatnak, mindent tenni; van vadász-ésapat is, ennek is van feladata s kötelessége, mert én igen nagy kötelességnek ismerem azt, hogy midőn a bécsi nép érdekeinket olly nagy buzgalommal előmozdítja, ekkor magunknak is vigyáznunk kell arra, hogy ha talán ők is valami bajba kerülnének az irántunk mutatott rokonszenv miatt, tehát mi se hagyjuk őket cserben s ezért erőt minél többet oda s aztán előre Bécsig.

Midőn én azt mondom, hogy előre Bécsig, ezt nem azon alávaló hazugságnak, alávaló tettetésnek színével fejezem ki, midőn kijelentem, hogy mi igazán, nem mint ellenség megyünk, hanem megyünk, hogy nyujtsunk segédkezet barátinknak s testvéreinknek, a bécsi népnek azon veszélytől megóvására, a melly veszélyben a mi irántunki rokonszenvnél fogva vannak.

És én felhivom a házat, mondja ki határozatilag e mai napon, hogy valamint a camarillával, a reactióval s a népek szabadságát elnyomni akaró tendenciákkal alkut ez életben nem ismer semmi áron; ugy az austriai nép irányában a legszivesebb barátságot érezve, azt, hogy nemzet nemzet irányában a találkozó érdekeket istennek örök igazsága szerint megnyugtatólag kijelenteni kész, ezt mondja ki most a tisztelt ház s az legyen előszó, hogy ha netalán ők miatunk szenvedve, a mi csapataink segítség végett hozzájuk közelednének, mondom, ez legyen az előszó: azért jövünk, hogy titeket is ugy, a mint ti jöttetek hozzánk megsegíteni bennünket, megmenteni kívánunk azon absolutisticus irányu camarillától, melly a ti szabadságtokat, mint a miénket semmivé akarja tenni; de mi szabad nép el fogjuk végezni mindazon érdekek kiegyenlítését, mellyek köztünk fenforognak.

Ez azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata s ezt hallja meg isten, és hallják meg Európa népei, azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, a melly szavát nem szegte meg soha, hanem midőn hűséget mondott, túrt, szenvedett a végtelenségig, mert szavát adta; s nem ismerte határát a szenvedéseknek. Illy nemzetnek képviselői midőn kimondják azt, hogy nekünk Austria népével semmi bajunk, mi barátok s testvérek vagyunk, mi egymás közt kiegyenlítjük a dolgokat: azt hiszem, ez annyi, mint az esküvés. S ezt reménylem azon néptől, a melly megértette, hogy veszélyünk közös, a midőn az ellenünk közeledni szándoklott tábornak útját állotta, a mint megértette azon veszélynek közösségét, ugy hinni fog e nemzet szavának. Mi pedig be fogjuk váltani ezt a győzelem első perczében, de épen azért, hogy beválthassuk, valamint mi segítjük,

ugy ők is segíteni fognak a győzelem kivívásánál minden áruelőknak rasírorásával.

Az eredmény istennek kezében van; de én a honvédelmi bizottmány minden tagjai részéről ígéretet és fogadást teszek a nemzet képviselőinek, hogy e célnak megközelítésére, nem bibelődve a rendes körülmények végett alakított formák kisszerűségével, e nagy perczekhez képest nagy eredményekre vezető, bátor, de meggondolt és mindenek felett elszánt s eltökélt lépésekkel közremunkálni a legszivesebb hazafiúi kötelességének fogja ismerni a választmány. Hogy ha a haza megmentésének közremunkálásaért a méltánylat kosszorújának egy boglára az ő fejére is járuland, azt alázattal fogadandja; ha pedig a körülmények azt igénylik, hogy a vérpad legyen a jutalom, oda is büszkén fogok elmenni.“

Zákó indítványt tön, hogy e bizottmány elnökévé Kossuth választassék meg. Elfogadtatott, valamint elfogadtatott az is, hogy a bizottmány eddig működött tagjai mellé, Nyáry, Perényi, Pázmány lépjenek.

Ez alkalommal tudatta Pázmány, hogy a képviselő vadász csapat délután elinduland.

II.

Svalóban a honvédelmi bizottmány erélyesen, határozottan lépett a cselekvények terére.

Kiadott két első rendelete mutatá, hogy a küzdhomokon minő tért szándékszik elfoglalni :

„Miatán isten kegyelméből s vitéz seregeink győzelmes előhaladása által annyira van biztosítva a hazának szent ügye, hogy a pártütő Jellachichnak egész hadserege Székesfejérvár alatt hatalmasan már megveretvén, Bécs felé megfutamodott; Rothnak pedig 10 ezernyi rabló csoportja egytől egyig minden vezérekkel s tisztekkel együtt az ország foglyai lettek, és rövid időn az ellenség egész ereje vagy tökéletesen semmivé lesz téve, vagy a csuful megfutamlott csoport az országból egészen ki lesz szorítva : a király és nemzet nevében, az országgyűlésnek határozatából ezennel szorosan és kemény felelet terhe alatt meghagyatik minden magyarországi, erdélyi, slavoniai és horvátországi várparancsnoknak és várakban létező minden katonaságnak, hogy :

1. Ezen parancsnak a Közlönyben közhírré tétele után 7 nap alatt mulhatlanul tüzze ki a magyarországi háromszínű lobogót és valamint ezt, ugy

2. a magyar és hozzákapcsolt országok iránti hűségét és a honvédelmi bizottmány parancsa iránti kész engedelmességet ugyanakkor a honvédi bizottmányhoz mulhatlanul írásban bejelentse.

Ellenkező esetre mindenki, ki ezen két kötelességet elmulaszt,

taná, mint hazaáruló tekintetik, s mint ilyen, törvényenkivülinek nyilvánítatik és bárki által is megfogattathatik és agyonlövettethetik.

Visszahuzhatlanul kijelentvén, hogy azon esetben, ha valaki a fent megirt két kötelességnek engedelmeskedni csak vonakodnék is, mihelyt seregeink vitézsége a hazai ügynek győzelmét a pártütőnek rabló-csoportjától megtisztítván, biztosítja, minden engedetlen várbeliek, mint hazaárulók fognak megkegyelmezés nélkül szigorun megbüntettetni.

Melly parancsolat, mihez tartás és a várban leendő kihirdetés végett minden várparancsnoknak is megküldetni rendeltetik. Kelt Budapesten, october 8-kán 1848. A király és haza nevében a nemzeti képviselő határozata következtében, az országos honvédelmi bizottmány. Kossuth Lajos, elnök.

„Az országos honvédelmi bizottmány a hatóságokhoz. Tapasztaltatván, hogy az ország több hatóságai a honvédujczokat nemcsak negyedrészen, a mint rendelve volt, hanem ezentúl egész számban is kiállítják; ezen kézségök a haza jelen körülményei közt szivesen fogadtatván, ezennel utasítva vannak az illető hadfogadó kormányok, hogy a hatóságok által hozzájok bármely számmal utasítandó ujonczokat elfogadván, azokból zászlóaljaikat megalakítsák, a feleslegről pedig a honvédelmi bizottmányhoz rögtön jelentést tegyenek, addig is ellátatásáról gondoskodván; önkényt következtvén, hogy azon feles szám is a honvédekre szabott feltételek szerint, kell, hogy az illető hatóságok által kiállittassék. Budapest, oct. 8-kán 1848. A honvédelmi bizottmány nevében Kossuth Lajos.“

III.

Oct. 10-én a parlament elnöke jelenté, miszerint Récsey Ádám oct. 6-án beadta lemondását.

Ezután Kossuth köv. indítványokkal lépett fel:

„1. Méltóztassanak a nemzet nevében megparancsolni, hogy külföldön levő seregeink haza jöjenek, s ennek sikeresítésére a honvédi bizottmányt megbizni.

2. Miután olly időket élünk, midőn a hazának minden egyes polgára egyáltalában nem vonhatja magát ki azon kötelesség alól, hogy a körülmények szerint személyesen is részt vegyen a haza megmentése terhében: most nincsen arra idő, hogy külföldön sétálgasson valaki, s még kevésbé van arra idő, hogy valaki külföldi sétálgatásait a camarilla conspiratióra használja. Annál fogva, jónak, szükségesnek és természetesen találnám elhatározni: hogy azon körülményeknél fogva, melyekben a jelen perczekben vagyunk, mindazoknak, kik a hon javadalmaival élnek, személyes részvétüket méltán igénybe revén, a külföldön tartózkodó magyaroknak, akár

birtokosok , akár nem , megparancsoltatik : hogy mindenki 15 nap alatt haza jöjjen , különben a haza nem jövés által , ha az ország iránti polgári kötelesség alól magát kivonja , a törvény szerinti következtéseket magának tulajdonítsa. Ezt azonban különösen kívánnám értetni azokra , kik a szomszéd tartományokban vannak , és nem azokra , kik netalán az ország szolgálatában , vagy a kormány megbízása következtében külföldön tartózkodnak.“

Elfogadtattak.

Indítványozta Madarász a volt nádornak hűtlenségi perbe idézését , de az Kossuthnak következő beszéde következtében nem fogadtatott el.

„Az ilyen rendkívüli időkben az intézkedéseket a formalitások szempontjából mérni nem szeretem. Előttem az áll , hogy olyan dolgokat , melyeket minden legkisebb baj nélkül lehet halasztani akkorra , midőn azon társaink is , kik most személyesen részt vesznek a táborozásban , visszaérkeznek , igen illendő lépésnek tartom ; ellenben olyanokat , melyeket a perc sürgetősége kíván , épen a haza azon védelmének szempontjából , melly végett társaink ott küzdenek , nem gondolnám , hogy el lehetne halasztani. Illyeneknek tartom az eddigi határozatokat. A volt nádor iránti kérdést két részre osztom. Én megvallom őszintén , nem csinállok titkot , comediókat , én úgy tapasztaltam a históriából , hogy az austriai háznak mindig természetéhez tartozott , hogy midőn elbizakodhatott erejében , akkor a magyar nemzet szabadságának elnyomására mindent elkövetett , mikor pedig fordult a koczka , elkezdtek gyönyörűséges arcokat csinálni , és a magyar nemzet nagylelkűen azt mondta : legyünk jó barátok. Én tehát a dolognak két oldalát látom : egyik oldal annak kimondása , hogy a nádor , melly elmozdíthatlan hivatal különben is , midőn a tábort oda hagyta , s a legveszélyesebb perczben elmenetele által semmivé tenni igyekezett az ország azon sarkalatos törvényeit , hogy külföldről nem kormányoztathatunk , hanem itt kell lenni a király képviselőjének , ki az országot itt kormányozza , midőn ezt tette , más részről a tábort oda hagyta , a legszentebb kötelességeit sértette meg , és mivel azokat megsértette , annak kimondását , hogy a millyen nagy volt a remény , mellyet iránta tápláltunk , s nagy volt a bizalom , mellyel ott azon magas székbe helyeztük , ugy ezen cselekedete , közte és a magyar nemzet közt ledöntetlen elválasztó falat emelt. Ezt kimondani szükségesnek tartom , azt azonban , hogy az országbóli lemondása következtében az ország kormányzatára nézve minő intézkedések tétessenek , azt igenis a győzelem utánra kell halasztani. Tehát a kérdésnek ezen részét nem kívánom tárgyalni , de azt ki kell mondani , hogy közte s a magyar nemzet közt nincs többé semmi közös viszony.“

S csakugyan annyi ment határozatba , hogy a magyar nemzet és a nádor közt minden viszony megszakadt.

IV.

A másnapi ülésben pedig Perczelnek oct. 7-diki diadala tárgyában következő határozat hozatott.

„A képviselőház hazafiúi örömmel vette Perczel Mór ezredesnek azon kedves jelentését, mellyel a nemzetnek tudtára adatik : hogy vitéz Perczel Mór ezredesünk vezérlete alatt diadalmaskodó hadseregünk vitézsége, segítettve a felkelő népnek lelkes közremunkálásától, alig egypár ezrenyi rendes erővel, a pártütő Jallachichnak Roth és Philippovics alatti majd hárommannyi zsoldosait, legügyesebb tapintattal és magyar nemzet fiaihoz méltó elszántsággal, egy csapással és egyszerre megsemmisítette és mind a főnököket, mind az egész sereget, részünkről majd semmi veszteséggel, az ország foglyaivá tette.

Büszke a nemzet illy hadseregre, melly a történetben ritka diadala által a magyar vitézség régi hírét és a magyar lobogók európai becsületét fegyelmi kitüntetésével is irta a történet lapjaira s a nemzetnek hálás emlékezetébe, és a nemzet képviselői mind Perczel Mór ezredes vezérnek, mind a megnevezett vitézeknek, úgy ezen egész hadsereg minden egyes tagjainak is méltányos megismerésüket nyilvánítják és a felkelő népnek lelkes közremunkálását az egész hazával tudatják, egyszersmind felhívják a diadalmas vezért, hogy mindazon egyes vitézeink neveit körülményes jelentésben minélelőbb tudassa a honvédelmi bizottmánynyal, kik magokat személyesen is kitüntették, hogy azokat addig is, míg a törvényhozásnak vitéz hadseregeinkre már meghatározott hálája tettelegesen foganatosíthatóvá lesz, méltó figyelmének érdemesítésével kitüntethesse.“

Pázmány elnök távolléte miatt e rendeletet csak az alelnök irta alá.

A honvédelmi bizottmány pedig egy Rothot és Philippovicsot perbe fogó vegyes bizottmányt nevezett ki, de a melly teljességbe soha sem ment.

V.

Ezenben a bán átlépte Magyarország határát s sergével Bécs alatt állt.

A képviselőházban nem kevés vitára adott alkalmat, hogy átlépjék-e a magyar seregek a Lajthát vagy sem?

Végre october 14-kén a parlamentben e tárgyban köv. határozatot hoztak :

„A magyar nemzet legszivesebb hálával méltányolván Bécs városnak azon hősi rokonszenvét, mellyet Magyarország szent és igazságos ügye iránt tanusított s érezvén azon kötelességet, hogy midőn a közös ellenség vitéz seregeink által üldözttetve, Bécs ellen fordul,

ezen hősies várost baráti segély nélkül hagynia nem szabad: semmit sem késett megparancsolni a győztes magyar hadseregnek, hogy az ellenségét Austria földén is üldözze s Bécsnek segítségére siessen.

A magyar nemzetet ezen határozatnál azon biztos hiedelem vezette, hogy a segédkez, melyet vele a hálának s közös veszélynek érzete nyújtat, barátilag fog fogadtatni, mert a magyar hadsereg nem ellenség, hanem hű testvér gyanánt utasított a Lajtha túllépésére.

A magyar nemzet ezen baráti érzelemnél fogva kötelességének ismeri, magát az osztrák nemzet kívánataihoz alkalmazni; seregeink a Lajthán átléptek, s ezzel határozott készségüket, a közös ellenség ellen Bécs oltalmára sietni, tetteleg tanusították.

De miután a magyar nemzet hivatalos közleménye folytán is, sem a bécsi hatóság legkisebb olly nyilatkozatot nem adott, melyből következtetni lehetne, hogy a magyar seregnek segélyző közelgése invasióra nem magyaráztatik, sőt az e részbeni nyilatkozat gondosan kikérültetik, Jellachichnak lefegyverzésére semmi felhívás nem tétetik, az austriai nép védelmi felkelése el nem rendeltetik, sőt Jellachichnak Austriába beütése mindekkorig még csak ellenséges lépésnek sem nyilvánítatik; a magyar nemzet azon véleményre van kényszerítve, hogy az osztrák nemzet seregeink segélyével élni nem akar.

Minek következtében a magyar országgyűlés mind jogszerű kötelességének, mind austriai szomszédaink iránti barátságos érzelmeink szoros tartozásának ismeri, a magyar hadseregnek megparancsolni, hogy saját házáuk oltalmára szoritkozzék és semmi olly lépést ne tegyen, melyet osztrák szomszédaink, különösen Bécs kedvetlenül fogadhatna.

Kijelentvén azonban ünnepélyesen, hogy, ha Austria s különösen Bécs részéről szomszédaink szabadságának megvédésére a magyar nemzet segédközremunkálása igénybe fogna vétetni, az illy felhívásnak nemzetünk egész erejével eleget tenni, a legszivesb kötelességének ismerendi.

Az october 17-diki ülésben pedig jelentés tétetett, miszerint a magyar seregek a bécsi országgyűléstől kapott felhívás következtében a Lajthát csakugyan átlépték s Bemmél a bécsi fölkelt hadsereg fővezérével közvetlen érintkezésben állanak.

Kossuth pedig és a honvédelmi bizottmány mindent, mit illy körülmények közt tenni lehet, megtevének. Páratlan szorgalommal egymásután állíták és szerelék fel a seregeket s mindenfelé, valahol csak fenyegetett hely volt, küldözék.

Maga Kossuth elutazott a táborba. Egymás után nevezék ki a tiszteket. Így Majthényi István bárót, mint a ki Komárom várát megmentette, tábornokká emelék.

De míg a várak nagy része a tricolorot kitűzte, Arad (parancsnok Berger) és Temesvár (parancsnok Rukawina) azt tenni vonakodának s jelesen az utolsó következő falragasztványt tüze ki:

„F. hó 3-dikán kelt kir. leirat következtében, mellynél fogva egész Magyarország haditörvény alatt áll, Temesvár várát elővárosával együtt ostromállapotba tesszük és hirdetjük a haditörvényt.

Szinte e leirat következtében a nemzetőrserég ezentúl a várparancsnokság alatt fog állani.

Ki izgatásra okot ad, ki a katonai hatalomnak ellenáll, vagy a ki csak ok nélkül fegyverrel jár, statárium alá kerül.

Hat személynek együtt az utcán gyülekezni tilos.

Mig a csend és rend fentartatik, az ostromállapot a kereskedeésre és iparra káros befolyással nem lesz.

Minden egyének, kik nem nemzetörök, tartoznak fegyvereiket 24 óra alatt a katonai fegyvertárba (polgári nincs is) vinni, mellyért nyugtatványt kapnak; ki ezen parancsoknak engedelmeskedni vonakodik, haditörvény alá jön.“

VI.

A szerb vidékeken tovább hasonló keserűséggel folyt a csata, mindamellet csak egyes apróbb de gyakori ütközetek voltak, melyekben hol egyik, hol másik fél volt a nyertes.

Nevezetes Kossuthnak egy oct. 14-kén tartott beszéde, melly szerint oct. 1-ére Magyarhon ellen kilencz támadás volt rendelve. Ezt s az ez elleni intézkedéseket következőleg mondta el :

„Ennek tulajdoníthatók a vidéki rángatózások is, mik szerint Arad várost a várparancsnok bombardiroztatta, mire nézve a bizottmány kellő intézkedéseket tett, hogy a védelemre kész lelkes városi népnek segély menjen, Temesvár szinte ostromállapotban van. Gallicziában ellenséges mozdulatok történnek. Olmütz körül 11 zászlóalj vonatik össze, honnan, mint tudjuk Bézs felé, de felénk is vezet az ut. Jellachich és Auersperg egyesültek. Mayerhoffer átment a Dunán ellenünk működni. Nugent Kanizsa körül tön mozdulatokat. Urbán beütött. Erdélyben oláh lázadás stb. Tekintetbe véve ezen körülményeket, felhasználatik ugyan minden erő, és pedig a katonai felkészés igen nagy sikert nyújt, de lehetetlen dolgokat azért nem kell kívánni, nem azt, hogy egy két vidék vagy pont ne jöjön veszélybe, mert ha az erők szétszóratnak mindenfelé, el kell vesznünk. Ott, hol a szükség legnagyobb, nem lehet erőnket gyöngíteni. A honvédelmi bizottmány nem csügged. Meg nem áll addig, mig honvéd zászlóaljaink 100-ig nem fognak szaporíttatni. A mi Jellachich üldözését illeti, a ház kimondotta, hogy seregeink őt a határokon túl is üldözhetik. Ezzel minden morális akadály elháríttatott, minél többet nem lehet tenni. Mert a strategiai mozdulatokat innen irányozni nem lehet, mint akarta tenni hajdan a bécsi Hofkriegsrath, melly pamlagáról osztogatta a belgrádi seregeknek az ostrom-parancsokat. Itt a ház a katonai működések felett csak utólagosan hozhat ítéletet.

Bécsnek felajánlottuk a segílyt, kimondottuk, mikép nem invasio, hanem a barátság és irántunk nyilvánított rokonszenv viszonzása végett akarunk Bécs alá menni. Azonban diplomacice nem nyilatkozott s nem határozott sem a Gemeinde-Ausschuss, sem az országgyűlés. Az országgyűlés még azt sem mondta ki, hogy Jellachich az ő ellenségek is. Felhívásunkra a Gemeinde-Ausschuss nem érzette magát felhatalmazottnak feleletet adni, és elment az országgyűlési választmányhoz, és ez épen akkor nem ért reá, hogy aziránt rendelkezessék. Ezek olly habozásra mutatnak, melly oda is vezetheti a dolgokat, hogy a határ átlépését invasionak fogják kimondhatni. Vanak az izgatott időeknek perczei, mellyekben csak azok menthetik meg a hazát, kik a perczeket rögtön felhasználják. Három nap előtt lehetett volna még az ellenséget kiverni, ha rosszul üt ki, a cselekvőkre veszélyt hozhatna, de ha jól, a nemzet sokat nyerend. Illy tetek minőségét a siker dönti el. Szónok így tön vala. De ez minden emberre nem alkalmazható, mert nehéz magunkat mások gondolkozásába illeszteni. És midőn azt akkor lehetett volna tenni, most 3 nap alatt, diplomaticai értekezés terére vitetett a dolog, s így a cselekvés teréről elmozdított. Itt, e mezőn, midőn mi áthatva a bécsi nép lelkes viselete által, segíteni kívántuk azt és ki is nyilatkoztattuk, hogy a Lajtat akadálynak nem tekintjük, nem hogy nem hívunk magukhoz, hanem még azt sem nyilváníthatják, hogy az, ki a mi ellenségünk, az az övék is. Illy helyzetben alapos ok lehet, hogy belássa a ház hivatva magát kimondani, hogy miután oda fent segílyünk nem kell, szoritkozni kell önmagunk védelmére.“

Perczel, ki az aldunai sereg vezényletét tartá meg, Hadostán oct. 18-ról következő hadjelentést küldött :

„Tegnap, azaz oct. 17-én, mind Letenyénél mind Kottorinál sikerülvén az ellenséget megszalasztani és e két révet elfoglalva, mind a két hadosztályt átszállítani; még az nap délután mind a két hadosztály nagyszerű eredményhez jutott.

Jelesen az első hadosztályból az átszállított Hunyadi és zalaegerszegi népségből, Trangus őrnagy úr vezérlete alatt, mintegy 3 század sietve üzőbe vevé a szaladó ellenség egy részét, azt utóléré, megtámadá és 700-at fogolylyá tett.

Mind jó fegyverrel ellátott horvátok, rendes katonatisztek vezérlete alatt. Ezek mind még az nap estve utnak indítottak Kanizsára és onnét Veszprémbe.

A Gáspár őrnagy úr parancsa alá adott második hadosztály, a már bejelentett átkelésén és 1 ágyu elfoglalásán kívül hasonló vitéz és eredménydús tettekkel dicsekedhetik.

Épen ma hajnalban vett jelentés szerint, ő, Domborunál 1900 főből álló ottani ilir sereget megtámadván, megverte; az ellenség sok halottat vesztett, 3 tisztje és 100 ember elfogatott. Bornemissza

kapitány és vezérök is agyonlövetett, mi ott két halottat és néhány sebesültet számítunk, 1 ló elesett, 1 megsebesült.

És így mindössze e két hadi actióban 4 halottat a körülbelül 5 nehéz és 12 könnyen sebesültet számítunk.

A sereg általában mindenütt derekasan viselte magát. Különös érdemet szerzének a Jánosy főhadnagy parancsa alatt álló jeles honvédi tüzérség s mint már említém, Kösztörüs tizedes. E bátor vitézek, mitsem törődve, hogy közülük több elhullott, rettenthetlenül tüzeltek és avanciroztak, parancsaimat pontosan teljesítve, előre és üzék el golyóikkal a murántúli nagyszámu ellenséget.

Továbbá Trangus őrnagy a Hunyady két századdal és a zalaegerszegiek egy századával a 700 illir elfogásával, gyors üzésük által.

Mint Gáspár őrnagy úr jelenté, kit hadilag dicsérnem, rendeleteim pontos végrehajtása és általában ildomos és vitéz viselete miatt szinte felesleges, a második hadosztálynál szinte derekasan viselte magát a Zrinyi 5. század, melly 5. század Szekulics kapitány és általam helyettesített őrnagy vezérlete alatt áll. Egyszersmind Gáspár őrnagy úr szinte különösen megdicséri jelentésében nevezett Szekulicsot czélszerű intézkedéseier.

Ha istennek hálaival tartozom, hogy vezérletemet illy nevezetes eredményekkel jutalmazza; ugy kötelességem a nemzetet figyelmeztetni azon nagy veszélyre, mellybe haditekintetben is az általában horvátsággal népesült Muraköznek az ellenség általi elfoglalatásával és a sz.-tamási mintára készületben levő megerősítésével döntetik. Ez hadilag egy igen nevezetes hely; és ha idő engedtetik csak még 2—3 nap az ellenségnek, sok ezer főnyi sereg sem foglalandja vissza.

E vidéket Jellachich ellen, az akkor ittlelvő néppel, sőt sokkal kisebb erővel is, pár hétre czélszerű intézkedések mellett meg lehetett volna védeni.

Ma Csáktornyára indulok, ez igen meg van erősítve.“

VII.

A dolgok új stadiuma oct. 16-án kezdődik.

Ugyanis a király következő placatot ada ki:

„Midőn engem az october 6-kán Bécsben elkövetett istentelenségek arra bírának, hogy azon várost elhagyjam, melly a legvadabb és legelvetemedettebb szenvedélyek tüzpontja lőn, akkor még azon reményben lehettem, hogy lakossága egy részének vétkes örjögése tartós nem leend. Én fő- és székvárosom lakosainak különben egészséges és becsületes érzelmétől megvárhattam, miszerint egész erejükkel oda munkálnak, hogy a félreismert törvénynek a tisztelet-, a gonosztevőknek az érdemlett büntetés-, a városnak a fenyegetett

élet- és tulajdonra nézve a biztosság legrövidebb idő alatt ismét visszaadassék.

Ezen várakozás meghiusult.

Nemcsak az, hogy a lázadás támasztóinak sikerült Bécsben a magokhoz ragadt hatalmat olly rettentő uralom által, millyenre a történet csak egy példát mutat, a részint félelem által ereje-vesztett, részint vad mámorba ejtett város felett megerősíteni, és az által a törvényességre való visszatérést Bécs falai közt meghiusítani, hanem még ezen falakon túl is nagyobbodott erővel terjedt ki anarchicus törekvések veszterhes hatása. Egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartománnyal felségsértő szövetkezések köttettek, statusaim minden részébe követek küldettek, hogy azon képmutató ürügy alatt: mintha a fenyegetett szabadságot kellene megvédeni, ott is, hol a rend eddig-élé meg nem zavartatott, a lázadás zászlóját kitűzzék és az én még békes, szabad intézvények törvényes kifejlődésének elébe néző országaimat a fejtelenség, polgárháboru és enyészet iszonyatosságainak martalékul vessék.

Trónra léptem óta népeim java volt életfeladatam. Kormányom története, különösen az utóbbi két hónap története ezt egykor tanusítandja. De a gondviseléstől rám bizott köteleltségekhez hűtelen lennék, ha olly törekvést tovább is el akarnék nézni, melly a trónt és monarchiát az örvény szélére viszi és az általam megerősített alkotmányos szabadság helyébe a rakoncátlan erőhatalom állapotát tenni igyekszik.

Ezen köteleltségekről megemlékezvén, vérző szívvel érzem magamat kényszerítve, hogy a fejét már most minden szemérem nélkül fölemelő lázadással székvárosomban, mint szinte mindenütt, hol az magát mutatná, a fegyveres erő alkalmazása mellett szembe szálljak s ellene harcoljak, míg az egészen le nincs győzve, a rend, nyugalom és törvényesség ismét helyreállitva, és hű szolgálóimnak, gr. Lamberg és Latournak gyilkosai az igazság boszuló karjának át nincsenek adva.

Hogy ezen czélt elérjem, a monarchia különféle részeiből seregeket küldök Bécs, a fölkelés fészke ellen és altábornagyomnak Windischgrätz hercegnek átadom a fővezérletet minden seregek felett, egész birodalmamban, csupán csak a gróf Radezky tábornagyom parancsa alatt álló olasz hadsereget vevén ki. Egyszersmind felruházom az említett herceget a kellő teljhatalommal, hogy ő a békemunkáját birodalmamban saját belátása szerint a lehető legrövidebb idő alatt bevégezhesse.

A fegyveres lázadás kényszerítése és a csend helyreállitása után, ministeriumom feladata leendő, hogy az alkotmányos országgyűlés tagjaival egyetértőleg, az eddigelé féktelen visszaéléssel kezelt sajtó, az egyesületi jog és a honvéd törvényes korlátozása által olly állapot idéztessek elő, melly a nélkül, hogy a szabadságot szorítná, a törvénynek erőt és tiszteletet biztosítson.

Midőn ezen kötelességeim és jogaim érzetében rendíthetken szilárdsággal hozott határozataimat népeimnek tudtul adom, mindazok őszinte és hathatós közremunkálására számolok, kiknek császárijok, hazájok, családjok, javuk és az igaz szabadság szivükön fekszik és a kik jelen határozatomban az egyedüli szabadító szerre ismerendnek, hogy a birodalmat a végrombolástól, magokat a fejtelenség iszonyatosságai- és minden társasági kötelekek felbomlásától megőrizték. Olmütz, oct. 16. 1848. Ferdinánd s. k., Wessenberg s. k.“

Hg Windischgrätzet pedig tábornagygyá nevezvén ki, következő átiratot küldé hozzá :

„Kedves herczeg Windischgrätz! Tekintetbe vevén a jelen körülményeket, midőn a fővárosban a nyílt lázadás a törvényes rend helyére lépett, és a birodalom több részeiből a törvény ellenségeinek fegyveres erő küldetik; midőn az alkotmányozó országgyűlés, biztossága hiánya miatt, magas feladatát meg nem fejtheti és azékvárosom minden kormány- és közigazgatási hatóságai, kötelességeik teljesítésében gátoltatvák, nem marad nekem mélyen érzett benső fájdalomra hátra egyéb eszköz, mint a törvény elleni feltámadásnak és az anarchia túlcsepogásának fegyveres erővel állani ellent.

Hogy a teendő rendelkezésekben a lehető legnagyobb egység legyen, és mivel teljes bizodalommal vagyok ön igaz hazaszeretete és családom irányában régóta hiven tanusított ragaszkodása iránt, kinevezem önt főparancsnokká hadseregem minden csapatai felett, kivevén a gróf Radecky tábornagy alatt álló sereget és felhatalmazom s megbizom önt, hogy ezennel mindazon katonai intézkedést megtegye, melly önnek alkalmasnak látszik, legrövidebb idő alatt a csend és rend helyreállítására, melly nélkül a törvény hatástalan és az alkotmányos szabadság szabályzott kifejlődése lehetetlen lesz.

Számolok hadseregem annyiszor megpróbált hűségére és vezére tanusított belátására, hogy a birodalmat a fenyegető veszélytől megmentendik, mint szinte Austria népének, melly atyai szivemnek olly kedves, kilátást egy szebb jövőre nyitandanak. Olmütz, oct. 16.-kán 1848. Ferdinánd, s. k. Wessenberg, s. k.

„Kedves herczeg Windischgrätz! Tekintetbe vevén önnek kitünő érdemeit, valamint önnek jelenlegi állását, elhatároztam magamat, önt tábornagygyá előléptetni, melly tekintetben a megkívántató rendeletet a hadügyministeriumhoz kibocsátom. Olmütz, october 17. 1848. Ferdinánd, s. k. Wessenberg, s. k.“

VIII.

Lássuk az erdélyi dolgokat.

Sept. 13.-kán Balázsfalván az oláhok nagy gyűlést tartottak, mellyre mindenfelől sereglének össze.

Királyi biztos b. Vay adott nekik erre engedelmet, mondhatni

salvus conductus s ez az, a mit a magyar lapok neki legfőképp szemére vetettek.

E gyűlésben az értelmetlen nép túlnyomó volt. De ők megjelentek, mert pópájok által küldetének oda.

Gondolni lehet, hogy e gyűlésben jelenlevő néhány értelmes ember akarata állott meg.

Végül határozatukat köv. szavakkal igdták jegyzőkönyvbe:

„A magyar terrorismus s abból következett nyomások-, elítélések-, mocskolódások-, erőszaktételek-, üldözések-, gyilkolásoktól indítva sept. 16-án Erdély román népei Balázsfalvára gyűltek tanácskozni szomorú sorsuk felett s annak javítását felsőbb helyen sürgetni. A nép kívánja:

1. A terroristicus rendszer szűnjék meg, a statarium szüntettesék meg s a törvény rende hozzattassék be.

a) A terroristicus rendszerből következett nyomások, mint a barmok, gazdasági műszerek, fegyverek s több ilyenek elzalogosítása, tétessenekjővá.

b) A terroristicus rendszer nyomán elfogatott minden rendű emberek, parasztok, polgárok s intelligensek rögtön bocsáttassanak szabadon.

2. Hogy ezentúl terroristicus rendszabályok ne követtessenek el:

a) Szűnjenek meg az üldözések, hogy senki törvényes vádlás nélkül ne ítéltesék el. Rendes bírjától senkit sem vonhatni el. Ellenmondunk a vizsgáló törvényszéknek, melly a magyar ministerium rendelete szerint Vásárhelyt volt felállítandó.

b) A falukra katonai executiot ne küldjenek ezentúl, hogy a megyei hivatalnokoknak zsarolásra ne nyitassék út.

c) Minden nemű robot szüntettesék meg, hogy egy urbarialis bizottmány kinevezéseig a volt földesurak s megyei hivatalhokok nyomásaira ne nyitassék út.

d) Hogy a megyei hivatalnokoknak ne engedtesék meg, egy ő felségétől még meg nem erősített törvényt, millyen az ujonczállítás, behozni.

3. A román hely- és körökben a közrend biztosítása szempontjából, ő felsége megadott engedelme nyomán, román nemzetőrség állitassék fel. Felfegyverzésök szempontjából a hadvezérség épen annyi fegyvert, álgút, kardot, dobot sat. adjon, mint e célból a magyar- s szász nemzetnek.

4. Vegyes bizottmány neveztesék ki románok-, (oláhok) németek-, (szászok) és magyarokból (székely) parasztok-, polgárok- s értelmesekből, kik az erdélyi terroristicus rendszerből következett nyomások-, üldözések-, elítélések-, erőszaktételek-, gyilkolások- s többeféléket megvizsgálják, elítéljék s elégtételt és kárpótlást szerezzenek.

5. Minden nemzet- és néposztályokból neveztessek ki egy urbanis commissio, mely a volt földesurak s most szabad parasztok közötti versenyében ítéljen.

A román nép a szabadság mezején f. évi május 12-én tett esküjére támaszkodva, természeti s polgári jogaihoz, a nemzetgyűlés határozataihoz ragaszkodik, a két román határhozrend határozatait magáévá teszi; de törvénytelennek nyilvánítja mindazon lépéseket. (unióra állás, magyar hongyülésrei követválasztás), mellyeket némely elámitott egyének a közhatározatok s letett esküjök daczára tettek. Ez okból kimondja:

1. Az uniót, melly ellen előre protestált, mellynek tárgyalásakor a hongyülésen nem vett részt, nem ismeri el.

2. A magyar ministeriumot, az unio következményeit, hasonlag nem ismeri el.

3. Csak ő felségétől s a császári ministeriumtól akar függeni, kiknek rendeleteit a hadvezérség utján akarja kapni.

4. Egy köz nép- és nemzetgyűlés kora megnyitását kívánja, hogy nemzeti érdekeiről tovább is tanácskozassék, s a májusban választott nemzeti comité megerősítését, mellyet a magyar kormány embertelenül üldöze.

5. Egy erdélyi hongyülést kívánnak, mellyre a román, szász és magyar nemzet népességi számarányában választott követei megjelenjenek, beszélni az ország jövő sorsáról.

6. Proclamálja a császári osztrák alkotmányt, mellynek Erdélyben is legyen ereje.

7. Egy erdélyi ideiglenes kormányt kíván, a román, német s magyar nemzet tagjaiból népességi arány szerint választva, mellyek egy permanens ország-kormány létezéséig az ügyeket vezessék.

Éljen az osztrák kormány!

A Balázsfalvára gyűlt román nép.

Ez időben, de főként ez idő után a pusztá felfegyverzésnél nem állottak meg.

Elállák az utakat s kiket ott vagy falukban találtak, magyar nemesembereket, kötözve vitték Naszódra, hol ezredes Urbán volt a parancsnok.

Gyilkolásokra még ugyan kevés, de már ekkor is volt példa. S a falusi magyarság részéről, kik jobbadán oláh falukban laktak, ellenállás helyett csak annyi történhetett, hogy nagyobb városokba igyekeztek menekülni.

Már ekkor lehet látni, milly borzasztó mézárások fejlődend-nek ki, s a szegény és mult időkben is annyit szenvedett hazát mekkora vértenger boritandja el!

A pártharcznak, melly egy hó eltelte előtt akkora lánggá emelkedék, első szikráit már ekkor kezdé a vihar lobogtatni.

IX.

Erdélybe is küldött a ministerium egy csomó kormánybiztost. Ezek azonban furcsa viszonyban valának b. Vayval, ki tulajdonkép fejök vala. Ugyanis sem nem értekezhetek vele, sem tetteiket nem tudatták s így történt, hogy egyik nem egyszer contrecarirozta a másik tettét.

Sept. 20-án Sz.-Mártonból 200 önkéntes indítottatott fékezni a balázsfalvi gyűlést. Ez volt egyik intézkedés, másik, hogy a megyék állíták az ujonczokat. A harmadikat Berzenczey rendezte t. i. a Kosuth-huszárok kiállítását, de ez igen lassan folyt, miközben ezredes Urbán Makódnál, Dézstől 4 óra járásnyira táborba szállt, honnan azonban pár nap múlva visszavonult.

Másfelől Janku, (ki a jul. 5—13-ig tartott főkormányszéki biztosság vizsgálatát kikerülte) sept. 16-án Topánfalván vala, s ottan gyűjté a fegyveres erőt. Az volt a terv, hogy e különböző táborok és felkelők Kolozsvárt egyszerre támadják meg.

E percenként növekedő fölkelést azzal akarták gátolni, hogy Agyagfalvára székely népgyűlést hirdettek.

A főkormány azonban e gyűlést be akarta tiltani, de az önkéntesek magába a gyűlés teremébe rohanván, a már megirt tiltó rendeletet elégették s kényszeríték azt megsemmisíteni.

Ugy lőn.

A gyűlés oct. 16-ára volt hirdetve.

Töméntelen ember jelent meg, nagyrészt felfegyverezve s egy héti élelemmel ellátva.

A gyűlés elnöke gr. Mikó Imre volt, ki is a kolozsvári időközben felállított városi oltalmi bizottmányhoz következő tudósítást küldé :

„A székely nemzetnek a reá nézve emlékezetes agyagfalvi réten tartott nemzeti gyűlése kezdetéről és első napi, u. m. october 16-iki nevezetesebb eredményéről a gyűlés elnöke gr. Mikó Imre ur ő nagyméltóságától e hivatalos tudósítás érkezet városunkba.

A székelység nemes Csik, Háromszék, Udvarhely s csekélyebb számmal Maros és Aranyos székekből oct. 15-én szép rendben egybesereglett.

A még eddig rendes katonaság illető tisztjeik vezérlete alatt fegyverben, a többiek karddal felfegyverzett papjaik vezérlete alatt jelentek meg.

Oct. 16-án d. e. 10 órakor a gyűlés megnyitottatott.

Mindezek előtt meghatározatott : a magyar király V-ik Ferdinánd és magyar alkotmány iránti hűség- és engedelmességre való hitletétel.

Mi a hatvan ezret fölülmúló sokaság által, ide értve a kato-

naságot és annak tisztjeit is, legkevesbé sem gyanusítható készséggel letétetett.

Végeztetett : hogy e hitet a katonaság külön is letegye.

Határozatba ment : egy a szász és oláh nemzetekhez proclamatio megírása, mellynek során annak nyilvánítása mellett : miként a székely nemzet a magyar királyhoz és magyar alkotmányhoz hívtséggel és engedelmisséggel, a magyar haza bármi felekezetű lakosaihoz testvéri vonzalommal viseltetik s mindenkinek jogait tisztelben tartja.

A szász és oláh nemzetek is a felség és alkotmány, úgy a székely és magyar nemzet iránti hasonló érzelmek tanusítására felhívatnak.

Nyilván kifejeztetvén : miként az ellenségeskedést a székely nemzet hasonlóval torlandja vissza.

Határozatba ment az is : miként az összes székelység az ideai 22-ik törvényczikk alapján nemzeti honvéddé alakuland.

S addig is, míg a székely katonáknak ilyenekké lehető átalakítása valósággal megtörténhetnék, a katonaságnak a hazai főhadi vezérségtől minden függése megszűnik.

S annak kormányja addig is, míg a magyar ministerium egy főparancsnokot rendelne, az erdélyi részekben jelenben létező kir. biztos b. Vay Miklós ur vezérlete alatt, a székely székekben működő kormánybiztosok-, és székely-husár ezredes Sombori Sándorra átruháztatik.

Ezen végzéshez képest a csiki és háromszéki jelen volt katonaság s annak tisztj elöljárósága a felség s magyar alkotmány iránti hívtségre, a magyar ministeriumtól függésre meghiteltetett.

Valamint arra is, hogy az erdélyi részekben még létező főhadi-vezérség által ezután ne talán teendő rendeleteknek engedelmeskedni nem fog, a katonaság főparancsnokai a szószékre lépve szóval s szívvel nyilváníták a felség és magyar alkotmány iránti hazafias érzelmeket.

S egyáltalában az összes székelység a magyar alkotmány és kormány erősbülése iránti szives óhajtását, annak és a hazának védelmére mindenkor készségét magasztos lelkesedéssel fejezte ki.

S már képen is e szép népnek láthatók voltak jelei, hazája s nemzete iránti szeretetének s eredeti harcziaságának.

Végre felszólítandónak határoztatott a királyi biztos, az erdélyi részekből minden idegen katonaságnak eltávolítására, úgy a gyulafejevári várnak s e honbeli minden más erősségeknak biztos székely őrizeteli ellátása eszközzésére.

Tizenkettedik fejezet.

Aradi események. Arad bombáztatása oct. 22-én és 23-án. Ezeket megszállja Batthyány K., Simonits Czáránál beüt. Kossuth a pabrendorfi táborban, Móga és Görgei, Parlamentirozás hg. Windischgrätzzel, Ivánka elfogatása, a schwechati ütközet.

I.

Az aradi állandó választmány a dolgok ottani folyamát köv. levéllel tudatta a honvédelmi bizottmánnyal.

„Arad, october 13-kán. Helyzetünk állásáról kötelességünknek tartjuk folytatólagos jelentésünket tenni. Folyó hó 21-én Lippa felől előre nyomult csapatunk, a Maros túlsópartján Angyalkutig előhaladván és itt ellenségünknek tetemes veszteség mellett megverésével azon álláspontot vitézül elfoglalván, tegnap azaz e hó 22-kén Máriási őrnagy parancsnok más oldalról, vagyis Pécska felől előre nyomult; és már é'részen a katonaság visszavonulása mellett, minden ellenállás nélkül Uj-Aradot elfoglalta. Összes veszteségünk eddig mintegy 12 halott, 37 sebesült; a katonák részéről, mint jelenték, 50 holt, köztök 4 tiszt és számos sebesült. Ezen hadi műtét alatt a várparancsnok városunkat reggeli 6 órától 7-ig folytonosan álgyuztatta, több házakban sérüléseket okozott, nevezetesen a vármegyeházat számos lövésekkel megrongálta, több helyeken a lövések tüzet is fogtak, de ügyesen oltani tudó embereink által a tűz kiütése azonnal elfojtatott; 8 órakor a tüzelés megszűnván, 1 órai szünet után újra megkezdett és majd 11-ig folytattatván, mintegy 400—500 lövés tetetett; tetemesen megsebesült 7 egyén, s 5 ló meglövetett. Tegnap reggel balcsapatunk Angyalkutról Lippára vonulván, ma pedig másik csapatunk részéről Uj-Arad felől plenkiroztatván, néhány álgyulós arra intéztetett, de minden siker nélkül. Általán mondhatjuk, hogy városunkat a vár pénteki napokon nyugtalanítá leginkább, hihetőleg azért, hogy piacunkat szétvervén, az idegyűlt emberek elriasztassanak. stb.“

October 22-kén és 23-kán Berger aradi várparancsnok viszont bombáztató a várost, miért is az aradiak a Schwarzenberg-dzsidásokat Uj-Aradról kiűzték.

Eszéket Batthyányi Kázmér vezérlete alatt magyar seregek szállták meg. Jovich várparancsnok a nemzeti lobogót már azelőtt kitűzte.

De másfelől Czáránál (Trencsinmegye) Simonics sergei beütöttek.

II.

Pestről Kossuth oct. 18-án indult el a táborba, utjában mindeütt toborzván. A nép tömegekben tódult zászlói alá.

Ezalatt a magyar seregek kétszer anélkül mentek át a Lajthán, hogy a dolog ütközetre került volna.

Harmadszor is átmentek. S csak ezután oct. 26-kán küldték a bécsi nemzetőri főparancsnoksághoz a következő nyilatkozatot:

„A magyar nemzet legbensőbb testvéri viszonyokkal van szándok óta az austriai néphez kapcsolva. Ezen testvéri viszonyt még szilárdabbá tévé azon alkotmányos szabadság, mellyet a márcziusi napokban a birodalom népei viltak ki magoknak, s a mellyet a fejedelem megerősített.

Közös köteletségünk azon alkotmányos szabadságot megvédeni.

Ezt nyilatkoztatja ki a magyar hadsereg, melly veszélyezett austriai testvéreinek segélyére siet, és egész erejével üldözni fogja azon horvát sereget, melly Magyarországból kiűzve, jelenleg Austria földeit pusztítja.

Mi úgy vagyunk meggyőződve, mikép Jellachich ellenséges seregét Austriából elűzve és Bécs városnak szabad közlekedését s kereskedését helyreállítva, a legnagyobb szolgálatot teendjük mind a velünk testvéri kapcsolatokba lépett nép szabadságának, mind a dynastiának s összes birodalomnak.

A magyar hadsereg kész élni s halni a közös érdekekért. Bécsiek! Bizzatok bennünk! Az isten el nem hagyandja igazságos ügyünket.

A magyar sereg táborából october 19-dikén 1848. Pázmándi Dénes országgyűlési elnök. Móga a magyar sereg főparancsnoka. Csányi László ország biztos. Bónis Samu és Luzsénszki Pál biztosok.

October 25-kén Kossuth a pahrendorf táborba ért, hol Móga neki s a tisztikarnak megmutatá herczeg Windischgrätz felszólítását, mellyben ez kijelenti, hogy ha a sorkatonákat keze alá nem bocsátja, hadi tisztek elébe állitandja.

Móga kijelenté, hogy ő utolsó csepp véréig harcoland.

Mindamellet Kossuth teljesen nem bizván benne, Görgeit tábornokká nevezte ki, olly titkos utasítással, hogy ha árulást veendő észre, fogassa el.

III.

Oct. 25-kén Ivánka ezredes a magyar táborból átküldetett hg Windischgrätzhez köv. átirattal :

„A népek története nem mutathatja fel a hitzegés, árulás és rozlelkűség hasonló példáját, minő az armányok azon szövénye, mellyel egy család udvari camarilla a magyar birodalomnak nemcsak törvényesen alkotmányos jogait, hanem állami létét is megsemmíteni törekszik.

Magyarország mindig szabad, önálló királyság volt, nem kebelezve be semmi más államba, s nem vetve alá semmi más országnak.

Ezen feltét alatt adta át Magyarország királyi koronáját az uralkodó háznak. És 14 királyaink a habsburgi házból fogadák esküvel, a magyar birodalom önállásának és alkotmányos jogainak fenntartását.

Magyarországnak ezen szabadsága, ezen önállása nem új nyeménye a márcziusi napoknak, s nem ajándoka V-dik Ferdinánd királynak, hanem olly alapföltétel, mellyen a habsburgi háznak magyar királysága alapszik.

És mégis egy bünteljes udvari camarilla, szemtelenül jétékot üzve a kir. esküvel és a fejedelem beteges állapotával, a magyar birodalom állami létének megsemmisítésére, csendes és királyához mindig hí hazánkban lázadást gerjesztett és szegény honunkat példátlanul iszonyatos harc színhelyévé tevő.

Minden jelenségek daczára sem akarta Magyarország hónapokon keresztül elhinni, hogy azon árulás és embertelenül barbár cselszövények szálai magának a fejedelemnek legközvetlenebb közelében fonassanak; mert a magyar nép férfias őszinte gondolkozása képtelen volt csak gyanítani is illy büntettnek lehetőségét.

És maga a fejedelem a szerb lázadást felségsértésnek és báró Jellachichot, ki gőgös túlbizakodottságában a törvények ellen emelte fel bűnös fegyverét, a törvények utján honáruló lázadónak nyilvánította.

De midőn látták, mikép az őszinte magyar nemzet, királyának ígéreteiben túlságosan bizva, az önvédelemre elkészülve nincsen, a lázadó Jellachich hazánkat kegyetlen háboruval lepte el.

És alig tevő ezt, álürügyök alatt az osztrák ministerium által pénz- és fegyverrel láttatván el, midőn a lázadó a fejedelem hű szolgálójának jelentetett ki. Az osztrák seregek, mellyek, a magyar ezre-

dek s császári trón védelmére az országon kívül használtatván, Magyarországhban és tartományaiban a közcsend fentartására és a törvényes kormány szolgálatára voltak széthelyezve, ezen osztrák seregek magyarok által fizetve és élmezve, felsőbb ösztönzésre, legnagyobb-részt segédkezet nyújtottak a zendülőknek, és vétéken fegyvert emeltek azon ország ellen, mellynek védelmére esküvel és becsületshkel köteleztettek. Magyar- és Erdélyország szláv és oláh lakosai közt lázadást, zendülést támasztottak. Osztrák tisztok, még tábornokok is, szerb rabló-csordákat és fellázító oláh tömegeket vezénylének. Az isten büntető keze által utólért Latour gróf, a volt osztrák hadügyminister, megparancsolta a magyar várparancsnokoknak, esküjüket hűtlenül megszegni, megparancsolta a Magyarország minden mellék-tartományaiban létező hadi kormányzóknak, hogy Magyarországhba törjenek be, és a lázadó Jellachichot honáruól vállalátában elősegéljék. És hogy ezen gyalázatosságok megkoronáztassanak, a barbárok előtt is szent közerkölcsi érzélem iránt annyira megfeledkeznek, hogy nem iszonyodtak Magyarország ezredévi állami létét és a habsburgi házból származott 14 királyai által esküvel is megerősített alkotmányát egy szentségtelen tollvonással eltörteni és a haza belsejében dulongó pártütöt, Jellachichot, az olly czudarul elárult ország korlátlan urává és az olly nemeslelküleg hű magyarok felett katonai zsarnokká kinevezni akarni, és ezen minden emberi érzéelmet fellázító erőszakoskodásra a beteg fejedelem aláírását is kicsalni.

De ennyi büntettek végre kimeríték az isten türelmét és igazságosságát. A magyar nemzetet, mivel nemesszivüleg a hitben és hűségben bizakodva, készületlen állt, gyöngének és az oroszánt halottnak hitték, melly azonban erejének érzetében csak alvék. Jellachich tapasztalta a magyar fegyverek erejét. A magyarnak történeti hősisége ezen hallatlan árulás elleni jogos harczban fényesen igazolta magát. A lázadónak hadteste a hős magyar harczosok kicsiny csapatai, sőt rögtönözve összevont, gyakorlatlan, alig felfegyverzett népfelkelési seregek által is mindenütt megveretett, 10,000 körül elfogatott és lefegyverezett, s maga a szájhős pártütő Jellachich, egyetlen csata után egész főserégével annyira jutott, hogy magát a megérdemlett végképi megsemmisüléstől csak a fegyverszünetnek, mellyért ő maga esengett, alávaló megszegése által mentheté meg; mig végre kegyetlenséggel bélyegzett folytonos futásaiban, a mieink által üldözötve, osztrák földre menekült.

Ha a magyar sereg a futó ellenséget szűnet és késedelem nélkül túl a Eajthán követi, 24 óra alatt elérte volna őt isten bosszúja igazsága.

Mi azonban, habár irántunk a példátlan erőszakosságok egész láncolatában, az emberi és isteni jog minden tekintetét megsértették, tisztellett viseltettünk egy szomszéd barátságos nem-

zet birtoka iránt, és hős seregünk bosszú karjait megállítottuk, azon biztos várakozásban, mikép az austriai császárnak, ki egyszermind Magyarország alkotmányos királya is, osztrák hadi ereje a benyomuló zendülőnek seregét lefegyverzend, a így az általunk semmi által elő nem idézett polgárháboru ujabb visszatértét elhárítandja.

Mi jogosítva valánk ezt várni a szentesített népjog elvei folytán, jogosítva valánk ezt várni magának a tévutra vezetett fejedelmeknek övédekében is, kinek el kell iszonyodnia azon nyomortól, mellyet a gonosz camarilla, szemtelenül visszaélve nevével, hű népeire árasztott, ha majd egyszer az isten annyi erőt adand neki, hogy a dolgok valódi állását saját szemével láthassa és szabadon megítélhesse.

Mi esalatozánk jogszerű várakozásunkban. A helyett, hogy a vakmerőn betört pártütő, a Magyarország alkotmányos koronája ellen hitzegő áruló lefegyvereztetett és ártalmatlanná tétetett volna, gr. Auersperg, az osztrák tábornok, egyesült a lázadóval, őt védelme alá vette, és a zendülőnek így megnagyobbított erejével fenyegető állást foglalt el Bécs előtt, azon nagylelkű nemzet fővárosa előtt, mellyel minket magyarokat az uralkodó egysége és a törvényes szabadság elvesztésének közös veszélye hű szövetségesekül kaposol össze.

Es hogy a leghallatlanabb méltatlanságok teljességéből semmi se hiányozzék, herczegséged magát nálunk ő felsége seregeinek főparancsnokául hirdeti ki, mellyek közé ön Jellachichnak felségserető csapatait is felvette. Ezáltal önmagát b. Jellachih lázadása részesének és Magyarország törvényei s alkotmányos trónja iránti ellenségének jelenti ki, és annyira megy, miszerint a magyar sereg tisztait, kik esküvel köteleztetnek az alkotmány iránti hűségre, hadi törvényekkel fenyegetéssel akarja csábítani a haza ellenségének táborábai átmenetelre.

Tudva kell lenni herczegséged előtt, hogy a magyar sereg felett ő felsége érvényesen csak a hadügyminister ellenjegyzése mellett rendelkezhetik, és hogy minden más utoni rendelkezés a kir. esküvel szentesített törvény által már előre érvénytelennek nyilatkoztattatik. Herczegséged kinevezése pedig Wessenberg által van ellenjegyezve, ki nem is magyar, annál kevésbbé magyar minister; annálfogva ön semmi esetben sincs jogosítva, magának a magyar sereg felett bármi hatalmat is tulajdonítani; úgy, hogy hasonló merény hazánk ellenében nyilván kifejezett ellenségeskedést foglal magában, mire Magyarország semmi okot nem adott.

Ez ellenségeskedés még azáltal is nagyobbittatik, hogy herczegséged a futó pártütőnek seregeit saját vezérlete alá vette fel, és így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tevő.

Azt kívánja tehát a közbéke, mellyet Magyarország nem zavart meg, és a dynastiának érdeke, hogy mi ámbár a legvégső övéde-

lemre erőszakosan kényszerítve, herczegségedet az isten örök igazsága, a népjog és emberiség nevében felhívjuk: hogy jogsértő szándokával hagyjon fel, a pártütő Jellachich osztrák földre futva nyomult seregét fegyvereztesse le, s azon esküvel, „hogy Magyarország ellen többé nem fog harcolni“, tegye ártalmatlanná, és 24 óra alatt biztosítást adjon nekünk, hogy Magyarország ellen semmi ellenségeskedést sem akar megkísérteni.

A fenyegető haditörvényt illetőleg, ez a jogtalanság annyi erőszaktételei után olly borzasztó szó, mellynek valóságában az emberiség és polgárisodás iránti hitünkben nem hiszünk. Gondolja meg herczegséged, mikép az isten és világtörténet megvesztegethetlen ítélőszéke előtt az emberiség átkát vonná magára az, ki a XIX-ik században a polgárisodott Európa előtt a barbárságnak hason példáját idézné elő. Kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni azt is, hogy mi azon esetben mélyen elszomorított szívvvel nem mulaszt-hatandjuk el azt hasonlóan viszonzani. Gondolja meg ön, hogy isten, az igazság védője 10,000 foglyokat s közöttök több tábornok és törzestiszteket adott kezeinkbe. Fontolja meg tehát ön jól váratlan szavait, mert mind azon vér, melly folyni fog, az örök isten bírószéke előtt ön fejére fog szállani.

Elmondottuk ezzel, mit a becsület és kötelesség mondani készítettett; hátra van még felhívni önt arra is, hogy a béke s birodalom és a trón iránti kötelesség érdekében, mellynek fenállását szentségtelen kézzel az udvari camarilla annyira megingatta, szüntesse meg Bécs ostromzását; s ezen nemeskeblű városnak Magyarországgal szabad közlekedését, mellynek erőszakos felfüggesztése annyira ártalmas a viszonylagos kereskedési érdekre, állittassa vissza, hogy így ne legyen kényszerítve a birodalomnak fővárosa az önvédelem végső eszközeire, mellyek a trón fentartására, mi saját feladatunkhoz is tartozik, szükségkép előre láthatlan veszélyezést és a birodalomra végetlen szerencsétlenséget idéznének elő.

Mi ezen parlamentter által, kit herczegségedhez küldve, ezzel a népjog védelme alá helyezünk, határozott választ kérünk, mellytől fog függeni, hogy kénytelen-e Magyarország kegyelmességedet ellenségének tekinteni.

Vezérelje önt az elhatározás ezen nagyszerű perczében az igazságos isten.

Pahrendorfban, a magyarországi hadsereg főtábornokszállásán oct. 25-én 1848. Kossuth Lajos, a honvédi bizottmány elnöke. Pázmándi Dénes, országgyűlési elnök. Csányi László, országbiztos.

A herczegnek rövid felelete volt: „mit Rebellen unterhandle ich nicht.“

Ivánka pedig letartóztatatték.

Dobai, nemzetőri tiszt, ki vele volt, hasztalan próbálta őt a bánál kiszabadítani. Dobai azonban szabadon eresztették.

IV.

A Bécsset ostromló austriai, s Bécsset az ostrom alól felszabadítani törekvő magyar seregek közt oct. 28-án került Schwechátnál a dolog ütközetre.

A nov. 1-én tartott parlamentben egy (Perczel által Csáktornyanál elvett) illir lobogó volt az elnöki szék mellé kitzúve.

Kossuthnak a schwecháti ütközetről következő jelentését olvassák :

„Pozsony, oct. 30. 1848 éjféltkor. Ma reggel 7 órakor megkezdük a csatát. Tartott d. u. 4 óráig. Jobb szárnyunk Manschwört falut a Dunánál, melly ellenséggel erősen meg volt rakva, erős csata után ostrommal vette be s az ellenséget belőle kiverte. Guyon őrnagy, Ivánka brigádjának második zászlóaljánál a vitézség csodáját fejtette ki. Seregünk mindig előre nyomulván, az erős ágyútűzet éjenkiáltással fogadta, s bátran kiállá. Ezután Görgei ezredes a Schwechat előtti parton felállított ellenséget visszaverte. Ekkor a fővezér azon oknál fogva, mivel balszárnyunkat Répási ezredes parancsnoksága alatt Langendorf felől az ellenség nagy erővel fenyegette, különösen számos lovassága által túlszárnyalni törekedett, a jobbszárny és jobbközép előhaladását megállította, de már akkor, midőn balszárnyunk ellen szerfelett nagy erő vonult össze, Répási ezredesnek támadást parancsolt. Répási ezredes itt is visszaverte az ellenséget, melly az ütközet alatt érkezett tudósítások szerint, mozdulatainak gyorsítására vasutat is használt. Hirtelen fordulván a jobbszárnyról a balszárnyra az ütközet, s a balszárnynak erősítésére a középben nagy tömeg indittatván, ezáltal a csatarend összefüggése megakadt, miáltal Görgei ezredes előnyomulásában akadályozva lón : ekkor, bár az ellenség minden oldalról visszaveretett, a főparancsnok és Kohlmann ezredes azon véleményyt nyilvánították, hogy túlszárnyalástól lehetvén tartani, a Fische mellett positiókba kell visszavonulnunk. Én ellenben világosan látván, hogy az első csatarendnek helyreállítása lelkesült hadseregünket Schwechat elvételével vagy győzelemre, vagy legalább tetemes térnyeréssel egy erős védelmi positio elfoglalására legbiztosabban vezetheti, Görgei ezredesért küldöttem. De mielőtt e parancs sikeresítettetett volna : Schwechatból, melly ellenséggel és ágyukkal megrakva volt, erős tüzelés kezdetett ellenünk; seregeink ezt is vitézül állották s viszonzták, míg végre a jobbszárny leghátulsó sorában állott komárommegyei kaszások egy közelökbe esett bombától rendetlen hátrálásnak eredtek, ép akkor, midőn a sereg két szélzárnyainak egy vonalba hozása végett általános visszavonulás parancsoltatott. A komáromi kaszások rendetlen futamlását előbb magam, majd Re-

peczki képviselő, iparkodtunk megállítani, de ez csak pillanatra sikerült s kiadatott a parancs, hogy Fischament, Klein-Neusiedel, Enzensdorf és Schwadorf megtartásával seregünk a Fischán inneni tegnapelőtti posztót foglalja el.

Még nem vert az ellenség sehol sem, sőt seregeink mindenütt, a hol támadtak, diadalmasan előnyomultak; de sajnosan kell említenem, hogy Bécs, bár az ütközetet ugyszólván szeme láttára, mert Schwechat majd csaknem elővárosának tekinthető, vertük, nemcsak hogy kirohanást nem tőn, de két nap óta egyetlen ágyulóvést sem hallottunk, mellyel az ellenséget foglalatoskodtatta volna. Én, mint-hogy minden élelmiszerek Fischament innenső partjára voltak rendelve, oda siettem a táborozás elrendezése végett, mert a középet és balszárnyat rendben részint láttam hátravonulni, részint a stabnak közvetlen intézkedése alatt e rendről nem kétségeskedhetém. De Fischamentre érkeztemkor a rendetlenül megfutamodott komárommegyei kaszás népek állapotát nem ismerő seregű által nagy zavart láttam előidéztetve, s csaknem Rigelsburgig kellett mennem, hogy a száguldó csapatokat és a tömérdek szertár-szekereket a táborba visszateríteni segítsem. Innen rendeletet küldék a főtáborba, hogy hacsak Móga altábornagy ur a sereg rendes visszavezetésének felelősségét határozottan el nem vállalja, a főparancsnokság Görgeinek adassék át, és mivel a megfutamodott komáromi nép oly gyorsan haladt, hogy még szekeren sem birtam utólni, nehogy a Haimburgba s még Pozsonyba is alaptalan rémülést vigyen s hogy egyszerűs mind Pozsonyról is gondoskodjam, Hamburgig jöttem. Ott rendeletet tettem: hogy a visszajövő nép feltartóztatás ék s rendbe szedessék. Haimburgból pedig Pozsonyba jöve, ennek minden véletlen elleni biztosításáról intézkedtem. Azon cél tehát, hogy Bécszet az ostrom alól felmentsük, egyedül azért, mert Bécs részéről semmi közremunkálással nem találkozánk, nem sikerült.

Veszve egyébb nincs, mint az, hogy egy csapással hazánk minden további veszélytől meg nem mentetett. Még mindig s még huzamos ideig sok reformokra lesz szükség a hadseregben. A fekete-sárga reminiscenciák a tricolor rózsá alatt is sok helyütt lappanganak, s ez a működésekre zibbasztólag hat.

Még ez éj folytán tudósítást várok a főtáborból, hol Csányi orsz. biztosnak megbecsülhetetlen s minden fogalmat haladó fáradalmi híven örködnék. Ezen tudósítástól függend további rendelkezésem.

Holnapután annyi erőt küldök Simunich nyakára, a mennyi elég, hogy őt semmivé tegye. Mindenesetre addig nem távozom, míg az ország ezen részének körülményszerinti biztosítására nem intézkedtem.

Veszteségünk az ütközet nagyszerűségéhez képest csekély. Halottaink száma alig menend többre 40-nél, s a sebesülteké, nem gondolom, hogy 200-at tegyen; mert a manschwörteri táma-

dást kivéve az egész csata többnyire ágyusából állt, a mit vitéz tüzreink ugyancsak emberül viszonztak.

En magam a csatatéren 3 halottnál többet nem láttam.

Ennyit előlegesen. A nemzet vegye ezt ösztönül, minélelőbb rendez hadsereget nagyban teremteni.

Bécs iránt leróttuk tartozásunkat becsületesen.

Még egyszer kérem a bizottmányt, vegye figyelembe, hogy teljességgel Bécs alatt sem verettünk meg, hanem csak nem tudtak egyszerre bevenni. Sokan vannak seregünkben, kik e mai napot dicsőségök közé sorozandják. A nemzet bizzik igaz ügyében és saját erejében, melyet néhány hét óta már is annyira kitüntettek, hogy ha 10 csatát vesztené is, nem volna szabad önmaga iránti bizalmában megcsökkennie.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy azon ellenség, mely idegen földön kétannyi erővel fáradt és rendezetlen népünket nemcsak nem bírta megverni, sőt a hol támadott, mindenütt megfutamlani volt kénytelen; azon armáda, mely azt, hogy tönkre nem tettük, csak kiválogatott s még a napoleoni időkben is híres erős posztójának és Bécs hallgatásának köszönheti; ezen armáda, ha nemzetünk önmagához kú, hazánkat nem fogja veszélybe dönteni; de készülünk kell, mert az ellenség is készülend alkalmasint. Kossuth Lajos.

Szebben, költőibben lehetlen volna e csatát leírni. Abban minden megvala, mi a netalán csüggedő kedélyeket buzdítani bírta, csak az őszinteség hangja nem. En azt inkább feltalálom a „Marczius-“nak következő cikkében:

„A történeteket jelen soraim minden commentár nélkül s azon benyomás szerinti szavakkal fogják szemeim elébe terjesztetni, melyet az emlékezetes napon keblemben érezék.

Reggeli 8 óra előtt indult meg hadtestünk Fischament, Neusiedel és Enzersdorff előtti táborából, s előcsapataink pár perc múlva már tűzben voltak, mely seregeink előrenyomulásával nagyobb csatává nőtte ki magát.

Az ellenség Manschwörth faluba vonta magát, melyet a miéink ágyuzni kezdének.

Most meggyúl valami, se baj, csak egy k. k. pr. pr. Heumagazin, melyből az udv. marhák kaptak eledelt.

A láng hatalmasan lobog fel, az ágyu dörög, a kis fegyver ropog: éljen! éljen! öli el az ágyudörgést, mint a kis fegyver ropogását, és éljennel történik a megrohanás, éljennel vétetik be az elbarrikádozott falu, és éljennel mintegy 80 horvát, köztük egy tiszt, halálát leli az utcákon és szobákban, melyeknek ablakaiból a miéinkre lődöztek.

A falu bevételénél, valamint egész napon át, különösen kitüntette magát bátorsága és egyes rendeletei által gr. Gruyon, tegnaptól óta ezredes. A vitéz gr. mindenütt elül ment s maga volt legmerészebb

merész seregében. A falu bevétele után látván, hogy emberei a boros pinczék után néznek, őket a lehető és veszélyes megrészegedéstől megóvándó, inté, hogy ne igyanak, mert mérgezve van a bor! és egy lélek sem vágyott többé inni.

A roham és falu bevétele alatt utócsapatainkat alig lehetete tartóztatni az előnyomulástól; „menjünk, menjünk!” kiálták egy hanggal, látva bajtársaik vitéz küzdését s csak sok szóval lehetete őket visszatartani.

A falu 9 óraker bevételén, s őrizettel megrakatván, előre nyomul a sereg, előre Bécs felé.

Itt apró tüzelés van, csak néha szól közbe egyegy öreg ágyu zsémbes hangja, mint veszekedő gyerek soprán lármája közé a nagypapa bassusa.

Fél 11-re nagyobb lön a tűz, erősebb az ágyuzás.

Éljen, éljen! hallatszik ismét, s a roham előtt megszalad az ellenség lovassága, szól utána a Görgei ágyuja. Üzzük, üzzük, mint agár a nyulat, utánok lobog a tricolor s gyönyörű szinei a füst hegyei közt olykor-olykor előbuvnak, mintha isten mutatná elő, mondván: „sub hoc signo vinces!”

Az ellenség balszárnyunk felé vonul vissza; s roppant lovasságot állít 12 óra tájban elő, de alig állott csatarendben, közé küldé Répási négy 12 fontos piluláit, s a uláhn s a nehéz lovas fut mint csak futni lát, s a részünkről várt cavallerie-attaque teljesen zavarra változott át.

És illy jól, illy sikerrel folyt a csata délután 3 óráig mind a jobb, mind a bal, mind pedig a közép szárnyakon.

Mindenütt és mindenkor odább veretett ellenünk, mindenütt és mindenkor nyomult előre seregünk, mellynél lelkesebbet, elhatározottabbat kívánni sem leheté.

Ez időtájban történt, hogy a jobbszárnyoni kaszásaink néhányai megfutamlottak, mi a vezérletnél rögtön jelentetvén, itt alkalmat nyujtott a fogak fehérenek kimutatására, holmi expectoratiókra és „ich hab's g'sagt“-okra, alkalmat nyujtott, hogy az egész napon át s a győzelmes előnyomulás minden phasysain keresztül nyöszörgött megállapodási sőt retirálási vágy kielégittessenek, s kiadatott a parancs zum retiriren, s e szó olly vidámmá tette sokaknak sergeink előnyomulása alatt bánatos és szomorú képeiket, hogy azt gondolta volna az ember, mikép legalább is arról van szó, hogy az ellenséget két tűz közé szoritottuk.

Gallopins her! és a retiradeparancs fogadására és megvívésére egyszerre 20-an is termettek elő, midőn azelőtt egész napokon át keresni kelle őket lámpával, hogy csak egyet láthasson valaki.

Szaladó kaszásainkat azonban egy pár huszár ezalatt visszatértette, de alig állottak ismét helyeiken, jön a huszárokhöz a visszavonulási parancs. Az ágyuk megindultak visszafelé, egy hátrábbi

posítiót fedezni, a huszárok hasonlólag egy ennek megfelelő állomást elfoglalni, szóval, egy rendes retirade volt indulóban.

A mi kaszásaink azonban a visszavonulást szaladásnak veszik, s felkiáltva, hogy „hiszen már a huszárok is szaladnak“ megindultak futni és futottak úgy, miként őket Kossuth sem tudá megállítani csak pillanatig is, s megállítani maga az úr isten sem tudható vala.

Igy lön megzavarva a jobbszárny, mert a futó kaszások példáját honvédcsapatok is követték s ez oldalon a zűrzavar általános volt.

A centrum és balszárny azonban, mint milly dicsőségesen nyomult elő egész nap, olly rendben és zavarban vonult hátra; a balszárny különösen kitünteté magát, s még visszavonulásban is megfutamtatá ágyuival az ellenséget.

És csak e jótartásnak köszönhetjük a magyarok istene után, ki ma tizedmagával vigyázott reánk, hogy a jobbszárny zavarodását ellenségünk használni nem tudá, nem meré, hanem békés visszavonulást engedett.

Ez története az october 30-diki nevezetes napnak, melyet a történetek jövődjé írója magának megfejténi alig leendő képes, mert mimagunk sem tudnók azt magunknak kimagyarázni, miként vesztésse el egy egész napon át győzelmes hadsereg, minden az ellenség részéről nagyobb erő kifejtése nélkül, kivivott helyét, ha nem láttuk volna a kiadott parancsokat, szóval, ha nem lettünk volna legközelében a hadvezérnek fül- és szemtanúul, miként kelljen egy seregnek győzelmét hanyagság vagy más uton semmivé tenni.

De mind erről, mind pedig az ütközet hasznáról s a visszavonulásnak is lehető jó oldalairól, ugy másfelől a sereg organisationalis hibáiról, valamint a teendőkről elmondandóink vannak.

Még csak annyit emlitünk, hogy seregünk egészen Pozsonyban és mellette táboroz, egy része azonban mintegy 10,000-nyi gyalogság és lovasság több ágyútegekkel Simunics ellen ment, kit, ha meg nem szökött eddig, semmivé teend; mert e sereg kegyelmet most már nem ad sekinek, és jól teszi.

Az ütközet és visszavonulás alatt különösen kitüntették magokat a rendes katonaságon kívül, melly kivétel nélkül derék volt, a Hunyadi-lovasság, melly mint a legjobb huszárezred viselte magát, továbbá a pesti-csatárok, ugy a hajduk és többek állítása szerint a székelyek.

Halottaink számát most még megmondani nem lehet, de a sebesültekkel együtt legfelebb 300-at lehet felvenni, az ellenség vesztése minden bizonnyal nagyobb. Ágyút egyetlent sem vesztettünk, kettőnek elfoglalását Guyon által azonban az ütközet alatt jelenté egy galoppír, ha ez való-e, nem tudom. Tüzéreink közül kettő esett el, egyik rendes tüzér volt.“

Nemsokára e csata után Bécs megostromoltatott.

Tizenharmadik fejezet.

Temerin és Járek közti csata, kath. főpapok fölirata, Legedics és Simunich, Kossuth jelentése a felvidéki dolgokról, Bem szándékolt megöletése, Perczel, Damjanich és Batthyány K. diadalaik, a lagerdorfi csata, Windischgrätz emlékirata, Görgei válasza, Görgei forradalom előtti élte, az erdélyi dolgok Kolosvár elestéig.

I.

Temerin és Járek közt oct. 24-én a rácok az ó-kéri tábor egy része által megverettek, de ugyan Debelliácsot felégették s lakosait a legnagyobb kegyetlenséggel legyilkolák.

A cath. főpapok Lonovics püspök által egy feliratot küldtek a királyhoz. Semmi sikerrel.

Simunich Trencsénmegyében Zsolnát elfoglalva, hatalmasul nyomult előre.

Legedics Gácsországból Duklán keresztül beütött.

Ezen események vonták leginkább a közfigyelmet magokra.

A nov. 9-iki parlament volt az első (a nov. 7-iki jelentéktelent kivéve), melyen figyelmet érdemlőbb tárgy került szőnyegre.

Kossuth megérkezvén, jelen volt az ülésben.

Pázmándy jelenté, mikép Batthyány lemondott követségéről.

Kossuth pedig je'entést tőn felsőtábori utjáról. Elmondá, hogy azt olly helyzetben találta, melly egyrészt örvendetes volt; a hadsereget, a tömeget magát a haza ügye iránt kimondhatlanul lelkesedve találván. De másrészt szomorú jeleit is látta annak, hogy a hadsereg felsőbb köreiben nem volt olly lelkesedés, olly elhatározottság, melly szükséges, hogy a harcz biztos győzelemre vezessen, miután a sors nem akará, hogy szabadságunkat könnyen pusztá ajándék gyanánt nyerjük vissza. A sors azt akarta, hogy itt is igazolja legyen, mikép az istenek is csak munkáért, fáradságért osztogatják ajándékaikat és hogy vérrel kelljen nekünk is azokat megszerezni.

Mi nyilt homlokkal mondhatjuk isten és ember előtt, hogy ha volt valaha tűrő nép, ugy mi voltunk az. Arulások, ármányok, csel-szövények, bujtogatások által környezettünk; és mégis azt hittük hónapokon át, hogy fölírások, küldöttségek, representatiók által

elhárítandjuk a hitszegés eredményeit. De ők azzal feleltek nekünk békes és hí polgároknak, hogy fellázaszták ellenünk a népet. És azzal, hogy míg künn vitéz seregeink azon uralkodó-ház roskadozó uralmának védelmére használtattak, melly gyáva eszközül hagyja magát egy gyalázatos camarilla által használtatni, mellynek minden törekvése az, hogy a népeket egymás ellen uszítsa fel, hogy egymást gyilkolják, égessék, pusztítsák, hogy aztán a temetők pusztai romjai felett uralkodhassék : addig a magyar seregeink helyett itt közöttünk levő idegen seregek nyílt ellenségeinkké váltak, fölkeltek ellenünk és már most nyílt háboruban állunk.

Azonban az elmulasztottakat helyrehozni semmi sem képes; de fölötte a historiának lesz kötelessége ítéletet hozni. Szónok, minden mulasztások után is, szükségesnek tartá, ha vezéreink által biztosítatik arról, hogy seregünkre a lajtántúli nyomulás veszélyes nem leend és hogyha megveretünk is, seregünk el nem vész, illy föltétel mellett seregeinkkel Bécsnek megmentésére mindent megkísérteni. Jól tudta ugyanis, hogy az ellenség, ha Bécset legyőzi, bizonyosan ellenünk forduland minden erejével. Ő ezt meg akarta előzni. Előtte volt továbbá, hogy Magyarország az oct. 6-diki bécsi eseményekért hálával tartozik a bécsieknek, kiket ha minden segílyökre irányzandó kísérlet nélkül veszni hagy, nemcsak hálátlanságot mutatna, hanem alkalmat is nyujtana ellenséges indulatok kifejlődésére. S aztán szónok ugy hívé, hogy ha van a nemzetben becsületérzet, azt fen kell tartani, a nemzet lételét kockáztató kísérleten kívül, minden áron, mert ezen erő az, mellynek alapján emelkedik fel a materialis erők sokszorozása is. Azon nemzet, melly azt nem őrizi, megsemmisülend. Sohasem voltak szónoknak súlyosabb perczei, mint midőn magát e részben elhatározá, de megfontolva mindent, ugy találta, hogy a legfontosabb political okok sürgetik; hogy seregeinkkel előmenjen. Csak az volt tehát kérdés, találkozik-e a főtiszti karban, ki jót áll, hogy seregünk ha megveretnék is, nem fog elveszni. A fővezér ez iránt semmi reményt nem nyujtott. Mondá, hogy a tisztikar nem akar a határokon átmenni és hogyha meggyőzetünk, seregünk egészen elvész. Megkérde tehát szónok másokat is, értekezett többekkel. S csakugyan találkozott, ki a csata kedvező kimenetelére kész tervét benyujtotta, s találkozott tekintélyes egyén, ki nyilvánítá, hogy habár elvesztenék is a csatát, seregünket meg lehet menteni. Ezen egyén, a mostani főhadvezér, azt is mondá, hogy nincs is immár választás, előre kell menni. És ezután szónok magára vállalá a felelősséget és elhatározta, kísérletet tenni a bécsiek megmentésére.

Beszédét ekkép végezte be :

„Egy fáj, és valóban nagyon fáj szónoknak, az alvidékre nézve, hogy ott nem háboruban, hanem folytonos öldöklésben szenved a nép. Ezen olly termékeny, e honnak egy legdrágább vidéke azon táborozás miatt inség helye lesz. Azért hajlandó lenne szónok meg-

kisérteni, hogy ott a camarilla által ellenünk felbujtogatott nép között, hacsak ideiglenesen is, némi nyugalom eszközölthetnék. Hogy ne kellene azon dús vidéknek vetetlen, műveletlenül maradni, miből bizonyosan inség, éhhalás következne. Szónok ezt nem reánk nézve ohajtáná megkisérteni, mert nekünk vannak más dús forrásaink is, hanem fáj látni még az ellenségénél is, ha ártatlan nők, gyermekek szenvednek és lesznek az éhség áldozatai, férjeikért s az atyáért, kiket ellenünk harczba keverték. A magyar mindig nagylelkű és örömet tesz az azok iránt, kik elcsábítottak, de azok iránt csak nem lehet engedékeny, kik fölhivták e hazára a veszélyt, e hazára, melly oly hű, hogy hűsége már bűnei közé is számíttatik. Szónok a nép iránt, melly tömegben kel föl, érzi a könyörületet, mert az mindig csak eszköz szokott lenni; de azok iránt nem érez engesztelődést, kik ezt okozták.

E szerint megkisérte szónok a béke helyreállítását. Ha sikerül, jó; ha nem, akkor azon vidék kipusztításnak nézhet elébe. A nemzet hosszas időközön át systematice gyöngítettet. Most mindenfelől megrohantatott; és mégis megmutatta: hogy győzelemmel senki sem kérkedhetik, hanem arra is, mi másképp történt, csak árulással. És ha elleneink a készületlenek és gyöngék fölött nem győzhetek; mennyivel kevesebbé fognak győzhetni akkor, ha e nemzet készülve leend.

Bem tábornok a bécsi fölkelők vezére, e város bevétele után Pestre ért. Egy ifju lengyel őt árulással vádolván (nov. 10-én) rá lőtt. Az ifju elfogatott, Bem pedig a tettek mezején felelt a vádra.

II.

Ezenben a pesti közönség két diadalról értesítették. Az elsőt Perczel, a másodikat Damjanich nyerte. Hadjelentéseik:

Perczel Csáktornyról nov. 9-éről következőt küldött:

„Mindamellet, hogy a Stájerben fekvő szomszéd városok lakosait biztosítani szükségesnek láttam a Burich generál által ajánlott békealkudozások folytán arról, hogy hacsak az ellenség nem kényeszeriti, a magyar hadsereg nem lépdi át a határokat és hogy én oka nem leszek, ha a megkezdett alkudozás sikerre nem vezet, — mégis, miután Burich generál két ízben megszegte írásbeli ajánlatát, először a kitűzött napon Nedeliczen, utóbb a határszélen megjelenni elmulasztotta volna s az időt csalárdul seregének szaporítására huzta el; továbbá, miután a a zágrábi ujság dühös fenyegetésekkel többszörösen tudatta, hogy vitéz seregeimen véres boszut álland, sőt a 124-dik számban már Muraköz visszafoglalását s Horvátországba csatlását is merészelt istentelen elbizakodottsággal hirdetni; ezentúl Windischgrätz proclamatiójában, mellyben a magyarokat istentelen káromlással gonosz pártütőknek szidalmazza és Theodorovics tábornoknak Palocsaihoz intézett hasontartalmu leve-

léből és sok más jelentésekből merített azon bizonyosság, hogy a Varasdon fekvő két horvát és Fridaun levő cs. k. sereg támadásomra és kiirtásomra készül s ennek napja mára, azaz f. hó 9-re legyen kitűzve: tanácsosnak tartottam ezt az egybehívott törzstiszteknek közakarattal nyilvánított helybenhagyó véleménye szerint is megelőzni és az ellenség három seregei közül legalább az egyiknek visszanyomását megkísérteni.

A csáktornyai posztó és a szükséges intézkedések megtételére a Radecky-huszárokat a drávahidhoz szemállásra előre rendelve, éjféltől megindulék hadseregem fő részével és 12 ágyuval Stájerbe. Mintegy 4 órakor Holztrau mellett előcsapataim a császári sereg előőrségével megmérkőztek s azt részint leölték, részint elfogták és visszakergették. A Burich tábornok parancsa alatt álló tábor 4 század Pirét, 6 század Wimpfen, 6 század Ferdinánd' Este, 2 század drago nyos katonaságból és 4 század vadászokból, 6 hatfontos ágyuból állott, köztük 2 haubitiz. Előőreim csatázása után, hegy között haladó seregemnek két fontos és erős posztóban akart ellenállani az ellenség, de erős ágyuzás és gyalogságom bátor lövöldözése mellett, mind a kettőből diadalmasan kiszorítottam, míg végre Fridau mellett védelmet kísértve, vitéz seregem által ismét kiveretett. Fridau szurony-szegezve megtámadtatott és az ellenségnek a házakbóli folytonos lövöldözése daczára elfoglaltatott. Az ellenség nagy része futásnak eredt. Fridaun túl a tüzéség, vadászok, a lovasság állott még néhány perczig, de az is elfüzetett. Az ütközet tartott reggel 6 órától 10-ig. Mi közülünk van 1 halott, 3 nehéz és 11 könnyű megsebesült. Az ellenség halottjainak száma, miután erdők s hegyek közt történt az ütközet, meg nem számíthatott, de biztosan 50—60-ra tétethetik, többeket elejtve találtunk az utakon és vidéken. A foglyok száma 47, kik közül az olaszok és vadászok tüstént önkénytelen magyar szolgálatba állottak. A foglyok egy része sebes levén, kórházba vitézt, de 21 Pestre szállítottam. Az ellenség tüzésége igen jelesen, a vadászok vitézül viselték magokat, a gyalogság mindenütt hamar megszaladt.

Dicsérettel kell megemlítenem Gáspár őrnagy urat és Gál alezredes tábornoki tisztet, ki a had vezetésében ügyes tapintatával istápolá rendeletemet. Vitéz huszárainknak igen nehezen esett, hogy harcvágyukat azon bérczes hegyes vidékeken, hol faluk és városok is hegyfalukból állnak, kevés részben elégithették ki, annyival inkább, mivel védtelen állapotban az ellenség kisebb nagyobb tüzelésének ők is ki valának téve. Az előcsapatunk Vasvári huszár őrmester alatt az ellenség lovasságával megütközött, annak egy részét levágták és elfogták. Vasvárin kívül Umheiser őrmester is dicsérettel említené. A tüzerek ismét nagy bátorsággal viselték magokat; 2 álgynak kereke sértetett meg és 1 ló agyonlövetett. Seregeim általánosan ismét hazafui lelkesüléssel és vitézséggel viselék magokat; úgy a

Hunyadiak az ellenség bekerítésére küldetvén, jelesen teljesítették Trangus őrnagy alatt hivatásukat. A szabolcsiak bátor és mindig előre száguldó őrnagyuk Patai alatt, ki egy duplapuskát vett kezébe, bátran rontottak be Fridauba és a Zrinyiekkal verték vissza az ellenséget. A mai nap fődicsősége Szekulich vezérlete alatt álló Zrinyi-zászlóaljat illeti. Az elődandár hegyeken völgyeken át valósággal rendíthetetlen előtörtetésének köszönhető az ellenségnek kétszeri megfutamlása. Különös dicsérettel kell említenem, midőn Fridau mellett a magas hegyre ágyuzás és szuronyszegezés alatt ment fel és kényszerítetett az ellenség a visszavonulásra. Bangya és Kovács kapitányok a két első századdal, mint minap Veszeli kapitány is, ügyességöket tanusították a megrohanásban. Parrag őrnagyi segéd, Tompa és Mosmüller hadnagyok, Frankner őrmester és Molnár tizedes, jelesen viselték magokat; Kraichel tizedes egy sérvert szenvedett ágyu felsegélésével; ezenkívül Schuleck Jenő segédtiszttem a parancs gyors teljesítése által jeles érdemet szerzett magának. Az ellenség Gross-Sontagra vonult be.

Fridau elfoglalásakor, midőn az ellenség a házakból lövöldözött, fegyvereseink kényszerítettek betörni és az ellenséget megsemmisíteni. Bámultam seregem szilárdságát, melly nem követett el rablást és a lakosokat, kiknek néhány a lövöldözésben részt vett, bántalom nélkül hagyta; míg a császári sereg annyira vetemült, hogy saját kedvencz népét sem kimélve, 70 gránátnál többet vettetett a városba. Pro superabundanti bebocsájtottam egy foglyot a faluba, hogy az előljárásnak adja értésére, hogy, ha valami kár történt volna, azt megtérítendem. Visszatérő seregeim Holztrauban különösen, a lakosok által előhozott borral és kenyérral megvendégeltettek. Fridau élelmezési biztos Gálnak, ellátása iránt készségét ajánlotta, de én kinyilatkoztatván azt, hogy a magyar hadsereg nem a stájerek; hanem a zsarnokság ocsmány eszközei ellen jött, köszönetmondás mellett, azt el nem fogadtam. Előnyeink voltak: nem várt megrohanás és az, hogy az ellenség nem akart ütközni, hanem visszavonult. Az ellenségnek igen jó positioja és tájismerete, gyakorlott császári tüzérei és vadászai voltak. A nép egész vidékből kivonult és én kimentém azon szorongattatásból, mellybe az ellenségnek 3 oldalról fenyegetése által jött. Mindenütt öröm, bátorság és harczkészület foglalá el a községeket, mellyek az ellenség pusztításától fenyegetve voltak.“

Damjanics diadaláról Vetter tábornok, ki vezérkari főnökké nevezteték ki, tudósítá a honvédelmi bizottmányt.

„Damjanics alezredes úr f. hó 9-én a Lägerdorfnál táborozó ellenséget megtámadta, szétverte s Lägerdorfort elfoglalta.

Két százada a 9-dik honvéd zászlóaljnak, 1 százada a 3-iknak s 1 század székely, 2 hatfontos ágyu, egy fél század Würtemberg-

huszár s a Rózsa-lovasok valának a seregek, mellyek e szép győzelmet kivívták.

Jelesen viselték magokat: a 3-dik honvéd zászlóalj századosa Földvári s a székely század parancsnoka százados Boros, tüzér főhadnagy Freidenreich kitűnő, bátor s ügyes magaviselete által sokat tett és Rózsa Sándor, ki fegyvereivel 12 ellenséget egy-maga leölt.

Két egyfontos ágyu, egy löszertaliga, nagy számú fegyverek s mintegy 2000 darab szarvas marha s juh és 1 szerb zászló lettek zsákmányaink.

A zászlót egy székely, a szaladó ellenség közül meglővén a zászlóst, ragadta ki.

Az ellenség közül legkevesebbre számítva 200 ember esett el s 68 elfogatott, részünkről Württemberg ezredbeli hadnagy Resser s a 9-dik honvéd zászlóaljbéli hadnagy Fáy urak s összesen négy ember esett el.

Orcsics és Perla helységekben csataközben tűz támadott több helyen, a Rózsa-lovasok portyázás közben az ellenséges szellemű helyekből is sok marhát hajtottak el.“

III.

Gróf Batthyány Kázmér pedig, a drávamelléki sereg vezére, Szarvas vidékéről következő hadjelentést küldte:

„A dráva-torkolati expeditió sikerülte, Friedrich gőzösnek a nagyszerű hadi szállítmánnyal a Drávából szerencsés szabadulása, a karloviczi comitét hihetőleg igen felboszantotta, minek megboszulása a drávai szabad közlekedés meggátolása, vagy más czélokból is, Vukovárról 2—300 serviánt, egy zászlóalj pétervári határőrt két álgyuval ismét a Dráva torkolatához felrendelt.

Ezen ellenség a Dráva torkolatát s az Eszéken alul levő falvakat folyó hó 12-kén s 13-kán megszállotta, sőt annyira ment vakmerőségében, hogy 13-án éjjel az eszéki alsó városban szállásoló honvéd 36-ik zászlóalj előreit is nyugtalanította.

Minek következtében, részint az ellenség vakmerőségének fékezése s a vidéknek kedvetlen vendégeitől megtisztítása, részint ujonczainknak harcziasná tétele végett, ellenök egy hadjáratot intéztem.

Folyó hó 15-én kedvező időtől segítve, reggeli 7 órakor Eszék városából kiindultam, az alsó városon keresztül, a Dráva mentén Vukovár-Szarvasnak vezető közvetlen s egy feneketlen sáros országúton. A balszárny a Dráva által volt fedezve, ennek szemmeltartására egy század honvéd volt megbizva. A középet s főerőt az országúton előnyomulva képezé 1 század Vása magyar sorgyalog, két század Zanini olasz, 5 század 36-dik zászlóaljbéli honvéd s 2 század a baranyai önkénytes mozgó nemzetőrségi zászlóaljból, Rác és

Molnár őrnagyok vezénylete mellett. Mellynek Ténye (helység neve) felé egy nagy kanyarulatot kellett véghezvinni, részint, hogy az ellenséget szemmel tartsa, avagy a vukovári országról keletkezhető diversiót megakadályozza, részint, hogy azt túlszárnyalva, hátuljában vagy megtámadja, vagy futásában tönkre tegye.

Ezt a szárnyat báró Villányi genie-kapitány s Lampi a Zanini ezredből százados vezényleteik alatt képezték: 2 század Zanini, 1 század Sándor-ezredbeli sorgyalogok, 1 század baranyai s egy század pécsi önkénytesek.

Detachirozva a működő hadseregtől, figyelmező testületül a Hunyadi-csapatbeli 1 század s ezzel kapcsolatban 1 század tolnai ujoncz-honvéd, jobbra a jobbszárnytól Csepin felé voltak felállítva, hogy a Valpó, vagy Diakovár felől előnyomulható ellenséget schakban tartsák.

Végül a centrummal volt még egy lovas álgyutelep, 3 háromfontos és egy haubicz-álgyu. Ily csatarendben előnyomultunk.

Két, egész harmadfél órai, az ut roszasága végett terhes előhaladás után reggeli 10 óra előtt az ellenségre találtunk.

Az ellenség Szarvas előtt egy, Eszéktől $1\frac{3}{4}$ mérföldnyire fekvő falu előtt egy csárdánál, részére igen kedvező állomásban, készen várta seregünket.

Az ellenség helyzete következő volt: Középe az országnak irányában egy csárdára támaszkodott, az országon jobbra-balra sövény és árok volt; a csárda előtt az országot felsánczolva, és 2 álgyuval megrakva.

Jobbra a Dráva s a Dráva és országot közén szőlődombok. Balra az ellenség balszárnyán szőlőkertek, présházak, kukoriczás s ezen túl egy negyedórajársnyira sűrű pagony-erdő, melly a vukovári országról dől; a centrum háta mögött Szarvas falu.

Mintegy 10 óra előtt elkezdett a tüzelés az ellenség előrei s csatáraink részéről, s az ellenség visszanyomatott, mire az álgyuzás kezdődött.

Az ellenség első álgylövésai igen jól voltak irányozva, nem úgy az utóbbiak; az ellenség részéről mintegy 12, részünkről mintegy 30 álgylövés váltatott.

Az ellenség egyik álgyuja demontiroztatott, s miután látta, hogy tüzünknek sikeresen ellen nem állhat, még jókor a balszárnyát fedező erdőbe vonult, hová egy pár kartács- és haubiczlövés utána küldetett; mire az erdő ellen kezdett az ostrom, hol az ellenség megállva, sűrű puska- és lövészékekkel fogadta a Zanini olaszokat s ujoncz honvédeinket, kik szinte nem maradtak lövéssel adósak, s minden ellenségés tüzet, úgy, mint előbb az álgylövéseket, az olasz s magyar szabadság virulására szánt „éljenekkel“ fogadták.

Mielőtt azonban az erdő szuronnal elfoglaltatott volna, az ellen-

ség abból Vukovár felé megszökött. Vesztességünk ez ütközetben részünkről 1 halott a honvéd 36-ik zászlóaljából segynéhány sebesült.

Az ütközet eredménye. Az ellenségnek, ki magát a servianok támogatásával győzhetlennek hitte, megszalasztása, a vidéknek az ellenségtől kitisztítása, egy elfoglalt álgyu s egy zászló, végül: az ellenség lesujtása s a mi seregünk daliásságának felemelkedése.

Az ellenség részéről 17 halott találtatott; de sokkal több lehet, kiket kocsikon magával elvitt, ezenfölül még néhány, ezek közt servian is, fogollyá tétetett.

Az ütközet fatalitásai közé tartozik, hogy az első előrsi tüzeleskor ujonczaink ellenállhatlan harcztvágyának engedve, a csatát komolyan elfogadtuk, mielőtt még a kanyarulatot tevő jobbszárny a harcmezőhöz közeledhetett volna; minek következtése lón, hogy az ellenség ámbár megveretve, meg nem semmisíthetett, mert épen az erdő mögött azon az uton, hová jobbszárnyunknak előnyomulni kellett, ennek megérkezése előtt az ellenség félórával megszökött.

A csatában vitézül viselte magát mindenki kivétel nélkül. A többieknek hátratétele nélkül azonban különös kitüntetéset érdemelnek: Ráczt őrnagy, mint parancsnok, a tüzérek, gróf Schmeidegg kapitány s Vernek főhadnagy parancsai alatt a Zinini olaszok s ujoncz honvédek, kik énekelve, „evvivák“ s „éljenek“ közt állták ki a golyózáport s rohantak ostromra.

Az ellenség megveretése után Szarvasra s onnét túl félórányira fekvő Beloberdó faluba vonultunk, melly a Dráva torkolatánál fekszik. Ott ellenséges sánczokat gyanítánk, azonban mitsem találtunk. A rácztok fejt zászlókkal jöttek előnkbe.

Nem találván több ellenséget, a futamodottakat pedig Vukovárig üldözni nem lévén szándékomban, pihenés s áldomás után, győzelmünk tropheáival estére szerencsésen visszatértünk Eszék várába.

A gaz ellenség az ütközet előtti napon Szarvason Szallopekalisán jószágán rabolt, nevezetesen kocsiját s marháját elhajtá.

Érdekes volt a lágerdorfi csata is. Az erről küldött hivatalos jelentés:

„A temesvári ellenséges érzelmű várerősségnek Verseczet célzó megtámadását megakadályozni szükséges lévén, valamint a Versecz és Fejértemplom közti közlekedés helyreállítása végett, Lagerdorf, melly fekvésénél fogva védelmi előnnyel bir és főbemenete két váraccsal, 1200 jól felfegyverzett emberrel és 3 álgyuval volt ellátva, nov. 7-én Vetter tábornok által egyenes, Elek százados által pedig oldalas vonalban támadtatott meg.

A mint seregünk álgylövésnyire közeledett, az ellenség hevesen kezdett álgylózni, mit tüzér főhadnagy Freudenreich olly hathatósan viszonzott, miszerint százados Földvári előnyomulhatott, és megrohanván az ellenség jobb szárnyát, a faluba bement,

Seregünk előnyomulásával Barta és Orosicza felől ellenség mutatkozott, mellynek szétverésére Rózsa csapatának egy része kiküldetett, melly ügyes gyorsasággal az ellenséget csakugyan megszalasztotta.

A faluból Karos folyóhoz visszanyomult ellenséget egyik oldalról Resser Würtemberg-ezredbeli hadnagy, másik oldalról pedig a székelyek támadták meg, és nagy veszteségével a vizen átverték, melly alkalommal a hullámokban is sok veszett el.

Az ostrom kezdetével Vojvodincza felől százados Elek a 9-dik zászlóaljjal olly elszántsággal rohanta meg az ellenséget, hogy kevés idő alatt két álgyu, egy társzeker, 40 puska és 71 fogoly veszteséggel a faluból megszalasztatott. Ez alkalommal különösen kitüntette magát százados Földvári, ki első nyomult be a faluba. Ugy tüzér főhadnagy Freudenreich, ki ügyes vezénylete által egy embert sem vesztett, de még meg sem sebesített; ámbár az ellenséghez közel huzódott, s abban nagy kárt tett, különös elismerést és dicséretet szerzett magának Damaskin István főbiró ur is, ki több hasznos szolgálatain kívül egy csapat önkénytestet a csatára vezénylett. Részükről hadnagy Resser megsebesített; a derék Fáy Gyula hadnagy a 9-ik honvéd-zászlóaljtól egy mellben talált golyó által elesett, midőn a sáncra föl akart lépni; ezenkívül két közvitéz halva maradt és 7 megsebesült, ezek között egy szegedi nemzetőr is. Rózsa Sándor és csapata egytől-egyig személyesített bátorság. Rózsa maga a csatázás között ötöt agyon lőtt, hetet levágott és a hol legveszedelmesebb vala, ott volt a csapat. Egy requisitójok is volt, ugymint 1800 juhot, 402 darab szarvasmarhát, 53 lovat, 63 sörtvést és más különféle tárgyakat foglaltak.

Ezen csapat vívása látásakor akaratlanul is a sivatag gyermekei ötlenek előnkbe. Majd hegyen s ismét völgyben a legnagyobb gyorsasággal látja az ember őket száguldó paripákon az ellenséget üzni, majd pedig ravasz vigyázzal a zsákmányos marhát hajtani, s ha az ellenségtől észrevéttetnek, zsákmányaikat elhagyva, azt azonnal üzőbe veszik, s ismét zsákmányaikhoz visszatérnek. Különös jóviseletök dicséretökre válik. Rózsa Sándor nagylelkűleg sokaknak megkegyelmezett, az asszonyoknak pedig, kik mellökön gyermeket táplálnak, élelmök szerzésére pénzt ajándékozott. Lagerdorf nincs többé. A mint ennek elestét Ördöghidjánál az ellenség meghallá, Lalanka felé megszaladt s mégis sokan közülök a Dunán átkeltek.

Hadnagy Havancourt, ki a holtak eltakarításával bizatott meg, ezeknek számát 470-re teszi, ide nem értve a tájékon szerteszt találató, sebesülés által elhalt tetemeket.

Ebből is kitetszik, milly elszántsággal vívtak seregeink; mint-hogy az ütközet alig tartott 1 óráig, s egyedül csak szurony által a faluban közel 230 ember terített le; azonkívül a derék Freudenreich jó irányzott lövései sem mentek kárba.

Foglyok közül az asszonyok és valami 32 gyermek szabadon bocsáttatott, a többiek Becskerekre szállítottak.

Ez alkalommal teljes elismerést vívott ki magának Rákóczy őrnagy, ki különös elővigyázattal, lovasaival mindig ott termett, hol szükség volt reá.

A vásárhelyi lovas nemzetőrök is vitézségök jeleit adák, különösen pedig: őrnagy Fekete Imre; kapitány Kamocsay Mihály; főhadnagy Kovács Sándor, Nagy Pál; tizedes Schmidt János, Samu Ferencz, Gojda Péter, és Tarka Pál; közvitézek: Warga Péter, Szabó Pál, Vetro Pál, Hordi Péter, Hódi Pál, Olasz István, Korman Pál, Lázár József, Gajdán Samuel, Szél János, Dani János, Kristó Márton, Pál, Kis Mihály és Géra Pál; kiemelendő bátorságot tanúsított főhadnagy Siwkovich István, a ki, midőn főhadnagy Péchy az ellenség körülvette és ez az iszapon menekülni akarván, a lova abban megakadt, Siwkovich két emberrel az ellenséget feltartóztatta, mialatt Péchy az iszaból magát kisegítette.

A szegedi nemzetőrök is Vojvodinczenél a szó teljes értelmében vitézül viselték magokat.

A harmadik honvédszászlóalj századának vitézei is egytől egyig jól vívtak.

A 9-ik honvédszászlóalj olly derék, hogy mindegyik veressapkás egy-egy kitünő hős.

Az egész tisztikar, jelesen: százados Sándor, főhadnagy Földvári, hadnagy Csicsery és Csikó csapataikat kitünő ügyességgel vezényelték. Az igen tisztelt orosz-lán-bátorságu Fáy Gyula, ki a sánczok megrohanásánál hősként esett el, hasonlíthatlan vala.

A székelyek ez alkalommal is hidegvérüségét és bátor elszánt-ságot tanúsítottak, százados Boros szakértő vezénylete alatt, midőn az ellenség hátrált, annak utját elállván, jól irányzott tüzelésök által nagy kárt tettek az ellenségben.

IV.

Mit a honvédelmi bizottmány ez idő alatt elkövetett, sok tekintetben a csodák közé tartozik.

Mintha a földből teremtette volna, a zászlóaljakat egymásután szerelte, fegyverezte s küldözte mindenüvé, hol csak fenyegetett volt.

Ekkép lőnek lehetők a már előszámlált diadalok. Ekkép gondolhata Görgei hosszabb és tartósabb ellenállásra.

S ekkép felelhetett ő olly határozottan hg Windischgrätznek következő felszólítására:

„Altábornagy Móga- és minden Magyarországon levő cs. királyi generalisok-, stabális- és katonatisztekhez. Mult hó 17-kén hivatkozva a 3-dik és 16-dik octoberben, kelt cs. kir. manifestumokra,

ezeknek közlése mellett, azon utasítást bocsátottam önhez, hogy maga személyesen altábornagy ur Bécs előtt lévő táboromnál megjelenjen; parancsolatait követő generalisai, tisztjei és csapatjai pedig minden haladék nélkül a vezérségem alatt levő cs. kir. hadhoz csatolják magokat, és tudassa utóbbiakkal, hogy az ellenszegülők a hadi törvény legszigorúbb alkalmaztatása alá fognak vettetni.

Altábornagy ur engem ezen parancsolat átvételéről october 21-én hozzám intézett jelentésében biztosított, de személyére nézve nem teljesítette, és a mint némelly katonatisztektől, kik a magyar pártütők soraiból kötelességükhez visszatértek, megtudtam, parancsa alatt álló generalisaival, tisztjeivel és csapataival nem is tudatta.

Ezenkívül altábornagy ur még azon súlyos bünt követte el, hogy magát a lázítók által a királyi hata!om ellen eszközül használtatta.

A pártütők seregeit vezérelve uraságod az ostrák főherczegség határszélét átlépte, és ezekkel fejedelmünk hiv hadát, mellynek ön maga tagja, és mellynek soraiban altábornagy ur magasabb polczra emelkedett, ellenségesen megtámadta.

Ezen bűnös tettekből azt kellene következtetnem, hogy ön maga a pártütökhöz kíván csatlakozni, és kötelességéhez való visszatérését maga kívánja lehetlenné tenni, ha ezen magaviselete azon terrorismusban, melly hosszasabb idő óta Magyarhonban minden józan gondolkozót nyomaszt, és azon körülményben nem találna némi mentséget, hogy minden cs. kir. manifestumok, valamint a történeteknek igaz előadása ugyanezen terrorismus által lehetlenné vált.

Hanem ezen oldalról is nézve a történeteket, további kimélelről szó nem lehet, mert mindazon támaszpontok, mellyeket a magyar pártütés vezetési ő felsége előbbi rendeleteiben, lépéseiknek igazolására találni és felhozni kívánnának, az ismeretes septemberi események után, miután ők a törvényes tért elhagyták, és az ezekre szükségkép követett legfelsőbb rendelések után, katonatisztre, valamint minden becsületes emberre nézve, többé nyomatékkal nem birhatnak. Minden magyarnak, ki hazáját szereti, ezen kevés hónap tanúságai után azon meggyőződésre kellett jutnia, hogy a most megkezdett utnak követése mellett mindent, mit jövendőre nézve megnyerni kívánt, örökre elveszthet.

Ezen elősoroltak arra birnak engem, hogy azon időt, melly alatt ön és csapatai kötelességükhöz és zászlójokhoz, mellyre önök hűséget esküdtek, visszatérjenek, még 14 napra, azaz 26-ig kiterjesszem, melly idő alatt parancsolatom köztudomásra juthat, minek kieszközölését altábornagy urnak ismételve legszorosabban meg-hagyom.

Azok pedig, kik ezen időt, legyen az gyáva-ságból, vagy rossz

létkülettől, nem használják és még ezentúl is ő cs. kir. felsége hiv hadai ellen fegyvert fognak, azokat pártütők és árulók gyanánt a legszigorúbb haditörvények szerint fogom büntettetni. Schönbrunn, nov. 12-én 1848. Herczeg Windischgrätz Alfréd, tábornagy.“

Görgei válasza :

„A feldunai magyar királyi hadsereg szózata. Méltó boszankodással olvastuk az ő felségének a királynak neve visszaélésével kelt manifestumokat és Windischgrätz tábornagynak f. hó 12-éről a néphez intézett fölhívását, mikben a magyar nemzet ármány és árulással, lázadásra bujtogatással és ennek kíséretében rablás- és gyilkolással vádoltatik; Magyarország pedig a legféktelenebb anarchia színhelye gyanánt tüntetetik elő. De mind ennél inkább töltött el utálattal azon alávaló politica, melly midőn az egyetemes nemzetet nem reméli boszujával elérhetni, egyes honfiakat szemel ki áldozatul és midőn ezek nyakába törekszik keríteni a történetek egész terhét, a nemzetet ezen egyesek elámitott eszközeinek lenni hirdeti.

Mi, feldunai hadserege az alkotmányos Magyarországnak, ebből alkalmat veszünk magunknak, ismételve kijelenteni, hogy mi tökéletes tudomást szerevezve a dolgok állásáról, tisztán felismertük kötelességünket. Kijelentjük, hogy ármány és árulás nem a magyar nemzet által, melly királya iránti loyálisában, szomorodva bár, de hiven, maig megmaradt, hanem a magyar nemzet ellen koholtnak!

Hazafi örömmel nyilvánítjuk, hogy hazánk legnagyobb részében csend és egyetértés uralkodik, és az ország egészének törvényes rende azon egyes lázadási kísérletek által nincs legkevésbé is megzavarva, miket épen a reactió és azon bitorlott hatalom szitogat, melly a király nevével visszaélve, a király esküjét sárba tapodja!

Tiltakozunk azon valótlan állítás ellen, mintha minden eddig kelt kormányi intézkedések egyes magán-személyek tettei, az egész nemzet pedig és véle mi, illy egyes pártütők elámitott vak eszközei volnánk; és kijelentjük, hogy Magyarország királyi esküvel szentesített alkotmánya védelmét igaz ügynek tartjuk, és ezen meggyőződésünkben azt minden megtámadás ellen öntudattal védjük!

Kijelentjük, hogy valamint az egész magyar nemzet mindazon esküszegő árulás daczára, minőnek a históriában párja nincs, királyát folyvást olly loyálisással tiszteli, minőnek a régi és új históriában szinte párja nincs: ugy mi is óhajtjuk virradását azon napnak, mellyen a törvényes viszony a király részéről a magyar nemzettel, az alkotmány alapján visszaállittatik; hogy azonban most, midőn fejedelmünk és a nemzet közt minden törvényes érintkezés a reactio ármányai által lehetetlenné tétetett, smiután a király törvényes helytartója, a nádor, országunkat elhagyá: mi a nemzet képviselőiben ismerjük föl azon hatalmat, melly törvényesen egyedül intézkedhetik az alkotmányos Magyarország ügyei felett; hogy e hatalom kifo-

lyását, a honvédelmi bizottmányt, tökéletesen jogszerű kormányunknak tekintjük; ennek rendelkezéseiben az összes nemzetnek az alkotmányos többségben nyilatkozó akaratát hisszük manifestálva; és valamint e meggyőződésünkben eddig minden parancsait hiven teljesítettük, úgy ezentúl is sem biztatás, sem fenyegetés által meg nem ingatva, rendelkezéseit kötelességünk szerint teljesíteni szentül fogadjuk.

Kijelentjük, hogy midőn fenálló kormányunk intézkedéseit az egész nemzet magáévá teszi: mi is legnagyobb készséggel ajánljuk, sőt követelünk a felelősségben részt vehetni.

Jelszavunk: „alkotmányos jog és szabadság“, ez alatt készek vagyunk minden megtámadás ellen utósó csepp vérig küzdeni, és ez alatt remélünk minden törvénytelen erő és ármány ellen győzni! Pozsonyban, november 26-án 1848. A feldunai magyar királyi hadsereg nevében: Csány László, főkormánybiztos. Görgei Arthur tábornok.“

V.

Néhány szót Görgeinek forradalom előtti életéről.

„Görgei Artúr agg nemes család sarja, s annak ősi birtokában Topportzon (Szepesség) született 1818. januárjában.

Három fitestvére van, kiknek első növelése anyjok, egy igen mivel, mondhatni tudományos nő felügyelete alatt történt, ki kora képzés által akarta gyermekeit a középszerűség niveauja fölé emelni. E célból Salzman rendszerére szerint kora edzéssel akarta megerősíteni őket, hogy mint erős árboczok az élet vihara előtt meghajolni ne kénytessenek.

Egy nyáron át háromszor is meghámlék a mindig meztelen nyak, kar és mell, s csizmában harisnyát vagy kapczát soha, s köpeny helyett egyetlen könnyű kabátot viseltek, s matrác helyett csak szalmazsákon háltak.

A valóban spártaiszerű nő meghalt 1828. decemberében.

A kevésbé szigorú kedélyesebb atyára maradt a gyermekek növelése, ki mintegy hét év előtt szenderült örök álmomba.

Artur iskolai képzettségét részint a késmárki, részint a lőcsei tanodákban kapta. 14 éves korában mint rhetor az eperjesi főiskolába ment, honnan pár hét múlva a tulni árkásziskolába vétetett föl.

Boldogan vig kedélyvel sietett oda, mert had s ismét had s annak tanai voltak kedvencz-eszméi már fiatal szívének.

Tanárai kitünő tehetségei iránt annyi tekintettel voltak, hogy a 3 évi tanfolyamot 2 év alatt engedék elvégeznie, s a főhaditanácsnak mint leendő „vezér“-t ajánlák, atyját pedig idvezlék, mint atyját legjelesb növendéküknek. E levél ma is megvan.

Ezután Bécsbe a magyar testőrsereghez ment, hol a rend, szorgalom és erény példányképe volt. Ismeretvágyait az elébe mért tu-

dományok nem elégiték ki, az egyetembe bejárt, hallgatandó az állatgyógytant s más kedvez-tudományait, szorgalommal és sikerrel mint az előbbieket.

Öt év múlva a nádorhuszároknál főhadnaggyá lett, de midőn már nem sokára századossá leendett, quietált, s magát a vegytanra adandó, Prágába ment.

Végzett tan után egy elzászi hölgyet vett el nőül s rokonaihoz Topportzba költözék, hol volt a kiűtött forradalomig.

VI.

November elején kezdődött a császári sereg operatiója az erdélyi magyar sereg ellen, mellynek tendentiája lett volna Erdélyt elfoglalva N.-Várad felé nyomulni Magyarhonba.

Az agyagfalvi gyűlés következtében a székelyek csakugyan elhagyák földjüket s több irányban folytaták működésüket.

Egy csapat Szászrégent támadta meg s vette be.

A másik Radnót felé ment.

De kik a dolgok élén állának olly rosszul intézték működésüket, mintha készakarva lettek volna árulókká.

A sereget sem élelemmel, sem fegyverrel nem látták el. S nem egyszer vezették ágyuk ellen, annyira, hogy az az éhség s fáradság miatt széteszolni kényteték.

A kik a polgári igazgatást vezették, hasonló lanyha módon jártak el. Vaynak egyetlen ellene intézett tette volna egy körlevél, mellyben megyei bizottmány kinevezését rendeli.

Irott malaszt maradt. Valamint következő proclamatíója is :

„Hazánk felett a vész mindinkább tornyosul, sőt egy alávaló eljárás és árulás azt végveszélylyel fenyegeti. Ezelőtt pár hónappal Naszódon alezredes Urbán kezdette meg gyalázatos tervét azon ürügy alatt, hogy a hozzá önkényt folyamodott népet az uralkodó felség hűségére esketvén fel, békére és engedelmességre inté a hozzá ezrenként tóduló falvak lakosait. Én és a kir. kormányzék, sejtve a rossz czélzatot, nem egyszer szólaltunk hathatósan fel eljárása ellen Urbán alezredesnek a szebeni főhadvezérség előtt, ki mindannyiszor megígérte, hogy őt rendre utasítandja, s e mellett ünnepélyesen és ismételve fogadta, hogy a hazában a rendet s csendet minden áron fen fogja tartani. Ünnepélyes ígérétét be nem váltotta, mert előbb is már tekintetbe nem véve többszöri felszólításomat, rendeleteimet, megfosztva a magyar földet majdnem minden katonaságtól, minden nagyobbserü ótalomtól, alattomban maga gyulasztotta a polgárháborút. Majd főparancsnok b. Puchner Antal, ki hiv. átírásánál fogva f. hó 9-kén azt nyilatkoztatta, hogy gyöngélkedő egészsége miatt a kormányt nem vihetvén, azt letette, f. hó 18-án magát minden törvények felébe emelve, az ő felsége nevében (mellyre felhatalmazást

előmutatni nem képes), az én és a kir. kormányzók hathatós óvadásaink s ellenmondásaink daczára a polgári és katonai hatalom átvételét megkísértvén, erőszakos igazgatását azzal kezdte meg : hogy békes polgárokat csendes lakhelyükből Urbán alezredeshez és Balázsfalvára rabságba hurczoltatni, többeket legyilkoltatni és Fejérvárosát, a várban levő katonaság szeme láttára, felgyujtatni megengedte, s hogy vészfenyegető ebbeli eljárását sikeresebben folytathassa, idegen országban tanyázott katonaságot kíván felhasználni az élet s vagyon feldulására, a magyar nemzetiség letiprására, ezt maig is a legvésezb helyeken fosztván meg gyakran utósó segélyé. Illy megszalattott és megszorított állásában e hazának, mint felséges fejedelmem ez erdélyi részekben kinevezett kir. biztosa, ezek ótalmára s megmentésére a reám ruházott hatalom s kötelességnél fogva ezennel általános népfelkelést hirdetek. Keljen fel kiki, vének s ifjak, ragadjanak fegyvert és segejenek össze tüstént a haza védelmére, miután minden hatóság gyűjtse ekkénti fegyveres erejét az általa meghatározandó helyre késedelem nélkül, hogy egyesülvén azon 40 ezer vitéz székely atyafiakkal, kik már a haza ótalmára M.-Vásárhelyről kiindulandók, legyőzhessük azon ellenséget, ki szép ígéreiteit gyalázatos csalással váltotta be, s kinek nincs más czélja, mint összerombolni életünket, vagyonunkat, nemzetiségünket és dicső alkotmányunkat, idegen földdé tenni a századokon át fenálló virágzó Magyarhont. A vitéz székely nemzet tömegestül feláll a haza ótalmára, a Királyhágón túl lakó magyarság testvéreinek védelmére sietni fog. Tudtul adom végtére, hogy mind az, ki a haza ellen fölkel és lázong, ki ellenségeinkkel kezét fog, mint arra érdemtelen, el fogja veszteni ujonnan nyert szabadságát, el azon szabad földet, melyet egy nagylelkű áldozat következtében ingyen kapott s azon föld jutalmul fog szolgálni azoknak, kik a haza megmentésére sikeres kezeket nyújtottak.

Mindezekre, mint királyi biztos, királyom V-dik Ferdinánd és szeretett hazám nevében szólitom fel az erdélyi részek minden lakosait. Kolozsvár, october 23-kán 1848. báró Vay Miklós, királyi biztos.“

Oct. 25-én b. Vay köv. hadjelentést küldte :

„A M.-Vásárhely és Ludas közt fenakadt közlekedés helyreállítására 380 gyalog honvéd és 100 Mátyás-huszár indult el a napokban, kik, midőn a Maroson átkeltek volna, egy csapat székely-huszárral Csulak főhadnagy vezénylete alatt egyesülvén, Nagylak és Vajdaszeg közt egy 10 ezernyi oláh tábort Mátyás-lovas százados gróf Bethlen Gergely és honvéd gyalog százados báró Bánffy János hős vezénylete alatt szétverték, melly 5 óráig tartó csatában, azaz nagyobbára a szétfutamodott tábor üldözésében 200 oláh, köztük a gerendi oláh pap megöletett; a mieink közül Kis nevű Mátyás-huszár halálos sebet és gr. Toldy Lajos a karján csontazurást kapott, és két

ló megsebesítettett. F. hó 24-kén Székváros rendőrségi csapata egy tömeg lázongó oláh által megtámadtatott, mely alkalommal 17 oláh esett el, a többi Bonczidáig üldöztetve (Dobokamegye székhelyéig) ott a bonczidai nemzetőrség segélyével bekerítettett, és 345 közülök lefegyvereztetvén, elfogatott.“

Az october 30-ára összehívott szász nemzeti gyűlés egy vegyes szász és oláh (katonai és civil) bizottmányt alakított a főhadikormány mellé.

B. Vay nov. 3-áról következő tudósítást küldte :

„Két hivatalos tudósítás fekszik előttem. Az egyik M.-Vásárhely felől, a másik Deézsről főispán Veer Farkastól, kinek tudósítását Beszterczéből ide érkezett utasok, jelesen Bethlen Sándor is, igazolják. Az elsöben értesítének arról, hogy Urbánt a vitez székely tábor háromszor megújított tüzcsatában megverte, annyira, hogy Urbán nagy veszteséggel visszavonulni kénytelenítettett; ugy arról is, hogy a nyert csata után egy 6,000 főből álló huszár, honvéd és székely sorkatonákkal elegy tábor indittatott Enyed felé.

A másodikban, hogy Beszterczére számos megsebesítettek érkeztek a bukovinai vadász csapatból, kik állíták, hogy csapatuknak nagyobb része sebben volna, söt egy része a székelyekhez állott volna; hogy Urbán merre vonta magát, nem tudták megmondani. Találkozott csakugyan egy közöttök, ki azt állítá, hogy őt kevesed magával Nagy-Sajón látta. Ugyancsak Beszterczéről jöttek mondják azt is, mint Régenből ide menekült családoktól hallották, hogy a székely tábor egy része Szász-Régenben állapodott meg.

Ugyancsak beszterczei tudósítás szerint, tegnap reggel indult Beszterczéről Urbán erősítésére 300 bukovinai gránzjäger, de a kiknek századosa azt sem tudta már, merre menjen. Továbbá biztos tudósítás szerint váratik oda még Bukovinából 8 század sorkatonaság 12 álgyuval. Miről is a tisztelt bizottmányt addig is tudósítani kívántam, míg közvetlen a tábor parancsnokságától vennék körülményes tudósítást.

Kormánybiztos Zeyk Józseftől is csak az előbb vevék Enyedről tudósítást, mellyben írja, hogy a már nagyon lehangolt kedélyekre igen jól hatott az, miszerint innen 2 század önkénytes és egy 120 főnyi önkényt vállalkozó csapat s Mátyás-huszárok mentek segítségkre, s holnap még Mátyás-huszárok fedezete alatt 1—2 álgyu is indítandó; reméleni lehet, hogy ha a székely segély is megérkezik, a Fejérvár melletti Enyedet fenyegető 15. ezerre menő Janku tábora is szét fog veretni.

Ugyancsak a fenemlitett kormánybiztos jelenti, hogy rendelésem nyomán Benő őrnagy egynéhány mázsa golyónak való ónt és 500 s néhány mázsa érczczel vegyített ónt Maros-Ujvárról hozott el s biztosított számunkra.

Végre arról is értesített, mikép csaknem bizonyos kutfőből

tudja, hogy Gedeon tábornok sorkatonákkal, álgyukkal és száz segély-seregekkel Szebenből kiindult Medgyes felé, hogy Puchner tábornok 10 nap alatt beállítandó 14,000 ujonczot rendelt ki.

A népfelkelés iránt mindenfelé kiadtam rendeleteimet, és ott, hol csak lehetőség van benne, már folyamatban is van, jelesen Kolozsmegyében ma volt e tárgyban 3 helyt, u. m. B.-Hunyadon, Kolozson és Gyalun népgyűlés. Az utósóban Zeyk Károly kormánybiztos is jelen volt, s befolyt a nép buzditására. Tudósítása nyomán örömmel jelenthetem, hogy a több ezerre menő nép a legnagyobb lelkesedéssel nyilatkozott ügyünk mellett, s késznek mutatá magát utósó csepp vérig védeni azt.

Ma végeztetett ki itt kötéllel egy Tark László nevű főbujtogató.

A mezőségen egy csapat Zsivkovics gyalog sereget lefegyverzetek az arra portyázó önkényteseim. Vay Miklós.“

B. Szolnokról pedig köv. jelentés küldetett :

„A fellázadt Zsibó helységnek és környékbeli fellázadt helységeknek megtámadására nézve tegnap éjszaka 11 óraker Nagy Károly őrnagy ur rendeléséből Zilahról kiindult 1500 nemzetőr, kiknek lelkesítésére nézve a jelenlevő veszély között a sereg élére állani szükségesnek látván alispán ur, az ő és a nevezett őrnagy vezérlete alatt a sereg reggeli 6 óraker a zsbói határszélben megjelent, és az Erdély felől való határrészt elállotta; azonban hire jővén, hogy Décsey László kormánybiztos ur 700 honvéd és 3000 fölül levő nemzetőrökkel Zsibót már reggeli 5 óraker bevette : Zsibóra bevonultak, és a kormánybiztos ur rendelkezése alatt álló táborral egyesültek.

Zsibón, minekutána az egész tábor a helységben széteszolva nyugodott volna, hirt kapván az előőrök által, hogy a lázadók támadásra készülnek, a lármadob megperdült, és talpon állt a sereg az ellenség elfogadására, s egy része a csakugyan közeledő lázadók elébe indított, nevezetesen Róna helység felé, honnan a Szamoson keresztül közeledtek, a lovas nemzetőri csekély csapat fogadá őket, kik sűrű tüzeléssel nyomultak előre, de visszaverettek. A győzelmes sereg visszatartózatlanul átrohant Rónára, ott számtalan oláhokat lelőttek, számuk még nem tudatik, s a helységet, melly a lázadók bűnfészke, felgyújtották, az porrá égett. Részünkről kevés a veszteség; két ló sebesített meg, és báró Eglofstein nemzetőri őrnagy egy ütést kapott, a lázadó oláhok szétfutottak Kővár vidékére, a tábor Zsibóra visszavonult, s midőn a nap fáradalmi után épen enni akartak, ujra megtámadtattak, de ezek is szétveretvén s futás közben kettő közülök elfogatván, ujra csendesség lőn. A magyar utasok mindenütt feltartóztattnak s kiraboltnak.“

VII.

Ekközben tudatván Puchner a kolosvári főkormányzósággal, miszerint a polgári igazgatást ő vette át, ez köv. nyilatkozatot küldött hozzá :

„Jóllehet az újabb okok, mellyeket nagyméltóságod amaz önkényszülte föllépése támogatásaul, melly szerint bizonyos, urunk ő felsége neve alatt, törvénytelen miniszterelnök általi ellenjegyzés mellett, idei oct. 3-dik napján kelt, e kir. kormányval hivatalosan soha nem közölt manifestum alapján az Erdélyrészek kormányát átvenni s azt hadi törvény alá vonni törekszik, a kir. kormányzóságnak ez évi oct. 23-áról feleletképen tett átiratára idei oct. 23-dik napjáról e kir. kormányhoz intézett hosszadalmas nyilatkozata során fölidézett, annyira nyomatéktalanok, hogy azok czáfolatába ereszkedni valóban szükségfeletti munkának lenni látszik; minthogy azonban azon nyilatkozat rendén a kérdéselt föllépés szükségessége igazolásaul tények hozatnak föl, mellyek a valósággal ellenkeznek, s a polgári kormány ellen vádak emeltetnek, mellyek, mint alább megmutatva leend, egyenesen nagyméltóságodra s illetőleg a főhadi tanácsra illenek : e kir. kormányzóság a csend és rend fentartásairai mindenkor buzgó készsége érzetében, önmegtágadása nélkül nem teheti azt, hogy az érintett nyilatkozat tartalmára vonatkozólag, némi észrevételeket ne tegyen, a következőkben :

Nagyméltóságod ugyanis idézett nyilatkozata során, kérdéselt föllépése okául a már fölemlített kir. manifestumon kívül még azt is felhossa : „hogy mivel az erdélyrészi oláhságnak ingerültségét és lázongását nem n. méltóságod proclamatiója, hanem a polgári magyar tisztviselőknek, egy a földes uraknak azok irányában már jóval ezelőtt elkövetett zsarnoksága, némelly oláhoknak M. Vásárhelyt és Kolozsvárt polgári uton lett kivégzése, a közönség védemére föllállított sorkatonaságnak Kolozsvárt s más vidékeken is a felség iránti hűség megszegésére lett vezetése, sőt épen elfogatása, egy a székely nemzetnek fegyveres felkelése idézte elő, a rettentési rendszer által pedig a polgári kormány, a kir. trón és a Kossuth-párt működése által polgári háboru színhelyévé vált haza megmentésére elégtelenné vált, továbbá kir. biztos báró Vay Miklós ő n. méltósága, miután a nádor lemondott, a magyar ministerium ő felsége által, mint hibásan állítani tetszik, föloszlattatott, ő maga pedig visszahivatván, újabb meg nem bizatott, többé kir. biztosnak nem tekinthető, mint e hazának ő felsége által kinevezett főhadivezére, kötelességének látá e fejedelemséget hadi törvény és kormány alá venni.

Melly föllépési ok czáfolatát megelőzőleg, e királyi kormányzóság azt az észrevételt böcsátja előre, miként az erdélyrészi oláhságnak ingerültsége koránsem a n. méltóságod által fölhozott körülmények által idéztetett elő, hanem egyenesen a felség által megszentelt alkotmányos kormányrendszer megsemmisítésére törekvő párt

által eszközül fölvetett alezredes Urbán és czinkosai ocsmány hazudásai verték föl nyugalmából e népet, melly most, midőn szabaddá lett, magától bizony meg nem mozdult volna, s korbácsolták föl benne az indulatot, állítólag megcsorbitott nemzetisége védelmére, mellyről legnagyobb részének tulajdonképen még fogalma sincsen, s e vést és nyomoruságot árasztó tettnek nméltóságod is részesévé vált azáltal, hogy alezredes Urbánnak a N.-Szebenben comitéevé alakult czinkosainak, ugy a balázsfalvi törvénytelen oláh gyűlésnek lázítási működését, kir. biztos b. Vay Miklós ő nméltóságának többszörös, ugy e kir. kormánynak, nemkülönben e kir. főkormány elnökségének fölszólításai ellenére, nemcsak tűrte, de szembetűnőleg pártolta s hivatalos leveleiben mentette is.

Jóllehet továbbá megismeri e kir. főkormány azt, hogy az oláh ingerültséget és lázongást e honban nem nméltóságod proclamatiója idézte elő, s nem annak kiadása óta kezdődik, de hogy azt nevelte, nemcsak hiszi, sőt a közelebbi eseményeken okulva, erősíti is; mert csak azóta történnek az oláhok általi nyílt megtámadások, azóta történt Gyula-Fehérvár fölégetése, földulása, Nagy-Enyed megtámadása, a zalathnai magyarok és kir. kamarai hivatalnokok meggyilkolása, a Szebenben lakozó magyarok lefegyverzése és letartóztatása, mióta nméltóságod, idézett proclamatiója nyomán, élére tette magát az oláh mozgalomnak, a rendelkezése alatti sorkatonaságot a lázongó nép közé soroztatni rendelte, tiszteit pedig vezérül adta azon fölbőszült csapatoknak, elnyomására e honnak, melly őket kenyerével táplálja.

Ha tehát idézett ezen körülmények között a polgári kormány elégtelenné vált a haza csendessége föntartására, az nem a polgári kormánynak, hanem egyenesen nméltóságodnak, illetőleg pedig a főhadvezérségnek tulajdonítandó, s ezen okon e nméltóságod hivatali mellőzése, sőt épen visszaélése által előidézett kormány-tehetlenséget okul legkevésbé sem használhatja föl nméltóságod az erdélyrészi kormánynak átvételére s a polgári kormány irányában fölemlített vádjait semmikép sem indokolhatja; abból ugyanis, hogy a rend e hazában, fájdalom! igen is megbomlott, nem az következik, hogy nméltóságod kormányozzon e honban, hanem inkább az, mi kötelessége, mire e kir. kormányszék nméltóságodat olly sokszor és hathatósan fölszólította, hogy t. i. segedelmet adjon a polgári rendelkezések sikeres teljesítésére, mit azonban nméltóságod szántszándékosan mellőzött; miután ugyanis kir. biztos ő nméltósága, valamint e kir. kormányszék is, több versen fölfedezte azt, hogy a vármegye tiszték az egész országban az oláhok által letétettek, hogy a vármegyei földet az oláhok praefecturákra osztották, az ország lakosait önéletük és vagyonuk iránt a legméltóbb félelem foglalta el, s mindezen intézkedések meghiusítására katonai erő rendeltetése kéretett, nem mondhatja nméltóságod sem azt, hogy ezeket maga idejében nem

tudta volna, sem azt, hogy ezen rendetlenségeket némely oláhoknak kivégzése, vagy a székelyek kijövele okozta; mert ezek, amazoknál jóval későbbre történtek, a székely tábor sem érkezett volna még ki az oroszok működő oláh elem által kiirtással fenyegetett magyar nemzet védelmére, mint Balázsfalvára és Urbán alezredeshez sok ártatlan magyarok már rabságra hurczoltattak, sokan legyilkoltattak s midőn Urbán már Szász-Régennél csatarendben állott, és a félország oláhát táborába gyűjtötte; de tett-e valamit nméltóságod, vagy a főhadivezérség ezeknek meggátolására? adott-e katonát a rend és a tisztviselők hatalma helyreállítására? semmit, és többszörös fölszólításra még feleletet sem adott, sőt volt eset, midőn a kir. biztos b. Vay ő nméltósága által kirendelt katonai fedezetet is visszaparancsolta.

Es itt el nem mellőzheti e kir. kormányzék, hogy sajnálkozását ki ne nyilatkoztassa, midőn tapasztalja, hogy nméltóságod a lázításért éppen tetten kapott egyének törvényes uton végrehajtatott kivégzése ellen fölszólalni láttatik, és ezt is okául kívánja fölhasználni a jelen zavaroknak; ha ugyanis nméltóságod a Szebenben működő oláh comitée-t többszöri fölszólítás következtében elszólatni kívánja vala, ha a balázsfalvi rendetlen és törvénytelen gyűléseket szétszólatja, ha Urbán alezredesnek veszedelmes működéseit betiltotta, és báró Vay Miklós és e kir. főkormányzék számtalan kéréseinek engedett volna, és a magyar földet meg nem mezteleníti a sorkatonaságtól, hanem hivatása és kötelessége szerint, a polgári minden hatóságoknak segédelmet nyújt: ma egy oláh egyén sem lenne kivégezve, ma nem pusztítottatnék az ország, és a székelyek védelemre lett kímöndulása is, mellynek egyedüli oka a nméltóságod és főhadivezérség magaviselete volt, elmaradott volna. Valóban minden e hazára háromlott veszedelemre nézve felelősség sulya méltán nméltóságod és a főhadivezérség vállaira nehezedik. Mindemelllett nméltóságod vádlólag kíván fölállani az oláh nemzetten történt sérelemre nézve, mellözve azt, hogy az ezelőtti kiváltságos osztály minő áldozatokat hozott az oláh nép javára, s a magyar az oláh nép irányában soha megtámadólag föl nem lépett, s ha igazat kell szólani, a végrehajtó hatalom is iránta elejétől fogva mindig sok engedményekkel volt; nem bocsáttattak-e egyelőre a lecsendesedés reménye és feltétele alatt szabadon az elfogott bujtogatók? nem szállott-e maga a kir. biztos ő nméltósága személyesen ki Balázsfalvára? Nem atyailag kívánta-e az oláh népet csendesíteni? Nem ismerte-e el maga nagyméltóságod királyi biztos ő nméltósága érdemeit, mellyeket szelid és okos maga mérséklete által tett a hazának?

Egyébiránt nméltóságod illy móddali föllépése s jelesen a fehérvári és dévai események azt is tanusitják, hogy politikai kérdéseket lázadás utján, mellynek már fejévé tette magát, kíván eldönteni, holott igen jól tudhatja azt, hogy ezen kérdések a Királyhágon

zeni részekben el nem dönthetők, e kir. kormányzék hatóságán kívül esnek, nméltóságod köréhez pedig épen nem tartoznak, és minden csep vér, mi azért foly, czél és ok nélküli; s bár mennyire is kíván nméltóságod más szint adni a dolognak, tisztábban áll ezen állítása, hogysem azt többé kétség alá lehessen hozni; ebből kimagyarázható az is, miért kívánja nméltóságod föllépésének okát a fejedelem iránti hűség megcsonkításában keresni, holott annak sehol az egész országban nyomára találni nem lehet. A mit nméltóságod erre vonatkozólag a katonaság megkísértett elcsábításában előhoz, ezt nem lehet egyébire magyarázni, mint azon bizodalmatlanságra, mellyel a polgári rend a főhadivezéség kétséges lépései iránt méltán viseltetik, melly önoltalmára hagyatva, sőt fenyegetve a katonai hatalom által is, egy előre sejtett megtámadás ellen erőt és oltalmat kíván szerezni magának, s melly látva azt, hogy az oláhság még kiküldött katonatisztek által is lázittatik, fegyverben gyakoroltatik, s a lázongók élén kenyerén táplált katonaság áll: semmit sem hiszen inkább, mint azt, hogy nméltóságod az alkotmányt és magyar nemzetiséget egyformán és egyszerre kívánja megsemmisíteni, s valóban, ha fontolóra vétetik az, hogy nméltóságod és a főhadivezéség minden katonaságot a magyar földről elvont, s mert a magyar földön az oláh nép lázong, dul és öldököl, az ágyukat és a katonákat a zász földre vitette, a magyar nemzeti őrsereget, mint Fejérvárt, Déván és Belső-Szolnokmegyében történt, lefegyvereztette: ezekből nyilván kitünik, hogy a magyar földön az oláh lázadásnak szabad játékokat kívánt engedni, midőn másfelől épen ezen tette nméltóságodnak és a főhadivezéségnek eléggé megczáfolja azon átirata során előhozott gyanusítást is, mintha a magyar földön a fejedelem iránti hűség csonkulást szenvedett volna, mert ezen esetben épen állásából kifolyó kötelessége lesz vala, a katonaságot azon vidéken tartani, hol illyes események kitörésétől félhetett volna.

Illy nyilvános ellenségeskedéseket tanusító tettek után ugyan miként is várhatja és kívánhatja nméltóságod azt, hogy a haza nagy-méltóságod és a főhadikormány iránt bizodalommal viseltessék, midőn ez utósó átiratában is az oláh népnek a magyar nemzet kiirtására tett lépéseit, minden hallatlan törvényteleniséggel elkövetett tetteit igazolni kívánja, s minden hibát a magyar ezelőtti kiváltságos osztályra és megyei tisztviselőkre akar háritani s az oláh nép nevében számlálja elő a rajta állítólag elkövetett igazságtalanságokat, midőn maga is igen jól tudja, hogy az csendes, s ujonnan nyert szabadsága érzetében boldog lesz vala, ha nméltóságod meg nem szenvedti, hogy főrangu katonatisztek, a nméltóságod szemeláltára Szebenben egybegyült comité s ezek által szétbocsátott bujtogatók e népet föllármázzák; s ha nméltóságod a lázongásokat csakugyan a nemességben és a megyei tisztekben keresi, miért rohantatott meg és gyujtatott föl Fejérvár városa és Zalathna, miért öldököltettek le ottan az oláhok

által számtalan ártatlan magyarok, midőn ezen helységekben sem földesurak, sem megyei tiszték az oláh népen zsarolást el nem követhettek, minthogy ilyenek azokban nincsenek is? miként várhatja továbbá nméltóságod a bizodalmat, midőn a fehérvári, dévai, belső-szolnokmegyei s más helységekbeni nemzetőrsergek, mellyeket ő felsége által szentesített törvényeknél fogva alakítottak, a nméltóságod rendelkezése alatti, e haza kenyerén táplált katonákkal fegyvereztettek le, s elvétették tőlök még a mód is, önszemélyök, háznépök s vagyonuk oltalmazhatására, és nméltóságod legjobban tudja, milly szomorú és aggasztó állapotban vannak Szeben városában is a magyarok; a százföldön e kir. főkormányszék tudtával, százföldtől senkitől egy fegyver sem vétetett el, de az oláhságtól sem, ellenben a magyar nemzet az oláh lázongásnak nméltóságod és a főhaditanács általi nyilvános pártfogása, sőt épen vezérlete és támadása miatt félti életét, vagyonát, alkotmányát, nemzetiségét, mert fájdalom! igaz az, hogy alig maradott egy magyar azok közül életben, kik szaladással menekülni és városokba vonulni elégtelenek voltak. Tudta nméltóságod azt is, hogy a Királyhágón inneni részek praefecturákra osztattak fel az oláhok által, s idegen földdé átváltoztatni intéztettek, s mindezek nméltóságod átirata szerint nem hibás, nem bűnös tettek! s ezekért a büntetés a magyarokat illeti?

De kir. birtos b. Vay Miklós ő nagyméltósága állítólagos visszahívását s az Erdélyrészek ezáltal képzelt kormány nélkülségét sem hozhatja föl nmlgd kérdéselt föllépése okául, mert miután tisztelt ő nméltósága a minsterelnöki tárczát, mellyre ő felsége által fölszóllított, el nem vállalta, királyi biztosi működési körében visszamaradott, s e kört, minthogy visszahiva nincs is, s már ministeri ellenjegyzés nélkül vissza nem hívható, ezután is törvényszerűleg töltheti és tölti is be.

Végre: annál helytelenebb nméltóságodnak érintett föllépése, minthogy nméltóságod és az egész főhadivezértség az ő felsége által szentesített törvény értelmében a magyar hadügyministerium alá van rendelve, ezen ministerium pedig ma is, épen ellenkezőleg nagyméltóságod állításával, törvényes alakjában áll; mit ama körülmény is eléggé bizonyít, hogy maga ő felsége, folyó évi october 17-kéről kiadott két rendbeli kir. válaszáinál fogva, épen a hadügyminister Mészáros Lázár fölterjesztése következtében, ennek ellenjegyzése mellett nyugalmaz katonatisztet s léptet felsőbb rangra többeket, a mint a Közlöny 141-dik számában olvasható; minő joggal teszi tehát nméltóságod magát fölül a törvényeken és ragad magához olly hatalmat, mellyet sem törvény által meg nem adatott, sem a felség annak ellenére meg nem adhat? átlátni nem lehet.

Midőn tehát nméltóságodnak semmi helyes és törvényes ok alapján utja nem lehet magát az Erdélyrészek kormányára föltolni: e királyi kormányszék határozottan kinyilatkoztatja, hogy nméltóság-

god meg nem fontolt, elsietett és e házára csak vést hozó fölszólítását közzé nem teszi, sőt inkább nméltóságodat fölszólítja, hogy annak hivatalosan és ünnepélyesen leendő azonnali visszavonásával, a már vezérlete alá vett oláh lázongást az illetők feletti tekintélyével csillapítsa le s e haza csendessége visszaidézése tekintetéből a királyi biztossal és a királyi kormánysszékkal közremunkáljon, s ha nméltóságod a political kérdéseket, mellyek különben is nem itt döntenek el, a polgárháboru iszonyaitól különválasztani, s az elsőt maga utján elhatározni engedni, másodikat pedig megszüntetni akarja: akkor a közcsend azonnal helyre lesz állva; e királyi kormánysszék is egész készségét ajánlván, minden hatalmában levő módokat felhasználni azon véstteljes polgárháboru elenyésztetésére, mellyet maga elő nem hozott, mellyet nem táplált, s mellytől irtózattal borzad vissza. Egyébiránt ezennel ujabban is minden felelősséget nagyméltóságodra és a főhadivezérségre ruhásván át, a király, a haza, a törvények és emberiség szent nevében ismételve fölkéri nméltóságodat, hogy szüntesse meg ezen borzasztó állását hazánknak, mit, ha akar, igen könnyen és hamar meg is tehet; mert mindaz, a mi eddigelé a végveszélylyel fenyegetett magyarság és ennek óltalmára kimozdult székelység részéről történt, csak önvédelem-szülté kénytelenség levén, természetes, hogy a megtámadással a védelem szükségé is meg fog szünni.“

VIII.

Pár nap elegendő volt a dolgok állapotát Erdélyben megváltoztatni.

Az Enyednek segítségül küldött sereg Krakkánál győzött ugyan, de e diadalnak gyászos eredménye lett az ottani magyar foglyok lemészároltatása.

M.-Vásárhelyt tábornok Wardener bevette, miután a radnói tábornok (e citadellát feladván) Karácsoni elárulá.

Deést ezredes Urbán vette be. Katona Miklós sergei semmivé tétettek.

Enyed és utóbb Torda Janku kezébe esett.

Kolosvár mindenfelől fenyegetve levén, egy csapat küldetett Szamosujvár felé, melly november 13-kán ezredes Urbán által szétveretett.

Nov. 15-én estve Urbán már Kolosvár alatt állt.

E város Vayt árulónak tartván, maltraitirozta, s a szökni akarót elfogá.

Jelentéktelen csata volt e város alatt, melly után a kolosvári fegyveres erő (pár század sorkatonát kivéve) az ottani fiatalsággal kivonult B.-Hunyadra.

E csatavesztések után egyedül B.-Hunyad s Háromszék egy része volt magyar kezekben.

Kolozsvár eleste után, utját Urbán a b.-hunyadi sereg kikerülésével megszakasztás nélkül folytató Nagy-Bánya felé, onnan azonban nem sokára visszatért.

A magyar kormány tehát ez oldalról is fenyegetve volt inkább, mint a többi megtámadott részekről.

Az erdélyi magyarság egy része leölve, az ottani sereg diszorganizálva, felszerületlenül, pár ágyúval ellátva.

Képzelné sem lehetne, hogy épen itt forduljon meg leghamarabb a koczka.

Tizennegyedik fejezet.

Perczelnek letenyei, Görgeinek pozsonyi tudósításai. Karassai s földvári diadalok, a dec. 4-iki parlament, a dec. 7-iki parlament, Ferencz József trónra lépte.

I.

Néhány napot ez események után a készülétek foglaltak el. Ugy látszik, mindenki tudta, hogy valaminek kell bekövetkezni, mi? azt senki sem sejté.

S ha színleges zsidótság látható volt is a honvédelmi bizottmány működési körén kívül, de ez működését annál erélyesebben folytató.

A közönség ez idő alatt két diadalról értesítették. Egyiket Perczel, másikat Görgei nyerte, kiknek mindenike tábornok vala.

Perczel letenyei főhadiszállásáról nov. 30-áról ezeket írta:

„A fridaui győzelem után a Mura megé elhelyezett hadainknak két héten túli pihenés után, hogy az ellenség mozgalmái megzavartassanak, s az ellenünkben álló 8 generálnak, kik 10 ezernyi császári osztrák sereget vezérlenek, legyen alkalmuk vagy tiz napot haditanácskozmányban tölteni: hadseregünk balszárnyának Gáspár őrnagy parancsaalatti 3-ik hadosztálya, a középből néhány csapatok által megerősítve, Légrád ellenébe a Dráva mellé szállítottott, nov. 28-kán estvére és 29-kén 10 álgyu az ellenség sáncaival szemközt, már előttevaló nap kiszemelt positiókba helyezve, mintegy 11 óra táján a tábornok parancsára megkezdé a tüzelést.

Az álgyuzás a köd szünetlen akadályozása közt ugyan, mégis igen hevesen mindkét részről délután 3 óráig tartott; midőn is az ellenség 8 álgyuinak nagyobb része tüzelésre alkalmatlanná tétetvén, a sűrűn leereszkedő köd miatt fel kelle a működéssel hagyni, mi ha nem történik, aligha nem nagyobb szerű eredményekről tétethetett volna Légrádról jelentés; így azonban csak a fentebb kitűzött célok elérésére kelle szoritkoznia a tábornoknak, azon észrevétel mellett, hogy ez, miként az a 29-ikén kiadott hadiparancsból, melyet alább közlünk, látható, mondhatni, majdnem semmi veszteséggel vásároltatott meg, mig az ellenség nagy kárt szenvedé. Isten áldása

most is fedezé seregünket, mert az ellenség közel 300 lövése csak egy álgyunkban, tüzerünkben és fogatunkban sem tudta kárt tenni, és csak a parthoz közeledő, átszállásra készülő 30 Zrinyi és 3 somogyi vitéz közül 2 somogyi kapott sebet, az egyik dicsőséges halálost, míg az ellenségnek 3 álgyuja s töltésszekere rongáltaték meg, és számos halottai vannak. Az ellenség veterán császári tüzei tisztelettel fognak megemlékezni a magyar ujoncz tüzeinek productiójára, noha ezek nagyrészt fedetlen és csak 4 álgyuinkkal, félig fedett állásból, míg amazok 3 bámulatos mélységű és erős, végtelen hosszú és roppant számú fegyverest befogadó sánczokból és árkányokból működének.“

Görgei tábornok pedig Pozsonyból, december 3-dikáról küldte jelentését :

„Hivatalosan tudósítatik a közönség a feldunai magyar hadsereg egy részének újabb győzelméről, melyet Haselau falunál dec. 2-án Szegedy alezredes dandár-parancsnok vezénylete alatt vívott ki. A csata részleteit alezredes urnak Görgei tábornokhoz beadott jelentéséből kivonatban közöljük.

A dec. 2-kán 4 órakor vett parancs következtében 10 órakor három század porosz nevet viselt gyalogsággal, fél század huszárral és 2 álgyuval Haselau megrohanására a Lajtha bal partján indult meg Gátról az alezredes ; miután a jobb parton Horváth huszár-századost egy század gyalogsággal, fél század huszárral és 2 álgyuval Lajtha faluba küldötte, hogy szükség esetében rohanását a tulsó oldalról is segítve, az ellenségnek a Lajthán való áttörését meggátolja.

11 óra után Haselau elébe érvén, valami 400 lépésnyire a falu előtt fekvő temetőtől a tűz az ellenséges előőrök és csatáraink között megkezdett, mely ezeknek a temetőhöz érkezükkor igen megerősödött. Csatáraink azonban sebesen nyomulván előre, az ellenséget a temetőből kinyomták, ki a faluban a házakban véve magát, onnan tüzelt, de a házak a gyalogság által megrohantatván, onnan részint kikergettetett, részint elfogatott.

Igy a faluból is kinyomtatván az ellen, miután a rohanás a jobb oldalról nem segítettett, s Prellenkirchen felől állását veszélyezéstől féltvén, az alezredes takarodót veretett, s a visszavonulás teljes rendben megkezdett.

A mindkét részről veszteségről a hivatalos jelentés később érkezik, annyit azonban mondhatunk, hogy az ellenség vesztesége nagyobb a mienknél.

Nyolcz szökevény közül, kiket Pozsonyba küldött, három meglevén sebesülve, Gátón a kórházba vitetett.

Kitüntették magukat Barcs százados, Ruzsitska főhadnagy, Kritko alhadnagy és Stvaab őrmester, mind a porosz ezredből.

Seregünk két órakor délután minden háborgatás nélkül ért Gátra.“

Másfelől Maderspach őrnagy is szétverte a karassai tábornok nov. 30-án. Azelőtti nap a verbászi mozgó sereg vívott ki egy kis diadalt Földvár alatt.

II.

A december 4-diki parlamentben következő proclamatiók olvastattak :

Mi első Ferdinand sat.

„Kimondottuk 1848-ki sept. 22-én kelt manifestumunkban azon szándékainkat, melyek bennünket a mi magyar koronánkhoz tartozó országaink tekintetében vezérlenek, és az okokra reámutattunk, melyek az ország szomorú állapotját, szorongattatásait és szenvedéseit okozták.

A magyar országgyűlés folyamatjának egész ideje alatt annak czáfolhatatlan bizonyosságaul szolgált, hogy az ország javát nem képes előmozdítani, minthogy magát összejövetele óta mindig egy pártos felekezettel által vezéreltette, és mint vak eszköz csupán arra használtatta, hogy a törvények értelmét elcsavarja, az ország javára a koronának fentartott jogokat megröviditse, és a népeink mindnyájának javára oly annyira szükséges egyetértést Magyarország és a mi egyéb örökös tartományaink között megtárgyítsa. Mindig azon igyekezett, hogy azon köteleességeket, melyek bennünket egyrésztől mint austriai császárt, másrésztől mint magyar királyt illetnek, melyek nekünk egyenlő mértékben szentek, mesterséges összeütközésbe hozza.

Azalatt, míg az ország kincsének elpazarlását türte, és semmit sem tett, hogy ezen rosznak gátot vessen, egyszersmind a pénzbeli állapotra nézve olyan törvényjavaslatot fogadott el, melynek végrehajtása az általa szándékba vett mértéktelen papirospénz kibocsátás miatt szükségesképen előbbi esztendő szomorú pénzzavarjait és következtéseit maga után huzta volna. Egy ujonczállítási törvényjavaslatot terjesztett fel nekünk, mely egymástól elválasztani akarta azon hadsereget, melynek katonái mindig mint vitézharczársak testvéri összhangzásban vívtak, a kiknek egész hadseregünk szerkezetének egységében alapuló egyetértésén minden, következtésképen a mi magyar koronánkhoz tartozó országainknak is, belső és külső ellenségek ellen való biztossága legfőképen nyugoszik. Végre Horvátország békítését az országgyűlés egészen figyelem nélkül hagyta, és egynémely ki nem elégítő lépést ezen tekintetben már csak akkor tett, mikoron a horvátországi bán azon seregekkel, melyeket vezérel, hosszabb időköz után Magyarország határát állallépte.

Sokáig nem akartunk azon reménységről, hogy végre a törvényesség és jogtisztelet ösvényét törend magának, lemondani és mind-

amellett, hogy az országgyűlés bátorkodott, végzéseit a papiros-pénz és ujonczállítás iránt a mi királyi szentesítésünk nélkül, következképen törvénytelenül végrehajtásba vétetni, és egyéb törvénytelen intézkedései mellett az országgyűlésnek, azon reménység éltetett bennünket, hogy a törvényesség szelleme győzend. Midőn azonban a mi seregeink zászlójik és ezredeik önkényes elhagyására és így hitszegésre és szökésre csábítottak, és ezen végzés valóban végrehajtott és azok által meg nem gátoltatott, kiknek kötelességszerint a törvények és rend őrzőinek lenni kellett volna, midőn azon veszedelmet láttuk, mellynek a kedélyek ingerültsége mellett és minden fegyelemnek megszűnése által az országra származni kellett, és a horvátországi bánnal való összeütközés mindig fenyegetőbbé lett, s az ugyanazon koronához tartozó polgárok, és ugyanazon uralkodó seregei közötti harcznak veszedelme mindig világosabban előtűnt: ekkor tábornagy helytartónkat gf. Lamberg Ferenczet, a ki nekünk és a hazának mindig híven szolgált, bizodalmunkat teljes mértékben megérdemlette, és választásunknak ugy nemes tulajdonságai, mint azon különös környülállás által lett ajánlatos, mert született magyar és magyar földbirtokos volt, minden szükséges felhatalmazásokkal felruházva, mint közbenjárót oda küldöttük, hol a harcz kiütéssel fenyegetett.

A magyar ministerium ez alatt feloszlott, a korona felelős tanácsosai állásukkal felhagytak, az ország nádorispánja leköszönt. Mindemellett, ámbátor az események gyors behatást parancsoltak, meg kívántuk az alkotmányos formákat és törvényeket tartani, és gróf Batthyány Lajost, ki ideiglenesen még akkor a ministeri ügyeket folytatta, utasítottuk, hogy az általunk aláírott, gf. Lamberg kiküldését illető manifestumot ellenjegyzésével felruhazza.

Azonban az országgyűlésnek képviselő testülete, a nélkül, hogy a dolgok állásáról magának tudomást szerzett, a nélkül, hogy a történetesen akkor Pestről távollevő ministernek gr. Batthyáynak visszajövetelét bevárta volna, a nélkül, hogy az események sürgetőségét tekintené, és meg nem emlékezve azon környülállásra, hogy a horvátországi bán ellen folyó esztendei junius 10-kén kiadott manifestumnak, mellyen a ministeri ellenjegyzés hasonlóképen hiányzott, mindig törvényes hatályosságot tulajdonított, az említett Kosuth Lajos által vezérlett felekezet ösztönzéséből egy végzést hozott, melly gróf Lamberg-et a közneheztelésnek általadván, azon férfiúnak és a mi királyi biztosunknak meggyilkolását vonta maga után, kit mi a vérontás megelőzésére, a polgári háboru meggátolására küldöttünk.

Egy kötelesség-felejtett gyülekezet bünös gyengeségét és vak-ságát, a szándékosan feluszított népsöpredék dühösségének utálatra méltó kitörése nyomon követte; a képviselők testületének törvénytelen és képmutató végzésére azoknak cselekvése tette fel a koro-

nát, kik gyávák és kegyetlenek egyszermind, a békeesség követjét megölték.

A jó rendnek minden kötelékei közel vannak Magyarországon a tökéletes elszakadáshoz. Egy kis felekezet vakmerősködik, magát a hazával és nemzettel, törvénytelen erőszakoskodásait az ország törvényes jogaival, közromlást okozó törekedésének leküzdését az alkotmányos szabadság elnyomásával azonosítani. Nincs eszköz, mellyet ezen pártos felekezet elég rossznak tartana, hogy önhaszonkereső és áruló céljait elérhesse. A képmutatás, hazugság és ámtítás minden formáit kimerítette, hogy azon belevágásokat a mi jogainkba, mellyeket magának engedett, az elmellőzhetetlen szükségnek fátyolával befedje; azon árulást, mellyet a haza legszentebb érdekei ellen folyvást elkövet, a ragaszkodás és hvség csalfa színével körülvegye, és a zsarnokságot, mellyet gyakorol, azon veszedelemnek hazug álokával, mellyben állítólag a haza létezik, valóságban pedig épen ezen pártos felekezet által hozatott, eltakarja.

Mint következése ezen gyalázatos ármányoskodásoknak, egy olly harc fenyeget kitöréssel, mellynek, bárhogy forduljon, nagy szerencsétlenséget kell hozni az országra. Már keresi a pártgyűléség áldozatjait, hogy rajtok a haza megfertőztetett nevében boszuját tölthesse, minden nem a személyes szabadságnak, politicai jogok védelmének színe alatt, előnyomattatik. Az önkényes uralkodásnak egész rendszere készül emelkedni és a személy és birtok minden biztosságát megsemmisíteni.

A dolgoknak ezen állapotjában, melly szívünket a legmélyebb fájdalommal betölti, azon meggyőződésnek kellett bennünk támadni, hogy Magyarországon a valódi szabadság, a törvényesség és rend ellen egy olly háboru létezik, mellynek véget vetni a béke rendszerinti eszközeivel lehetetlen. Mi ennek következésében, minekutána az általunk kiküldött közbenjáró megöletett, f. e. october 3-án kelt leiratunk által a magyar országgyűlés kártékony munkásságának véget vetni és azt felosztatni elhatároztuk; továbbá minden Magyarországon, Erdélyben, Horvát- és Tótországon és a katonai végvidékekben álló seregeinknek egy főparancsnokot neveztünk ki azon czállal, hogy a megkivántató fegyveres hatalom segítségével az egy pártos felekezet által előidézett törvénytelen állapotnak vége vessék, a polgári háboru megszüntetessék, és a belső békeességnek visszaállítása által az alkotmányos szabadság állandó felépítése, a rendnek és mindenfelőli biztosságnak erős alapján, lehetővé tétessék. Ezeknél azon meggyőződés által vezéreltettünk, hogy általellenében azon szerencsétlenségnek, mellyel ezen pártos felekezet a közös hazát fenyegeti, mindeneknek előtte szükséges a rendet és azon békeesség állapotot visszaállítani, melly nélkül egy mindenfelől kielégítő és tartóságot ígérő kiegyenlítése a különféle kérések, kívánságok és követeléseknek, alkotmányos uton lehetetlen.

Az említett oct. 3-ki leirat kibocsátása óta. méltó megütközéssel értettük, hogy a Magyarország gyűlése eléggé kötelességét felejtett volt, az egyszer választott ösvényt követni és közkárt okozó munkásságát folytatni. Igazgatva és elnyomva az említett pártos felekezet által, további törvénytelen végzéseket hozott és további belevágásokat a mi jogainkba engedett meg magának, és a végrehajtó hatalom hatáskörét bitorolja, egy választmányt nevezett ki, mely csak egy törvényes kormányt illethet, vakmerően magának tulajdonítja, és önkényes munkásságát egészben a legnyilvánosabb zsarnokságig kiterjeszti. Itten meg nem állapodván, bátorkodott intézkedni, hogy királyi szavunk népeinkhez el ne juthasson, és megkísérettette örökös tartományaink nemmagyar részeinek lakosait, öröklött uralkodójok elleni ellenállásra felingerelni. Végre, hogy kártékony munkásságának mértékét betöltse, félrevezetve és megrémitve az említett pártos felekezet által, annyira ment, hogy a mi magyar seregeinket ellenséges berontásra a mi örökös austriai tartományainkba felszabadította és felhívta.

Ezeket tekintetbe vévén, hogy a magyar koronához tartozó minden nyelvű és származású népeink arról értesíttessenek, a mi királyi jogaink és kötelességeink érzetében szándékunk: tudomásokra adjuk és kinyilatkoztatjuk tehát nekik ezenel, hogy szándékunk oda megyen, népeinknek, a kékeség, rend és ebből származó közjóllét áldásai között azon szabadság teljes élvezetét állandóan biztosítani, mely egy felekezet hazaáruló ármányoskodásai következtében mostan köznyomorusággá lón átalváltoztatva.

Nálunk minden nemzetiség mindig oltalomra és mibennünk békés kifejlődésének gondos ápolójára talált. Ezen irányzatot fogjuk mindig követni és soha nem tűrni, hogy egy nemzetiség a másikat elnyomja. Mindnyájoknak egyenlő feljogosítása a mi célunk, melyet a rendelkezésünkre álló eszközökkel a mi magyar koronánkhoz tartozó országainkban is az alkotmányos törvények alapján elérni akarunk. A mi különösen a magyar nemzetiséget illeti, tanuja uralkodásunk egész időszaka azon gondnak, melyet gyarapulására fordítottunk. Soha sem fogja őt a mi részünkről veszedelem fenyegetni s a felelősség azon veszélyekért, melyek azt egy mindennel, a mi körülötte van, a megkezdett harcznak következtében érhetik, csupán szinlett barátjainak esztelenségét, elbizottságát illetheti. Hangoosan nyilatkozathatjuk ki, hogy a magyar nemzetiség, fenállásának és gyarapulásának biztos kezességét az austriai császárbán és népei mindnyájának békés egyesülésében egy összehangzó nagy és hatalmas egészé mindig feltalálандja.

Azon engedmények, melyeket a földmivelő népnek törvény útján az e folyó esztendő aprilis 11-kén berekesztett országgyűlés alkalmatosságával a jobbágyi állapotok tekintetében adtunk, szentek legyenek. Semmi oldalról sem szándékolatik ezen engedmények

megszorítása és nem is fog szándékoltatni. Mindenesetre a mi alattvalóink a mi erős akaratunkban és királyi hatalmunkban mindig azon oltalomra fognak találni, melyet dicső emlékezetű elődeinknél elnyomás és önkényes bánásmód ellen, bár honnét jött legyen is az, mindig találtak.

Ezek folytában a jelen királyi szózat mint utolsó felszólítás intéztetik mindazokhoz, a kik magokat az említett pártos felekezetek által elámitattak, hogy kötelességökhez a király és haza iránt halasztás nélkül térjenek vissza, és minden összeköttetésről az ország említett ellenségeivel mondjanak le. Ezen reménységben kimondjuk azon királyi szándékunkat, hogy az elcsábítottakat a csábítóktól kegyelmesen megkülönböztetendjük, azalatt, míg erősen el vagyunk határozva, ezen utóbbiak ellen azon szigorúságot alkalmaztatni, melyet érdemelnek, és a melyet a közjóra és jövőbiztosítására való tekintet mellőzhetlenül kiszabnak.

Végezetül parancsoljuk, hogy a 22-dik és 25-dik septemberről kiadott manifestumaink újra nyomtatásba adassanak, és a népességnek a divatozó nyelveken, a jelenvalónak kíséretében, azonnal tudomásra adassanak. Kelt Olmützben, oct. 20-kán, az ur 1848-dik, uralkodásunknak tizennegyedik esztendejében. Ferdinánd, s. k.“

„Magyar koronám országainak földmivelő lakosaihoz. Kossuth Lajos és párttűtő társai vakmerő kísérletei, melyek által szerencsétlen hazátokban a hatalmat bitorolják; királytok parancsait megvetik, és az országot véghetetlen szerencsétlenséggel fenyegetik, engem fegyveres erő használatára kényszerítenek.

Egyszersmind mindazonáltal néhány szavakat kívánok hozzátok intézni, kiknek elcsábítása és megcsalása megkísértetik.

Hirdettetik nektek, hogy seregeim az ország elfoglalására, a folyó év Szent-György havában nyert engedmények visszavételére, a magyar nemzetiség elnyomására jelennek meg köztetek,

Kényszerítés és fenyegetések közt lettetek ellenállásra fölszólítva és ezen fölhívások az én nevemben hozzátok intéztetni merésztetnek!

Megcsalattatok, ne higgyetek a csábító szavainak!

Az úri szolgálatok és dézma megszűnése, melyet hajdani földesuraitoknak adandó méltányos, a közállomány közbejöttével történendő kárpótlás mellett nyertetek, teljes épségökben fenmaradandnak, kezeskedik ezért nektek a törvény rendelete, kezeskedik királyi szavam szentsége.

A rendet és békét akarom helyreállítani, melly nélkül nem élvezhetitek a nektek adott engedmények gyümölcsseit, mert a nemzetőrségi szolgálat túlfeszített kötelessége, az általános fölkelés, a mindenhol mutatkozó nyugtalanság, erőitöket felemészti.

Hazátoknak különböző ajku és nemzetiségű lakosai, jogaik kiterjesztését követelték, a harc veszélye fenyegetőleg mutatkozott,

királytok mindent megkísértett a veszély elhárítására, de azok a felségsértők, kik minden módon elcsábítástokra törekszenek, minden kísérletemet meghiusították, és végre gyáván meggyilkoltatták azon férfit, kit a polgári háboru veszélyeinek elhárítására hazátokba küldtem.

Bizzatok királytokban, ki a magyar nemzetiséget mindig szerte és atyailag ápolta, a nélkül, hogy más nemzetiségeket elnyomott, vagy megsértett volna; csatlakozzatok hadseregemhez, segítsetek azt a rend helyreállításában, a többiben maradjatok nyugodtan, tiszteljétek mindenki jogait, mindenki tulajdonát, engedelmeskedjétek a törvényes hatóságoknak és azon rendeleteknek, mellyeket a haza javára kiadandok!

Ki illy értelemben cselekszik, hiven teljesíti királya és hazája iránti kötelezéseit; ki parancsaimnak ellenszegül, mind a kettőt elárulja és kénytelennek látandom magamat, őt a szerint büntettetni.

Adtam Olmützben, november 7-dik napján 1848.

Ferdinánd, s. k.

A parlamentben Madarász L. indítványa következtében e proclamatiók semmitérőknek nyilvánítottak s határozat lőn, hogy terjesztőik rögtönitéletileg fognak büntettetni.

III.

Dec. 6-án titkos conferenzia volt.

Átküldettek a parlamentbe újabb proclamatiók, mellyek által tudtukul adatik, hogy Ferdinánd király lelépve a trónról, azt Ferencz Józsefnek adta át.

Pázmándy indítványozá, hogy e trónváltozás alapján igyekezzenek a dynastiával kibékülni. S találkoznak, kik ez indítványt pártolák. De a többség, főként Kossuth, ellene nyilatkozott.

IV.

A másnapi parlamentben felolvasattak ezek:

„Mi első Ferdinánd, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok apostoli, ugy Lombardia, Velence, Iliria, Jeruzsalem stb. királya: Austria főhercege, Toscana nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontán és Krajna hercege; Erdély nagyfejedelem; morvai őgróf; Fel- és Al-Szilézia, Modena, Parma, Piacenza, Guastalla, Osviczim és Zátor, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára stb. hercege; Habsburg, Tyrol, Kiburug, Görz és Gradiska grófja; Trient és Bixen fejedelme; Fel- és Al-Luzsicza s Isztria őgrófja; Hohenembs,

Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg stb. gŕja; Trieszt, Kattaro és a szláv ōrgrófság ura stb.

Visszatekintve uralkodásunk tizenhárom évet meghaladott folyamataira, megnyugtató reánk nézve azon tiszta öntudat, hogy az isteni gondviselés kegyelméből nyert minden erónk s tehetségeink, szívünk minden szándéka, uralkodói minden hatalmunk, népeink vallásosságának, erkölcsi és anyagi javának előmozdítására, terhei enyhítésére, a jog- és törvénytisztelet terjesztésére, a polgári szerkezetek kijavítására és közhasznu józan kifejlesztésére volt mindenkoron és egyedül irányozva. Nem vonta meg tőlünk a mindenség ura áldásának kegyelmét, mert meg volt engedve, ernyedetlen törekvéseinknek azon örvedetes eredményeit, melyek birodalmaink és népeink öregbedett és vidor haladásnak indult jóllétében nyilatkoztak, szemünkkel látnunk; részesültünk hiv alattvalóink halás elismerésében, és ezek felett azon jutalmazó biztos remény táplálja szívünket, miképen uralkodói fáradozásaink üdvös sikerei, hiven megőrizve és gondosan ápolva, a jövendő ivadékokra is általszállandának, a késő maradéknak is gyümölcsözendek, és az utókor ítélőszéke előtt tiszta szándékaink felől teendenek maradandó tanuságot.

Igy levén lelkesítve, mély és sajtó volt azon fájdalom, melly keblünket betöltötte, midőn birodalmaink némelly részeiben, és jelesen Magyarorszáiban is, a törvények uralmát s a közrendet, vakmerő lázítók által veszélyeztetve, számos alattvalóinkat általuk félrevetve, ezeknek következésül a birodalmi belbékét, a közbátorságot, a népeink közötti jó egyetértést megzavarva, magunkat pedig királyi törvényes és alkotmányos jogainkban megtámadva látni, kényszerítettünk.

Milly intézkedésekhez láttuk magunkat királyi tisztünk és jogaink érzetében koronánk hatalmának és biztosságának épségben tartására és a főnebb említett veszélyes állapotok megelőzésére és orvoslására nyulni köteleztetve, az f. e. september hó 22-én és 25-én, oct. hó 3-án és 20-án, november hó 6-kán és 7-kén kelt királyi leirataink és nyilatkozványaink által magyar alattvalóinknak már köztudomásukra adatott. Azon tiszta öntudat, hogy ezen intézkedéseink alkalmával is, egyedül népeink valódi és állandó jóvolta lebegett szemünk előtt és vezérelte szándékunkat, enyhité ugyan a helyt foglalt sajnós eseményekből származott megilletődésünket, azonban legőszintébb szándékaink ilyen meghiusultából merített szomorú tapasztalásaink egyszersmind azon meggyőződést ébresztették fel keblünkben, hogy népeink boldogságán szívünk ohajtása szerint munkálni immár nem áll lehetőségünkben, és ennek folytában érett és komoly megfontolás után azon változhatlan és szilárd elhatározásunkat szülték, mellyet ezennel minden alattvalóinknak tudtul adni és ünnepélyesen kinyilatkoztatni akarunk, miszerint császári és

királyi koronáinkat s hatalmunkat letegyük, és uralkodói székünkről leszálljunk.

Miután pedig továbbá, szeretett testvéröcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar-királyi herczeg Ferencz-Károly, ki folytonosan hiv gyámolítónk volt fáradozásainkban, hasonló meggyőződés által vezéreltetve, maga részéről azon jogáról, melly őt, egyenes maradékunk nem léteztén, úgy mint természetes és törvényes örökösünket, a *pragmatica-sanctio* által szabályozott, és az ország alkotmánya és törvényei által elfogadott, elismert és megállapított örökösödésnek rendjéhez képest, illetné, saját ösztönéből egyszersmind örökre lemondott, és ekkép a korona és a vele összekötött minden jog, hatalom és méltóság, szeretett testvéröcsénk *elsőszülött* férfimagzatjára, a mi szeretett unokaöcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar-királyi hg Ferencz-Józsefre, minden birodalmainkban, alkotmányosan, és törvényesen, tettelegesen és valóságosan által szállott, ezt minden népeink- és alattvalóinknak ezennel azon hozzátétellel adjuk tudomására és nyilatkoztatjuk ki, miszerint az ezekről fogalmazott ünnepélyes oklevelet, általunk, említett szeretett testvéröcsénk és házunk több fenséges tagjai által aláírva, és császári kir. pecsétünkkel megerősítve, udvari és állodalmi titkos levéltárunkba letétetni parancsoltuk.

Egyszersmind minden alattvalóinkat közönségesen, különösen pedig minden rendű hivatalnokainkat, tisztviselőinket, szolgálóinkat, a nekünk lekötött eskü és azon hódolat és engedelmisség kötelessége alól, mellyel mi irántunk, mint törvényes és öröklött királyuk és urok iránt köteleztetve valának, ezennel örökre feloldozzuk, és úgy minden jogainkat s hatalmunkat, koronánk természetes, törvényes és alkotmány szerinti örökösére, említett őszintén kedvelt unokaöcsénk, fenséges császári austriai fő- és magyar királyi hg Ferencz-Józsefre által bocsátjuk és ruházzuk, valamint parancsoljuk és meghagyjuk kegyelmesen minden alattvalóinknak közönségesen és különösen minden rendű tisztviselő-, hivatalnokok- és szolgálóinknak, hogy azon hódolat-, engedelmisség- és hívességgel, mellyel nekünk mint törvényes és öröklött királyuk és uroknak tartoztak, magokat jövődében koronánk természetes és törvényes örököse-, Ő császári királyi apostoli felsége I-ső Ferencz-József iránt köteleztetve lenni tekintsék és elismerjék.

Melly királyi elhatározásunk és kir. parancsolatunk közzététele után azon hiv alattvalóinknak, kik szándékainkat méltányolva, velünk különböző hatásköreikben készséggel és őszintén közremunkáltak, hálaérzetük azon tettekben nyilatkozott tanúságaiért, melyek szívünket annyiszor megörvendeztették, ezennel érdemlett elismerésünket nyilvánítjuk, a mindenható istenhez pedig nem szününk megéltünk folytaig egyszersmind azon alázatos és buzgó könyörgéssel járulni, miszerint úgy szeretett unokaöcsénk, valamint népeink

szívét, szándékait és akaratját mindig jóra vezérelve, uralkodásának korát az igaz vallásosság és a jó erkölcsök erősödése által isten előtt kedvessé, a közjó mindennemű gyarapulása által pedig benn és künn hatalmassá, virágzóvá és boldoggá, és eképen a jövő ivadékoknak s a késő maradéknak örökre emlékezetessé lenni engedje, és áldásának kimeríthetlen kegyelemforrását szétárassza népeink és házuk felett, kiknek valódi javát hordoztuk mindenkoron szívünkön és fogjuk ezentúl is a legmelegebb részvétellel éltünk végperceig kísérni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-kán az urnak 1848. uralkodásunknak tizennegyedikasztendéjében. Ferdinánd. Ferencz-Károly s. k.“ (L. S.)

Mi első Ferencz-József, isten kedvező kegyelméből austriai császár, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomer, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok apostoli, úgy Lombardia, Velence, Iliria, Jeruzsalem stb. királya; Austria főhercege, Toscana nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontán és Krajna hercege; Erdély nagyfejedelem; morvai őrgróf; Fel- és Al-Szlécia, Modena, Parma, Piacenza, Guastalla, Osvieczim és Zátor, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára stb. hercege; Habsburg, Tyrol, Kyburg, Görz és Gradiska grófja; Trient és Brixen fejedelme; Fel- és Al-Luzsicza s Istria őrgrófja; Hohenembs, Feldkirch, Bregencz, Sonnenberg stb. grófja; Triest, Kattaro és a szláv őrgrófság ura stb.

Miután fenséges nagybátyánk, ő felsége I. Ferdinánd császár, Magyar- és Csehországok e néven ötödik királyának mai napon kelt legmagasb manifestumában kimondott indító okoknál fogva tetszett az austriai összes birodalom uralkodói székéről, következőleg a vele válhatlanul összekapcsolt Magyarország koronájáról is leköszönni, és miután a mi, a pragmatica sanctióhoz képest szabályozott és az ország törvényeiben meghatározott örökösödés rendén uralkodásra hivatott fenséges édes atyánk, Ferencz-Károly, ő császári kir. fensége, koronához jogáról egyszersmind ünnepélyesen lemondott, természetes és törvényes örökösödési jogunk erejével, egyéb birodalmaink kormánya mellett, ezennel a Magyar- és Erdélyországok feletti uralkodást is átvettük.

Most, midőn, ha szívünk vonzalmát követhetnők, első és legkedvesebb királyi tisztünknek azt tartanók, összes törekvésünket magyar népeink boldogsága és jólléte békés öregbítésére fordítani, ezen szándokunk valóditása, melly jövőndő uralkodásunk hatását jellemezze, fájdalom, a jelen pillanatban lehetetlenné vált.

Egy vétkes pártfelekezet fondorkodása, melly felséges eldődünk minden atyai intéseit és komoly parancsait kigúnyolva, miután a legmegvetendőbb eszközökkel nyilt lázzadást támasztott és pártütőkkel szövetezve, hiv hadseregeinket megtámadni merészlette,

hazaárulói ellenszegülésében a király és haza szentesített nevével visszaélve, folyvást megmarad, azon fájdalmas meggyőződéshez vezérél bennünket, hogy Magyarország és Erdély jó érzésű lakosainak nagy többsége királya iránti öröklött hűségét és ragaszkodását nem képes tanusítani, mielőtt a pártütők zsarnoki nyomása alól a fegyver erejével ki nem szabadittatik.

Mélyen elkésérülve a mellőzhetlen szükség ezen parancsa miatt, melly a királyi kötelességek legnehezebbikét tüzi előnkbe, nyugodt lelkiismerettel fogunk mégis annak teljesítéséhez, mert csak ezen uton mutatkozik nekünk a legközelebbi idők sajnálatra méltó eseményei után annak reménye, hogy Magyarországnak istentől reánk bízott népei számára a béke malasztjait, minden nemzetiségek elismerését és biztosítását és azok jóllétének felvirágzását állandósíthassuk.

Ezen czélból mindenek előtt elhatározva érezzük magunkat, a felséges eldődünk által november 6-kán és 7-kén kiadott határozatokat és rendeleteket egész terjedelmökben fentartani, és minden hatóságokat azok multhatatlan teljesítéseért a legszigorubb felelősséggel tartozóknak nyilvánítani.

Meghagyjuk ennél fogva a lázadás megbabolázására felséges eldődünk által a császári királyi hadseregek főparancsnokának kinevezett és teljes hatalommal felruházott herczeg Windischgrätz tábornagyot ezen állásában, megerősítjük a neki november 6-kán kelt legmagasb manifestumban kiadott felhatalmazásokat és meghagyjuk neki ujonnan, minden a közcsend és rend visszaállítására megkívánható eszközök alkalmazását.

Parancsoljuk Magyar- és Erdélyországban álló félrevezetett hadainknak, hogy említett tábornagyunk főparancsnokságának magokat alárendeljék, és azon lobogókhoz csatlakozzanak, mellyek egész a legújabb időkig mindig a hűség, a becsület és a vitézség jelvényei valának, és a mellyek mellől ők csupán hazugság és ámtás segélyével tántoríttathattak el.

Teljes bizalommal számítunk Magyarország és Erdély béke szerető lakosainak jogéretére, öröklött hűségére, hogy önhasznukat leső vétkes pártütők csábításainak szilárdul ellentállani, hatáskörükben a mi csupán az ő javukra irányozott szándokainkat támogatni, és azon általunk buzgón óhajtott pillanat bekövetkezését előmozdítani fogják, a midőn az isten ótalma mellett meg leend nekünk engedve, a béke, az egyetértés és a bizalom szózatját hozzájok intézhetni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-án, az úr 1848-dik esztendejében. Ferencz-József, s. k. (L. S.)

Az országgyűlés következő határozá :

„Országgyűlési határozat. Az országba magánuton beküldözgetett nyomtatványokból tudomására jutott az országgyűlésnek, miként I-ső Ferdinánd austriai császár s Magyarországnak e néven 5-dik

királya, Olmützben folyó hó 2-kán, az austriai császári trónusról lemondván, Schwartzberg austriai minister által ellenjegyzett manifestumában minden népeit az ő irántai kötelelességek alól minden közállományi tisztviselőket az ő irántai hűség esküje alól feloldozottnak jelentette ki. S egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy testvéröccse Ferencz-Károly főherczeg, az austriai császári koronáról legidősb fiának Ferencz-József főhgnak javára szintugy lemondott.

Ennek következtében Ferencz József főherczeg, magát Austria császárijának s Magyarország királyának nevezve, ugyancsak december 2-kán, hasonlókép austriai minister Schwartzberg ellenjegyzése mellett kelt nyilatkozatában, trónusra lépését a birodalom minden népeinek kijelentette; s azon szándokát fejezvé ki, hogy minden tartományokat és népfajokat egy nagy státustestbe akarja összeolvasztani, tudtul adja, hogy e végett mindenekelőtt az ugynevezett „lázadásnak“ legyőzésére a rendeleteket már meg is tette.

Magyarország s a hazzá kapcsolt országok és részek az austriai birodalom részei valamint soha sem voltak, ugy most sem azok; hanem független, önálló országot képeznek, melly saját alkotmány-nyal bir, s csak a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.

S ezen függetlenségnek és törvényes önállásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, mellyen az austriai háznak a practica sanctióban meghatározott öröködési rend szerint, Magyarországbani uralkodhatása alapszik.

Az austriai császári trónus iránt közbejött merőben családi intézkedések tehát Magyarország s a hozzákapcsolt részek királyi székére ugyan a magyar országgyűlés hozzájárulása s előleges beleegyezése nélkül semmi hatást, semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

Nehogy azonban most, midőn Magyarország s a hozzákapcsolt részek önállása s független alkotmányos létele annyi oldalról fegyveres erővel hitszegőn megtámadatik, s a nemzet, közállományi s nemzeti létének megtartása végett védelmi harcra kényszerítettik, az országgyűlés hallgatása a rossz akarat által a nemzet jogainak sérelmére magyaráltassék: az ország törvényesen egybegyűlt képviselői s főrendei, mint az alkotmány őrei s a legtörvényesebb constituált hatalom, kötelelességöknek tartják ezen események iránt a nemzet nevében nyilatkozni:

Magyarország királyi széke a nemzet előleges megegyezése nélkül, csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király halála által ürülhet meg.

A törvényes koronás király halála esetében az, kit az öröködés közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire s alkotmányára megesküdni és magát szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a koronázás előtt is

gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.

Azonban ez csak a koronás király halála esetében történhetik, s ezen egy esetet kivéve, a nemzet akarata, a képviselő országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül a magyar királyi szék birtoka körül semmi változtatás jogszerűen nem történhetik, elannyira, hogy midőn első Ferencz császár és király a mostan is élő V. Ferdinándnak megkoronázatása iránt a nemzetet országgyűléseni egyezkedésre felszólította, 1830-ban az országgyűlés azon világos kikötéssel egyezett csak meg V. Ferdinánd megkoronázásában, hogy atyja életében a nemzet előleges beleegyezése nélkül semminemű uralkodási jogokba ne avatkozhassek.

Még inkább megkívántatik tehát az uralkodás változásához a nemzet előleges megkérdezése s beleegyezése, midőn a trónus birtokában még nem volt, tehát arról nem is rendelkezhető mellékágazati közvetlen praesumtiv koronaörökös és az életben levő király még netalán születhető gyermekei mellőztével, az uralkodó szék egy távolabb álló családívadéokra átruháztatni szándokoltatik.

Miután tehát a nemzet előleges hozzájárulása nélkül a fejedlem életében más senki magának királyi jogokat nem tulajdoníthat, az öröködési rendet pedig családi magánegyezkedésekkel még kevésbé változtathatja meg;

Miután a magyar királyi szék birtokához kötött köteleességekről lemondáshoz a nemzet előleges megegyezése mulhatlanul megkívántatik;

Miután a magyar királyság kétoldalu kötésen alapszik, mellynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettel országgyűlési egyezkedés útján koronázási egységlevelet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdött, s ezen eskü következtében sz. István koronájával megkoronáztatott;

Miután azon esetben is, ha az uralkodó koronás király magát az uralkodás gondjaira erőtlennek érezi, az ország ideiglenes kormányzatáról intézkedni a nemzet jogaihoz tartozik;

És miután az Olmützben dec. 2-kán közbejött minden családi lemondások s jogáttruházások iránt a magyar nemzet előlegesen még csak meg sem is kérdeztetett:

Annál fogva az austriai császári székről önkényes lemondás az austriai birodalomba különben sem tartozó Magyarország s hozzákapcsolt részek és országok önállásán, alkotmányán és sarkalatos jogain semmit sem változtathatván: az országgyűlés, mint Magyarország s a hozzákapcsolt részek és országok törvényes organuma, ezennel kinyilatkoztatja, hogy az országgyűlés hire, tudta s megegyezése nélkül, a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalulag nem rendelkezhetik.

És azért az országgyűlés, az ország törvényes függetlenségéhez alkotmányához s a magyar nemzet sarkalatos jogaihoz szorosan ragaszkodva, az ország s hozzákapcsolt részek minden egyházi, polgári s katonai hatóságainak, tisztviselőinek, hadseregeinek s minden lakosainak a nemzet nevében meghagyja és parancsolja, hogy az alkotmány iránti hűség kötelessége szerint senkinek, kit erre jogosítottnak a törvény, alkotmány és az országgyűlés el nem ismert, bármely hatóságát el nem ismerve, és senki ilyennek nem engedelmeskedve, az ország dolgaiba gyakorolni szándéklándott bármely avatkozást jogtalan bitorlásnak tekintsék, s az ország és alkotmány iránti hűség törvényszerű zászlója alatt hazánkat minden idegenszerű usurpációtól, avatkozástól s ellenséges megtámadástól megóvni és megvédelmezni hazafiai szent kötelességüknek ismerjék. Senki, a honárulás törvényes büntetésének súlya alatt, másképp nem cselekvendvén.

Melly határozatnak az ország minden hatóságaival s hadseregeivel közlése ezennel elrendeltetvén, ezen határozat mindenki általi megtartásának eszközésére a honvédelmi bizottmány, mint melly az országnak jelen körülmények közötti ideiglenes kormányzatára az országgyűlés által megbizva van, ezennel határozatilag utasittatik.“

Tizenötödik fejezet.

A hadsereg esküje. Batthyány L. újra képviselővé választatik, Schlick betűtése, Mészáros ellene küldetik, a feldunai hadsereg szózata, Hurbán megveretik, Damjanics beveszi Alibunárt, kormányi intézkedések.

I.

„Eszküszöm az élő istenre, Magyarországnak s Magyarország alkotmányának hűséget; esküszöm, hogy az ország alkotmányát s annak törvényes és jogszerű függetlenségét életemmel és véremmel megvédeni kész vagyok; nemzeti zászlómat soha el nem hagyom, s a magyarországi gyűlésnek s általa megbízott vagy megbizandó kormánynak és ennek útján kinevezett törvényes elöljáróimnak engedelmeskedvén, kötelességemet mindenki ellen, kit az országgyűlés a haza ellenségének tekint, és általában véve mindig pontosan, becsületesen és hiven teljesítendem.“

Ez volt a magyar hadsereg számára kiadott esküforma, mellyet is az, az ország minden részében készséggel magáénak vallott.

Ezenben és ez idő után a parlament sokat pihent. Alig volt egy két ülése s az is kevés fontossággal bíró.

Dec. 13-án jelentetett, hogy Batthyány L. Vas megye által képviselővé választatott. Ugyanez ülésben Berzenczey, ki Galiczián át jött Pestre, számolt tett dolgairól. Fine finali küldt, hogy a kezére bizott pénzt elpazarolta és semmi eredményt sem tud felmutatni.

Ugyanez nap adott ki a honvédelmi bizottmány egy felszólítást, mellyben tudatja, hogy gr. Schlick Galiczián át beütött s Kassát, miután a kaszás nemzetőrök az első ágyusóra szétfutottak, elfoglalta, fölhívja a népet mögötte és előtte fölkelni.

A másnapi ülésben a parlamenti elnök kijelenté, miszerint a Schlick ellen újabbán küldendő sereget maga a hadügyminister vezetendi.

Mészáros hangos éljenzések közt a szószékre lép. És kinyilatkoztatja, hogy ő mindenét, mit az isten adott, habár pénteken jutott is hozzá, kész a honért feláldozni. Mert most mindent, mit csak lehet, tenni a hazáért, szent kötelesség. Hanem egyszersmind méltá-

nyosságot is kér, mert sokszor, mint a Lajtánál is, a szerencsétlenség rossz akaratnak és nem a véletlen eseményeknek, honnan származott, tulajdonítottatik.

Reméli szónok, hogy Pompéjust fölül fogjuk múlni, ki minden láb-dobbanásra 50 ezer embert vélt kiállithatni, de semmit sem tőn. És reméli azt is, hogy azt, kit Schlicknek hívnak, meg is fogjuk slikolni. Ez különben, szónok őt személyesen ismeri, igen jó katona.

Végre ismételve, mikép mindent akar tenni, mit csak tehet, azt kéri, hogy ítéljenék felette, de el né ítéljék.

Besze János kérte a házat, hogy a Schlick által fenyegetett vidékre Mészárosossal elmehessen. Okul azt hozá fel, hogy igen érzi, mikép már érezhangjánál fogva is többet tehet csatátóren, mint a tanácskozási teremben. Borsod és Heves vidékén pedig otthonos levén, a népfelkelés rendezésére nagy hatással működhetend.

A Schlick ügyét illetőleg Kossuth körülbelül következőket nyilvánította:

Megvallá, mikép e hír vétele épen nem lepte meg. Mert a veszély rögtön jött, a kormánynak nem is volt ideje kellően intézkedni. És a nemzetőri intézet olyan, melly a jövő biztosításai között, ha kifejtetik, nevezetes tényező lehet, de illy czélnak jelen alakjában nem felelhet meg.

Hanem a honvéd nevezetben valami rendkívüli van. Ezek nem úgy viselik magokat, mint mások. Kassára nézve különösen méltánylattel kell megemlékezni a 42. zászlóaljról. Ez leghátrább maradt a főszerelésben. A csatába félig meztelen lábbal, majdnem fegyvertelenül mentek. És mégis ritka vitézséggel küzdöttek. Ők a lengyel csapatokkal az egész ellenségi tábor ellen fedeték és biztossá tevék seregünk hátravonulását. És ezt akkor tevék, midőn a többiek ezreként futottak. A honvédi név a historia lapjain dicső helyet foglaland el.

Schlick iránt azonban teljesen nyugottak lehetünk. Mészáros Lázár szives volt elvállalni a vezényletet. És a kormány mindent megtett, hogy a győzelem biztos legyen. Pedig el kell ismerni, hogy a kormánynak majdnem erőntúli dolgokat kell véghezvinni. A kassai sereg már néhány hét alatt tizedik leend, melly felállittatik a lehetőleg szereltetik. És ez nagy erőfeszítést kívánván, rögtön, sietve meg nem történhetik. Nem azért, mintha elegendő kar nem lenne; vagy a lelkesedés hiányzanék. Hanem mivel olly sok prózai részletek felett kell intézkedni, miknek elkészítése, bevezése idő nélkül vagy időn túl nem létesithető.

De mindamellett Mészáros Lázár mindennel el leend látva, mi csak kívántatik, hogy az ellenség széttiprása bizonyos legyen. Bőt nem csak a győzelmet tarthatjuk biztosnak, hanem előre is úgy tekinthetjük ezen Schlicket, mint fegyverlieferánt; ki csak azért jó, hogy honvédeinket fölfegyverezze. Itt tehát nincs semmi veszély.

De egyet lehet ohajtanunk. Azt t. i. hogy azok, kik a bajos, veszélyes állásba estek, ne féljenek, ne veszítsék el lélekjelenlétüket. Egy csatavesztés arra nem elegendő ok. Hisz Napoleon is vesztett csatákat. Az, hogy kissé belebb nyomulhatott az ellenség, még nem baj. Ez nekünk kedvező szolgálatot tehet. Csak meg ne szökjék, vagy a felső tót megyék felé ne vegye útját. Illy helyzetben legjobb azt mondani, mit Bem vezér mondott. Ő az Erdély felé dolgozandó sereg vezénylete átvételére elutazott. E közben hire jött, hogy Urbán N.-Bányát elfoglalta. A bizottmányi elnök ezen tényt sajnálattal említé Bemhez irt levelében. És ez azt felelé: hogy inkább sajnálná azt, ha nem lenne N.-Bányán, mint, ha ott lenne. Mert ez utóbbi esetben őt elfoghatná.

Hát Rothtal mit csináltunk volna, ha mindig a Drávánál maradt ott vesztegel? Hiszen ekkor, mindamellett, hogy tömérdek költséggel ellátott sereget kelle tartanunk, mégsem lehetett volna valamit is kivinni. Annak tehát még örülni lehet, hogy mélyebben benyomul. A győzelem biztosítva van. A kormány gondoskodott elegendő erőről és pedig nemcsak rendes véderőről, hanem elegendő számról is, melly az ellenségét fölülmulandja. De a kormány számol a tiszta törzsökös magyar vidékek népeire is, számol arra, hogy Borsod és Heves lelkes polgárai a legelső intésre ezrenként fognak fölkelni.

Csak attól lehet tartanunk, hogy megszökik az ellenség. Mert ezen emberek igen sebesen szoktak utazni. Így történt most legújában Hurbánnal is. Ez azelőtt isten ígéje hirdetője volt, és most ezredes. Ez a mult napokban beütött Trencsénbe, mert a határszéleket mindenütt nem lehet őrizni. Erre millió honvéd kellene. A beütés után tehát sereg alakítottatott. És ez természetesen néhány napba került. Ezalatt Budetinnál ütközetre került a dolog. A honvédek és önkénytesek kiállták. De a kaszás nemzetőrök nem állták ki és elfutottak.

A nemzetőrséget sociális intézetnek kell tekinteni. Azt nem jó bizonyos egységre vonni, hanem a vidékekhez és ezeknek hajlamaikhoz, szellemökhöz kell alkalmazni. Schwechatnál megfutottak a kaszások, mert kartácsolták őket, és nekik kaszákkal kellett volna ellentállani. Ez pedig nem lehet. Legyelhonban a kaszások semmivé tették a porosz lovasokat. De erre organisatio kell. Rohanásban, kisebb csapatokban, az ellenséget jobbra balra nyugtalanítva, háborgatva, czélszerűen használhatatnak. Így, illy pontokon ki fogják állani az ellenséget.

Midőn pedig Trencsénmegyében az ellenség ellenében részünkről a sereg kiállítottatott, Hurbán megszökött és Csaczáig, vagy azon túlra is visszavonult.

Schlick előnyomulván tehát, ne ijedjünk meg. Hadd jőjön.

Minél közelebb jön, minél mélyebben nyomult be, annál biztosabban a miénk leend.

A kormány kötelességének tartja, nem kicsinyleni a vést, mely nagy, de egyszersmind attól meg sem ijedni. Ha arra kerülne a dolog, hogy tovább a veszély nagyságának ellen nem állhat, ki fogja nyilatkoztatni a háznak, hogy nem képes védeni a hazát. De jelenleg azt látja, hogy csak kitérés kell, és a győzelem bizonyos.

A Besze által tett ajánlatra a bizottmányi elnök beleegyezését nyilváníttja, hogy határozza el a ház Beszének eltávoztatását, ki nem látta szükségesnek arra a bizottmányt felkérni. Tapasztalata szerint Besze még mindenütt nagy hatással volt a népre, mellyel magát érintkezésbe tette. Arra azonban figyelmezteti a házat, hogy túl a szükségesen a követek jelenlevő száma ne kevesítettessék.

II.

A parlamenten kívül ez idő alatt következő nevezetességek történtek :

A feldunai hadsereg köv. nyilatkozatot adott ki :

„A feldunai királyi hadseregnek épen most esik tudtára, hogy I. Ferdinánd osztrák császár, Magyarországnak e néven V-ik királya, lemondva trónjáról, föloldá népeit az irántai kötelességek alól. A király leköszönésének hírével s azzal, hogy alattvalóit feloldá az irántai hűség és kötelességek alól, egyszersmind az is tudtul adatott, hogy még a király s ifjabb testvére Ferencz Károly életében az utóbbinak fia, az ifju Ferencz József főherczeg, egy Olmützbén dec. 2-kán Schwarzenberg osztrák minister ellenjegyzése alatt kibocsátott nyilatkozványban trónralépését hirdeti. De az önkénytes lemondás a trónról a magyar nemzet sarkalatos jogain legkevesebbet sem változtat. S a nemzet megegyezése nélkül, a koronázott fejedelem életében, senki sem tulajdoníthat magának királyi jogokat, s még kevésbbé lehet magán családi egyezkedés útján megváltoztatni az örököségi rendet. A magyar királyság kétoldalú kötményen alapszik, mellynek egyik lényeges oldala abban áll, hogy Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal koronázási egyezményt kötött, s az ország törvényeire esküt tön, és szent István koronájával megkoronáztatott. Miután azonban minden fenébb érintett s családi egyesség útján létesített lemondások és jogátruházások iránt a magyar nemzet még meg sem kérdeztetett : ezennel nyilváníttja a feldunai magyar hadsereg, hogy az országgyűlés tudta és megegyezése nélkül senki sem rendelkezhetik a magyar királyi trón birtokáról. Nyilváníttja a hadsereg, hogy Magyarország függetlenségét és a nemzet alkotmányos jogait, az országgyűlés és az általa megbizott kormány rendeleteihez képest védni, őrzeni szent kötelességének tartja. Nyilváníttja továbbá, hogy az országhoz és alkotmányhozi hűségénél fogva senkit sem

ismer el följogosítottnak, kinek uralkodását az ország és alkotmány el nem ismeri; minden szándéklott idegen beavatkozást az ország ügyeibe, bitorlásnak tekintend; az ország és alkotmány iránti hűség zászlója alatt, az országot s az országgyűlés és az általa rendelt kormánnyal jogszerű tekintélyét minden idegen bitorlás, erőszak és megtámadás ellen kész utolsó csepp vérig védeni. Melly érzelemmel a hadsereg magát, karját, vagyonát és véréit, mint eddig, ugy ezen-tül is a nemzet határozása alá vetvén, a haza iránti szent kötelességei-höz rendületlenül hiv marad. Pozsony, dec. 10-én 1848. A feldunai kir. magyar hadsereg nevében Görgei Arthur, tábornok. Csányi László kormánybiztos.“

Hurban újra beütött s Budetinnél újra megveretett.

Damjanics dec. 12-én Alibunárt elfoglalta, szétvervén az ottani rácz tábort.

Intézkedett a kormány arról is, hogy mozgó nemzetőrség orga-nizáltassék. De elvégre is e mozgó nemzetőrök a rendes honvédek sorába soroztattak.

III.

Következő fejezetben a herczeg Windisogrätz benyomulása utáni hadi történeteket adván elő, a magyar kormánynak követ-kező rendeletét s felszólítását (kiadta december 24-dikén) igta-tom ide :

„Nyílt rendelet, mellynél fogva a haza minden lelkészeinek ezennel meghagyatik, hogy ezen rendelet vételétől kezdve a reánk következő január 8-ig bezárólag, minden isteni tisztelet napján, a haza szabadsági harcában elesett lelkes hű honfiak emlékének a katolikusoknál s göröghitűeknél szent miséidőzést szolgáltatni, a többi felekezetűeknél pedig isteni tiszteletet tartani el ne mulasszák, s ez alkalommal mindannyiszor a néphez intézett itt következő pro-clamatiót a szószékről a népnek magyarázva fölolvassák, s a népet a haza iránti tántorithatlan hűségre lelkesítvén, abban a szabadság-érzetet lelkesítsék, s előtte megfoghatóvá tegyék : mikép a legszebb polgári erény a haza szabadságát védeni, mert a szabadság a népek legfőbb kincse, nyugalma, élete, melly nélkül az élet nem egyéb, mint egy terhes szolgaság, szóval a lelkészek hivatásuk s egyszersmind legszentebb polgári kötelességük szerint oda hassanak, hogy hiveiknek lelkében a szabadság szent vágyát tetőpontra fokozva, azt ezerekben egy törekvéssé olvasszák, miszerint legyennek méltók az ifju szabadságra s kikerülhessék, hogy a sirhalmaikon felnövendő fűszálak utódaik átka szellemében lengjenek.

Ha találkoznék a hon lelkészei között, e rendeletet, azon szef-lemben, mellyet tartalmaz, foganatosítani vonakodó, a haza ellensé-

gének fog tekintetni. Kelt Budapesten, dec. 22-én 1848. A honvédelmi bizottmány elnöke. Kossuth Lajos.“

„Magyarország népeihez.

A mindenható isten, a szabadság, a népek istenének nevében!
Amen.

Magyarország népei szabaddá lettek a mult márcziusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nehezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicső, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviselete s a szabadságukért fölkelt népek fenyegető állása megrettentették őt, s így írta végre alá azon törvényeket, mellyekben a népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szive sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó boszujától.

Aláírta, mert gonosz tanácsnokai azzal kecsegtették, hogy majd, ha fordul a koczka, megszegheti esküjét, s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, mellyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondaték, nem gyanusítás, a kormány erről hiteles adatokkal bír; minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országon át a nép rokonszenve s az áldás imái kísérték, hűtlenül megszökött, de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyosságai megtalálhattak.

S hogy igaz, a mit nektek isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérlett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődlítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Felhuszítottak a vad ráczok, kiknek a haza legdúsabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattattak, de hála istennek! többnyire siker nélkül, honunk tótajku népei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tettek, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyújtogat az országban, s akadnak tiszték a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberi nem e szennyétől parancsokat fogadni.

Császári hadvezérek vezetik az emberiségből kivetkőzött, gyáván dühös oláhcsapatokat, kik gyávák a harcban, de ha fegyvertelen magyarokra találnek, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rakásra.

A vér fagy meg ereinkben, kezeinkben a toll reszket, ha a leplet fel kell azon iszonyokról emelnünk, mellyeket e baromnál aljabb csorda véghezvitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s nektek tudni kell, mikép bánik azon uralkodó család veletek, mellynek minden

tagját meggazdagítottatok, s mellynek trónját annyi veszélytől megóvtátok.

Halljátok és borzadjatok! Csak néhány példányt hozunk fel ezer helyett, mellyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész védtelen, fegyvertelen családot, a Brádi családot, hitet megingató istentelenséggel konczolta le, tizennégyen veszték el Brádiak, egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig, ezek legkisebbikét egy csecsemőt, elevenen vetették a sirba, hol nem legyilkolt, hanem halálig kinzott, szétmarczangolt szülőinek büzhödt teste közt 3 nap és három éjen át hallották haldokló sirását, a nélkül, hogy e hiénák száza közt egy könyörülő lélek a kinok olly legiszonyubbjának véget vetett volna.

Közép-Szolzokban b. Huszár Zsigmondnak, leirhatlan kinzások után, oláh inasa a fejét lenyeste nyakáról s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémitő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! oh honom népei! elég, a szív reped meg e szörnyűségekben.

És il'y népet, e vad és gyáva csordát, a császár kedves hiveinek nevezé!

Nem csendül-e meg a gyermek, a szegény gyermek sirása fületekben? kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sirgödörbe! s éhen hagytak meghalni?

És te isten! a népek istene! nyugosznak-e villámaid, s ki nem merült-e béketüreséd! Te a népek istene, te az igazság istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg, fűrészelik ketté embertársaikat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegezik: cs. kir. tábornokok vezérlik! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaikhoz dobva kardbojtját, undorral s iszonyattal fordulna el tőlök.

Irtózatos! irtózatos!

És újra mondjuk: e vérebekeket a császár kedves hiveinek nevezi, megdicséri; irántai ragaszkodásukat magasztalja s biztatja őket, hogy eddigi pályájukon tovább is haladjanak; hogy öljék, kinozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermeket, kiket az üdvezítő magához hívott s kiké a mennyeknek-országa.

Illy harczot vivott a császár, kit saját tanácsnokai ledobták trónjáról, miután felhasználták; illy harczot vív Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítették, hogy minden kegyeletet, melly valaha e népben az uralkodó ház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha ez emberekben, kik így boríták el vérrel, pusztítással e szegény ártatlan hazát, egy csep vére van még az emberi érzelmenek, lehetetlen, hogy álvásra hajthassák fejüket a nélkül, hogy az isten-

telenségök miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai füleikbe ne suttojják az örök kárhozatnak kinjait.

Mert tudjátok, Magyarhon népei, miért tették ők mindezeket? miért uszítottak benneteket egymásra? miért pártolták a vad rablók csoportjait s küldék be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett, és mi szeretettel fogjuk őt körülvenni.

Talán új jussokat akartunk tőle kicsikarni? nem; mi csak azt kívántuk: tartsa meg a törvényt, a tiszabadságtok törvényét, melyre megesküdtök. De e kívánságra fegyveres hitszegéssel feleltök.

Talán el akartuk a királyt kergetni? nem, sőt mikor a hécsiek feltámadtak s ő félelmében a messze hegyek közé szökött, midőn az egész világ elhagyta: mi nem hagytuk el; kértük, rimánkodtunk neki, jöjjön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, hanem gyilkosokat bérelt Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt, nem gondoskodott királyi széke fényéről? nem: három ezerszer ezer, azaz három millió forintot rendelt neki a nép adójából esztendőnként udvar-tartási költségeire, annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromszázezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, melyet aláírt a király, gerenda volt szemökben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem erszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van, olvassátok el, és higgyetek saját szemeiteknek, hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idegen önkény, hanem ti, az összes nép, fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar ministerek is minden tetteikről felelősek;

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényők kedvök szerint nem parancsolhatnak száz meg százezer ujonczosok évi szolgálata a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják, s általok idegen népek szabadságát elnyomják;

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek s ministereitek által rendelkezhettek a véres verejtékekkel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtózatosságra növekedett adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? tudjátok, hogy ha egy ember 600 évig élne, s reggeltől éjjelig számolná a pénzt, ki nem számolhatná.

S e rémitő összeget szerette volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba, a hazug ajkak-

kal intik a népet : maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt ? mert tudják, hogy a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, mert tudják, hogy a nép lehellelte elfújhatja őket e haza földéről, mint a szél elfujja a szemetet. Azért akarják a népet gyáva semmit-tevésbe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni ? — mert az ország maga eszméletlen föld ; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága ! ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törlötték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dézma alá vetni ; könnyű azt nem akarni, a mi lehetetlen ; ámde ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig türik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magukat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai !

A király a mult tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, együtt hozta az országgyűlés ezzel a többi törvényeket is : hogy t. i. ezen népnek vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig mult el négy hónap, és már megszezték e törvényeket. A király megírta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani, s azt akarja, hogy a magyar vérrel, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezze ; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborut kezdett ellenünk. Négy törvény közül hármát már megszezték : hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőztek ?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más uton utósó falat-kenyereteket elveszik a német adósság fizetésére ?

Im itt van oka, miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követtek el mindent, hogy előbb egymás ellen uszítsák a hon testvér-lakosait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök és vagyonuk felett.

De él az örök isten és nem hagyta el népét ! sőt keze világosan működik, mert ennyi csel, ármány, ellenség s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb erőt kiállítani !

De még nehéz napok állnak előttünk, dicső, de nehéz napok ; s mi, a nép képviselői s a kormány, melly azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, mellyet gyöngé vállaink

csak általatok támogatva viselhetnek el, felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, melyet kezeinkbe letettetek, rendeljük :

Hogy keljetek fel tömegben Magyarország népei! mindenütt, mert az ellenség közelg, alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkénytes szabad csapatok az ellenség kiirtására, a nép pedig mindazon vidéken, melyet az ellenség fenyeget, keljen fel tömegben s csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei s álgyui elébe álljatok, mi nem akarunk mészárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ezáltal csekély szolgálatot s néha kárt tennétek az országnak.

A felkelt népek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába elegyedjék, hogy álgyui által magát összelövesse: hanem egészen más, de olly, mi által tiszerte hasznosabb szolgálatot tehet, s neki nem kerül sem annyi veszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekedjétek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeitekben, rohanjátok meg oldalt, hátul, gyujtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, hol rabolni mennek csapatjai, álljátok el utjokat, szóval, csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehetek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rác és oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bántatók a védtelent, kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek, legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek.

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői s a kormány vár tőletek, nem más, nem több, s kit illy csatározás közben netalán szerencsétlenség érne, s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszítve, képtelen lenne: annak az ország választást enged e három között:

- 1) Vagy becsületes ellátás holtig.
- 2) Vagy 10 hold örökös földbirtok.
- 3) Vagy 1000 pengő forint.

A nép, és ezt esküvel mondhatjuk nektek barátink, győzhetetlen, ha együtt tart, ha szándéka erős, hazáját megvédeni, mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, mely az ellenségnek sem éji. sem nappali nyugtot nem ad, a nép ellen, mely előle minden élelemszereket eltakarit, a nép ellen végre, mellynek ha milliói felkelnek, botokkal szétverhetik az ellenséget.

Azért az isten s a haza szent nevében, ti Magyarhon dicső népei! testvéreink! keljetek fel tömegben, roppantná növekedett hadsere-

günk segítségtekkel tizannyi ellenséget kiirthat, mint a mennyi ellenünk tört.

Fel kaszára, villára! merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, jobbra, balra, előre, hátra, mint az árvíz, fogjátok utait körül, aztán váljatok szét, siessetek gyűlhelyeitekre, s mikor az ellenség nem is álmodja, törjetekek egy csapatjára, egy-egy podgyászvonalára; hogy a míg ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan foglalatoskodtatjátok: vitéz seregeitek rajtok üssenek és semmivé tegyék őket.

Fel, isten nevében ti a nép milliói! velünk a jó ügy, igazság, velünk az isten!!! — Kelt Pesten, dec. 22-én 1848. Az országos honvédelmi bizottmány nevében, Kossuth Lajos, elnök.“

Tizenhatodik fejezet.

Windischgrätz operatiója kezdete. Csaták dec. 15—19-ig. Mosonyi csata. Perczel förendeltetik. Damjanics diadala az alvidéken. Görgei visszavonulása. Levelezés Görgei, Kossuth, Perczel és Csányi közt. A cs. seregek mozdulata. Moori csata. Parlamenti ülés dec. 31-én.

I.

Hg Windischgrätz operatiója dec. 15-én kezdődött meg. Az első napokban a magyarok legtöbb positiójukat csaknem minden kardcsapás nélkül adták fel s csak Parendorf és Neudorfól vonultak ki heves ágyuzás után.

Látván Görgei, hogy a felsődunai hadsereg sem szám sem gyakorlottság szempontjából a császárnak megfelelni nem tud, már dec. 17-én odahagyá a költséges pozsonyi sánczokat, hová a császáriak másnap vonultak be.

Ezután egész 19-ig küzdött csatáiról Kossuth Görgeinek következő jentését olvasá fel, megtevéen ez alkalommal az érdemkeresztek iránti indítványát is :

„A jobb dunaparti sereget Győrnél kívánván a tábornok összpontosítani, dec. 17-én a gyalogságot s a gyalog ütegeket Győrbe küldötte, 18-kán délben a lovasság egy részét utasítá szintugy Győr felé, midőn jelentést kapott az előőröktől, hogy az ellenség roppant erővel Mosonyhoz közeledik.

A tábornok seregünknek kezénél levő részét az ellenség elébe vezeté s ezt megszaszaltá.

Az ellenség olly sebességgel menekült, hogy őt, ugymond Görgei, minden jóakaratumk mellett sem érhattük utól. Több halott, ember és ló maradt a csatatéren, még a sebesültéket sem vivék magokkal; emberiségből teljesiténk rajtok azt, mit saját vezéreik s pajtásaik félelemből elmulasztottak. A német vasasok szertebomlottak vitéz seregünk előtt, többen még kardjaikat is elhányták, valamint több lószerszámot és más fegyvert is szedtek fel vitézeink a csatatéren.

A mult 16-ai általános megtámadásnál leginkább Zichy Lipót 10-ik huszárezredbeli őrnagy tüntette ki magát legdicőségesebben,

ki üstökön ragadván a dicső veszély alkalmát, négyszer nagyobb ellenségnek sokáig a legbátrabban ellentállt.

A mai (18-ki) ütközetben : Zehlhoffer negyedik huszárezredbeli őrnagy;

Szegedy Imre, 9. huszárezredbeli alezredes és dandárparancsnok; Görgey Kornél, ugyanazon ezredbeli őrnagy és dandárparancsnok és

Zichy Lipót, 10. huszárezredbeli alezredes és dandárparancsnok és a lovas honvédtüzérség, de általában az egész huszárság a legjelesebben viselték magokat.

A névszerint érintett törzstisztek megannyi hadvezérek; és én, mond Görgei tábornok, nyugodtan mehetek a legsűrűbb ágyutűzbe, mert biztos vagyok, hogy ha én elesem, csak megannyi jelesebbeknek engedem át a fővezérséget.

Levele végén még megemlíti, hogy a győri vonal elfoglalásával, mindazon gabonát, szénát, zabot és szalmát, mit eltakarítani nem birtunk, megégettette. Így legalább, ugymond, a győri uton, alig ha lakik jól sokáig az ellenség, s ha ezen példám utánzókra talál, majd elbűnünk mi a czudarokkal.

December 19-ki levele, a n.-szombati és lajthai csaták történeteire visszatérve, nem olly örvendetes eredményről tudósít, de magasztos tartalmu.

N.-Szombaban, ugymond, 1700-nyi népünk, 15 ezernyi ellenséges sereg által körülfogatva támadtatott meg. Pusztelnik táborvezérkari őrnagy, Mack tüzer-őrnagy, Guyon ezredes megannyi hőse a magyar nemzetnek, a hős Ernő-zászlóalj, zászlóját vesztette ugyan, de mig azt elveszté, előbb elvesztett egy egész századot, s önfeláldozó magaviselete által örök érdemet vivott ki magának a magyar nemzet szabadsága érdekében.

Dec. 15-ike hősei, Zichy Lipót huszárornagy, kit a csatatéren a tábornok alezredessé nevezett, a nemzet helybenhagyása reményében, Kmetty őrnagy, kit szinte alezredessé ajánl, Pöltenberg 4-ik és Kypke 10-dik huszárezredbeli őrnagy, az egész 14-dik honvédzászlóalj.

N.-Szombatban pedig Guyon, Pusztelnik és Mack törzstiszteken kívül, az Ernő zászlóalj, a volt Guyon-zászlóalj s az egész tüzer-ség, melly közül csak négy maradt seb nélkül, két tisztje elesett, maga Mack sebet kapott, Sopronban pedig Türk, a volt nádorhuszárezredbeli őrnagy.

Ellenben a porosz gyalogezred 7-dik divisiójától s különösen a Hunyadi-huszároktól első alkalommal okunk van megkivánni, hogy magokat jobban kiténtessék.“

Ezen hivatalos értesítés bevégeztével Kossuth Lajos a házat több rendbeli határozat hóztalára hívta fel. Nevezetesen, hogy az imént közlött tudósítás, a nemzet hálás elismerése mellett, melyet

az abban érintett hősök magoknak kivívtak, az országgal hirlapok útján közöltessék. Zichy Lipót egyik legbátrabb és legerdemesebb vitéznek alezredessé való kineveztetése a ház által is erősítessék meg. Miután pedig a kormány érdemkeresztek készítése iránt intézkedett, meghagyatni kívánta a tábornokoknak és törzstiszteknek, hogy terjesszék fel azoknak neveit, kik azon kitüntetésre érdemesek, akár tiszték, akár közvitézek, illy különbségek teljes mellőzésével. Javaslá azt is, hogy készítettessék egy aranytábla, melly készen legyen befogadni azok neveit, kik érdemesek leendenek, hogy emlékök örök időkre terjesztessék.

Kmetty zászlóaljáról megemlíti a kormány elnöke, miszerint egyike a legrögtönözöttebben kiállított csapatoknak. Midőn ő, mondá, Győrben volt, e vidéken a ház parancsolatából a felső táborba menendő, a Kmetty zászlóalját még ruházatlan találta és fegyver soha azelőtt nem volt kezeikben. Akkor vezettetett először csatába. És most annyira kitüntette magát, hogy fölül azt egy sem haladja. Illy hős őrnagya is, Kmetty, ki hőstetteiért szinte alezredesnek neveztetett ki.

Az Ernő-zászlóaljról szomoruan jegyzé meg a kormány elnöke, hogy a 16-diki csatában zászlóját elvesztette. De, mondá, dicsően vesztette azt el. Azon hősiség, kitartás és önfeláldozás, mellyet szerencse nem hevít, mellyet a győzelem reménye sem éleszt, habár olly fényes sikerrel és diadallal nem koronáztatik is, nem kisebb érdem, mint az, mellyet a szerencse kedvezései kísérnek. Ajánlja tehát a háznak, hogy azon zászló helyett, mellytől az Ernő-vitézek, egy század eleste mellett fosztattak meg, készítettessék egy másik, melly tölgykoszorúval legyen feldiszesítve.

II.

A Muraközben operáló Perczel ezenben förendeltetéék erősíteni Görgei táborát. A rendelet őt Lendván találta, honnan rögtön fel is indult.

Kiss Ernő Damjanicsnak következő, a szerbek ellen nyert, diadaláról értesíté a közönséget :

„Mitán Damjanics ezredes f. hó 12-kén Karlsdorfot és Alibunárt bevette, elhatározá a tábornok, hogy 14-kén az ezredes segítségével, ki 13-kán egész Jankováczig nyomult elő, Tomasováczt megtámadandja.

Damjanics ezredes, ki a tábornoktól a Temes vize által volt elválasztva, a Tomasováczra történendő egyesült megtámadásról parancsot azon okból kapta későn, mert a neusinai hid helyreállítása kettőztetett megerősítés után is sokáig tartott, tehát nem tudható, hogy a tábornok serege Tomasovác előtt áll-e már, miután meg volt

a seregek parancsolva, hogy csak akkor tegyen rohamot, ha Damjanics ezredes serege már megtette a támadást.

Damjanics azon bizonytalanságban, mert bizonyosan nem tudá, valljon a tábornok Tomasovácznál van-e? visszavonult Jankovácra, és ekkor jelentést tett; erre a tábornok a megtámadást más napra határozta s a seregeket éjjelre bivouaquirosztatá.

15-én reggel fél 4-re Jankovác felől erős ágyuzás hallatszott; a tábornok gondolá, hogy az ellenség megtámadá Damjanics ezredet, s rögtön minden sorait fegyverbe állittatá, hogy a tomasovácsi sánczokat bármilly áron bevegye, s úgy aztán Damjanics ezredes segedelmére mehessen, s az ellenséget hátulról megtámadhassa.

De az ellenséges sánczokhoz érve, azokat már üresen s bennök csak egy ágyut és a Temesen keresztüli hidat részenként lerombolva találta.

Az első csatarendet Appel őrnagy vezérlete alatt Tomasovác elött hagyá tehát, hogy a hidat végkép felégesse és a sánczokat lerombolja. Tomasovác nagyobb része is leégettett, s ő seregével Neusina és Jankovác felé vonult s ott találkozott e két hely között Damjanics ezredes seregével, kik az ellenséget, közülök igen sokat megölvén, Dobriczáig visszaverték.

Erre az elfáradt seregek nyugvásra indittattak. A mi részünk-röli veszteség az ellenséghez hasonlítva igen csekély, a tomasovácsi sánczok rohammal bevételére mindenestre többbe került volna. A tábornok operatívái által kényszeríté az ellenséget a sánczok elhagyására.

E szerint tehát a ráczok tomasovácsi, alibunári és ördöghidi sánczai vitéz seregeink által bevétetvén, a pártütők fészkei lenni megszűntek.“

III.

Hatalmasan, villámgyorsan nyomultak elő a császári seregek. A tábornagy az első s második hadtesttel Rabnitzig nyomult. Lipót-várnál Simunich, Pozsonynál tszn. Kempen osztályai állottak. Ezredes Horváth Kőszeg felé ment.

Görgei Gyórt s a költséges győri sánczokat foglalta el, várván Perczelt, ki a Muraközben Körmend s Pápa felé vette útját. Győrött Lukács Sándor volt a kormánybiztos, ki erélyesen intézkedett a népfelkelés és a katonaság organizálása körül.

Dec. 26-án csata nélkül hagyá el Görgei Gyórt, hová a tábornagy másnap délután bevonult.

Tudtára esvén ez Kossuthnak, Perczelt köv. levéllel sürgeté, hogy egyesüljön vele:

„Édes Mórom! Bizonyosan értesítve vagy már arról, a miről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, hogy Görgei túlszárnyalva

vélvén magát, s mert a győri sánczolások áradás és iszap járhatóságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így álgyuinak legnagyobb számát elveszthetni félté: Győrbeől visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidára vonul! Tehát 6—7 mérföldet Bánhidáig csata nélkül!! Mi lesz ebből?... En csak most kezdek lenni aggodalomban.

Félek, hogy elvág valahol téged is az ellenség. Pedig a te sereged hazánk tartalék-reménysége.

Miként intézzed mozdulatodat? Én nem tudom megmondani. Ismét csak elvet mondok ki: intézd úgy, hogy Szekulicsot is magadhoz vonva, fedezd mozdulataiddal a fővárost. Igyekezz Görgei balszárnyával csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott nem túlnyomó erő áll előtted; de mindenek előtt ne resquirozd seregedet, ne hagyd magadat elmetszteni, s combináld a két sereg mozdulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, mellyet itt rögtön összeszerzünk, talán, ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek: még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezeiben vagyunk. A haza áldása legyen veled. Pest, december 28-án 1848. éjféltkor.“

Görgei pedig követendő útját következőkben tudatta Csány ottani kormánybizzossal:

„Győrött nem egyesülhettünk, mert ágyuinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk: de egyesülhettünk Sárkányon, ha Perczel, holnap 27-én Gyomótnak, Csótnak, Teszének Tamásira; és holnapután 28-kán Romándnak, Bánknak, Szombat helynek, Kis-Bérre megy. 29-kén Sárkányra, hová Horváth őrnagy ur 1 divisio huszárral, 1 álgyuüteg és 1 gyalog zászlóaljjal már 28-kán érkezik. Ha pedig kocsikra tehetne szert, úgy holnapig tovább mehetne, t. i. egészen Romándra, s mindjárt 28-kán érkehetnék Sárkányra. Görgei Arthur, tábornok.“

Ugyancsak e tárgyban:

„Perczel tábornok urnak! Felső-Gallán, dec. 29-kén 1848. ³/₄ 12 órakor. Az ellenség utánunk nyomult Bábolnáig; ott a huszárok gyáván megfutottak, s egy gyalog zászlóalj (500 ember) gyáván elfogatta magát 15 vasas-német által. Az ellenség visszahúzódt. Ma még semmi hire. A szónyi uton eddig még nem haladott. De Csákvárnál előre tolakodhatnék: azért rendelem Horváthot Zsármolyra, hogy onnan menjen elébe ötlet megtámadni, vagy engem tudósítván, valamint tábornok urat is, ha az ellenség nagyobb erővel nyomulna arra.

☞ Kohlmann ezredest Budára küldöttem, környékét szemügyre veendő. Görgei, tábornok.“

Ugyanannak:

„Bicske, dec. 29. 1848. Kedves Mórom! Ugy hallom, Moor-

ban vagy, de abból még nem következik, hogy Sárkányt nem tartod. Kérlek, ird meg állásodat. Ma Görgeinek az elnök irt, hogy operáljon; az felel körülményesen, nem tudom, mikor fogunk már operálni, s lesz-e valami sikere? Én mindig egyesült erőt prédikáltam. Nem hallgattak reá, most lássák következményét. Igaz barátod Csányi László, teljh. kormánybiztos.“

A magyar seregek Komárom és Bicske felé vonultak. Értesülvén erről Kossuth, éjfélkor irá Görgeihez következő levelét.

„Multakról hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történni, nézeteimet igazolták a következesek. Erőconcentrátiót mondtam s támadást: nem történt; már most vége van. Most már koncentrálóok az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retiradában. Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csányinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, elfogatott? Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatatlanul megütközött a kormány Csányi biztos urnak mult éjfélről irt azon tudósításában, hogy a főhadiszállás Galláról Bicskére vonult. Tehát még a gallai positio is feladatik? Az nem lehet, azt a kormány meg nem engedheti.

Már harmadnapja tettem kérdést tábornok urnak, irja meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet? Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhasunk. Még csak választ sem kaptunk, s most ismét retiradáról értesülünk Bicskére!

A kormány ennél fogva rendeli: hogy a tábornok ur centrumával a felső és alsó gallai positiót tartsa meg. Bicskére innét inditunk holnap mintegy 3,500—4,000 emberből álló reservát.

A jobb szárny tartsa a neasmélyi positiót, s a tatai csatornát előőrökkel rakja meg.

Az ágostyányi passage, melly a jobb szárnyat a centrummal összeköti, szintugy a jobb szárny által besatzolandó.

Balra Perczel az összeköttetést Zsemlyén át tartsa fön; Perczel a sárkányi positiót tartsa, s magát a centrummal szintugy Zsemlyén át kösse össze.

Ezen positióban az ütközetet el kell fogadni.

Ha Perczel megtámadtatik, a centrummal minden esetre, s ha lehet, a jobb szárnyal is előre kell nyomulni támadólag.

Ha a centrum támadtatik meg és Perczel tábornok nem: — uggy Perczel tábornok urnak kell okvetetlenül előrenyomulni minden erővel.

Ha a jobb szárny támadtatnék meg, szintugy Perczelnek kell előnyomulnia minden erővel; a centrummal pedig a jobb szárnyat támogatni.

A komáromi őrség, ha ágyuzást hall és kirohanást nem tehet,

vagy lövésekkel, vagy ágyuzással üssön zajt, hogy az ellenséget tévedésbe vezesse.

Pest, dec. 29-kén 1848. Éjjel 1 óraker. A honvédelmi bizottmány elnöke : Kossuth Lajos m. k.“

Perczel a Nugent 12,000 embere által nyomban üldöztették.

IV.

Az elveszett Erdély visszafoglalásával Vetter bizatott meg. Ő azonban elhivatván onnan, Bemet küldötte a kormány oda.

Feketetónál, honnan Bem operatióját megkezdte, alig volt 8000 embere s néhány ágyuja. De a katonák is demoralizáltak, hadban járatlanok, tudatlanok voltak. Bem azonban egy pár lövetéssel példát mutatván, csakhamar tudá őket illő rendre utalni.

Mindjárt (dec. 19-én) volt egy csatája, mellyben az osztrákokat megvervén, embereire a bizalom helyreállítása által nagy morális hatást gyakorolt. Onnan Szamosujvár, s innen Deézs ellen ment, mellyet csakhamar elfoglalt.

Ezután Apahida felé folytatá utját, hol Wardener tábornokot meglepve, hogy annak Kolosvárról nyalábjait sem volt ideje elvitetni. Egyfelől rohantak ki az osztrákok, másfelől vonult be Bem, hogy a tiszt szállításokon égő szivarokat találtak.

Karácson-innep s Bem fogadtatása páratlan volt. Az egész város elébe ment, s utjába koszorukat, virágokat dobáltak. Boldog volt, ki az ősz bajnokot csak egy perczre is láthatá.

Nevezetes előnye volt e nyereeménynek, hogy Riczkónak csucsai táborával helyreállítá a közlekedést.“

V.

Mielőtt a hadleirást folytatnók, tartsunk a két egymással szemben álló sereg felett szemlét.

A magyar hadsereg rongyos; felszeretlen vala, kevés fegyvere, öltöne egy köpeny, gyakorlata semmi, löport nagy része nem szagolt.

Ellenében a császári hadsereg mindennel ellátva. Öltöny eleget, hogy a tél sanyarát könnyen türhették, fegyver jó, maga a sereg betanult, századok óta fenálló.

A nélkül, hogy megnyugodott s a már is kifáradt magyar-seregnek nyugalmat engedett volna, indult ki a császári fővezér Bécsből.

A 2-ik hadtest Komárom s onnan Bicske, az első pedig Székesfehérvár felé inditatott, míg az Ottinger-dandár Bábolna felé küldetett, hogy Perczelnek Görgeivel leendő egyesülhetését megátolja.

Perczel értesülván erről, Moornál megtámadta Ottingert. De dispositioi sokkal rosszabbak, serge sokkal kifáradtabb vala, hogyszem szerencsével működhetett volna.

Teljesen szétveretett.

De másfelől a Komárom felé ment cs. hadtest ennek parancsnokát b. Majthényit sikertelenül szólítá fel a várat feladni.

E gyors üldözés, a moori veszteség, minden, arra mutatának, hogy a magyar ügy elveszett. Igen kevesen bíztak még abban.

VI.

Dec. 31-én estve tartatott Pesten az utolsó parlament.

A főváros kedélye ingerült vala. A nép a hallott csatavesztések miatt lehangolva, sokan már hagyák el a fővárost. Mindenki remegett, mindenki hitte, hogy catastropha történend.

Illy körülmények közt ült össze a parlament, még pedig felső- és alsóház vegyesen.

Kossuth lépett föl legelőbb indítványával :

„Tisztelt ház! Használni akarom az alkalmat arra, hogy nyilvános ülésben is megmondjam, miképen én magam szólítottam fel a tanácskozmányban a házat arra, hogy az országgyűlésnek és a kormánynak ideiglenes székhelyét máshová tegye által. En ezt szükségnek tartom a következő okoknál fogva.

Tökéletes hittel és reménnyel vagyok igazságos ügyünk győzelme iránt, hiszek istenben és hiszek vitéz seregeink kitűrésében, bátor, férfias, hű magokviselésében; azonban a csatáknak kimenetele isten kezében van, és mivel táborunk már most ugyeszólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy réazben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyűlés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vivotik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rosz kimenetele esetében zavarba jőne az ország kormánya és képviselote; pedig annak zavarba jőnie nem kell, nem szabad; hacsak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nem folytatandónak nem tartja. És mivel ugy vagyok meggyőződve, hogy habár egy, két vagy tiz csatavesztés következnék is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és van akarat még a nemzetben: tanácsosnak tartottam, hogy ezen eventualitásnak az ország képviselote és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esetéro is biztositva legyen az ország védelmének fenakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház! tartozunk vélekedésem szerint a hazának, melly haza, habár szívének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja azt, hogy Budapestnek netalán

történhető elesésével már az ország is elveszett; mert nem csak itt, más helyen is van Magyarország; 152 évig birta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan mondom megszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert hogy itt egy történetes csatavesztésből az első perczben rögtön minő zavarok következhetnek, nem lehet előre kiszámítani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik véreket Magyarország szent ügyének oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében is azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek új kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy új kormány alakításáról gondoskodjunk; van kormány, s ezt olyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta fel az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni.

Ezen szempontból indulva terjesztettem elő ezen kívánatomat, hozzá járult tanácskozás közben a béke megajánlásának indítványa; mire nézve kötelességemnek tartom nyilatkozni.

Kik a mult martiusi napok óta figyelmökre méltatták s figyelmökben akarták tartani irásaimat, beszédeimet és tetteimet, kegyesek lesznek igazolni azon szavamot is, mellyet most mondok, miszerint mindig azt tartottam, hogy Magyarország nem támadó harczot visel, nem akar semmit acquirálni, csak megtartani azt, a mire a király megesküdütt, a mihez törvényes joga van; s miután egyebet nem, csak ezt akarja, s én a szerencsétlenségek egyik legnagyobbikának tartom a háborút, csak egyet ismerek ennél nagyobb, egy nemzetnek halálát, s egy nemzetnek gyalázatát: bizonyosan én fogok leginkább örüdeni, ha a nemzetnek igazságos és törvényes jogait, becsületét, szabadságát s azon viszonyokat tekintetbe véve, mellyek köztünk s az austriai monarchia között fenforognak, a méltányos kiegyenlítést, béke utján biztosíthatjuk. Tehát nem vagyok ellene, ha az országgyűlés meg akarja kísértetni azt, valljon azon részen, melly igazságtalan háborút visel Magyarország ellen, van-e valami akarat az igazságnak fentartására. Azok után, mik az ellenség részéről történtek, s azon nyilatkozatok után, miket az austriai monarchia részéről a kremsieri országgyűlésen mondatni hallottam, megvallom, nem nagy reménnyel vagyok, hogy ezen lépésnek sikere legyen, hanem ha lesz sikere: áldani fogom az órát, midőn az országgyűlés közbenjárulása által olly békét eszközöl a nemzet, melly által megvédte szabadságát és becsületét; ha pedig sikere

nem lenne e lépésnek, akkor újabb ösztön lesz a nemzetnek, megállani az igazságos harczt az utolsó emberig.

Ha meg akarjuk kísértetni, igazságos basison kibékülni, szivezen hozzá járulok s kinyilatkoztatom, hogy azokat, kik kiküldetnek, ne tekintsük olly meghatalmazottaknak, kik az országgyűlés helybenhagyása nélkül specialis feltételeket megköthetik, mert akkor részletes utasítást kellene előre adni, ez pedig az alkura nem jó eszköz. Kiket az országgyűlés meg fog bizni, kikre ezen szép hivatás és bizalom fog esni, fel fogják találni utasításukat azon szavakban, miket elmondadni hallottam, hogy t. i. köttessék béke Magyarország szabadságának, becsületének s jóllétének megóvására. Fel fogják találni az utasítást ezen szavakban, hazafiui lelkületökben, és érezni fogják becsét a bizalomnak, mellyet az országgyűlés reájok ruház, mert az, hogy miképen fognak eljárni megbízatásukban, vagy békét hoz a nemzetnek, a szabadságnak és törvényes állásnak alapján, vagy ha békét nem hoz, lelkesedést fog hozni, s kell, miként hozzon a nemzetnek, hogy küzdjön tántoríthatlanul nemcsak kétségbe nem esve, hanem azon biztos reménnyel, melly remény végső analisisben, ha e nemzet igazságos és méltányos és a szabadsághoz méltó maradand, csak ugy csalhatná meg e nemzetet, ha isten nem volna az egekben, ki az igazságot védelmezi.“

„G. Batthyány L. Tiszt. ház! Azon kérdéshez nem kívánok szólni, mellyre épen most tisztelt kormányelnök ur véleményét kimondotta, mert azt tartom, hogy az félig meddig eldöntöttnek tekinthető, hanem kívánok szólni a másik kérdéshez, melly azzal kapcsolatban van, hogy t. i. az országgyűléssel mi történjék? Én megvallom, bővebb megfontolás után igen nagy nehézséget látok abban, hogy egyuttal az országgyűlés és a kormány innen eltávozzék, és ugyanazon időben a küldöttség is eljárjon tisztében; én azt gondolom, hogy a mostani állapot azt kívánja, miszerint a kormány olly helyzetben legyen, hogy minden akadály nélkül és biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem lehet és nem szabad az utolsó perczen innen távozni, mert annak már ott kell lenni a maga helyén, mikor majd innen hátrább nyomul a sereg és egyáltalában mind az, ki az ellenség által innen el fog szoríttatni; de az országgyűlésre nézve azt gondolom, hogy illy nagyszámu testületnek egy helyről a másikkra áttelepítése ilyen háborus időkben sok bajjal jár, nehezíti magának a kormánynak lépteit is, minthogy az országgyűlés az executiv hatalmat már átruházta a honvédelmi bizottmányra, melly a bizalmat a legnagyobb mértékben bírja. Eddig is megfelelt e bizalomnak s meg fog felelni, midőn törvényhozási tanácskozásnak most e perczen ideje nincs, minthogy ezen végrehajtó hatalom megmarad a bizottmánynál addig, mig azt az országgyűlés vissza nem kéri. Azt gondolom tehát, legcélszerűbb volna: az országgyűlés maradna itt addig, mig ugyszólván itt maradhatásának végperce el nem

érkezett; a kormánynak ellenben adjon parancsot, hogy rögtön távozzék Debreczenbe, és ottan biztosságban intézkedjék azokra nézve, mik a nemzet védelmére megkívántatnak. Az országgyűlésnek azután fenmarad azon tiszte, miszerint a küldöttségnek jelen-tését fogadja el, s bocsátkozzék érintkezésbe, bírálja meg, és határozzon a teendők felett, a nem reménylett esetben pedig tőle fog függni, valljon in corpore által kívánja-e magát helyezettetni Debreczenbe, mit én az előzményeknél fogva nem tartok gyakorlatilag szükségesnek és hasznosnak, hanem akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, míg az idők olyanok lesznek, hogy hatásköre biztosítottabb leend.“

Sok pro et contra vitatásra adott e tárgy alkalmat. Bezerédy, Madarász, Hunkár sat. szóltak hozzá, mialatt azon kérdés fejlődé ki, hogy a kormány s országgyűlés együtt menjenek-e el, vagy csak az első?

Batthány így nyilatkozik:

„Legyen szabad egynéhány szót mondanom. Ha a tisztelt ház e tekintetben eltérő véleményben van, hogy talán a honvédelmi bizottmány megszűnik kifolyása lenni az országgyűlésnek, mihelyt azt a ház más helyre rendeli: szívesen visszaveszem indítványomat. Én nem vagyok azon nézetben; mert abban még nem egyezem, s talán a ház sem tekinti úgy a dolgot, hogy a háznak hatalmában nem volna egyes embert, vagy egy testületet kiküldeni, s így akár-melley testületet küld Debreczenbe vagy Pozsonba, az azért folyvást a háznak kifolyása, én tehát nem látom a kifolyásnak megszüntetését. És ne méltóztassanak valamit becsusztatni számba, a mi tőlem nem eredett. Ha azt mondják: ez vagy az félénk ember, azzal nem törődöm; én vagyok-e félénk vagy Madarász, azt bírálják meg mások. Én azért mondtam ki véleményemet, mert nem vagyok félénk; ha félénk volnék, nem mondtam volna ki; én ki fogom mondani véleményemet akkor is, ha Madarásztól kell tartani. Hogy a Hunkár által előterjesztett sanctiót ki kelljen mondani, arra, ki el nem fog menni, nem tartom helyesnek, nem tartom practicusnak. Én azt tartom, ma azért jött össze az országgyűlés miszerint tanácskozzék a kérdés fölött, mi történjék az országgyűléssel, maradjon-e, meddig maradjon, és hová menjen? nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos ítéletet mondjunk. Ezt praecupatumnak tekintem, mert ha a képviselőket, kiket lelkiismeretességük és becsületérzésük nem vezérel, hogy így vagy amúgy cselekedjenek, mint rabokat Debreczenbe kell kísérni, és ott szuro-nyokkal körülfogni: akkor ott nem lesz országgyűlés, és ez nem nevelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét. Meg vagyok győződve, hogy ha 50 követ fog megjelenni szabad akaratanál és kötelességérzeténél fogva: több sulyt ad a nemzetnek, mint ha erőszakkal többen jelennek meg. Meg lehet, hogy rosszul fogom fel

a dolgot, de meggyőződésemet mindig nyíltan szoktam kimondani; kibuvó ajtót soha nem kerestem; s felhivom az országot, tud-e illyent felmutatni? Annyit mondok, hogy illy kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.“

Végre következő határozat mondatott ki:

„A képviselőház határozatának következtében felszólittatván a honvédelmi bizottmány, hogy hazánknak általán, de különösen hadseregünk állapotáról és működéséről jelentést tegyen;

Ennek folytán a honvédbizottmány elnöke előadta, hogy az ellenségnek a fővároshoz közeledése miatt az országgyűlés tanácskozása minden pillanatban mostani helyén, lehetetlenné válhatván, az ország gyűlése és kormánya Debreczenbe általtétesseék és minden törvényhatóságok ezentúl is az ország kormányának engedelmessékedni tartozzanak.

Továbbá indítvány tétetvén, hogy a haza jelen eldöntő perczében a békes kiegyenlítés a nemzet becsülete, törvényes szabadsága és jóllétének alapjain és biztosításával megkísértessék.

Mindezek határozattá váltak, mire Majláth György országbiró, gróf Majláth Antal, Lonovits József érsek, gr. Batthyány Lajos és Deák Ferencz megbizatván, oda utasittatnak, hogy az ellenség fővezérértől fegyvernyugvást és a czéloztatott békekötést kieszközölni iparkodjanak; sőt a körülmények úgy hozván magokkal, magához ő csak felségéhez Ferencz Józsefhez is járuljanak. Miről a törvényhozáshoz jelentésük elváratik.“

Ejjeli 11 órakor oszlott el az ülés.

Ekkép remény s kétség közt végződék az 1848-ik év!